

**השלמות ותוספות לערכים
באנציקלופדיה התלמודית CRCIM א-י
(ערכים א - הרחיקת נזקון)**

מדברי מרן
הגאון הרב אברהם יצחק הכהן קוק ז"ע"א

בתוספת הערות מכ"י של בנו
רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל
מכ"י שנכתבו על גילוונות CRCIM א-י
של האנציקלופדיה התלמודית

הוצאת המכוון להלכה ומחקר שע"י ישיבת "שבות ישראל"
שבט תשע"ג

המבחן להלבח ומתוך שע"י ישיבת "שבות ישראל"
machon@ysi.org.il
ת.ד. 34332 ירושלים 9134301

סדר ועימוד: משה קפלן

תוכן עניינים

5	מכתב מאת הרב פروف' אברהם שטינברג .....
7	הקדמה .....
11	הוראות שימוש .....
15	פרק א .....
43	פרק ב .....
67	פרק ג .....
77	פרק ד .....
89	פרק ה .....
103	פרק ו .....
115	פרק ז .....
127	פרק ח .....
143	פרק ט .....
153	פרק י .....
167	נספח א – הగחות לאנציקלופדיה התלמודית .....
187	נספח ב – תיקונים בספרי הרב .....
189	נספח ג – הערות הרצ"ה מכת"י .....
201	נספח ד – הצעות לתוספות .....

**מכתב מאות הרב פרופ' אברהם שטיינברג
מנהל האנציקלופדיה התלמודית**

בס"ד, טבת תשע"ז

האנציקלופדיה התלמודית, המ齊ינת השנה 70 שנים פעילות, היא אוצר בלום של תורה ישראל בכל נושא וענין הלכתי מהמשנה והגמרא, ועד גדוּלי הפוסקים האחרונים.

והנה דבר טוב רחש לבם של הרב יהושע בן מאיר וחבריו המכון להלכה ומחקר שע"י ישיבת שבות ישראל להוסיף על ערכיו האנציקלופדיה התלמודית מתורתו ההלכתית של מרן הגראי"ה קוק זצ"ל, ועל ידי כך להשלים את הערכיהם ולהאדירם מתורתו של הרב זצ"ל. יש שפסקי ההלכה של הרב זצ"ל מוסיפים גדרים ויסודות חשובים לערכיהם, יש שהם משלימים פרטיהם שהתחדשו בתקופתו אשר הם נוגעים לערכיו האנציקלופדיה התלמודית, ויש שהם מחזיקים דעתו מן הדעות המובאות בערך.

עוד הגדילו והוסיפו הרב בן מאיר וחבריו המכון לעשות בהכנסת תיקונים שונים בערכיהם, כגון טעויות במראוי מקומות, טעויות דפוס ועוד'.

תקוותי שלآخر השלמת המפעל המונומנטלי של האנציקלופדיה התלמודית בעשור הקרוב נחזר אי"ה ונשנה ונבדוק ונוסף ונתקן את כל הערכיהם מהאות א' ועד גמרא, וההוספות וההשלמות בחוברת שלפנינו יישמו את עורכי האנציקלופדיה התלמודית בבוא העת למטרה זו.

ישר כח לרב בן מאיר וחבריו המכון על העבודה המקיפה והמדוייקת.

בברכת התורה,

אברהם שטיינברג

מנהל האנציקלופדיה התלמודית

הקדמה

"וְשָׁאַבְתֶּם מִים בְּשָׁׂנָן מִפְעֵנִי הַשְׁזֹעַה" [ישעיהו יב, ג]
"וַתִּקְבְּלוּן אֲוֹלָפָן חֲדַת בְּחִזְיאָה מִבְחִירִי צְדִיקִיא" [תרגום יונתן]

"...ואין אנחנו יודע עד מה עירה רוח ממרום עליינו. כי מעת שחרב הבית, יצאה רוחינו עטרת ראשינו, ונשארנו רק אנחנו הוא גוף שלה ללא נפש. ויצאה לח"ל [=לחו"ל] הוא הקבר ורימה מסובבת עליינו ואין בידינו להצליל הן עכו"ם האוכלים בשರינו, ומ"מ היו חבורות וישיבות גדולות עד שנركב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומ"מ היו עדין העצמות קיימות שהן הת"ח שבישראל מעמידי הגוף, עד שנركבו העצמות ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר שחה לעפר נפשינו. ואנחנו מקיים עתה לתחיית המתים, התנעררי מעפר קומי כו' [ישעיהו נב, ב], ועירה רוח ממרום עליינו" [ליקוטים מהגר"א שבסוף ספרה דצניעותא, סוף ליקוט ט].

"לחים של יצירה הנני קורא אתכם. זאת היא הנקודה העליונה שאנחנו חייבים לשאוֹף אליה. גלי התהילה הלאומית הולכים הם וסוערים, הננו מרגשים את המיאת שאונם, והננו גם נפעלים מהם גם פועלם עליהם. אי אפשר לנו לעמוד בפרק תולדותינו זה כנדמים, כאובדי עצות. כה גדול רוחני צפון הוא בכך אחים יקרים توفשי התורה אשר בארץ הצבי, והכח הזה מוכחה הוא שיתגלה בכל הodo והדרו, מוכחה הוא להראות את פעולתו על תחית עמו בארצנו הקדשה. לא בדרכים חדשים מקרוב באו אנחנו צריכים ללבת על מסילת תחיתינו, כי אם בדרך הקדש העתיקה. אבל המרצ שلال תחיה מוכחה הוא לעורר את כח החיים שבנו, לצoud צעדים אמיתיים, צעדי און. וזה ידע ישראל ונדע גם אנחנו מה אנו ומה כחנו. ידע העם ויכיר מה הוא לו כל החיל אשר תורה אל-קיו בלבו.

אנחנו מוכחים להרים דגל, בחים של יצירה רוחנית חיים של יצירת קודש, של מפעלים טובים הקרובים לנו בפינו ובלבנו, חיים המביאים ברכה ותועלת לנו ולעולם כולו. למחשבה ולספרות, לחיזון, ולפעולה, הננו נקרים לבוא בעז רוח, באמץ לבב, בזריזות ולא בעצלתים. בענות צדק ובגאון קדש גם יחד.

הנני מציע לפניכם קוים כוללים של יצירות דרשות מואוד לנו בח'י תורתנו, שהננו תופשיה, בניה ודורשיה. באו נא אל דגל המפעל, האספו נא לעובדה הגדית. נחל נא ליצור יצירות תורניות שיהיו למופת לעולם כולם ולברכה לדוד דורות.

...

עוד ממיין זה מהעובדות שחכמיה ומלאכה ביחד מתחרבות בהם והן עלולות להכניס רוח חיים, מפעל וידענות עצמית, שקידעה, אהבת תורה לשם ושםחת היצירה גם יחד בחוג התורני כולו. הנה יש לנו ספרי כללים וסוגיות ראשונים ואחרונים. אבל בכל אלה אין לנו ספר אחד שיבאר את התמצית של כליל התורה לערכיהם, לא רק בתור מאסף של סוגיות אחדות, כמו "הכسف נבחר". ולא בתורה מפלפל בסוגיות שונות, כמו "מלא רועים" והדומים לו. לא מאסף לדברי אחרים כמו "השדי חמד" ושלפנינו. כ"א אוצר גדול שיילך על פניו כל התורה שבעל פה ביהود, ובפרט על פני התלמידים ודברי הראשונים, ויציע בשפה ברורה את כל הכללים היסודיים של הסוגיות העיקריות, התמצית הברורה של התלמידים והשיטות, באורי גדריהן וגבוליהן, בדרך פשוטה וישראל ובאופן המפיע אויר על כללות העניין, בהסברה מובנת למדנית ומדעית, באופן שיווכל כל איש יודע ספר ובעל שכל ישר לדעת את תוכן האmittiy של יסודות השיטות התלמודיות וערכיהם מתוך הספר המאסף זהה, אם יסדר ע"פ ערכיהם אלף-ביתים. נאמר למשל באות אב, אבות, באור האבות, אבות מלאכות, כל אב בגדרו בשוטתיו וכן בברור אבות נזקין אבות הטומאה וכיוצא בהן. לא בתור לקוט פשוט של העתקות דברי התלמודים והפוסקים בלשונם ללא קשר ויחד, ולא בתור חבר מפלפל והוגה חריפות. כ"א בתור ספר מרוצה ומברא את העניינים על פי מקורותיהם הראשונים על בורים...". [הרצתת הרוב" לפני חכמי מרכז הרב, אוור ליום כ' טבת תרפ"א. נדף גם בסוף "אורות התורה"].

הגר"א מווילנה קבע שהגlost היא "כבד ורימה". אפילו "הת"ח شبישראל מעמידי הגוף", "נרבקו" "ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו". מצב זה השתנה רק בהליכי הגאולה כשיתקאים בנו חזון נבייא הנחמה "התגערין מעדף קומי".

כבר בשנת תרפ"א, כאשר רק ניצוצים קטנים של אורה החלו חודרים אל מאפל חיינו הלאומיים' הזה מרגע הרב זיע"א ש"ג'י התהיה הלאומית הולכים הם וסוערים' וקרא "לחיים של יצירה" "כח גדול רוחני צפון הוא בכמ אחים יקרים תופשי התורה אשר בארץ הצבי, והכח הזה מוכרח הוא שיתגלה בכל הodo והדרו, מוכרח הוא להראות את פועלתו על תחית עמנו בארצנו הקודשה... נחל נא ליצור יצירות תורניות שיהיו למופת

לעולם כולו ולברכה לדור דורים". בראשימת ה"מפעלים טובים" ו"יצירות דרושות מאוד לנו בחיה תורהנו" מנה מרן הרב זיע"א "אוצר גדול שילך על פני כל התורה שבעל פה ביהود", קלומר אנציקלופדיה תלמודית – "ספר מוצח ומברא את הענינים על פי מקורותיהם הראשונים על בוריהם".

לאור חזון זה ייסד הרב מאיר בר-אלין ז"ל, את "האנציקלופדיה התלמודית" בשנות תש"ג וצירף אליו כמייסד ועורך ראשי את הגאון הרב שלמה יוסף זיין ז"ל. האנציקלופדיה מציינית השנה שבעים שנה להופעת הכרך הראשון [בשנת תש"ז], בניהולו והדריכתו של הגאון הרב פרופ' אברהם שטינברג שליט"א, היא נמצאת בתנופה חדשה ורעננה של יצירה, מתוך כוונה לברך בעזה"י על המוגמר עד שנת תשפ"ד. זה עתה יצא לאור כרך ל"ו [הגיע עד ערך ל"ק אך אמרינו לנזירא"], כאשר שמו מהכרכים יצא בחמש שנים לאחרונות!

האנציקלופדיה, כאחת מיצירות המופת של ה"כח גדול רוחני" הצפון ב"גלי התהילה הלאומית" זכתה בה להיות "لمופת לעולם כולו ולברכה לדור דורים". מפעל עצום זה, בהיותו מה"יצירות [ה]דרושים לנו בחיה תורהנו", תופס מקום של כבוד בכל החוגים של לומדי תורה וחוקרייה.

המעין באנציקלופדיה יראה שיחסם בה הרבה מתורתו של מרן הגראי"ה קוק זיע"א. לא חיללה בכוונת מכון ובזדון נוצר חסרונו זה, שהרי ריבים מעורכי האנציקלופדיה היו מתלמידיו וממשיכיו דרכו. דברי מרן הרב זיע"א מובאים במקומות רבים, החל מכרך א' ועד לכרכים האחוריים. אולם דבריו נשמו במקומות רבים ומסיבות שונות. הכרכים הראשונים של האנציקלופדיה יצאו לאור לפני שראו אור רוב כתביו של מרן הרב זיע"א. ההתמצאות בכתביו מרן הרב זיע"א הייתה קשה עד לאחרונה כאשר הדברים זכו להדורות מוחשבות. למרבה הצעיר, דברי מרן הרב זיע"א אינם מצוטטים הרבה בספריו אחורי זמננו, ועוד ועוד. כתוצאה לכך לא הגיעו כתבי ועורכי האנציקלופדיה במקומות רבים לדברי מרן הרב זיע"א, וربים מחידושיו נשמו מתוכן כרכי מפעל אדיר זה.

"המכון להלכה ומחקר שע"י ישיבת שבות ישראל" מגיש בגל ורעדת ובהודאה לה"י לצייבור לומדי התורה השלמות רבות מדברי מרן הגאון הרב אברהם יצחק הכהן קוק זיע"א לערכים שכרכים א-י [א – הרחיקת נזקיין] באנציקלופדיה התלמודית, "אולפן פית' בחדוץ מבחןiri צדיקיא".

"שמחה יתרה" היא לנו שעלה בידנו לצרף גם את העזרות שכתב בנו רבנו הגרצי"ה קוק זצ"ל על גילויונות האנציקלופדיה התלמודית" שלו [כרכים א-ו]. תודתנו לרב אברהם יצחק אלעזר רענן שליט"א, נינו של מרן הגראי"ה קוק זיע"א, שהואיל בטובו להעמיד

לרשוטנו צילומים מהערות אלו ששולבו בתוך ההוספות לאנציקלופדיה. בנוסף הבאנו את לשון רבנו זצ"ל עם ביאור דבריו בנספח נפרד, נספח ג'.

כאמור, פרסומם זה מקיים אך ורק את הכרמים אי-אנציקלופדיה. העורות לכרכים יא-טו הועברו לביקורת ועריכה, והכנות הכרמים הנוספים נמשכת. ברור לנו שלא החלטנו להגייע לכל דבריו של מרן הרב זיע"א, וגם תוספת זו עדין לוקה בחסר. על כן אנו פונים לומדי התורה בבקשת שישלחו אלינו העורות והארות. הוספות מדברי מרן הרב זיע"א שנשמרו מאתנו, תיקוניים לטעויות, הארות לצורת העריכה וההגשה. כל העורה תתקבל בתודה ותבחן בצורה הרצינית ביותר. את העורות ניתן לשוחח אלינו בדו"ל –machon@ysi.org.il, או בדו"ר למכון להלכה ומחקר, ת.ד. 34332 ירושלים 9134301' [נא לציין 'מפעל האנציקלופדיה'].

תקותינו שנוכל להכליל תוספות אלו במאגרים הממוחשבים של האנציקלופדיה, ובכך יהפכו נגישים לכל לומד ומעיין.

תודתי לגאון הרב פרופ' אברהם שטיינברג שליט"א, שעוזר וסייע בעצה ובהדריכת למפעל זה. חלק מהתוספות אלו כבר נכללו במפעלו החדשני "מיקורופדייה" – מהדורה מקוצרת, מעודכנת ונגישה לכל אדם של "האנציקלופדיה התלמודית". ה"י יברכוו בארכיות ימים ושנים, שיזכה להמשך במפעליו הגדולים בתורה וברפואה.

תודתי ליה"ע הרב אברהם זק"ש שליט"א, מומחה ובקיא בכתביו מרן הרב זיע"א, שעמד לימיini בעזורה ועצה. יתברך מקור הברכות בחיים וחסד וכל טוב.

תודה מיוחדת לרבי משה קפלן שליט"א שיעיד את הספר והכין אותו לדפוס. וכן תודה לגברת ענת פואה על עיצוב הכריכה והשער.

אחרון אחrown חביב, תודתי והערכתי לחברי המכון שליט"א, ת"ח מובהקים וגדולי תורה, מומחים בתורת מרן הגראי"ה זיע"א. חלקו הראשון של כרך ב' [ערכים אליו – ארון] הוכן ע"י הרב ינון ויסמן שליט"א. כרכים ה, ח, י הוכנו ע"י הרב חיים זק"ש שליט"א. כרכים א, חלקו השני של ב' [ערכים ארון המת – בוגרת], ג, ד, ו, ז, ט, וכן העורות רבנו הגראי"ה קוק זצ"ל, הוכנו ע"י הרב אחיקם קשת שליט"א, אשר גם סייע בעריכתה. ביקורת ועריכה – ר' מאיר קייקוב שליט"א.

יתן ה"י ונזכה לברך על המוגמר, להשלים הוספות מרן הרב זיע"א על כל כרכי האנציקלופדיה.

ירושלים שבט תשע"ו
ראש המערכת והמכון

ירושלים שבט תשע"ו

הוראות שימוש

חוברת זה כוללת העורות לכרכים א-י של האנציקלופדיה התלמודית ומחולקת בהתאם לכרכים ולערכים של האנציקלופדיה. באשר לעיימוד, בכרכים הראשוניים של האנציקלופדיה היו הבדלים במספרי העמודים בין המהדורות השונות. בחוברת זו צינו את מספרי העמודים ע"פ המהדורות החדשות יותר – משנת תשל"ג ואילך – כפי שגם מציניהם בmahdora שבספרוייקט השו"ת.

שמות הערכים מופיעים בכתב מודגש ואחריהם יופיעו כל העורות המתיחסות לאותו ערך.

בחוברת זו הבחנו בין שני סוגי העורות:

1. **בגוף הטקסט** – הוספת תכנים לגוף הטקסט של האנציקלופדיה התלמודית. מקום ההערה יצון בתחילת הגוף בגוף Miriam. מקור ההערה יופיע בסופה בסוגרים מרובעת. לדוגמה:

טור צ"ט לאחר הציוון להערה 38 – ויש מי שרצה לומר שאיסור זה הוא רק מדרבנן, ודחו דבריו [בשוו"ת משפט כהן סי' צג הביא את דעת האומר שהוא מדרבנן ודחה זאת, והדפס גם בטוב רואין סוטה פרק ט אות צ].

מקום בו נוסף לערך פרק, יופיע לאחר ציון המקום 'להוסיף פרק'. כמו כן לאחר המקף יופיע מספר הפרק ושמו. לדוגמה:

טור שי"ג לאחר הציוון להערה 59 להוסיף פרק – ח. **בעבודה זורה**. העוצה עבדה זורה לאחרים – ע"פ שלוקה על כך – שכדו איינו נאסר [רמב"ם הל' ע"ז פ"ז ה"ה]. ואיינו נאסר מدين אומן קונה בשבח כל, משום שם לטוברים שיש קניין באיסורי הנאה, הוא דוקא כאשר שיק קניין על החומר, אך עבודה זורה שביסודה היא דבר רוחני שאסור בהנאה – לכו"ע אין בו קניין [ଓরות הרמב"ם ע"ז פ"ז ה"ה], והדפס גם באוצרות הראייה ח"ג ועוד, שאיינו נקרא כלל 'שבח כל' כיון שהכל נאסר בהנאה [שם, אממן נקט לשון "יש לעין"].

במקרים בודדים בהם הצינו להוסיף פרק אולם לא הוספנו את עיקר תוכנו אלא את העניין אליו הרב מתיחס ואת דבריו הוא, הוספנו אחר המילים 'להוסיף פרק' את המילים 'ושם לצין', לדוגמה:

עמיים קמ"ג טור 1 לאחר הציוון להערה 51 להוסיף פרק ושם לצין – ח. **מעילה באפר**. יש מהראשונים שסביר שמדובר במקרה של תרומות חדשן שלא הורם [רמב"ם הל'

פסולי המקודשין פ"ט ה"ג ויש מי שחלק [ראב"ד שם]. אולם יש מן האחראונים שביאר שלא נחלקו אלא באפר שהורד מהמזבח שלא לצורך תרומת הדשן, אבל באפר שעיל גבי התפוח אין חולק שיש מעילה [הלכה ברורה פסחים כז א (הובא גם בטוב ראי שם כז) בדעת הראב"ד לתרץ קושית הכס"מ שם].

מקום בו התוספת שייכת לפך קיים אך היא אינה המשך לנידון קיים, יופיע לאחר ציון המיקום 'להוסיף פיסקה'. לדוגמה:

טור מ"ה לאחר הציוו להערכה 17 להוסיף פיסקה – העובר אפילו על אחד מהאבות הרי הוא מחלל את השבת [תוס' שבת ע א ד"ה י'cols' מבאר שלומדים זאת מהפסוק 'לא תעבורו'], וכן המומר אפילו לאב אחד בלבד – הרי הוא מומר למצות שבת כולה [שורות דעת כהן סי' קצד ד"ה 'אללא'].

בハウות – הוספה מקורות וציוונים لأنציקלופדיה התלמודית. העורות אלו מחולקות לשני סוגים:

א. הוספה להערת שוליים קיימת – מספר ההערכה לה נוספו המקורות ציון בתחילת הגוף FrankRuehl. לדוגמה:

טור רמ"ב תוספת להערכה 13 – וכן כתוב בשורת משפט כהן סי' קמד לגבי "בכל נפשך ובכל מאודך", שימושו גם חיוב למסור את נפשו או ממונו, וגם למסור את שניהם יחד.

ב. הוספה הערת שוליים חדשה – המיקום לגביו מתיחסת ההערכה צוין בתחילת הגוף FrankRuehl. לדוגמה:

טור לט להוסיף הערכה על המילים 'אללא יתרחק מן הקצה' – כל המידות אפשר להעלותן, מפני שיש בהן שורש בקדושה, חזק מהעצבות שאין לה שורש כלל. והשורש של העצבות הוא גואה או כעס או דאגה [או רות הקודש ח"ג עמוד ר מג].

אגב העבודה נקבעו גם העורות שאינן מדברי הרבה צ"ל, בין אם בגוף הטקסט ובין אם בהערות שוליים. העורות אלו יסומנו בתחילת בוככית. לדוגמה:

*טור לו תוספת להערכה 55 – אמנם בירושלמי דרש זוז לא הזכרה כלל.

על חלק מן הכרכימ [א-ו] כתב הרצ"ה צ"ל העורות וההגאות. מקום שמקור ההערכה הוא מדבריו הדבר צוין בסוף ההערכה <בסוגרים משולשים>. לדוגמה:

*טור תקכ"ה תוספת להערכה 130 – וכן כתוב מהר"ל בנתיבות עולם נתיב התורה ז, ובהקדמה לתפארת ישראל, שנראה לבך ברכות התורה על לימוד בעיון ובהשכלה בלבד <הערת הרצ"ה מכת"י>.

נספחים

בוסף חוברת זו הוספו ארבעה נספחים:

א. הѓאות והערות – נספח זה כולל שני סוגי הערות שהצד השווה שבן זה

מופנות לעורכי האנציקלופדיה ולא לקוראים:

1. הѓאות לאנציקלופדיה שיסודו לפי סדר הכרכים. מיקום הѓאה יופיע

בתחילתה ללא שינוי גוףן. כמו כן בכל תחילת העירה נסמן האם הѓאה

מופנת לגרסה הממוחשבת לגרסה המודפסת או לשתייהן [בתחילת

הנספח יופיע מקרה שיסיע בהבנת הסימונים]. העורות המגיהים במידה

וישנים יופיעו בסוף העירה בסוגרים מטוללות. לדוגמה:

华夏 קכ"ט הѓאה לשם העיר – במקומות: "אגדה" כתוב: "אגדה"

(הגדה) { בין הבבלי ובין בלשון הירושלמי משתמשים הן בamilah

"אגדה" והן בamilah "הגדה".}

2. הערות ערכיה שונות שנקבעו במהלך העבודה. לדוגמה:

צינויים לרמב"ם – בכמה וכמה מקרים השתמשו באנציקלופדיה בראשי

תיבות "חו"מ" – בין להל' חובל ומציק (כגון כרך ג ערך בשות העירה

109), ובין להל' חמץ ומצה (כגון כרך י"ד ערך חיבי מלקיות העירה 773).

ראוי לפתח את ראשי התיבות הללו למניעת טעויות.

ב. תיקונים בספרי הרב – אגב העבודה על כתבי הרב צ"ל נקבעו גם מספר

הѓאות ותיקונים בספריו הרוב. בחוברות זו הוטמעו שינויים אלו ואינם לנכון

לקבצם יחד בנספח.

ג. הѓאות הרצ"ה מכת"י – על חלק מן הכרכים [א-ו] כתוב הרצ"ה צ"ל הערות

והѓאות. הערות אלו הובאו בתוך הכרכים על פי רוב. לצד זה קיבצנו הערות

אליהם בנספח, ובו הוספנו אחר מרבית העורות גם את לשונו.

ד. הצעות – במקרים שונים האנציקלופדיה בחרה שלא להרחיב ופעמים שלא

להתיחס לנושאים מסוימים. בשל כך, בחרנו שלא להביא את דברי הרוב בתוך

האנציקלופדיה, להוציא מספר חריגים. לצד זה קיבצנו בנספח המלצות לנושאים

שלענויות דעתנו ראוי להרחיב עליהם, ולצדם את העורתו של הרב צ"ל.

פרק א'

א – אבסנאי

א (אות) :

* טור ג' תחילת פרק ג' הוספה הערה על המילים "שאלפיין ועיניין" דומות בקריאתן – יש להדגיש שהדמינו בקריאתן הוא רק בדיעבד, אך לכתהילה הגותיתן צרכות להיות שונות לגמרי זו מזו <הערה הרצ"יה מכת"י>.

* טור ד' תוספת להערה 56 – יש להעיר שהשם "עקביה" נכתב בה"א ברוב המקומות בירושליםי <הערה הרצ"יה מכת"י>.

* טור ה' לאחר הציון להערה 69 להוסיף פרק – **הו. א' במקום ת' מצינו שא' ות' מוחלפות,** למשל: אזכיר את שמי במקומות תזוכר [ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד, מאור אלף שם, מדרש שמואל אבות פ"ג משנה ז בשם הריטב"א], וכן תלפיות מלשון אלףיות [ספר הריקמה עמוד קיב]. ויש מי שביאר זאת ע"פ דמיונה של צורת א' בכתב אשורי לצורת ת' בכתב עברית [תורה שלמה חלק כ"ט כתבת התורה ואותיותה" פרק יד עמוד עג, וביאר שת' בכתב עברית נכתבה בצורה X, וכן נכתבה א' בכתב אשורי בכמה וכמה כתבים עתיקים].

טור ה' תוספת הערה לאחר הציון להערה 72, לאחר המילים "מספר ראשון" – וכן כתב בראש מילין אותן א', שהאות א' מסמלת את ההתחלה הקדומה.

אב (א) :

טור ה' תוספת הערה להגדרת הערך – ובריש מילין השורשים פרק "אב" עמ' קיז כתב שנקרו "אב" משורש "אבא", שורש הרצון הוא להחיות.

טור י"א לאחר הציון להערה 80 להוסיף פיסקה – **אב שטען שזהו אינו בנו, קודם שהבן היה בן שלושים יומם** – נאמן לפטור עצמו מפדיון הבן, כיון שעדיין לא חלה החזקה לחיבבו בפדיון הבן, ואי אפשר להוציא ממנו [שות' דעת כהן סי' קפו ד"ה 'אלא דכאן'].

* טור י"ד תוספת להערה 117 – ועיין רשי' ברכות מה א שחדש שוגם קטן שהגיע לחינוך אינו נחשב מחויב בדבר אפיקו מדרבנן, משום שהחייב לחנכו חל רק על אביו <הערה הרצ"יה מכת"י>.

שם, לאחר הציון להערה 131 – אמן, אשה שיש חשד שזינתה תחת בעלה, אין זכות לבעה בעובר זה, שאע"פ שרוב בעילות אחר הבעל זהו רק לגבי איסורים, אך לגבי ממונות אין-הולכים-בממון-אחר-הרווב* [טוב רואי סוטה פרק ד אות סב ד"ה 'ויש'].

אב (ג) :

טור י"ח תוספת העשרה לפני הציון להעירה 5 על המילים "בסברא" – ועיי' אוצרות הראייה ח"ג עמ' 138.

אב בית דין :

*טור כ"ד תוספת להעירה 39 – ועיין אגרות חמדה פרק כג אות ב לרצ"ה קוק שכתב שבעזמנן זהה יש לרבני הדור סמכות דומה לזו של סנהדרין.

אבודה :

טור כ"ו לאחר הציון להעירה 23 להוסיף פיסקה – אמן לגבי אבידה של רבים, אם יש לכל אחד ואחד בה שווה פרוטה – מחייב להשיבה, אלא שהוא אינו מדין השבת אבידה של רבים – שלא מצינומצוות השבת אבידה לربים, שהרי "אחד" משמעו יחיד ולא רבים – אלא הוא מדין השבת אבידות רבות של יחידים שלכל אחד מהם שווה פרוטה [שוו"ת משפט כהן סי' קמדאות טז].

*טור כ"ט תוספת להעירה 65 – והרצ"ה חידש שאפשר שהשבת שטרות לעכו"ם חמורה מהשבתם לישראל, ודינה מדאוריתא, משומם שב海棠ה לעכו"ם מקייםמצוות קידוש השם **הערת הרצ"ה מכת"ג**.

אבוקה :

טור ל"ג תוספת להעירה 18 – ובגנזי הראייה דברי מחשבה עמ' מ הוסיף טעם ע"פ הרמז, שבדיקה ע"י נר רומזת לאחפש את ירושלים בנורות" (פסחים ז ב) דהיינו בדיקת החטאיהם. ואבוקה אינה יכולה לבדוק את החטאיהם הפרטיים אלא רואה רק האור הגדל של התורה, ורומזת למי שמכיר בערכיה של התורה אך מזולז בפרטיומצוותיה.

טור ל"ג תוספת להעירה 23 – וביאר הראייה קוק בעין אליה ברכות פ"ו אות נד, שירח מסמל את האמונה התמידה, והוא מגינה מפני קשיות הקפירה שלא יראו כלל, אך אבוקה מסמלת את האמונה ההגונית, והוא יכולה רק ליישב את הקשיות שלא יזקנו אך עדין הן ינקפו את הלב.

אבות (א) :

טור לד' תוספת להעירה 13 – וביאר הראייה קוק בדבר שור דרשו כב ד"ה 'אמנם' (וכן בעין אליה ברכות פרק א אות קעה) שהדבר רומז נגד טבע האדם שככל אומה חפצה רק ביקרתיה, אולם אנו חפצים בהצלחת העולם כולם.

שם, לאחר הציון להעירה 19 א – או שאיסור זה נאמר רק בחיה אברהם אבינו, שעיקר קריית שם האדם היה בחיה [טוב ראה ברכות יג א ד"ה 'כל הקורא'].

*טור לו' תוספת להערכה 49 – ועיין במדבר רבה כ, טו שלאומה זו יש זכות וברית אבות, קהילת רבה יב ז שיגיעו שניים שתאמיר שזכות אבות בטלה, נצח ישראל פ"א שאעפ' שזכות אבות מועילה, העיקר הוא בחירות הקב"ה באבות ובזעם, ועיין עוד בהקדמות ושערם שער ו פרק ט שחדש "שהיעודים של ימות המשיח וחמי העולם הבא תלויים בברית אבות ולא בזכות אבות" *(הערות הרציה מכת"י)*.

*שם, לאחר הציוון להערכה 53 – ויש מן הראשונים שכח שקיים זאת רק בהיותו בארץ ולא בחו"ז לארץ [רמב"ן עה"ת שם ד"ה יהנראה *(הערות הרציה מכת"י)*].

*שם, תוספת להערכה 53 – אמנים בירושלמי דרשה זו לא הזכרה כלל.

*שם – אמנים כתוב הרמב"ם בפיירוש המשניות חולין פ"ז מ"ו שמה שאנו מקיימים את המצוות אינו משום שכך עשו האבות והנביאים שקדמו למשה, אלא מפני ציווי ה' ע"י משה *(הערות הרציה מכת"י)*.

טור לו' תוספת להערכה 53 שם – ובמשמעות ראייה פרשת תולדות ד"ה 'האבות' כתוב שהכוונה היא שהאבות רק הכינו דרך תשובה בעולם, שע"י התשובה יכולים לשוב ולהתחזק ולקיים את כל התורה. ובמדבר שור תחילת דרוש י"ג עמ' קב כתוב שהכוונה היא שהשתדל להכין את העולם שיהיה ראוי לשלוות של קבלת התורה.

אבות (ב) :

*טור לו' ח' תוספת להערכה 21 – אמנים באגדה ברכות ס"י קט ובאליה רביה ס"י קא ס"ק א הביאו גרסה אחרת בגמרא שם, לפיה נחלקו אמוראים אם הכוונה לברכת אבות או לברכת מודים.

אבות הטומאות :

*טור מ"ב תוספת הערה לפני הציוון להערכה 51, לאחר המילים "וזהל (במת)" – ועיין יבמות סא א שמת עכו"ם אינו מטמא באוהל, ולשיטת היראים ס"י רעיז (ובדף יישן שכח) מדאוריתא אינו מטמא טומאת מת כלל, אלא רק מדרבן *(הערות הרציה מכת"י)*.

אבות מלאכות :

טור מ"ה לאחר הציוון להערכה 17 להוסיף פיסקה – העובר אפילו על אחד מהאבות הרי הוא מחולל את השבת [תוס' שבת ע א ד"ה יcols' מבאר שלומדים זאת מהפסק לא תבערו], וכן המומר אפילו לאב אחד בלבד – הרי הוא מומר למצוות שבת כולה [שי"ת דעת כהן ס"י קצד ד"ה אלא'].

טור מ"ז לאחר הציוון להערכה 53 להוסיף פיסקה – יש מי שכח שעל אבות המלאכות אין חיוב עשה אלא רק לא תעשה [מהר"ם מלובלין שבת כלב ב, על תוד"ה 'זהאי עשה ולא תעשה'].

ועכ"פ גם לדבריו, לגבי איסורי שבת الآחרים, שאין בכלל אבות המלאכות, כגון המחמר – כן נאמר חיוב עשה [שו"ת משפט כהן סי' קיט ד"ה 'ולענין'].

אבות נזיקין:

טור מ"ז תוספת לשם הערך – להוסיף ליד שם הערך: (נזיקים) [כן הוא במשנה בבא קמא א וברמב"ם נזקי ממון פ"א ה"י ופ"ב ה"א]

טור מ"ט לאחר הציון להערה 48 לאחר המילים "ואינם מפורשים בתורה" – וاع"פ שוגם תולדותיהן כיווצא בהן, האבות, שהן מפורשים בתורה באופן גמור, הרי הם עיקריים יותר [אווצרות הראייה ח"ב אותן לא ד"ה 'אבל באמת גם'].

אבי אבות הטומאה:

טור נ' תוספת הערכה על שם הערך - הראייה קוק באוצרות הראייה ח"ב אותן ג' כתוב שהמוות הוא אבי אבות הטומאה כיון שהוא ביטול ואפיקסה, והוא מבטל את כל השאיפות. ועיין גם שמונה קבצים ח"ז אותן יז, הודפס גם באוצרות הראייה מאורחות הראייה חלק ב', שכותב שהשורה בעצמות הוא בבחינת מתמא עצמו בטומאת אבי אבות הטומאה.

אבייזריהו:

טור נ"ה, לאחר הציון להערה 1א – ואפילו באיזוריeo שהסבירא המקורית שיירג ואל יעבור אינה שיכת בהם [שו"ת משפט כהן סי' קמג ד"ה 'ולפ"ד', לעניין אביזוריeo דשפיקות דמים שלא שייך בהם Mai Chizit].

טור נ"ו לאחר הציון להערה 9 – וכן מצינו שגויים שאמרו מסרו לנו נפש אחת להורגה, ואם לא נהרגו רבים, אל ימסרו להם [תוספתא תרומות ז'כ]. ויסוד דין זה הוא שמשמעות נפש לגויים, ע"פ שאינה רצחיה ממש, היא מאביזוריeo דשפיקות דמים, ולאינה נדחת מפני פיקוח נפש [שו"ת משפט כהן סי' קמג ד"ה 'ולפ"ד']. וכן לגבי דין שאין שומעין לבביא שאומר לעבד עובודה זרה [סנהדרין צ'א] - הוא הדין גם בבביא שאמר לעבור על אביזוריeo דעבדה זרה [שו"ת משפט כהן סי' צ'ד"ה 'יעוד', זבח ראייה חולין ה'ד'ה 'לימה מסיע'].

*טור נ"ו לאחר הציון להערה 10 – ויש מי שכותב שגם לפני עיור הוא בכלל אביזוריeo [קובץ העורות סי' מה אות ט (מהשומותאות טו) מדיקך מבעל המאור סנהדרין פרק בן סורר (דף יח א בדף הרי"ף)].

שם, תוספת להערה 12 לאחר המילים "סי' קנו" – וכ"כ בזבח ראייה חולין ה'ד'ה 'לימה מסיע' שגוזירות חכמים שגורו בשבייל סייג לתורה אין בכלל אביזוריeo. אמן בטוב

ראיה סוטה י א"ה 'זיה' הוכיח לכאורה בדעת הרמב"ם שאביזריהו דעריות שאיןם מן התורה לא אומרים יתרוג ואל יעבור וסימן בצלע.

שם, תוספת להערה 12 לפני המילים "יעל" – וכן הוכיח הראייה קוק בטוב רואין על סוטה פרק א אותן כז משמשון שבבית האסורים בעל את הגויות כדי שלא ירגוהו, ונשאר בצלע.

שם, לאחר הציון להערה 12 להוסיף פיסקה – נביא שאמר לעבד עבדה זרה, אפילו לפי שעה, אסור לשמעו לו [סנהדרין צ א], וכן לגבי אביזריהו דעבודה זרה [שוו"ת משפט כהן סי' צ ד"ה 'יעוד'].

אבלות:

*טור נ"ז לפניו הציון להערה 1 לאחר המילים "כמו שמצינו" – ביעקב: ויתאבל על בנו ימים רבים [בראשית לו לד], וכן מצינו בירוש"ף... *(הערה הרציה מכת")*.

*טור נ"ז תוספת להערה 2 – וכן כתוב הראי"ש ברכות פ"ב דף טז ב. שור נ"ח לאחר הציון להערה 31 להוסיף פיסקה – בטעמה של מצות אבלות כתבו הראשונים שהבכי ומנהגי אבלות גורמים מנוחה לאבל מן הסבל הנפשי, שם שלבעל שמחה יש מנוחה במיני השחוק [מורה נבוכים ח"ג סוף פרק מא], ולכן ציווה על כך הקב"ה מהכרתו את חולשת רוב בני האדם שזוקקים למנהגים אלו. אך מצד האמת אין להצטער על כך, שהרי הנפטר עללה לחיים עליונים יותר [אגרות הראייה ח"ב אות טرسג, והוסיף שהוא בבחינת "לא דברה תורה אלא כנגד יציר הרעל"].

טור ע"ו, לאחר הציון להערה 369 להוסיף פיסקה – מי שנאנס ולא יכול היה לקיים את כל דיני אבלות אלא רק בכחה וكونו – יצא ידי חובה זהה ואין צורך להשלים את אבלותו [שוו"ת דעת כהן סי' רטו ד"ה 'אלא שצירק', והוכיחה זאת מלשון הגמרא 'אל בכבי זו' להספר].

בן שתיה:

טור פ"ה תוספת להערה 3 – ובאגרות הראייה ח"ג תשמ"ו ביאר שענינה של מצبة הוא שהכל מתקbezים לעבודה סביבה ללא הבדלה. ועיין שעל דרך זו ביאר מדוע הייתה אהובה רק בזמן האבות.

אבנט:

טור פ"ח תוספת להערה 40 – והraiיה קוק ביאר בין אי"ה שבת ח"א פ"ב אותן ד שטעם לביישת האבנט במקום זה הוא להיות האמצעי בין החלק בעליון - מקום הכוחות הנפשיים, לבין החלק התחתון - מקום הכוחות הגוףניים השפליים.

אבני מזבח:

טור צ"ח תוספת להערכה 7 – ובטוב ראייה תענית טז בバイיר שהמקדש מתוקן ע"פ תיקון העולם השלם שלעתיד לבוא, ולכון הברזל פסול בו, אע"פ שבימינו יש עדין מציאות של מלחתת מצויה וחובה.

טור צ"ח תוספת להערכה 13 – וע"ע בשוו"ת משפט כהן סי' צג אותן א שבייאר שמסברא הינו פולסים כל אבן שנגע בה ברזל, אלא תלמידים מהפסוק "לא תבנה אתה גזית" להכשיר אם הונף הברזל על האבן קודם שבנהה במצובה, ובזה שונה נגיעה ברזל מפגימה. ועיי"ש סי' צד אותן א שבייאר שהרמב"ם והגר"א נחלקו בפירוש המשנה מידות שם >הערכה הרציהה מכת"י.

טור צ"ט לאחר הציון להערכה 38 – ויש מי שרצה לומר שאיסור זה הוא רק מדרבנן, ודוחו דבריו [בשו"ת משפט כהן סי' צג הביא את דעת האומר שהוא מדרבנן ודוחה זאת, והודפס גם בטוב רואי על סוטה פרק ט אותן צ].

טור צ"ט לאחר הציון להערכה 46 להוסיף פיסקה - אבני המזבח ששיקוצים מלכי יוון [iomא טז א] ונפלו למזבח, אי אפשר היה לשובرون ולהשתמש בהן לקדשה קלה - כגון לעזרות ובנין הבית והחיל. ואע"פ שאין זה איסור נתיצה, א"א לעשות כן משום שעצם שבירותן היא הורדת קדושתן בידים, וממצווה דוקא לגונן [מצוות ראייה או"ח סי' קנד ד"ה ימש"כ].

אבר מן החי:

טור ק"ג תוספת להערכה 24 – וע"ע בשוו"ת דעת כהן סי' יב ד"ה 'ובשו"ע', שכותב שמסתימות לשון הרמב"ם ממשע שאין זה בטל תשיקצו >הערכה הרציהה מכת"י.

טור ק"ח תוספת להערכה 95 – ובעץ הדר עמ' יגバイיר את החלוק בין ישראל לבני נח, שישישראל גדרי ההלכה הם ע"פ קדושת התורה, ואצל בני נח הם ע"פ הטבע, ולכון בישראל המיתה מוגדרת ע"פ הלכות שחיטה, ובבני נח ע"פ הטבע, ומפרנסת נחשית עדין כחיה.

אבר שהנשמה תלוי בו:

טור ק"י תוספת להערכה 9 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' קז, הודפס גם בטוב רואי על קידושין אותן כא שהקשה למ"ד רגלה של זו עולה כולה עולה מדווע צרייך פסוק לשיטתו וראה מה שתירץ שם.

טור ק"ג תוספת להערכה 54 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' קח, הודפס גם בטוב רואי על קידושין אותן כא שהקשה מדווע אינו דומה לקודשי בדק הבית שלא מתפשט בכלו, וראה מה שתירץ שם.

אברים (באדם) :

טור קי"ג בתחילת הערך – בלשון המקרא "אבר" הוא כנף, כמו: יعلו אבר כנשרים [ישעהו מ לא], מי יתן לי אבר כיונה [תהלים נה ז], וכן פירושו המפרשים [רש"י ישעהו שם, מצודה ציוו תהילים שם]. אמן בלשון חז"ל "אבר" הוא שם כולל לכל חלק הגוף. וכן מצינו שלשון חכמים, במדרשים ובדברי בעלי האגדה והסוד, גם לעצם אפשר לקרוות "אבר" [אוצרות הראייה ח"ד 36].

טור קט"ו תוספת להערה 5 – באופן מדעי מקובל בדרך כלל שישנן באדם רק 205 או 206 עצמות, לפיכך נלאו החוקרים למצוא מבנים שונים או פרשנויות שונות למניין האברים שבמנשנה, כדי להתאים את המציאות המדעית אליהן. דנו בזוה בכרך חמץ מהברית ז עמוד 42, התלמוד וחכמת הרפואה עמוד 234 והלאה, סיני חלק מ עמוד צו, בד"ד חלק 8 עמוד 29, אנציקלופדיה הלכתית רפואית ח"ב עמוד 65.

אגב :

טור קי"ז תוספת העירה לאחר הגדרת הערך – ועיין מאורות הראייה לירוח האיתנים חג סוכות ארבעת המינים, ונדף גם בעז הדר עמוד ה שם ביאר שהקרע מסמלת את המצוות התלויות בארץ, שבהן מתגלת קדושת האומה, והמטלטלין מסמלים את המצוות שאינן תלויות בארץ, שיש לנו קניין בהן ורק אגב אלו התלויות בארץ.

אגד :

*טור קכ"ז לאחר הציין להערה 22 להוסיפה פיסקה – הראשונים [תוס' שבת ה א ד"ה 'כגון, ד"ה 'בגומא', כתובות לא ב ד"ה 'רב'] חידשו את המושג "אגד יד", והוא שידו של האדם נגררת אחר גופו. לכן, למשל, אפילו אם ידו של אדם פשוטה לרשות הרבים והיא למטה מג טפחים, היא נגררת אחר גופו שנמצא בכרמלית או במקום פטור [תוס' שבת ה א ד"ה 'בגומא'].

אגדה :

*טור קכ"ט, תוספת להערה 5 – בלשון הגמara המושג "אגדה" מצומצם בעיקר לדברי מוסר ורعيונות הנדרשים מפסוקים, בעוד שלשאר ענייני מוסר ורعيונות כלליים يوجد השם "דרך ארץ". חילוק זה מודגם מאד בגמara נדה ע ב, וمعنى זה בראשב"ס ב"ב קלד א"ה 'הגdotot'. אמן בלשון המפרשים השם "אגדה" כולל את כל ענייני חכמה אמונה ומוסר, גם אלו שלא נלמדים מפסוקים, וכך התייחסנו אף בערך זה.

טור ק"ל לאחר הציין להערה 7 – עיקרה של האגדה הוא עלמה הפנימי של הנפש [אגרות הראייה ח"א מ].

שם, לאחר הציון להעраה 14 להוסיף פיסקה — דרישות לנשים ולעמי הארץ, טוב להטעמן בדברי אגדה המושכת את הלב [רש"י שבת ל ב' ד"ה 'מוتب'], שמעולותיה של האגדה, שדברי אגדה יכולים להשפיע על כל אדם, בגין ענייני הלכה שצורך בהם שקיודה בכל פוט, וכן פעמים שלא ימצא האדם את זמנו לזה [אווצרות הראייה ח"ב סוף אות מב].

שם, להוסיף פיסקה — לעיתים שונות של האגדה מלשונה של ההלכה, שלשון האגדה צחה ויפה [רש"י חולין ס ב' ד"ה 'כתבו', והעיר על כך באוצרות הראייה 'דברי מבוא לשירי הראייה' אות ד, שהוא דומה לשנון שירה].

שם, לאחר הציון להעраה 18 — עוד כתבו, שככל מי שלא טעם הלכה לא טעם טעם תורה, וכל מי שלא טעם טעם אגדה לא טעם טעם יראת חטא [אורות הקודש חלק א' אות יח].

שם, לאחר הציון להעраה 23 — והעיסוק בהלכות המעשיות מעורר עוד יותר את הצימאון לעיסוק באגדה [שמונה קבצים ח"ב אות שמה, הופס גם בעקביו הצאן עם' ק מג ובערפייל טוהר עם' קל. וביאר כך את דברי הגמרא חוגגה יד א' משען לחם אלו הלכות, משען מים אלו אגדות] — שהאכילה מגבירת את הצימאון].

שם, לאחר הציון להעраה 25 — אף מן האחוריים יש שהזahir לעסוק בספרי אגדה [אגרות הראייה ח"א סי' עו], יותר מכך הזahir שרק הלומד בה בקביעות מיד' יום ביום זיכה לבוא בשעריה [בעקביו הצאן סוף עמוד ק מג].

שם, לאחר הציון להעраה 27 — ובעיקר הסתיירו חכמים את האגדות מחשש לעג המינים [שמונה קבצים קובץ ז' אות ל'].

טור קל"א תוספת להעраה 36 לאחר המילים "אגרות הראייה להראי"י הכהן קוק ז"ל סי' קג" — שביאר שהכוונה לאגדה ממש.

*טור קל"ב לאחר הציון להעраה 56 — אמן יש מהאחוריים שכותב שדברי האגדה שבגמרא נאמרו בכוח נבואי [אגרות חזון איש ח"א סי' טו].

*שם, תוספת להעраה 56 — וכן כתב Tos' פשחים פז א' ד"ה 'אמר', שהגמרא דורשת מהפסיקים שמסתמא כך היה.

*שם, לאחר הציון להעраה 57 — וחילקו משלים שלא קרו באממת [בן יהודע עירובין סג א, ומוכיה זאת מהדgestת הגמרא שם "שלא תאמר משל היה"], וחילקו אף לא יכולים להיות בעולם זהה כלל [תוס' מנהות לו א' או', לגבי המעשה באדם עם שני ראשיים].

שם תוספת להעраה 60 — והראייה קוק אף השתמש בכלל זה לדינא, בשוו"ת עזרת כהן סי' סז ד"ה 'ובאמת'.

שם, לאחר הציון להערכה 63 – אמנים במקומות מסוימים מצינו שהאחרונים הביאו ראייה בדברי אגדה [ובשורת עזרת כהן סי' נד ד"ה 'וע"ד' דחה את דעה זו, בעניין כתיבת שם המגדל במקומות שם האב, על סמך האגדה שכל המגדל יתום בתחום ביתו כאילו ילדו].

*שם, לאחר הציון להערכה 66 להוסיף פיסקה – אגדות ובהן דברים תמהימים, הזהירו הראשונים שאין לפרשן כפושוטן, וכל המפרשן כפושוטן הרי הוא מאבד את הדר התורה ומהשיך זהה, ועשה בתורת ה' היפך המכונן בה [הקדמה המשנה לרמב"ם פרק ז, הקדמה לפרק חלק ב]. אמנים יש שככיתו שיש לפרשן כפושוטן [כתב תמים לרבי משה טקו עמוד 62, מהרש"א בבא בתרא עד ב. ד"ה 'ידע', שדי חמד ח"א עמוד 192 ד"ה 'אגדותות'] ואף אין לפреш שחז"ל נקטו דרך הפרזה [חzon איש והגרש"ז אוירבן, הובאו בהליכות שלמה חלק ניסן-אב עמוד תמן].

שם, להוסיף פיסקה – כשם שבכוחו נביא יכול להתייר ואף לחיבר לעבור על דבר מן התורה – חוץ מעבודה זרה – וכן יש כוח לחכמים לעקור דבר מן התורה למיגדר מילתא, כך יש בידם כוח לפסוק לעבור על דברי מדרש אגדה [שו"ת משפט כהן סי' קמד אות ז].

שם, להוסיף פיסקה – לגבי אגדות שנקטו לשון הפרזה לכארה, כגון מספר ההרוגים העצום באגדות החורבן [גיטין נז א], ידוע שחז"ל נקטו באגדות לשון גוזמא [שו"ת עזרת כהן סי' סח, והביא כדוגמה לדבר את דרכו של האוהב ישראל מאפטא לדבר בלשון גוזמאות גדולות]. אולם יש מהאחרונים שפירשו את הדברים כפושוטם דזוקא [הליכות שלמה חלק ניסן-אב עמוד תמן בשם החזון איש והגרש"ז אוירבן, והוסיפו שחז"ו לומר שהוא לשון גוזמא].

שם, להוסיף פיסקה – יש מהאחרונים שככית שלא לערבות הלכה ואגדה יחד [שו"ת חתם סופר אור"ח סוף סי' נ"א]. יש מי שככית שישנו קושי לעסוק בענייני הלכה בלבד ובענייני אגדה בלבד [שםונה קבצים ח"ג אות קלג, הודפס גם באוצרות הראייה ח"ב אות ז, ובחדריו קיט].

שם, להוסיף פיסקה – התועלת שבylimod האגדה היא בעיקר לאחר שאדם למד הלכה, אך הלומד אגדה קודם למד הלכה – יש בלימוד זה אף נזק, ולכן המשילו את ההלכה לבשר ואת האגדה לין, שתועלתו של הין לאחר הבשר, אך הין לבדו הריהו מזיק [שיחות הראייה עמ' קלד, הודפס גם באוצרות הראייה ח"ב אות כד בשם הנצ"יב].

אנז' :

טור קל"ה לאחר הציון להערכה 4 – האחרונים השתמשו בשיעור כאゴז גם לעניין חלק נפוח במאצה, לאסור את המצה כולה [שו"ת אורח משפט סי' קכח אות יג].

างלאי מילתא למפרע

טור קל"ה לאחר הציון להערכה 25 להוסיף פיסקה – יש מי שהסתפק אם שייך לומר אגלאי מילתא למפרע לגבי דין הוואיל ואייחדי אייחדי. כגון שקרה שם למעשרות שלאCSIידן,

וממילא נדחו, ונשאל על קריית השם – האם כיוון שחכם עוקר את הנדר מעיקרו אין כאן דחיה כלל, או שבڌיה לא שייך לומר למפרע, שמלכ' מקום היהת שעה בעולם שנכח מהיובו [שוו"ת משפט כהן סי' נו אות ג. ועיין לכאן לאחר הציון להערה 32 לגבי חידשו של הגרא"ש ש Kapoor בהגדרת מכאן ולהבא למפרע].

שם, לאחר הציון להערה 25 להוסיף פיסקה – האחרונים חידשו שכחצת שלוש פעמים שני טעמים: מה שעשה שלוש פעמים מוכיח למפרע שהוא מוחזק לכך, ועוד, שע"י שעשה שלוש פעמים הורגל בכך וקנהطبع זה מכאן ולהבא [שוו"ת דעת כהן סי' ח אות א].

* שם, לאחר הציון להערה 32 להוסיף פיסקה – יש מהאחרונים שחדיש שככל דיני למפרע העבר איינו משתנה ממש, אלא רק לעניין העתיד אנו דנים כאלו העבר השתנה ("מכאן ולהבא למפרע"). ולכן המגרש את אשתו מעצחיו על מנת שתיבעל לפולני, וא"פ שהנתנאי חול למפרע – אסורה להיבעל לו, כי רק משעה שתיבעל לו והלאה יחשב כאלו התגרשה למפרע, אך באותה השעה עדין היא אשת איש [שיעור ר' שמעון ש Kapoor בשיעורי כתובות סי' א, ובשיעוריו ליבמות לב ד"ה 'ולענ"ד דעתך', וכן משמע מהגרא"ח הל' אישות פ"ב ה"ט לגבי מיאון].

אדומי:

טור קמ"ז תוספת הערה להגדרת הערך – הראייה קוק הגדר את אדום: האומה שמתננה היא החרב, ודם ורצח הוא מבחרוי תענוגה (בניגוד לישמעאל), אמן יש תכילת למאוייהם (בניגוד לאומת החברים) [עיין איה שבת פרק א' אותיות צ-כח].

אדם (צבע אדום):

טור קנ"ב תוספת הערה להגדרת הערך – ועיין עין איה ברכות פרק ט' אות סב שכטב שהאדום הוא הצבע המgra ביותר את עצבי הראייה.

טור קנ"ג לאחר הציון להערה 13 להוסיף פיסקה – צבע זהב, עיין צבעם של תפוחי זהב, איינו צבע האטרוג הדומה לחלמון ביצה, כתבו האחרונים שאף הוא קרוי אדום, שהרי יש מימי הזהב שדומה לדם פרים [יומא מה א], ולכן פשט שכתם נידה בצבע זה אסור [שוו"ת משפט כהן סי' נ אות ב. והוסיף שאנו בכלל 'האדומים משיאדים' לעניין חוב מעשרות – מעשרות א' ב – מטעם אחר: שהרי הם ראויים לאכילה גם קודם שיאדים].

אדם:

טור קנ"ז לאחר הציון להערה 15 – צלם אלוקים מיוחד יותר לישראל בגל קדושת התורה [שוו"ת דעת כהן סי' קצט], האדם מושג את צלם אלקים ע"י חיים של קדושת האמונה [מאמרי הראייה ח"א עמוד רא].

שם, לאחר מכן להערכה 20 – אף איסור ניול המת, טעמו משומן צלם אלקיים [שו"ת דעת כהן סי' קצט].

*טור קס"ו לאחר מכן להערכה 17 להוסיף פיסקה – לגבי בני אדם הגדלים בערים – ע"ע אדני השדה.

אדם חשוב:

טור קע"ז תוספת להערכה 7 – כתוב הראייה קוק בעין איך שבת פ"א אות יב של השפעת אדם חשוב על הדור ישנים שני צדדים הסותרים זה את זה: מחדرأוי שלא יחמיר על עצמו יותר מן ההלכה, כדי שהעם יראה את פסיקת ההלכה מעיקר הדין ללא חומרות, ומайдך רצונו הפנימי של אדם חשוב הוא להוסיף חומרות ודברי חסידות, וראוי שאף העם יראו זאת, כדי שיגדל כבוד התורה.

טור קע"ח לאחר מכן להערכה 47 – אדם חשוב אינו רוצה להיחס רשות בעניין העולם, ונפק"מ למעשה שהוא נוגע בדבר שאינו רוצה לחזור בו מעודתו, כדי שהעולם לא יחזיקוהו לשקרן בעודתו הקודמת שחזר בו ממנה [שו"ת עוזרת כהן סי' מה ד"ה 'זהנה'. ושם הביא זאת גם בשם הרמב"ן בבא בתרא מה, אך הרמב"ן שם לא הדגיש שם שמדובר באדם חשוב].

טור קע"ט לאחר מכן להערכה 15ג להוסיף פיסקה – בכמה מקומות מצינו של גдолין ישראל היו הנחות שונות מכלל הציבור, בדברים שאין לשאר העם רשות לנוהוג כמותם. כגון רב יהודה שהיה מתפלל רק פעמי בחודש [ראש השנה מה א], מי שתורתו אומנותו פטור מתפילה [שבת יא א], בעלי מחשבות נשגבות לא היו לומדים כאשר תלמידי חכמים בבית המדרש [ערפלי טוהר עמוד טז], האר"י התפלל בביתו זמן רב בלי קרייה בספר תורה. וכל זה כלל בהנחה של 'אדם חשוב שאינו' [אוצרות הראייה ח"ב אות יד].

אדם כשר:

טור קפ"ג לאחר מכן להערכה 10 להוסיף פיסקה – אדם כשר, אין לפניו ולהעבירו מעבודתו במקום שההתורה לא מצווה זאת. لكن שוחט שטעה והאכיל נבילות בשגגה, כיון שכטיב הפסיקים שאינו נפסל בזה, אין להעבירו מעבודתו [שו"ת דעת כהן סי' ד' ד"ה 'פשיטה'].

שם, לאחר מכן להערכה 17 להוסיף פיסקה – מומר, משעה שראיתנו שפירש מדרך הרעה וקיבל על עצמו לлечט בדרך ישרה ולא להוסיף לחטוא עוד, מועילה קבלתו ונחשב אדם כשר [שו"ת דעת כהן סי' ב סוף אות ב].

אדני השדה:

*טור קצ"ד לאחר מכן להערכה 7 – ויש אומרים שהוא שימפנזה [הצומה החי וכלי החקלאות במשנה עמוד 291].[291]

אדני השדה

*טור קצ"ד לאחר הציון להערכה 10 – יש מי שחדיש שאינו בצורת אדם כלל, אלא בצורת כבש [ספר הברית ח"אamarת י"א פ"ד בשם "יש אומרים"].

ادر:

טור ד' לאחר הציון להערכה 85 להוסיף פיסקה – לגבי נס פורים, מתי ארע – מפורש בירושלמי [מגילה פ"א ה"ה] שהדבר היה בשנה מעוברת, ונחלקו האחরוניים האם היה באדר הראשון [מאורות הראייה להchnerה ארבע פרשיות ופורים, פורים, ד"ה 'ראיתי לבאר'] או באדר השני [קרבן העדה על הירושלמי שם].

אהבת ה':

טור ר"ח לאחר הציון להערכה 16 – יש מהאחוריים שהdagish שדווקא לימוד התלמוד מוסיף אהבת ה' [מאורות הראייה, הגהה של פסח, קצט]. עצם החווים היישראליים כוללים רק בנזקנות אהבת ה' [אגרות ח"א מג].

טור ר"ט לאחר הציון להערכה 29 – ושות סבל ויסורין לא יגברו על אהבת ה' [שמונה קבצים, קובץ א, פיסקה תק"ח].

טור ר"י לאחר הציון להערכה 40 – כתבו האחוריים שיש עונג גדול במסירות נפש על אהבת ה', וiscalל אהבת ה' היא העונג העצום ביותר שבעולם [שמונה קבצים, קובץ ב, פיסקה רא].

אהבת הארץ:

טור ר"א לאחר הציון להערכה 16 להוסיף פיסקה – יש מהאחוריים שהעיר שיש עניין לקיים את מצווה זו לא רק באופן פרטי, אלא גם בצורה לאומית כללית [אוצות הראייה ח"ד 71].

אהבת ישראל:

שם, לאחר הציון להערכה 4 – יש מהמפרשים שהdagish שאהבת ישראל, וכן אהבת ה' ואהבת התורה ומצוותיה – כולל מגיעות מיראת ה' [שות דעת כהן סוף סי' נא] ואהבת ישראל מתגברת ככל שרוחניותו של האדם גדילה [שמונה קבצים ח"ו סי' רמא]. אהבת ישראל אינה רק עבודה רגשית, אלא היא חכמה عمוקה ורחבת ורבת ענפים [שמונה קבצים ח"ב סי' טו, אוורות הקודש ח"ג שכ"ה, ערפילי טוהר עמ' ח], והיא נובעת מהאמונה באור האלקי השורה בכנסת ישראל [אוורות עמוד קמץ].

טור ר"ז לאחר הציון להערכה 39 להוסיף פיסקה – יש מי שחדיש שאהבת כל המעשים כולם היא הקודמת לכל, אחרת אהבת כל האדם, ואח"כ אהבת ישראל [מוסר אביך ערך אהבה].

או לחלק:

טור רמ"ב תוספת להערכה 13 – וכן כתב בשו"ת משפט כהן סי' קמד לגבי "בכל נפש ובכל מאוחד", שמשמעותו גם חיוב למסור את נפשו או ממונו, וגם למסור את שניהם יחד.

אוב:

טור רמ"ד תוספת הערכה להגדרת הערך – בספר ראש מילון (השורשים, האلف, אב) ביאר שהשם "אוב" הוא מושורש "אב", שהוא יסוד החיים.

טור רמ"ז תוספת להערכה 25 – אמןם בשו"ת דעת כהן סי' סט ד"ה 'ולא עוד' כתב לגבי איסור דורש אל המתים שאפשר שהוא מועיל ע"פ דברי המקובלים שיש חלק בנפש הנקרה "שיתופי דגופא" ששרה בעצמות.

טור רמ"ז לאחר הציון להערכה 44 – ויש מי שחייב שבעל אוב נכלל בדורש אל המתים רק באופן שהוא נשאל בגולגולות [טוב ראי על שבת פרק כג אות קנד, בדעת היראים סי' שלד שלה (ובדף ישן סי' פט)].

שם, לאחר הציון להערכה 60 – הטעם שהתורה חדשה איסור מיוחד על השואל באוב, ולא חדשה כן בשאר ענייני CIS, שדרכו של האוב להשיב רק ע"י שאלה [אורות הרמב"ם הלכות ע"ז אותן מג, הודפס גם באוצרות הראייה ח"ג].

טור רמ"ט לפני הציון להערכה 83 – ועכ"פ אין כדי לחזק את האמונה ע"י תחבולות אלה, הקרובות לאיסור.

אודיתא:

טור רנ"ב תוספת להערכה 30 – ובשו"ת דעת כהן סי' נח ד"ה 'זע"כ' כתב שאודיתא תועיל לאיסורין לעניין הקנות בהמות לגוי לצורך נהירותן.

אוזן:

טור רנ"ו לאחר הציון להערכה 14 – ויש שהזכיר ששת הדרות נכונות, אלא שיש בזה חילוק בין בעלי החיים, ולעתים אפילו בין אחד, כגון בעיזים, יש פרטי מינים שונים. והכל הוא שהחלק שהוא קצת קשה וקצת רך, והוא בין עצם לבשר, הרי הוא סחוס. וכך בין בעלי חיים שאוזניהם מבחוץ זקופות וקשות – חלקן החיצוני נקרא סחוס, ובאליה שאוזניהם רכות – רק החלק הפנימי נקרא סחוס [שו"ת דעת כהן סי' קצב ד"ה 'ולע"ד'].

אוכל נפש:

לאחר הציון להערכה 35 להוסיף פיסקה – גזרו חז"ל שאין נופחים במפורח ביום טוב [ביצה לד א].震פ"כ התירו האחוריים להשתמש ביום טוב במקشير הנקרא פרימוס, שיש בו

מפוח לצורך הבישול. וביארו שהmphochים של האומנים שאסרו חז"ל מבוערים את האש, אך בפרימוס אין נפיחת mphoch מרחיבת את האש, אלא mphoch רק מעלה את הגז, והגז נדלק ע"י המגע עם האש [ש"ת אורח משפט סי' קלב].

טור רע"ז תוספת הערכה לאחר הציון להערכה 35, לאחר המיללים "ע"ע מכשורי אוכל נפש" – באגרות הראייה ח"ג סי' תertia חידש שאחד הטעמים של עירובי תבשילין הוא להזכיר את החילוק שבין שבת ליום, כדי שלא יבואו לטעות ולהתיר אוכל נפש גם בשבת. וע"פ זה ביאר את גודלותו של אברהם אבינו שקיים את כל התורה כולה ואיפלו עירובי תבשילין – שידע להבחין בין דרגות שונות של קדושה.

אומדןא:

טור ש' לאחר הציון להערכה 52 – ויש מי שכטב שכל מחולקתם של רב אחא וחכמים היא אם סומכים על האומדן מדרבנן, אך מדאוריתא לכ"ע הולכים אחר אומדןא דמוכח, חוות מדיני נפשות מסוים חומרא דשפיכות דמים [ש"ת עזרת כהן סי' כת ד"ה 'ומהא' מדיקך מהרמב"ם סה"מ ל"ת רצ].

אומן קונה בשבח כל:

טור שי"ג לאחר הציון להערכה 59 להוסיף פרק – ח. **בעבודה זורה.** העוסה עבודה זורה לאחרים – ע"פ שלוקה על כך – שכטו אינו נאסר [רמב"ם הל' ע"ז פ"ז ה"ה]. ואינו נאסר מدين אומן קונה בשבח כל, משוםograms לסתורים שיש קניין באיסורי הנהה, הוא דוקא כאשר שיך קניין על החומר, אך עבודה זורה שביסודה היא דבר רוחני שאסור בהנהה – לכ"ע אין בו קניין [اورות הרמב"ם ע"ז פ"ז ה"ה, הופס גם באוצרות הראייה ח"ג]. ועוד, שאינו נקרא כלל "שבח כל" כיון שהכל נאסר בהנהה [שם, אמן נקט לשון "ויש לעין"].

אומר מותר:

טור שי"ט לאחר הציון להערכה 70 – אמן ביארו האחוריים שאיסור זה הוא דוקא באומר מותר, אך אם נתחלף לה בעלה באחר – ודאי שדין כאונס ומורתת [ש"ת עזרת כהן סי' י ד"ה 'וע"פ', הופס גם בטוב רואיל כתובות פרק א אות יד]. עוד כתבו האחוריים שכל האיסור הוא רק כאשר אומרת מותר על עצם האיסור של אשת איש, אך אם את עצם האיסור עברה באונס, אלא שאמרה מותר בזה שסבירה שהיא פטורה מלעמוד ולהילחם נגד המанс – מותרת לבעה, ואינו נחשב למעל באישה [ש"ת עזרת כהן סי' י ד"ה 'ומש"כ'].

שם, לאחר הציון להערכה 72 להוסיף פיסקה – המניח תפילין שלא במקום, אף אם הוא אומר מותר שדין כשותג, עדין הוא נחשב לפושע [חכש פאר פרק ט עמ' כג, הופס גם בטוב רואיל על שבת פרק א אות ה].

אונא:

טור שכ"ה לאחר הציגו להערכה 45 – גם רבא, שטיריף, אין סובר שהוא מדין כל יתר כנוטול, שדין זה נאמר רק עלابر שלם, והאונא אינה אבר שלם אלא היא חלק מן הריאה. אלא שטעמו הוא משום שאונא יתרה היא לדעתו חולית בפני עצמה [ש"ת דעת כהן סי' כו ד"ה 'ועפ"ז'].

אונאת דברים:

טור שם"ג לאחר הציגו להערכה 13 להוסיף פיסקה – איסור אונאת דברים נאמר כאשר מתכוון לבזותו, אך כשמתכוון לתועלת עצמו – כגון שושא לאדם ואפשר שלא יהיה בידו להשיבו – אין בזה איסור אונאה, אך יש בו איסור דרבנן שאסרו לבייש שום אדם [זבחני ראייה עמ' לא].

שם, לאחר הציגו להערכה 25 – פועל, אע"פ שמדיני ממונות יכול לחזור בו אפילו בחזי היום, ודאי שאין זו משנת חסידים, ואין זה מן הרואין, ויש לו לחוש משום אונאת דברים [ש"ת אורח משפט כא ד"ה 'ובר'].

טור שם"ה לאחר הציגו להערכה 33 – כאשר אונאת הדברים היא בין תלמידי חכמים, שמריבים זה עם זה, הדבר אף גורם לחילול השם גדול בעולם, ולביזוי התורה ומצוותיה לעין כל, ויש בו חיוב מיתה בידי שמיים [אוצרות הרואה נספח באות ו, וכן ביאר את עונשם של תלמידי ר"ע].

אונס (הכרה):

טור שם"ז לאחר הציגו להערכה 4 – ודוקא כאשר הוא פחד מיתה ממש, אבל חשש רחוק, שאין הסכנה לפניו ממש – אין דין אונס אלא כרצון [ש"ת עורת כהן סי' ח ד"ה 'בר'], הודפס גם בטוב רואי על כתובות פרק א אות יד ד"ה 'אבל'].

שם, לאחר הציגו להערכה 9 בסוף הפסקה – אונס מחמת יראת כבוד, כגון שירה מפני מלך או שר גדול וסובר שאינו חייב להילחם נגדו – יש מהاخرونים שכתחשב בדיון אונס, ודחו את דבריו שאין דין אונס אלא כשותג [ש"ת עורת כהן סי' י הביא שהרה"ג רשי הילמן סבר שהוא אונס, ודחה את דבריו בחריפות. הודפס גם בטוב רואי על כתובות פרק א אות יד].

אופה:

טור ש"ע, תוספת להערכה 9 – ושם מבואר עוד שהירושלמי מרבה בהגדרת תולדות יותר מהבבלי, ויש שם דעתה שלכל אב ואב ישנן ל"ט תולדות.

אוצרי פרות:

*טור שע"ב לאחר הציגו להערכה 7 – והאוצררים הרי הם רשעים [לשון הגמרא יומא פב א: קרי עליה זו רשעים מרחים] ודינם כמלויים ברבויות וכו'.

אורח:

טור שפ"ג תוספת העורה להגדורתה הערך – בעולת ראייה ח"א עמ' סד כתוב שכיוון שהאורח מגיע מן הבלתי נודע אל הנודע, יש בזה מן החידוש, ولكن יש במצבות הכנסתת אורחים התגלות של הנצח.

טור שפ"ד לאחר הציון להערה 19 – וטעם הדבר, שהחילוק בין הסתכלות על המיציאות בעין יפה ובعين רעה, אינו משומש חילוקים שכליים, אלא משומש תכונת הנפש – האם היא טוביה או רעה [עיןquia ברכות פ"ט אות רפז].

טור שפ"ז לאחר הציון להערה 75 – ויש מי שתרמה למה בזמנינו לא נהגו לומר את הנושא בשבש"ס [לחם חמודות שם, הובא במשנה ברורה שם ס"ק ה].

טור שפ"ח לסופו הערך – על קידוש בבית הכנסת לאורחים, ע"ע קדוש

אורדים ותוממים:

טור שצ"ה תוספת להערה 65 – ובאגרות הראייה ח"א סי' קג הוסיף שענינו של כל כהן הוא שרווח הקודש מסיעתו לפסוק הלכה, כמו שנאמר "כי שפטិ כהן ישמרו דעת".

אותיות:

*טור תי"ג לאחר הציון להערה 224 להוסיף פיסקה – בספר תורה עתיקים ישנן עוד אותיות רבות שונות: מזרקות או מעוגלות – בחלקו מיינין ובחלקן ממשマル, בחלקו מלמטה ובחלקן מלמטה – עוקמות, לפופות, הפוכות, תלויות, ודבוקות [תורה שלמה חכ"ט עמוד קמ והלאה, שם הביא כמה וחמשים צירוי אותיות שונות ומקומן].

*טור תי"ד תוספת להערה 234 – וביתור האריך בזה בספר ועבד הלווי, שכלו דן בעניין זה.

*שם, תוספת להערה 235 לפני המילים "ועי' מסורת התורה" – בקובץ תשבות חתם סופר במילואים עמ' קמבר כתוב שמנין הוא שלוש מאות ועשרים אלף ארבע מאות שישים וארבעה. בספר משנת רבוי יעקב (לרבוי יעקב שור) פרק ד כתוב שמנין הוא שלוש מאות וארבעה עשר אלף ארבע מאות שבעים ושתיים. *ובסתופה – ועיין עוד בתורה שלמה חלק כתה מילואים פרק יב בארכיות.

ازוב:

טור תכ"א תוספת להערה 20 – שכיוון שיש לו שם ליווי אין זה אותו המין כלל, שכן הוא בלשון התורה, ובשו"ת דעת כהן סי' מ חידש שהוא הדין בלשון חכמים.

אזכורות:

*טור תכ"ז לאחר הציון להעраה 45 להוסטיפ פיסקה – ספר תורה שנכתב ע"י מין [ובחלק מהנוסחאות: אפיקורוס] יישראל, שודפים אותו עם האזכור שבו, שהויאל וAINO מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשם לא נתقدس השם [רמב"ם יסודי התורה פ"ו ה"ח, והוסיף שיש אף מצווה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולמעשיהם] <הערה הרציהה מכת"י>.

*טור ת"ל תוספת להעраה 170 – בתחילת מסכת סופרים פ"ד ה"ב. ובסיופה: והגרא או"ח סי' ח סעיף ב ד"ה 'ונכוון' כתב שאינו מדינה אלא ממידת חסידות. וע"ע אורחות חיים אותן לח שציווה לכנות את הראש בהזכרת השם <הערה הרציהה מכת"י>.

טור תל"א תוספת להעраה 178 – לשון הגמרא שם "יגוד", ובשו"ת צמה צדק (לובאוויטש) יו"ד סי' רטו כתב שאין פירושו שקווצץ את כל עובי הקורה, אלא רק מkeit ממקומה, כעין קליפה. ובשו"ת דעת כהן סי' קסב ד"ה 'ובתשובה' הסתפק בהז.

אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקין:

טור תנ"ד תוספת להעраה 8 – וכן פסק בשו"ת דעת כהן סי' מ ד"ה 'הנה'.

אחריות:

טור מס"ח תוספת העירה לאחר הציון להעירה 70, לאחר המיללים "חשוב כבעלים" - יש מי שהגדירו שנחשה קצר קניין [שו"ת משפט כהן סי' קלא אותן ג].

חשיבות:

טור תע"ג לאחר הציון להעירה 4 – יש שכתו שדיןichtig אחשביה נאמר רק להחשייב שייעור קטן כבד, אך להחשייב דבר שאינו כמו שישנו – לא יועיל. لكن המוציא בשבת תקרובת עבודה זרה, כיון שאין לה ביטול עלומית וכתחי מיכחת שייעוריה – נחשבת כמו שאינה, ולא יועיל אחשביה [הערות הרציהה קוק על שו"ת דעת כהן סי' קעט, הודפס בטוב רואי על שבת פרק ט אות צה סע' 5].

טור תע"ד תוספת להעירה 21 – והב"ח שם ס"ק י"ג חילק שכל האיסור דוקא בדבר שיכול להאכל ע"י תעורובת, וביאר בשו"ת אורח משפט סי' פט ד"ה 'וכ"ז' שגם לדברי הב"ח מצטרפת בזה גם סברת אחשביה.

اطר:

טור תע"ט תוספת העירה לאחר הציון להעירה 54, לאחר המיללים "ונחקרו הראשונים באטר" – ובשו"ת עזרת כהן סי' קט ד"ה 'יה' העיר שלגביה קיטע יש לבודקויפה אם הוא איתר, שהיא בדיקה קשה יותר מאשר אצל שאר בני אדם.

אי אפשרי בתקנת חכמים:

טור תפ"ג לאחר הציוון להערה 8 להוסיף פיסקה – יש מהاخرونנים שחדיש שכל דין אי אפשרי בתקנת חכמים נאמר ורק בתקנות שנטקנו לצווך טובת האדם בפרט, אך אם מטרות התקנה הייתה בשביב תיקון העולם בכלל – כגון שעשו סייג כדי שלא יבוא הדבר לידי קלקל אצל אחרים – לא שייך לומר אי אפשרי בתקנת חכמים, כיון שהדבר אינו לצורך טובתו הפרטית [שו"ת עזרת כהן סי' כ ד"ה ז"יל].

טור תפ"ד לאחר הציוון להערה 17 להוסיף פיסקה – אסרו חכמים על אדם לישא את מינקת חבירו, שמא יפסק חלבה [במota טו ע"ב]. וכתבו האחرونנים שכיוון שתקנה זו לטובת הولد, אם נישואיה יביאו לטובתו – כגון שהבעל מקבל עליו לפרנס את הولد ויבורר לבית דין שמצובו של הولد יוטב ע"י הנישואין – אומרים זה אי אפשרי בתקנת חכמים, וכיולה להינשא [שו"ת עזרת כהן סי' ייח ד"ה זהעיקר, שם סי' ב. הודפס גם בטוב רואי על כתובות פרק ה אותיות קכב קכג].

אי אפשר לצמצם:

טור תפ"ו תוספת להגדרת הערך – וכן אי אפשר לכוון את מידתו של דבר אחד בדיקום מוחלט <הערת הרציה המכתי>.

טור תפ"ח לאחר הציוון להערה 22 להוסיף פיסקה – בהרכבת אילן במין אחר, כאשר ההרכבה היא בגובה האילן ישנו איסור כלאים, אך כאשר היא במקום השורשים לא חל איסור זה. וכתבו האחرونנים שכיוון שאי אפשר לצמצם לכמות את העץ בדיקום בתפצלות השורשים, יש לחותכו מעט למטה מקום התפצלות [שו"ת משפט כהן סי' יט, שם סי' כ ד"ה זהנה]. וכן לגבי מקום הנחת תפילין של ראש, כיון שאי אפשר להניחן במקום שייעור[Kידושין לו ע"א], יש מן האחرونנים שכתב שכיוון שאי אפשר לצמצם, יש להניח את הקצה התחתון של התפילין למעלה מעט מעיקרי השיעיר [חכש פאר פרק ב עמוד יב <הערת הרציה המכתי>].

אייבה:

טורetz tz"g תוספת הערכה לאחר הערכה 69, לאחר המילים "של תורה" – וכותב הראייה קוק בשוו"ת דעת כהן סי' קעו וסי' ראה, שגם לעניין זה דברי קבלה בדברי תורה, ע"פ הראב"ד הל' מגילה וחנוכה פ"ג ה"ו, ואין נדחים ממשום אייבה.

שם, לאחר הציוון להערה 70 להוסיף פיסקה – ישנים דיןנים נוספים שתיקנו חז"ל מפני דרכי שלום, וקראו להם "משום אייבה", ע"ע. [ועיין שבת הארץ פרק ח, שאשר דין בענייני דרכי שלום (שאלת אשה לחברתה בשביעית וכו') קורא לה "משום אייבה"].

アイידי דטריד למפלט לא בלע:

טור תצ"ז לאחר הציון להערכה 31 – וכן יש מהאחרונים שכותב שבמים ובחלה לא שייך איידי דטריד [שוו"ת דעת כהן סי' מז אות ח].

אידיהן של עכו"ם:

טור תש"ט תוספת להערכה 9 – וכותב הראי"ה קוק בשМОונה קבצים קובץ ו רלב, רלאג, הודפס גם באוצרות הראי"ה ח"גאות ג שגム לדעה זו ההיתר הוא רק להזמין לו בהמה, אך לסייעו בשעת ההקרבה פשוט שאסור, שנראה כנתפל ומשתף באיסור.

טור תש"ח לאחר הציון להערכה 197 להוסיף פרק – ט. **חילול השם.** כתבו הפוסקים שככל דבר שהעכו"ם מקפידים שלא לעשות בפרהסיא בימי אידיהם – כגון ליקח הזבל מן הרחוב או לקבור מתיים – יש להיזהר שלא לעשות כן בשבותות ובימים טובים ע"י עכו"ם, מפני חילול השם [מן אברהם סי' רמד ס"ק ח]. ואע"פ שהיה מן האחרונים שהתריר וכותב שאינו יודע איזה חילול השם יש בדבר, שהרי הדבר מותר מדבר תורה [רעק"א שם], כבר מצאנו כיוצא זה בדברי הראשונים שככל דבר שנזהרים בו הגויים, יש בו חילול השם אם יעברו על כך ישראל בפניהם [כגון אכילת בהמה שנרבעה, שימושיקר הדין מותרת [פתחי תשובה י"ד קג ג]. אמן בשוו"ת הב"ח סי' קמא ציד לאוסרתו], וספר חסידים תacct אסרה משום חילול השם. וכיוצ"ב במסכת כתומים פ"א הי"ב אסרו לknות מהגויים מאכלים שמוטרים לישראל והגויים נזהרים בנימוסיהם שלא לאוכלים, כמו שמן שנפל לתוכו עכבר, כסכוס ושליל, והביאו על כך את הפסקה בדברים ז ט "מי עם קדוש אתה לה" אלקי"ר, כשאתה קדוש לא תעשה עם אחר קדוש למעלה מך] וכל שכן שיש חילול השם בדבר כאשר הגוי רוצה לעשות זאת בשבת מפני שהוא נזהר שלא לעשות כן ביום חמוץ, דהינו ביום א' [שוו"ת דעת כהן סי' ריט ד"ה 'אמנם מה'].

איר:

טור תש"ג תוספת להערכה 5 – וביאר הראי"ה קוק במאורות הראי שבועות עמוד קעט, ובהגדה של פסח עמוד 237 שחודש מלא מסמל את הערך העצמי של הזמן, שאין לצמצמו, לעומת זאת חדש חסר מלמד על זמן אמצעי בלבד, שכן אין להרחיבו יותר מן הדרוש. ובשנת יציאת מצרים, אע"פ שנראה לכוארה שאיר היה רק אמצעי בין ניסן שהוא חדש הגאה לבין סיון שהוא חדש מתן תורה, בעצם היה בו גם תוכן עצמי, וכן לא היה חסר אלא מעובר.

אלונית:

טור תש"ה תוספת להערכה 40 – ועיין Tos' יומ טוב סוטה פ"ד מ"ג שביאר שאיסור זה חמור מאיסור נשיאות מעוברת חברו ומינקת חברו, שאיסור נשיאות אלונית טumo משום חיוב דאוריתא של פרייה ורבייה, אך האיסור בנשיאות מעוברת ומינקת הוא שמא

תתעורר, ואיסור שאינו מטעם חיוב תורה כל יותר. ובשוו"ת עורת כהן סי' ב ד"ה 'ובביאור' הוסיף שלענין החיוב הכללי לקיים דברי חכמים הן שות.

טור תקכ"ו לאחר הציוון להערכה 49 להוסיף פיסקה – מותר לשמש עם אילונית, ואין בדבר משום השחתת-זרע, הויאל ומשמש בדרך הארץ [רמ"א אה"ע כג ה].

אילן :

*טור תקל"ח תוספת הערכה להגדרת הארץ – אמן מצינו שגם צמחי הירקות מכונים "אלין", ע' רשיי פסחים ו: סוף ד"ה 'ומשמר' >כך נראה כוונת הרציהה בעורתו מכת"י וראה נספח ג' לשונו<.

*טור תקל"א לאחר הציוון להערכה 44 להוסיף פיסקה – יש מן הראשונים שהילק באופן מחודש, שאין בכל האילנות מין שעוצה פרי בשנה הראשונה לזריעתו, ולדבריו כל צמה כזה הרי הוא ירק [שו"ת הרדב"ז ח"א סי' תצט וח"ג סי' תקלא, שם ذן לגבי צמחים מסוימים האם דיןם כאילן >הערת הרציהה מכת"י<].

*טור תקל"ג לאחר הציוון להערכה 70 – ברכה על ראיית אילנות מלבלבים [ראש השנה יא א, ברכות מג ב, רמב"ם הל' ברכות פ"י הי"ג, טוש"ע או"ח סי' רכו >הערת הרציהה מכת"י<].

טור תקל"ד תוספת להערכה 91 לפני המילים "וע"ע" – ובמשפט כהן סי' יג (עמ' כד), סי' כד פרק ד (עמ' מו) ופרק י' (עמ' סג) גם לדעות שב"נ אסור בכלאי אילן, ישנו חילוק בהגדרת איסורי כלאים בין ישראל לבין ב"ג, שפרטיו הדינים בתורה שבע"פ ובמידות שהתורה נדרשת בהן שיש בישראל אין בב"ג, ובב"ג פוסקים ע"פ השכל האנושי >הערת הרציהה מכת"י<.

טור תקל"ז לאחר הציוון להערכה 98 להוסיף פיסקה – אילן פרי ואילן אסור להרכיבם זה בזה [שו"ע יו"ד רצה ג, ולגבי אילן פרי ואילן סרך מאותו המין, נחלקו האחרונים האם יש איסור כלאים בהרכבתם זה בזה [לבושי שרד סי' רצה אסר, ובשוו"ת משפט כהן סי' כד אות ד התיר].

שם, להוסיף פיסקה – לגבי תפוח עיריה דנו האחרונים האם הוא אילן פרי או אילן סרך [לבושי שרד סי' רצה כתוב שהוא אילן סרך, ובשוו"ת משפט כהן סי' כד אות ה ד"ה 'זהנה' הסתפק בזזה].

אין אדם מעמיד עצמו על ממונו :

טור תקמ"ו לאחר הציוון להערכה 3 – והיתר זה הוא בגדר 'חותרה' [שו"ת משפט כהן סי' קלט ד"ה 'זהה']. והוסיף שלגבי הרודף אחר נערה המאורסה דבר זה תלוי בנסיבות רביה יהודה וחכמים בסנהדרין עג ב, שלרביה יהודה שהטעם שמצוין אותה בנפשו של רודף הוא משום שמסירה נפשה לקטלה,

הוא כדין מחתורת והוא הותרה, אך לחכמים שהוא משומש שהתורה הקפידה על פגימתה – הוא רק דחויה, כיוון שהתורה פירשה זאת בפסק "אין לו דמים" [שםות כב א].

אין אדם ממשים עצמו רשות:

*טור תקמ"ט לאחר הציון להערכה 20 להוסיף פיסקה – יש מן הראשונים שמכח מדבריו שכשם שאין אדם ממשים עצמו רשות, כך איןנו ממשים עצמו שאינו חסיד [רש"ב] כתובות יט א"ד"ה 'קסבר', שאין העד נאמן לומר שחמתם שקר מתוך סכנת נפשות, משומש שמידת חסידות להרג ולא לחתום בשקר <הערת הרציה> מכת"י].

שם, להוסיף פיסקה – אף שהודאתו של אדם לא תועיל להשים עצמו רשות, היא מועילה להכשיר עדים שייעדו זאת עליו שלא בפנין, ועדותם לא תיפסל מהחשש שבפניו לא היו מעvizים להעיד, שהרי מוכח שהוא עצמו אמר זאת [שו"ת דעת כהן סי' ב ד"ה 'והנה']. טור תק"ג תוספת להערכה 37 – אמן בשו"ת עזרת כהן סי' צד ד"ה 'שהרי' סובר שהרב"א חולק על הראב"ן. ושם בד"ה 'ולע"ד' ביאר את טumo של הראב"ן, שהטעם שאין אדם ממשים עצמו רשות הוא רק משומש שבח לאחרוני, אך לעניין עצמו נאמן, ולענין אחרים הרי לא שייך לומר אדם קרוב אצל עצמו, ولكن מצטרף עם אחר.

אין אדם פורע תוך זmeno:

טור תקס"ה לאחר הציון להערכה 5 – ויש מי שביאר שהוא מدين אין ספק-מושcia-מיד-וזאי*, שכיוון שוודאי הלוחה, לא תועיל שום טענה נגד חזקת-החייב הוודאית [הראייה קוק, הודהפס באוצרות הראייה ח"ב חידושים מסכתות ו 2 עמוד 878. והוסיף טענות פרעתי בזמני כן מועילה, משומש של חוב עומד להיפרע בזמןו, ואם כן היא חזקה העשויה להשתנות. וע"פ זה ביאר שם את דברי הש"ך חוי"מ סי' עה ס"ק כב].

טור תקס"ו לאחר הציון להערכה 18 לאחר המילים "במקום עדים עומדת" – ויש מהאחרונים שהוסיף שהלוחה אפילו לא יכול להחרים את המלווה בחרם סתם אם פרעו [כתיקנת הגאנונים שאפשר להחרים את התובע בכל טענת ספק "בחרם סתם על כל מי שנוטל ממון שלא כדין"], למפורש בשו"ע חוי"מ עה ט וביביאור הגרא"א שם אותן כח], שכיוון שוודאי שלא נפרע אין טעם להחרימו [הראייה קוק, הודהפס באוצרות הראייה ח"ב חידושים מסכתות ו 2 עמוד 878. והוסיף שבמקום שהדרך לפערם לפרק תוך זmeno, חייב בחרם סתם ככל טענת ספק].

טור תקס"ח תוספת להערכה 51 – וכן פסק בשו"ת רע"א תניניא תש' צז, טוב ראי על ב"ב דף ה א אות ו.

טור תקע"א לאחר הציון להערכה 88 – ע"פ תקנת הגאנונים, בעל דין הטוען "שמעא" ומפסיק בדיין, יש בידו רשות להחרים סתם, ולומר שככל מי שטוען נגדו טענת שקר או נוטל

ממונו שלא כדי יהא בחרם [עיין ערך 'חרם' עמ' שלה, ועיין שם העירה 153 שמקורו ברי"ף שבעות מה ב', בשותפים, ועי' הגר"א אהע"ז ס"ק טו שהוא כלל לטול טענת שא. ברמב"ס וטוש"ע הוזכר חרם סתום בהרבה מקומות, ובסוף ס' קריית מלך (بني ברק תשל"ח) ציין לכל המקומות שברמב"ס]. אמן, במקרה שיש חזקה נגד הטוען שהוא אין אדם פורע תוק זמנו, אינו יכול להטיל חרם ממשום דחווי ודאי שלא פרע [טוב ראי ב"ב דף ה אאות ז]. ובמקרה שישנו מנהג באופנים מסוימים לפורע תוק זmeno כגון מקום שפוגעים קמעא קמעא [עיין לעיל העירה 55], אפילו פ' שאין מנהג זה מבטל החזקה, וזאת לחיבבו שבועת הסת, מ"מ יש בידו להחרים [טוב ראי שם]. וה"ה במקרה שהמחחו אצל אחד שיפרעחו, ופרע, והנתבע טוען שחשב שלא פרע ולכן פרע הוא, ויחשב פרעונו על פרעון השנה הבאה. והתבע מכחישו, גם בזהakt היה חזקה דעתך זmeno, ואינו יכול להטיל חרם [טוב ראי שם].

אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך :

טור תקע"ז לאחר הציון להערה 22 – וטעם הדבר, שתיקון נפשו עדיף מתיקון אחרים [חכש פאר סי' יד, הודפס גם בטוב רואイ על שבת פרק א' דמייה זאת לדברי הגمرا ב"מ לג ע"א שלך קודם לשל כל אדם].

שם, לאחר הציון להערה 29 – ט) לגבי אב אומרים חטא כדי למנוע את בנק הקטן מאיסור חמור יותר, כיון שחטאת הבן נזקף לחובת האב [חכש פאר סי' יד, הודפס גם בטוב רואי על שבת פרק א' אoutes ד].

טור תקע"ז לאחר הציון להערה 29 להוסיף פיסקה – עכ"פ, לכל הדעות אין אומרים לאדם חטא בקוו"ע כדי שיזכה חברך ולא עברו בשווא"ת, ואפילו אם חבריו עברו בשווא"ת כל ימיו [חכש פאר פרק טז העורות מגדולי ירושלים ת"ו אoutes טו].

שם, לאחר הציון להערה 31 להוסיף פיסקה – כאשר אומרים לאדם אל תחטא, ועי' זה הוא לנארה עברו באיסור חמור יותר, יש מהחדרונים שכחטב שבפועל אין זה שום איסור, שכיוון שעשווה זאת עכ"פ דברי חכמים הרי הוא אнос לקאים דברי חכמים [שו"ת מצפה אריה סי' א, וכן הבין שם גם מトוס' שבת ד א ד"ה 'קודם', ומהכט"מ הל' חמץ ומצה פ"ג ה"ח]. ויש שכחטב שאמנם אין זה איסור כיון שהוא מחויב לעשות כן, וכענין העמידו דבריהם במקומות כרת [כמו שמוכח בתוס' שבת שם], אך אינו מדיין אונס [שו"ת עזרת כהן סי' ב ד"ה 'בעניין', והואichiich ששם שוגם תוס' שם והכט"מ שם לא התכוונו שהוא אונס].

אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו :

טור תר"א לאחר הציון להערה 29 להוסיף פיסקה – יש מי שרצה לחדש שאם התקנה גורתת קלקלול – יכול בית דין אחר לבטלה, אפילו גדול ממנו בכמה ובמנין. אך דוחו

את דבריו [שו"ת משפט כהן סי' ד ד"ה 'מש"כ' הביא את דעתו זו והוכיח מהסוגיות שאנו כן >הערה הרציה' מכת"י<].
 שם, להוציא פיסקה – אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו כו' נאמר רק לגבי ביטול התקנה כולה, אך אם רצוו לשנות את גדרי התקנה – הרשות בידיים [תוס' מוגילה ב ד"ה 'ובקש'. וע"ע Tos' שם ג א ד"ה 'בטלין', וכתובות ג ב ד"ה 'תקנה' >הערה הרציה' מכת"י<].
 טור תר"ב לאחר הציון להערה 32 – אמנס היתר זה נאמר רק כאשר בבית הדין הראשון דרשו זאת – יש לפסיקתם כח של התקנה, ואין בית דין אחר יכול לבטלה אא"כ הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין [אגרות הראייה ח"ד א' ריד ד"ה 'אמנס'].

אין דוחין נפש מפני נפש:

טור תר"ה תוספת להערה 16 – וכן כתב בשו"ת משפט כהן סי' קלג ד"ה 'אמנס'.
 טור תר"ו לאחר הציון להערה 32 להוסיף פרק – **ד. חילוקים בין נפשות.** כלל זה, שאין דוחין נפש מפני נפש, נאמר גם כאשר יש חילוקים בין הנפשות, כגון שאחד כהן וחבריו לוי, אחד גדול שבישראל וחבריו הדיווט, ואפילו יחד נגד רביהם – בכל אלו אין דוחין נפש מפני נפש, ולא מחלוקתם ביניהם [שו"ת משפט כהן קמג]. ואע"פ שלגבי לה评判 אחד – מקדים לה评判 כהן ללווי איש לאשה וככו' [הוריות יג א]. והטעם שאין דוחין נפש מפני נפש גם באופן זה, הוא כמו הדין שאין עונשנים בדיני נפשות על סמרק אומדן, ואפילו אומדן ברורה וכמעט ודאית, שכיוון שהשער הזה של אומדןות אינו גדור, ונקל להחליף בין אומדן ודאית לכזו שמסופקת, נעללה תורה את השער הזה של אומדןות בפנינו [ספר המצוות לרמב"ם ל"ת רצ], כדי הרי התורה [שמות כג ז] ונקי וצדיק אל תהרוג [שו"ת משפט כהן קמג].

אין דניין אפשר nisi nisi אפשר:

בסוף הערך טור תר"ט לאחר הציון להערה 25 להוסיף פרק – **ה. אי אפשר nisi nisi אפשר.**
 ஆ"פ שאין דניין אפשר nisi nisi אפשר, אי אפשר nisi nisi אפשר דניין. ע"פ זה כתבו הפוסקים סברא שגר שאינו יכול למול, מחמת סכנה או כגון שנכרת גידו, תועיל לו גירות בטבילה בלבד אלא מילה, שבאופן זה ניתן ללומדו מן האמונות שנתגגוו ללא מילה, ודניין אי אפשר nisi nisi אפשר [שו"ת דעת כהן סי' קנ ד"ה 'זהנה'. אמנס להלכה דחיה זאת מטעמים אחרים].

אין הולcin במנון אחר הרוב:

טור תר"ב תוספת להערה 10 – וכן כתב בשו"ת עזרת כהן סי' ח ד"ה 'ומה', שהטעם שאhabaa'ה הוא שחזקת ממון עדיפה מחזקת איסור. שם בהערה 2 הביא את הטעמים הנוספים.

אין כפירה למתים:

*טור תרל"ב לאחר הציוון להעטרה 34 להוסיף פיסקה – **敖"כ לעניין תשולם כופר, אפילו לדעה שהוא כפורה, אין כפירה למתים,** ולכנן מי שנתקייב מיתה אינו חייב לשולם [שו"ת משפט כהן סי' קלז ד"ה 'הערתו'. ושם הוסיף שאמנם יש בכופר גם טעם של ממון, שהרי משלמו גם לירושי המת, אך לעניין ממון הרוי פשוט שיש דין קלב"מ, ולכנן אם החייב נהרג – פשוט שאינו משלמו].

אין לו לדין אלא מה שעיננו רואות:
שם, חוספת להעטרה 5 – ובשוו"ת עוזרת כהן סי' סה אות כג נקט את כלל זה לגבי הדין לפסוק ע"פ אומדנא ברורה, והוסיף שהוא מדאוריתא.

אין למדין מן הכללות:

*טור תרל"ד לאחר הציוון להעטרה 19 להוסיף פיסקה – **אין למדין אף מכללים בעניינים טביעיים.** כגון לגבי הכלל שככל שיש לו קשחת יש לו סנפיר [משנה נידה לא, חולין סו ב], כתבו הפוסקים שאין למדין מן הכללות [שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' ה בסוף דבריו], ובפרט בענייני הברואים ישנים הרבה [כרתי סי' פג ס"ק ג], ואי אפשר לכלול כלל על כל המקרים המתהווים בעולם [חתם סופר חולין דף מב א ד"ה 'ביש"ש', אמן הוא הזכיר זאת לגבי טריפה אינה חייה, שבה לא נאמר הלשון "כל"]. אמן יש שדחו זאת וכתבו שככל שיש לו סנפיר יש לו קשחת הוא כלל מוחלט [ערוך השולחן יו"ד פג ה].

שם, להוסיף פיסקה – **יש מן האחרונים שחידש שלא רק הגمراה אינה לומדת מן הכללות, אלא אף לגדייל ישראל בכל דור ניתנה רשות לא ללמד מן הכללות לצורך הוראת שעה,** שככל ההלכות הקבועות נאמרו רק על הרוב הנהוג, ואין ללמד מהן לכל המקרים [אגרות הראיה ח"א סי' פט ד"ה 'ולימוד'].

*טור תרל"ה תוספת להעטרה 1, לאחר המילים "בקה"ע ופ"מ" – ועיין לקמן בהעטרה 35.

אין מבטلين איסור לכתהילה:

טור תר"מ תוספת להעטרה 38 לאחר המילים ס"ק כח – **שו"ת דעת כהן סי' קسط ד"ה 'ויש'.** טור תרמ"א תוספת להעטרה 46 – ובשוו"ת דעת כהן סי' קسط ד"ה 'ויש' הסתפק אם אומרים במציאות אין מבטلين איסור לכתהילה.

אין מוקדם ומאוחר בתורה:

טור תרמ"ז תוספת העטרה בתחילת הערך לאחר המילים "המאוחרות להן" - בטעם הדבר ביאר בעולת ראייה ח"א עמוד קنب ד"ה 'זהנה', שהתורה עצמה, בניגוד למציאות המעשיות, היא למעלה מכל סדר, ולכנן נקראות "משל הקדמוני" – משלו של קדמוני של עולם.

אין מזהירין מן הדין:

*טור תר"נ לאחר הציון להערכה 9 – ובירושלמי מבואר להיפך, שאפילו מי שסובר שאין עונשין מן הדין, מודה שמדובר מן הדין [יבמות פ"א ה"א, וזה דעת רבי ישמעהל שם].
טור תרס"ו לאחר הציון להערכה 9 להוסיף פיסקה – איסור זה נאמר רק כאשר כבר התחיל לעסוק בעניין המצווה, או שעכ"פ הוא סמוך לעניינה, אך אם אינו עוסק בה כלל לא שיק אין מעבירין על המצוות [על הדר סי' טז, הודפס גם בטוב רואי על שבת פרק יט אות קלו].

אין מערבין שמהה בשמהה:

טור חר"ב תוספת להערכה 12 – ובטוב רואי על סוטה פרק א אותן כא, הודפס גם באוצרות הראייה החדש מסכתות אחרות, כתוב שיש נפק"מ מטעם זה, שלפי זה אין עונשין מצוות חבילות חבילות גם כאשר במעשה אחד מקיים כמה מצוות, שאע"פ שאין זה את הטעם שנראה כמשוי, עדין אין ליבו פניו לשתייה.ammen למעשה פסק בטוב רואי על שבת פרק ב אותן לא ד"ה ימיהו ובסוטה פ"א אותן יט שאין דין חבילות חבילות במעשה אחד, ואדרבה, כתוב שיש זהה חביבות מצווה.

אין מקרא יוצא מידי פשוטו:

טור תרע"ז לאחר הציון להערכה 7 – וכן ועתה כתבו לכם את השירה הזאת [דברים לא יט], שאע"פ שיש ראשונים שסבירים שלhalbנה מצויה זו נאמרה על כל התורה [ר"ן נדרים לה ע"א], אף"כ פשוט הפסוק בדבר על שירות האזינו בלבד [שו"ת דעת כהן סי' רלאג ד"ה יעד"ת].

אין סומכין על הנס:

טור תרע"ט תוספת להערכה 8 – ובשו"ת משפט כהן סי' קיז ד"ה יעד"ד העיר שבפטשות זו דעת סתם משנה שקלים פ"ו ה"ג.

אין ספק מוציאה מידי ודאי:

טור תרכ"ג לאחר הציון להערכה 24 להוסיף פיסקה – בספק איסור שדין יהרג ואל יעבור, אומרים אין ספק מוציאה מידי ודאי של וחוי בהם, ולכן יעבור ואל יהרג. שאפילו לדעת הראשונים שסבירא דאוריתא לחומרא מדאוריתא [שו"ת דעת כהן סי' פד ד"ה יובנ"ד].

אין עונשין מן הדין:

*טור תר"ץ תוספת להערכה 5 – וכן משמע מרשיי סנהדרין עג ב ד"ה 'הקישא הו'.

אין עונשין מצוות חבילות חבילות:

טור תרצ"ה לאחר הציון להערכה 18 להוסיף פיסקה – כאשר במעשה אחד מקיים כמה מצוות, כגון להדליק נר חנוכה בזמן תרומה, שיש מצווה לשורפו [טוב רואי על שבת פרק ב אותן

לא], דנו הפסיקים האם יש בזה איסור של חבילות חבילות. והדבר תלוי בטעם שאין עושיןמצוות חבילות. לטעם שיהא ליבו פניו לשתייהן – עדין אינו פניו. אך לטעם שלא יהיו נראות עליו כמשא – בזה לא נראהות כמשא, שהרי הוא מעשה אחד טוב רואי על סוטה פרק א אותן כא, והודפס גם באוצרות הראי"ה חידושים מסכתות אותן[A], ויש מהאחרונים שכטב שאדרבה, יש בזה אף חביבות מצווה [טוב רואי על שבת פרק ב אותן לא ד"ה 'מיוחה', וסוטה פ"א אותן יט].

טור תש"צ לאחר הציוון להערכה 50 להוסיף פיסקה – מותר לשותות ארבע כוסות מין של شبיעית [ירושלמי שקלים פ"ג ה"ג], אך פ' שמקיים מצווה בשתייתו, ואין בזה איסור של חבילות חבילות, והוא הדין לכל מצווה הטעונה כוס [שבת הארץ קונטרס אחרון אותן כב]. שם, לאחר הציוון להערכה 54 – שהרי הטעם שהמצוות יראו עליו כמשא לא שייך במצוות שאין חובה עליו [טוב רואי על סוטה פרק א אותן ב. אמן לטעם שצורך שליבו יהיה פניו לכל אחת מהמצוות – דין זה שייך גם כאן].

אין עניות במקום עשירות:

טור תש"ש לאחר הציוון להערכה 22 להוסיף פיסקה – כאשר ניתן להשתמש בשולחנות של זהב במקדש, אין משתמשים בשולחנות אחרים, שאין עניות במקום עשירות [שות' משפט כהן סי' קי"ד ד"ה 'וע"ד', הודפס גם בטוב רואי על שבת פרק ט' אותן קכ].

אין קטגור נעשה סניגור:

טור תש"א לאחר הציוון להערכה 10 להוסיף פיסקה – כאשר מצווה יכולה להתקיים רק ע"י עבירה, כגון נטילת אתרוג מורכב, שלווי עבירת ההרכבה לא הייתה ינית הלימון ראוייה למצווה, הדבר פסול למצווה אפילו אם נשנתנה, מדין אין קטגור נעשה סניגור. ואע"פ מדין מצווה הבאה בעבירה לא שייך כאשר היה שניוי [ע"ז הדר עמ' מב, מג].

טור תש"ב לאחר הציוון להערכה 27 להוסיף פיסקה – יש מן האחרונים שחידש שאף בדיני טומאה אומרים שאין קטגור נעשה סניגור, ولكن דבר שמעט את הטומאה לא יכול לבטל חיצכה בפני הטומאה [שות' דעת כהן סי' רטו ד"ה 'ראיתי' לגבי ארון מתכת שמתובל לקרען].

אין רוח חכמים נוחה הימנו:

טור תש"ז' תוספת הערכה לאחר הגדרת הערך – הראי"ה קוק בערפילי טוהר עמ' לג וכן בשמונה קבצים קבוע באות פא נקט ביטוי זה אף בענייני יסודות האמונה, לגבי דעתות שונות על הבריאה.

טור תש"ז' לאחר הציוון להערכה 13 להוסיף פיסקה – אף הפסיקים האחרונים השתמשו לעיתים בהוראה זו, כגון להשתמש בבתי תפלות של נקרים לצורך בית הכנסת, אפילו

לאחר שינוי וביטול [שו"ת דעת כהן סי' ריד ד"ה 'מכתב'], או לעשות פסל של פרצוף אדם וחצי גוף, גם לשיטות שהדבר אינו אסור מעיקר הדין [שו"ת דעת כהן סי' סה ד"ה 'אבל'].

אין שליח לדבר עבירה:

טור תשל"ג תוספת להערכה 81 לאחר המילים "סי' קיא" – ועיין עוד שם סי' קיב ד"ה 'באות ז' שدن האם דין אשלד"ע מבטל את המעשה <הurret הרציה מכת"י>.

טור תשל"ז לאחר הציוון להערכה 96 – התופס-לבעל-חוב* במקום שחוב לאחרים, יש מהאחרונים שכטב שהטעם שלא קנה הוא מדין אין שליח לדבר עבירה, שאינו ראוי להתרuber על ריב לא לו [שו"ת משפט כהן סי' לט ד"ה 'ולעיקר'].

איש:

*טור תשל"ח לאחר הציוון להערכה 38 – יש מהאחרונים שהסתפק באופן המיעוט מהמיילה "איש", האם "איש" ממעט ייחד את חרש שוטה וקטן, או ש"איש" ממעט רק את הקטן, ומהקטן לומדים בבניין אב גם לחרש ושוטה [קובץ ביאורים גיטין אות טז].

אכילה ע"י הדחק:

טור תשנ"א תוספת להערכה 4 – להشمיט את הנקודה ולהוסיף: ובטוב רואי על שבת פרק ז' אות פח ד"ה 'עיקר', שביארו שאכילה כזו מעידה על מידת רעבונה של הבאה, וברעב כזה הרי זו דרך לאכול כך, ואינה משונה.

שם, תוספת להערכה 7 – ובטוב רואי על שבת פרק ז' אות פח ד"ה 'ונראה' פירש את הגمراה באופן חדש, שגם לפי גירוש רבין, לצפרא רבוי יוחנן הדר ביה. ולפי זה למסקנה רבוי יוחנן מחייב באכילה ע"י הדחק, ומובן שהרבמב"ם פסק כמוותו.

אכילת מצה:

טור תשס"ו תוספת הערכה לאחר הציוון להערכה 39, לאחר המילים "זמן אכילת פסחים" – בעולת ראייה ח"א עומד לח חידש, שבעצם היה צריך לאכול את המצוה בכל שבעת הימים, ורק כיווןuai אפשר לעשות כן, אנו מקיימים את רעיון זה ע"י איסור אכילת חמץ שבעת הימים.

אכילת מרור:

טור תשע"ו לאחר הציוון להערכה 71 – מאידך יש להיזהר שלא לאכול מרור שהוא מר הרבה עד שכםעט ואי אפשר לאוכלו, שאכילה כזו אינה נחשבת אכילה [שו"ת אורח משפט תחילת סי' קכח].

אכילת פרס :

*טור תשכ"ז תוספת העורה לאחר הציון להערה 23 לאחר המילה "וועוד" – בירושלמי שבת פ"א ה"א מבואר שהטעם שאכילה ביותר מכדי אכילת פרס אינה נחשבת אכילה, והוא שהן שתי אכילות של פחות מכך, ודינה זאת למצויה בשבת חצי שיעור לרשות אחת וחצי שיעור לרשות אחרת, שдинו שפטור.

אכילת קדשים :

שור תשכ"ט לאחר הציון להערה 18ג להוסיף פיסקה – המטמא את הקדשים באופן שהם אסורים באכילה – להוציאו קרבן הבא בטומאה – הרינו מבטל מצוות עשה של אכילת קדשים [שו"ת משפט כהן סי' צח].

אכין ורקין :

*טור התכ"א תוספת להערה 14 – וברש"י פסחים שם הביא פירוש נוסף ש"אן" ב"אחים בט"ע" הוא חז, מלשון חז.

אכסדרה :

שור תמכ"ו לאחר הציון להערה 49 להוסיף פיסקה – דין נוסף נאמר באכסדרה, שהבונה אכסדרה לא יבנה כתבנית האולם שבבית המקדש [ראש השנה כד, רמב"ם בית הבחירה פ"ז ה"י, שו"ע י"ד סי' קמא סע' ח. וביאר הראי"ה קוק בספריו טוב רואイ על שבת פרק ב אות מ והודפס גם במאורחות הראי"ה לחנוכה במארחים שיש לשמור על הקודש שלא יבואו צורכי חול לפגוע בקדושתו. ודוקא ע"י שמירה זו נותן הקודש ערך לענייני החול].

פרק ב

אל תקרי – בוגרת

אליהו:

עמוד ח' טור 1 לאחר הציון להעраה 58 – ואף אינו יכול להחמיר נגד המנהג [שו"ת דעת כהן סי' מה עמוד קא].

עמוד ח' טור 2 לאחר הציון להעраה 73 – וכן ראוי לכל אדם שבכל מוצאי שבת קודש יעשה גם הוא כמוישו של אליהו, ויעסוק בזכויותיהם של ישראל [אורות הקדש א' סי' קיט, עולת ראה ח"ב עמ' ריא].

אלם:

עמוד י"א טור 1 תוספת להעраה 10 – יש"ש שם ע"פ המרכדי שם. ואולם עיין באර אליהו חו"מ סי' כו ס"ק ה', דאין יוצאים מכלל לפניהם ולא לפני עכ"ם אא"כ אומר להם הב"ד של ישראל לדונו, וכשהקבל רשות מב"ד, hei כאשר לו לדונו. ולפ"ז אף מדין תורה חייב לקבל רשות מב"ד של ישראל.

עמוד י"א טור 2 לאחר הציון להעраה 17 לאחר המלים "הדין נוטה" – ולפי הירושלמי אם שמע, אף אם אינו יודע להיכן הדין נוטה, אינו רשאי לומר אני נזקק לכם [באר אליהו שם].

שם, תוספת להעраה 19 – אולם באර אליהו שם, הובא גם בשו"ת משפט כהן סי' ק מג כתוב שמדובר בזמן שיש רק חשש בעלמא ולא סכנה גמורה, דבסכנה גמורה איןנו חייב להסתכן, ואולי גם בממון מדובר בחשש ולא בהפסד ודאי.

שם, לאחר הציון להעраה 23 – ו"א שבכל מקרה של סכנה, אף כשהיודע להיכן הדין נוטה, מותר לו לומר כן, והפסיק "לא תגוררו" דבר רק על מקרה בו יש חשש שירדו עת הדין להפק את הדין [ב"ח שם].

אלמנה:

עמוד ט"ז טור 2 לאחר הציון להעраה 11 – וכן המנהג היום אצל האשכנזיםאנשי יהודה [שו"ת עזרת כהן סי' נח].

עמוד י"ט טור 2 לאחר הציון להעраה 115 – אלמנה שנישאה ולאחר מכן התגרשה – לא חוזרה לשם אלמנה ואין חייבים עליה בלבד זה [שו"ת אורח משפט חו"מ סי' ה].

אם (זרעה) :

עמוד כ"ב טור 1 לאחר הציון להעраה 39 – לאחר שש שנים יש אומרים שהאב זכאי בגין [חקיקת חוקק שם ס"ק ט], וי"א שעדיין האם זכאית במבנה, רק שבמקורה שנשאר עצלה אין האב חייב במזונותו אלא אםו חיבת במזונתו [שור"ת עורת כהן סי' נז].

עמוד כ"ג טור 1 לאחר הציון להעраה 58 – נחלקו הראשונים אם חובה זו קיימת גם בביות נזנות [shore"ת עורת כהן סי' יז על פי הגחות מרדכי יבמות רמז קו ועיין shore"ע סי' יג סע' יא בחלוקת המחבר והרמ"א].

אם (עריות) :

עמוד כ"ד טור 1 תוספת העירה לאחר הציון להעраה 22 על המיללים "אםו היא מן העריות האסורות גם לבן-נה" – ובספר עץ הדר אות א עמ' יג ואות לו עמ' פ כתוב שטעמו כיון שבוגים הולכים מצד הטבע ולא מצד הקדושה ולכן העיקר הוא משפחת האם.

אם אינו עניין :

עמוד כ"ז טור 1 תוספת להעраה 57 – ועיין באර אליהו חו"מ סי' לג סע' ב ס"ק יב; הובא גם ב"טוב ראי" קידושין כד ב, שלמד מדין זה שככל מדרש חכמים הוא כדיני דרבנן ואין דנים בו להקל על דברי תורה אלא להחמיר.

אמותות :

עמוד ל"ה טור 2 לאחר הציון להעраה 3 – אע"פ שרק בשורה נזכרה נבואה [בראשית כא יב; מגילה יד א], מ"מ גם שאר האמותות זוכותן וידן גרמה כח הנבואה, משא"כ בלהה זולפה שאף שמעלתן גבואה מאד, שזכו לבנות בית ישראל, מ"מ לא הגעה מעלן למעלת האמות [מדבר שור דרשו כג עמ' רטז].

שם, תוספת להעраה 12 – ובעיןquia היה ברכות פרק א אותן קעו כתוב שהטעם להבדל בין אברהם לשורה הוא ע"פ הפסוק "שמע בני מוסר אביך ועל חטוש תורה אמר" (משל' א ח), שמאברהם קיבלנו את המוסר – שהוא כלל גם לאומות, ומשורה קבלנו את המעשים הפרטיים שהם המצוות השיעיכים רק לעם ישראל, ולכן אין איסור לקרוא לה שרי שהוא לשון יחיד.

אמונת ה' :

עמוד ל"ז טור 2 לאחר הציון להעраה 57 – ודרגת האמונה צריכה להיות על פי דרגת השכל של האדם, כל אדם על פי מדרגתנו [שםונה קבצים קובץ ה סי' קנד עמ' קכד]. וגודל האדם הוא ע"פ אמוןתו [שם סי' רנו עמ' קעד].

אמוראים:

עמדו ל"ח טור 1 לאחר הציון להערכה 8 – אולם מכוח ראיות ברורות יכולים האמוראים לדוחות דברי התנאים [באר אליהו ס"י מה אותן דה ועין עוד במאמר "ריהטה דחקלאי" הודפס בשדי חמד פרק ו עמוד 34].

שם, לאחר הציון להערכה 9 – ואף להכריע כדעת יחיד [באר אליהו שם אותן ט"ו].
שם, לאחר הציון להערכה 10 – אולם, אם אמורא הכריע נגד ברייתא, סומכים על הכרעתו כי ודאי ידע שלא מתנייא כי רבוי חייא ורבוי אושעיא [בירור הלכה פסחים ו]. אין הפסקים יכולים לחלק על הגمرا אף בריאות ברורות, כיוון שהגمرا היא סוף הוראה [באר אליהו שם אותן ה-ז. המקור לכך הוא הקדמת הרמב"ם למשנה תורה ד"ה 'ודברים' שהסבירו עליהם כל ישראל].
עדיף לדוחות דברי אמורא מאשר לעשות פלוגתא בין משנה וברייתא [באר אליהו ס"י ו סק"א עמוד נז עמודה ב].

עמדו ל"ט טור 1 בסוף הערך – אע"פ שיש ראשונים האומרים שגזרה משום מראית עין שתקנו התנאים צריכה ברכה, מ"מ מה שתקנו האמוראים אינו צריך ברכה [בירור הלכה פסחים ו. בשם התבאות שור ס"י י"ג סק"ט].

אמורדים:

עמדו מ' טור 1 לאחר הציון להערכה 50 פיסקה חדשה – כאשר מקרים בטומאה משום טומאה הותרה הציבור, מקרים אף את האמורים, אף שאין אוכלים את הבשר [רmb"ם הלכות בית מקדש פרק ד הלכה יא. ועיין ש"ת משפט כהן ס"י נו ס"ק א שכטב שע"פ שטומאה הותרה הציבור הוא רק לדבר המכבב, ואמורים אינם מעכבים, מ"מ כיוון שהוא לדבר המכבב הותר גם לדבר שאינו מעכב].

אמירתו לגובה:

*עמדו מ"א טור 1 תוספת להערכה 23 – וכן נראה מרשי" ומתוס' ביצה כ א ד"ה 'נזיר'.
שם, לאחר הציון להערכה 23 – וי"א שאף בהקדש יכול לחזור בו תכ"ד [אגרות וראייה תטלט בשם הר"ן בנדרים כת ב].

עמדו מ"ב טור 1 לאחר הציון להערכה 35 – בצדקה אינו יכול לחזור אף אם חשב לחת רם"א יוד ס"י רנח ס"ג] ויש בזה אף איסור בל ת אחר [ש"ת דעת כהן ס"י קלד].

אמירה לנכרי שבות:

עמוד מ"ג טור 1 לאחר הציון להערה 29 – אם המלאכה להנאתו של נכרי, אך נעשית בחפץ של ישראל, יש מתחירים [המ"א י"ד רצ"ז ס"ג] ויש אוסרים [ש"ך שם סק"ד].

עמוד מ"ה טור 1 לאחר הציון להערה 86 – ו"א שדווקא במצבה שאין בן נח מצויה בה כלל, כגון סיروس, יש בה איסור שבות, אולם במצבה שמצויה בה, אין דין שבות אף בפרטים שאיןו מצויה בהם. כגון זריעת כלאים שאע"פ שמותרת לב"ג [רמב"ס הלכות כלאים פ"א ה"ג], מ"מ אין בה איסור שבות, כיוון שהרכבת אילן אסורה לב"ג [רמב"ס הלכות מלכים פ"י ה"ו], שות' משפט כהן ס"י כד אותן ה כמו שאין שבות לכהן לומר לישראל שיטמא, ועיין שות' עזרת כהן ס"י לד דהסתפק באיסור השחתת זרע לאשה, אם יש שבות כה אמר לה האיש להשחית].

אמן :

עמוד מ"ח טור 1 תוספת להערה 80 – ובספר מוסר אביך עמ' לד כתוב שהטעם הוא שהברכה היא מטעם המוסר להודות לקב"ה על עצם ההנאה, אבל עניית אמן מראה שהברכה שייכת רק לו מצד הצדק והאמת המוחלטת.

*עמוד מ"ט טור 2 לאחר הציון להערה 132 – ו"א שאף אם לא הייתה ברכתו לבטלה מ"מ אינו יוצא אף אם אמר אמן, כיוון שאיןם באותו רמת היוב [רמב"ס שם].
שם, תוספת להערה 140 – וכן משמע מרשי"י ברכות מז א ד"ה 'עד'.

שם, לאחר הציון להערה 140 – יש החולקים [לנתיבות ישראל ח"ב "עניית אמן" עמ' צז-ק ובספר טוב ראייה עניית יז ב; הופס גם בטוב ראי עניית יז ב אות כ, לדעת הרמב"ס אינו כלל ברכה אלא דין ההלכות דרך ארץ, ולכן הביא הלכה זו (דאינו רשאי לבצע עד שיכלה אמן מפני השומעים) בהלכות ברכות פרק ז' הלכה ה' שהוא פרק העוסק ב"דרך ארץ"].

שם, תוספת להערה 143 – ובספר טוב ראייה עניית יז ב, הופס גם בטוב רואイ על עניית יז ב אות כ. כתוב הטעם דבהתמ"ק מתוקן ע"ש תקון עולם השלם, ולכן אין צורך להשפעה מאדם על חברו, שזהו תקון האמן.

עמוד נ' טור 1 בסוף הנערך – אסור לענות אמן לאחר ברכה לבטלה [שו"ע או"ח ס"י רטו סע' ד] – והטעם שיש איסור בעניית האמן שהוא כמו כל תוסיף על תקנה דרבנן וכל דתוקן כעין דאוריתיתא תקון [מציאות ראייה ס"י קנה].

אמתלא :

עמוד נ"ג טור 1 תוספת להערה 17 – ובשות' עזרת כהן ס"י צד עמ' שמז כתוב שה"ה במקרה שם היה בא להצדיק ולתת אמתלא היה נחשד יותר, מהני אף לאחר ל' יום.

עוד כתב שם ע"מ' שמה ע"פ תשובה הרמ"א שגם במקרה שמעיקרה הייתה חזקה אחרת, מועילה האמתלא לאחר ל' יומ.

עמוד נ"ד טור 1 לאחר הציון להערה 48 – ובאמתלא כזו לא בעין אמתלא חשובה אלא באמתלא כל דהו מבטלת הקדשין [הלכה ברורה כתובות כב:].

*עמוד נ"ה טור 1 בסוף הערך להוסיף פרק – ז. במורדות.asha המורדת בבעל אם נתנה אמתלא דנים אותה כדיינה שתקנו הגאנונים [טור בשם מוהר"ם מרטונבורג] ונקרא דין דמתיבתא, שהבעל צריך להחזיר לה כל מה שהכניסה לו בנדונייתא, דהיינו צאן ברזל אם הם בעין וראויין למלאכתם הראשונה נוטלת הכל כמו שהוא, ואם אין ראוי למלאכתם הראשונה, וכל שכן אם נגנבו או נאבדו, צריך הבעל לשלם הכל; וכן מ' שלא, אם הם בעין או דבר הבא מכחם, נוטלן, אבל אם כלו לגמרי אין הבעל צריך לשלם, [דין דמתיבתא טור בשם הרי"ף]. אבל כל מה שניתן לה או כתוב לה אינה נוטלת כלום, ואפילו תפסה צריכה להחזיר [מרדי פ' אף על פי]. ואין קופין אותו לגרש, ולא אותה להיות אצללו [גם זה בטור בתשובה מוהר"ם]. כאן אין האמתלא באה הפרש או לבטול, אלא נותרת טעם להתנהגות האשאה.

אנדרוגינוס:

עמוד נ"ה טור 1 נוספת להערה 2 לפניה המילה 'יעוד' האחורה בהערה – וע"ע ספרא ויקרא פרק י"ד פסוק י"ח שאנדראוגינוס הוא ספק >הערת הרציה' מכת"י.

שם, לאחר הציון להערה 119 – וילא שbezah'ז שתרומה דרבנן מאכילה תרומה [מבוא לשבת הארץ אותן ט' ואולם בזמן שנוהגת תרומה מדאוריתא אינו מאכילה אף בתרומה דרבנן].

אנוסה:

*עמוד ס"א טור 1 נוספת להערה 4 – בשות ריב"ש סי' שפז כתב שאינה אנוסה במקרה זה, אלא צריכה למסור עצמה למיטה. במל"מ יסוה"ת פ"ה הביא מי שאמר שאונס היינו רק בכיה"ג שלא הייתה לה אפשרות להימנע מהמעשה. אמן הוא עצמו בתשובה ד ותשובה יא כתוב דהוי אונס בכיה"ג.

עמוד ס"ב טור 1 לאחר הציון להערה 30 – ונחלקו האחرونים מה הדין לפי רבא אם יש בידייה למנוע את הביאה בסוף הביאה ולא מנעה, י"א דאיינה אנוסה ומה שהתייר רבא היינו כשיין לה אפשרות למנוע את הביאה, אך מתכוונת להנות [הפלאה כתובות נא ב], וילא שגם במקרה כזה נחשבת אנוסה [כן הבין בדיון הרמב"ם בשורת כהן סי' ח שהרי הרמב"ם הביא דין זה של סופה ברצונו בדיון חוב מיתה שם ל"ש חייב על המחשבה, וא"כ ודאי כוונתו שאין חייב אף על המעשה אם יכול למנוע, ואם היה מביא דין זה בדיון לאוסרה על בעל, שיק לומר

שכוונתו על המחשבה דהוי ברצון, שהרי נאסרת על בעל אף במחשבה ובס"י ט הביא את הייש"ש בס"י כו שחקל בין לא מנעה אף שבידה למנווע דהוי אונס, משא"כ אם עשתה מעשה בידים אין זה אונס אף שיצרה אלבשה.]

שם, לאחר הציון להערכה 35 – דין ספק שוגגת אינו מctrף לספק ספיקא כיון שכנגדו יש רוב גמור של מיד והו רוב דאוריתא, ואינו דומה לספק אונס שם כנגדו יש רוב שאינו גמור והוא רוב דרבנן [שו"ת עורת כהן סי' י].

*שם, לאחר הציון להערכה 49 – אבל אם עשתה ע"פ היתר של ב"ד דיןנה כאנוסה [שו"ת הרשב"א ח"א סי' י וח"א סי' א' קיט].

עמוד ס"ב טור 2 לאחר הציון להערכה 49 להוסיף פסקה – יראת כבוד אינה אונס, ואין להביא ראייה מבת שבע שאמרה עלייה הגمراה [כתובות ט ב] שאונס הוה, כיון שם ניתן לומר שפחדה שדיןנה מוות ממש מודדת במלכות. אולם יכול להיחשב כshawg [שו"ת עורת כהן סי' ח]. וכן חשש בעלמא של מיתה אינו אונס אלא רק בפחד מיתה ממש [שו"ת עורת כהן שם שכתבו Tosfot כתובות קו ב ד"ה 'ועל' דח"שין שמא נתרצית למצא חן שלא יהרגנה]. גם רצון להצלת כל ישראל, ע"ג שאין בזה איסור, מ"מ אינו אונס כיון שלא בא זה מצד המאנס אלא מצדה [שו"ת משפט כהן סי' קמד אות ט עמוד של מהא דמגילה טו "וכאשר אבדתי אבדת"]. ואם משדרתך על מנת שלא יהרגנה נראה דגם לא הו אונס [שו"ת משפט כהן סי' קמד אות כא עמ' שמח].

אנוסים :

עמ' ס"ג טור 2 לאחר הציון להערכה 31 – ואם היו עידי קידושין, ולאחר מכן חזרו בתשובה, החושים שמא בזמן העדות הרהרו כבר בתשובה, ולכן החושים לקידושין [ח"מ וב"שahu"ז סי' מב טע' ה על זברי הומ"א]. אולם זה דוקא במקרים מסוימים שייצאו מן הכלל ונטמעו בין הגויים, אבל מי שראינו בו במקרה שעבר עברה, ישנה חזקה שהרחר תשובה בלבו וחושים לקידושין [שו"ת עורת כהן תוספת לסי' מה עמוד ת].

אניניות :

עמוד ס"ה טור 2 לאחר הציון להערכה 4 – טעם האיסור הוא להראות שכל הצרות באוט מהצד השפל שבאדם, וכשתתגבר ההשפעה השכלית שבאדם תסולק האניניות מן המציגות. ولكن בזמן האניניות אין אפשרות לאדם להגיע לקדושה של התעלות האדם [עין איה מעש"ש פרק ה משנה יב אותיות יט, כא].

עמ' ס"ו טור 1 תוספת להערכה 9 – וכן נראה מהබלי ברכות טז ב "מאי טעמא דרבנן

(שמעון בן) גמליאל קסביר אניות לילה דרבנן",adam aninot ud hakvora, apsher d'aninot lileh daoriyata, v'hya achor hakvora.

שם, לאחר הציוון להערכה 11 – בזמן שהאניות דאוריתא – לעניין מעשר, בכורים וקדשים – החמירו רבנן אף בדברים שגורו הם, כגון אישור רחיצה אף לאסטניס [תוס' ברכות טז ב ד"ה 'אניות', ואפשר שאף מה שגורו רבנן הוא דאוריתא כיוון שחוזל ראו בדברים אלו מבטלים את האניות שבלב, והתוורה מסורה זאת לחכמים (טוב ראי שם)].

אן סהדי :

עמוד ע"א טור 1 לאחר הציוון להערכה 4 להוסיף פיסקה – באיסורי תורה שאינם צריכים עדות אלא בירור, כל אומד ברור שהדעה סומכת עליו שהוא ודאי הוא כאן סהדי וכמאה עדים דמי [ש"ת עזרת כהן סי' כב עמוד פא ע"פ הרמב"ם בהלכות גירושין פ"ג ה"ט].

שם, לפני הערכה 10 – וכן אין דין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

שם, מוספת להערכה 10 – ובטעם הדבר ראה ש"ת עזרת כהן סי' מד.

אסופי :

עמוד ע"ד טור 1 מוספת להערכה 65 – ובש"ת עזרת כהן סי' י' עמ' ל הביא שיש מי שרוצה לומר בדעת הרמב"ם שرك לעניין כהונה בעין תרי רובוי, אך לייחסין סגי בחד רובא. ואולם דחה דבריו מפני דברי הה"מ בפט"ו מהלכות אסורי ביאה ה"ז שכחוב דברי תרי רובוי גם גבי יוחסין.

עמוד ע"ד טור 2 לאחר הציוון להערכה 82 – ואם כתוב את שם מגלו בדיעד כשר, אך אין לכתוב כך לכתילה [ש"ת עזרת כהן סי' נד].

אסור דאוריתא :

עמוד ע"ד טור 2 מוספת להערכה 1 – ובאגרות ראייה ח"ד אגרת ר"ד עמ' קעט הביא שי"א שرك כשייננה הסכמה מביה"ד הגודל יש לו התוקף של דין תורה. אך הוסיף שאין הלכה כן.

שם, לאחר הציוון להערכה 5 – אף הפסקים המאוחרים יכולים לסמן בהוראה על סברא ישירה כשאין מוצאים עלייה סתיירות, ואף באיסורים חמוריים [ש"ת אורח משפט סי' קיב עמ' קכח].

אסור דרבנן :

עמוד ע"ז טור 2, לאחר הציוון להערכה 21 – המומר למצווה אחת מדרבן איןנו נחשב למומר לדבר אחד שבתורה כיוון שמקיים מצוות דרבנן אחרות ומילא איןנו מומר לפחות "دلא

"תסורת" [ש"ת דעת כהן סי' קצד]. בהפסד מרובה מותר באיסור דרבנן לפסוק אף כדעת יחיד לקולא [ש"ך סי' רמ"ב בפלפול בהנחת איסור והתר ע"פ ש"ת הרשב"א ח"א סי' רגג, ודוחה דברי הב"ח שהוא אף בדאריותה. וכן נחלקו בזה הט"ז והש"ך ביה"ד סי' רצ"ג. וכן פסק הרב קוק בהקדמה לשבת הארץ סי' י' ותרץ שם אף את דברי הט"ז והב"ח מקושית הש"ך. אמן החזו"א [שבעית סי' כג אות ד' ויר"ד סי' ק"ג אות ד'] שינה את הגרסה ברשב"א, אמן עיין בחוברת "הגדרת מחנה ודין תחומיין במחנה" להרמ"י בן מאיר שהוכיחה שגם החזו"א מודה לכל זה שהרי פסק נגד רוב הראשונים בהלכות עירובין סי' קיד]. במקום שיש חשש שייצא לתרבות רעה הקלו באיסור דרבנן כגון לשאת מינקת חברו, או חיליצה בקטוע רgel [ש"ת עוזרת כהן סי' קט].

שם, לאחר הציוון להעירה 23 – וכן לא שייך הדין של מצווה הבאה בעבירה שלא יצא יד"ח, כגון שקידש על יין טבל מדרבנן בשוגג דיבא יד"ח קידוש [ש"ת משפט כהן סי' מא].

אסור חמור אסור קל:

עמוד ע"ח טור 1 לאחר הציוון להעירה 13 – איסור חד פערמי נחשב איסור קל כלפי איסור של כל ימיו [חכש פאר פרק ט ע"פ ב"י או"ח בסוף סי' שו. ועיין שם בפט"ו בהעתת הגראי"ם חרל"פ זהה דוקא אם שניהם בשווא"ת אולם מצווה של ק"ע אינה נחשבת מצווה זטוא כלפי שווא"ת. ועיין גם בהערות להערות שם. ובהעתת הגראים"ט שם פרק ט].

עמוד ע"ח טור 2 לאחר הציוון להעירה 25 – וכל זה באיסור הרחקה אבל באיסור משותח שאין הבדל בדאריותה בין איסור קל לאיסור חמור [יבמות קיט א. ורש"י שם ועיין מל"מ פ"א מהל"י יוט ה"יא]. וי"א דאף באיסור הרחקה יש להסתפק אם אומרים מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת [ש"ת עוזרת כהן סי' קה ע"פ נוב"י קמא או"ח סי' כא].

אסור חפצא אסור גבריא:

עמוד ע"ט טור 1 לאחר הציוון להעירה 21 – כיוון ששבועה היא אסור גברא אינה חלה על מי שטרם נולד כיון שאין בידו לאסור נפש אחר על שום חפץ [ט"ז יוט סי' רכח ס"ק מג]. ואף שבועה שנאמרה בלשון 'אללה' שהוא קללה, והיה מקום לומר שדין חרם ונידוי ששישיק גם למי שטרם נולד שם יעברו על השבועה תחול עליהם הקללה, מ"מ אין חלה על הנולדים כיון שגם שבועה זו היא כדי כל שבועה רק שחלה קללה על מי שנתחייב בשבועה זו ולא קיימה [שבת הארץ מבוא ח].

אסור כרת:

עמוד פ"א טור 2 תוספת להעירה 11 – ש"ת מהרי"ט ח"ב יוט סי' א דחייב משום דattachזק איסורא. וכן כתוב בשווא"ת עוזרת כהן סי' קו דרוב האחראונים החליטו שהוא גרסא דחויה שהרי הרמב"ם עצמו מחייב בהלכות שגגות פ"ח ה"ב רק באתחזק איסורא. וע"ע ספק דאוריותא.

אסור עשה:

עמוד פ"ד טור 2, לאחר הציון להערכה 17 – ואולם במקום שיישנו כבר איסור עשה ניתן ללמידה בק"ז שיישנו גם לאו [מ"מ מאכילות אסורות פ"ב ה"א. אמנם, הקשה עליו בשוו"ת משפט כהן סי' קל מהגמרא במכותה ה: שאין דורשים ק"ז בעדים זוממים לחיבם מיתה כשנרג הנידון, אף שם ודאי קיים הלאו של לא תענה. ותרץ, שעדים זוממים hei חידוש, דמ"ש מכחישים, וכל עוד אין את החידוש, אין גם לאו של לא תענה, דשماו אומרים אמת והמזמין משקרים. ועיין עוד עז הדר סע' טו].

שם, בסוף הערך – במקום שבו ישנו קנס אם עבר על לאו, נראה שתלו依 בחלוקת ראשונים האם كانوا גם כשבוער על אסור עשה [שו"ת משפט כהן סי' קלב דתלו依 בחלוקת הראשונים מה חמור יותר לאו או עשה].

אסורו אכילה:

עמוד צ' טור 2 תוספת להערכה 117 – ולענין האם בעי שלא תהיה הנאה כלל באכילה או הנאה פחותה עיין טוב ראי פסחים כד: שהוא תליא בחלוקת ראשונים, שלרמב"ם ולתוט' צריך שלא יהנה כלל, ולרש"י גם אם נהנה קצת פטור.

אסורו הנאה:

עמוד צ"ג טור 1 תוספת להערכה 26 – והכס"מ פ"ב מהלכות שחיטה ה"ג הבין בדעת הרמב"ם שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה רק מדרבנן, אמנם מסקנתו שם שהוא מהלל"מ. ועיין רע"א על המשנה בקדושים פ"ב מ"ט, שדעתו שהרמב"ם סובר שהוא מדרבנן, והקשה שם על הכס"מ. ועיין טוב ראי קידושין נח. שטרצ' את דברי הכס"מ. אמנם לכ"ע למסקנה אין נלמד מפסוק "לכלב תשלכון אותו". אמנם הברטנורא שם כן הביא פסוק זה כמקור.

*עמוד צ"ד טור 1 תוספת להערכה 63 – וברמ"א י"ד סי' רכ"ג ס"א איתא שבזה"ז י"א שסתם יינם אינו אסור בהנאה אלא רק בשתייה.

אסמכתא (דרשה):

עמוד ק"ז טור 2 לאחר הציון להערכה 25 – לפעמים חלק מהלימוד מדאורייתא וחלקו אסמכתא, כגון לא "לא תסור", שגורות ומנהגים שהונางו ע"י בה"ד הגدول הם בלבד לא תסור ומנהגים שלא הונางו ע"י בה"ד הגadol אינם בלבד "לא תסור", אלא הם אסמכתא בכללא [שו"ת דעת כהן סי' פד בשיטת הרמב"ט]. ו"א שرك תקנות שתוקנו במקום המקדש או אפילו במבנה הרי הם בכלל 'לא תסור' [בירור הלכה פסחים דף ו.]. ופעמים אם עובר בקביעות עובר מדאורייתא, ואם עובר באופן חד פעמי הרי זה אסמכתא [שבת הארץ קונטרס אחרון ז].

אסמכתא (קנין) :

עמוד קי"א טור 1 לאחר הציוון להערה 69 – בפשרה בדיון מועל הקניין לכ"ע אע"פ שהפשרה היא אסמכתא שכל אחד סומך בדיונו שיזכה, אך סמכו על הפסוקים "צדך צדק תרזה" (דברים טז כ) ו"אמת ומשפט שלום" [זכריה ח טז], שצורך להיות דרך לקיום הפשרה [בא ר' אליהו י"ב אות כ"ז].

בפשרה עם משכון ללא קניין מועל לכ"ע אם אמרו מעכשו [שו"ע ח"מ יב יט,adam אמר מעכשו הרי הוא מקנה לו את המשכון, רק שם יזכה יקנו לו הפרנסים את המשכון – בא ר' אליהו טט].

עמוד קי"ד טור 1 תוספת להערה 129 – ובשוו"ת עזרת כהן סי' נ כתוב דלא נחלקו השו"ע והרמ"א, ואינה מחלוקת בדיון, כי"א הדבר תלוי בחילוף המקומות, והנה ודאי י"ל שענין הבושת של ביטול שידוכין איינו שוה בכל המקומיות, כי עניין הבושת הוא בכלל המפורסמות שתלויה בהסכם המנהג. ועפ"ז נראה לחדר, שאם יהיו בני אשכנז מתישבים בין בני ספרד, שאע"פ שחיכיבים לה坦הגה כמנהג אבותיהם בעניני הוראה, מ"מ בנדון דין י"ל דתלוי במקום אם מיחשב הבושת קרוב לערך הכנס, י"ל דלעולם צריכים להחזיק לאסמכתא. ובזה יהיה מדויק לשון הרמ"א בחו"מ, שתלה הדבר בגליות, לא בדרך ז"ל בשאר מקומות.

עמוד קט"ז טור 1 תוספת להערה 155 – אמן בס"י יב סע' יט משמעו שמוועיל "דלא כאסמכתא", ועיין ביאור גרא"א שם סק"ח, שהקשה כן. ובבואר אליהו הסביר שדעת הגר"א שלפי הاسم"ע בס"י ס"א סקי"א אין מועל "דלא כאסמכתא". ועיי"ש עודadam הוא אסמכתא ממש אין מועל מה שכותב "דלא כאסמכתא". אך אם איינו אסמכתא אך אין מועל מפני שהוא דומה לאסמכתא (כגון בשעבוד), שם מועל "דלא כאסמכתא". אך צ"ע אין להגיד העניינים מהי אסמכתא גמורה ומה רק דומה לאסמכתא.

אסרו חג :

עמוד קי"ז טור 2 לאחר הציוון להערה 26 – ו"א שישנו חילוק גם בין אסרו חג של פסח שאסור מדינה של מגלת תענית [תענית יז: "מתמניא ביה עד סוף מועד איתותב חגא דשבועיא דלא למספד בהון... לא נרצה אלא לאסרו יום שלאחריו"] לבין אסרו חג של שבועות שאסור רק משום מנהג. ונפ"מ למתחנה תענית חלום במועד אם מתחנה בא"ח תענית לטעניתו, או רק ביום שלאחריו [מציאות ראייה או"ח תכ"ט].

שם, בסוף הערך – אין אסרו חג אלא לאחר יו"ט, אך לא לאחר השבת. כיוון שמצוות האסרו חג להמשיך את השפעת הי"ט ביום החול, וביום השבת השפעה זו היא רק בהעלם, וביו"ט אף בגלוי [מאורות הראייה שבועות עם' קמח-קמטן].

אפוטרופוס:

עמוד קב"ד טור 1 לאחר הציון להערה 104 – כשהאפוטרופוס דין על נכסיו היתומים אין לו את דין הקידמה שיש ליתומים, כיון שאין היתומים שם [באר אליו ח"מ סי' יז ס"ק ה,ז]. יש להפקיד בזכות היתומים יותר מאשר בני אדם [ע"ז הדר סי' מ ע"פ ח"מ רצב]. יכול האפוטרופוס להיות עד ליתומים [שו"ע ח"מ סי' לו סע' ח].

עמוד קב"ד טור 2 לאחר הציון להערה 121 – יכול להחשב כאביו לעניין גרות דניה"ל בימה שעושה ומטבילין אותו על דעת ב"ד [שו"ת דעת כהן סי' קמץ].

עמוד קכ"ה טור 1 לאחר המיליטים "ונע פרוזבול אם כותבים פרוזבול על נכסיו אפוט" – וכן אם כותבים לאפוט' על נכסיו יתומים".

אפשרי טומאה לא מפשין:

עמוד ק"ל טור 1 לאחר הציון להערה 3 להוסיף פיסקה – יש מן האחראונים שכטב שליעיתים ישנו טעם נוספת שאפשר טומאה לא מפשין, והוא שאין זה לכבודה של ארץ ישראל וירושלים להרבבות בה טומאה [הרצ"ה קוק בהערותיו, ע"פ גمرا זבחים קיא א "בושת היא לנו וככלמה היא לנו לנזר טומאה על עיר אבותינו", ודברי רשי' שם ד"ה 'אי' שבודאי בדוקה היא >הערות הרצ"ה מכת"י].

אפיקומן:

עמוד קל"ה טור 2 תוספת להערה 33 – וכן פסק במ"ב תע"ח סק"א וכן סדור "עלולות ראייה" עמ' רצ.

שם, לאחר הציון להערה 33 – האיסור לאכול אחר האפיקומן "א שהוא רק בזמן המצווה דהינו עד חמות לרבב"ע ועד עלוה"ש לר"ע [ابני נזר או"ח סי' שפ"א] ולפ"ז ניתן לעשות קודם חמות תנאיadam הלכה כר' אלעזר בן עזורי יהי' לשם אפיקומן. וימתין עד לאחר חמות ויאכל סעודתו. ולאחר כך יאכל שניית אפיקומן ויוצא ממה נפשך. אם הלכה כרבב"ע שזמננו עד חמות, יוצא באפיקומן ראשון. ולאחר חמות מותר לאכול דברים אחרים. ואם הלכה כרבי עקיבא שזמננו עד שיעלה עמוד השחר, יוצא באפיקומן השני [שם]. ו"א דהאסור עד עלות השחר לכו"ע גם למ"ד שאכילתו עד חמות. ויש שהסתפקו שמא עד שmagui חיוב הסעודה הבאה ונפ"מ לעניין שתיה לאוסרים לשנות כל משקה [הערות הרצ"ה קוק טוב ראי פטחים קיט: אותן ר"ח].

אפיקורוס:

*עמוד קל"ז טור 1 תוספת הערכה לראש הפרק 'דיניו' – הרצ"ה קוק הדגיש שככל הדינים שבערך זה לא נאמרו על אפיקורוס, אלא על מיניהם, וכן הוא בכת"י ובדף ס' ישנים, אלא שבהשפעת הcznora שינו את "מיניהם" ל"אפיקורסים" [הערות הרצ"ה מכת"י].

עמוד קל"ז טור 1 תוספת להערכה 20 – ועיין בשו"ת דעת כהן סי' ח אות ג שאפיקורוס הוא רק מי שעובר להכיעיס ממש, משא"כ מומר שהוא גם בשבייק היתרא ואכיל איסורה שאין זה לתabinet, אך איןו ממש להכיעיס.

שם, לאחר הציון להערכה 21 – וכל האפיקורסין התלויים בדעתות היינו דוקא הכהר ומחייב להפוך, אך המסתפק אע"פ שאסור גמור וחלי רע הוא, מ"מ איןו אפיקורוס [אגרות הראייה אגרת כ].

שם, לאחר הציון להערכה 37 – אין להתנגד כדרכי האפיקורסים [מגילה כד ב ורש"י שם], ואף להתרחק מרוח אפיקורסוט [שו"ת הרב"ש סי' רכד וה"ה בכל דבר שיש בו שמן דרכי ע"ז – שו"ת אורח משפט סי' לו].

*שם, הגהה לאחר הציון להערכה 39 – במקום: "אינה מצויה בדרך כלל אותה אפיקורסוט"
לכתבו: "...אותה מיןות" <העתרת הרציה מכת"י, וראה הערכה הבאה>.

*שם, תוספת להערכה 38 לאחר המילים "יוזד קנה ב" – וע' בחור"ם סי' תכה בשם"ע ובגרא"א שהוא ט"ס וצ"ל מינים <העתרת הרציה מכת"י>.

שם, הגהה ותוספת להערכה 40 – במקום: "אגרות ראייה להראייה קוק ז"ל סי' טו" לכתבו:
"סי' קיג (ובהוצאות הישנות סי' ה) וסי' שלב (ובהוצאות הישנות סי' טו) ועיי"ש בארכוה".
וע"ע בכור שור (בספר תבאות שור) ברכות יב א שבזה"ז לא חוששים למיניהם לגבי
קריאת עשרה הדרשות בגבולין, ובמג"א ומחצית השקל על ש"ע או"ח קכו א שאין
חוושים בזה"ז למיניהם לעניין ש"ע שדילג על ברכת המלשינים, וברמא"א יוזד ס"ס יב
שבזה"ז אין חוששים למיניהם לגבי השוחט לתוך גומא <העתרת הרציה מכת"י>.

אפקעינחו :

עמוד קל"ח טור 1 תוספת להערכה 20 – ואין כאן איסור קדשה ואפי' לדעת הרמב"ם,
דכמו שהתייר פleggש למלך וכתבו המפרשים שהטעם הוא דעתיך איסור קדשה הוא מפני
ההפקורות שתוכל להיות היום לאחד ומהר לאחר, אבל במלך מפני שאין משתמשין
בשרביטו של מלך ע"כ אין כאן הפקרות, ול"ה קדשה גם לדעת הרמב"ם, וא"כ ה"ג מאחר
שכל ימי חייו עכ"פ אסורה לאחר מפני ספק אשת איש, ע"כ איפילו אם אחר כך יהיו
הקידושין נפקיעין אין כאן הפקרות של קדשה [שו"ת עזרת כהן סי' מב].

עמוד קל"ט טור 2 תוספת להערכה 46 – ואם לא המקדש עשה שלא כהוגן אלא אחרים
נראה מרבית הראשונים דאין חילוק ואומרים אפקעינחו [שו"ת עזרת כהן סי' מא].

עמוד ק"מ טור 1 תוספת להערכה 58 – ובשו"ת מшиб דבר ח"ד סי' עט חדש ע"פ שו"ת
הרש"ב"א א'קפ"ה ורש"ג, ש'כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש' הכוונה גם לרבניים של

מקומו. ולכן אף בלי הדיון של 'הפקר ב"ד הפקר', אם אנשי המקום עשו תקנה לקדש דואוק באדרך מסוימת, מי שעבר על תקנה זו – קידושיו אינם קידושים מצד 'כל המקדש' *[הערתת הרציה מכת"י]*.

עמוד ק"מ טור 2 לאחר הציון להעירה 69 – ויש שהתיירו להשתמש באפקעינחו ע"י צירוף, בתנאי שיתברר בהוכחות ברורות, שהחילת נשואיו הייתה על כוננה רעה [שות' דעת מהן סי' ט עלי פי שות' תרומות הדשן סי' רמא, דרכמי משה סי' ז סקי"ג, ביאור הגרא' אבאה"ז כח סקנ"ז]. שם, להוסיפ פיטקה – *אע"פ* שכשאומרים אפקעינחו נמצאו שברכות אירוסין ונשואין היו לבטלה, י"ל דכיוון דיש כה ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת, א"כ אפי' נימא, כי הנראה בדברי הרמב"ם [ה' ברכות פ"א הט"ו, וה' שבועות פ"ב ה"ט], דייסור ברכה לבטלה דאוריתיתא הוא, מ"מ חז"ל התירו במקומות שראו לנכון [שות' משפט כהן סי' לט].

אפקעתא דמלכא :

שם, Tosfot להעירה 10 – אמנם במבוא ל"שבת הארץ" אותן י"א הסביר שוגם לב"י ודאי Daiino ציריך להפקיר ממש, Daiin שום דין הפקר בשביעית עד שיפקיר, ובסתמא אין ספק דהוא מופקד. רק אם גדר את כרמו והראה בפועל בפיויש שאיןנו מפקירו, זה יצא מדין הפקר וחייב בمعاملות. ועיין שם עוד דוחוכה מהירושלמי כב"י שהרי נאמר (פה פ"ה הא, שקלים פ"א ה"ב) "ומניין שהוא פטור מן המעשרות ר' יונתן בר' דר' יצחק בר אחא שמע להן מן הדא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוה הר"ז מעוברת וחורש א' שהוא מוסף לא פטורمعاملות", ואם הוא אפקעתא דמלכא מה שייך להוכחה משביעית, שם הפקר הוא של התורה. אולם אם הוא מצד הפקר בנ"א הרי כשהפקירו בתחילת השנה לא הפקירו אלא ל"יב חדש.

אפר :

עמוד קמ"ב טור 2 תוספת להעירה 42 – ועיין אגרות ראייה אגרת קלד שינוי הגרסא בתוס' וגرس' "מעשה אדם" במקומות "עצמם אדם", והכוונה שמדובר באפר מקלה שע"י שריפה, ולא אפר טבעי שהוא מעשה שמיים.

שם, לאחר הציון להעירה 49 – ההבדל המהותי בין עפר לאפר הוא שהעפר הוא מצד גוריות התולדה, ואפר הוא מצד שקלקל המשובח שהם קדושת כוחות נפשו. והשל-ראש מפאר ומוציא לאור יתרון קדושת ישראל. וכשיעשו תשובה יהיה פאר תחת אפר [חכש פאר דרוש ד עמ' סד, סה]. האפר מסמל גם את הרשעים, אשר אינם מאוחדים כאפר שאינו בר גבול [עיין איה ברכות כת. אותן י"ז אורות התchiaה אותן י"ז].

עמוד קמ"ג טור 1 לאחר הציון להעירה 51 להוסיפ פרק ושם לציון – ה. מעילה באפר. יש

מהראשונים שסביר שמדוברים באפר של תרומת הדשן שלא הורם [רmb"מ הל' פסולי המקודשין פ"ט ה"ג] ויש מי שחלק [רבא"ד שם]. ואולם יש מן האחוריים שביאר שלא נחלקו אלא באפר שהוורד מהמזבח שלא לצורך תרומת הדשן, אבל באפר שעיל גבי התפוח אין חולק שיש מעילה [הלכה ברורה פסחים כז א (הובא גם בטוב ראי שם אות קז) בדעת הרaab"ד לתרץ קושית הכס"מ שם].

אפר חטאת:

עמוד קמ"ג טור 1 לאחר הציון להעלה 5 להוסיף פיסקה – הפרה ונשרפת כשהיא שלמה [חולין אי], ואולם יש אמרים שלפני שרפתה בודקים אותה שאין בה י"ח טרפות [תרגום יונתן במדבר יט ג ועיין שו"ת משפט כהן סי' צג, שאינו כגמרא שלנו וס"ל קר"מ דלא אולין בת רובה]. עמוד קמ"ו טור 2 תוספת להעלה 150 – ועיין שו"ת משפט כהן צב ד"ה 'ומש"כ' שמה שאין אף פרה בזה"ז לא נחשב "אינו ראוי" לגבי המקريب קרבנות בזמן זהה, משום שהוא דין בבעלם שאינו נוגע לעצם הקרבן.

אפרושים מאיסורה:

עמוד קמ"ח טור 1 לאחר הציון להעלה 5 – החיוב לאפרושים מאיסורה כדי שלא יעבור עבירה, תמיד חמור הרבה יותר מהחייב להעניש את מי שכבר עבר עבירה [שו"ת דעת כהן סי' קצג ד"ה 'אמנס'].

עמוד קמ"ח טור 1 לאחר הציון להעלה 12 – וכן כל איסור כגון להפסיק בק"ש וברכותיה [חבש פאר פ"ט].

עמוד קמ"ח טור 2 לאחר הציון להעלה 25 – מצוות חינוך על בית דין היא מדין אפרושי מאיסורה [שו"ת אורוח משפט או"ח סי' י ד"ה ומש"כ].

שם, בסוף הערך – אף ש אסור להיעיד ביחיד מושום לשח"ר, לאפרושים מאיסורה שרי חז"מ כה א ברמ"א ואף אם הוא ספק [באר אליו שם ס"ק י].

שם, להוסיף פיסקה – כל תנאי הקולות שנמצאו בדברי הפסקים בענייני תוכחה ודאי אינם נוגעים במקום אפרושי מאיסורה [חבש פאר פרק ז].

שם, להוסיף פיסקה – אפרושים מאיסורה שייך גם במצבה שאינה חובה, רק חבירו קבלה על עצמו כחובה [חבש פאר פרק יב].

atztagginot:

עמוד קנ"א טור 1 לאחר הציון להעלה 19 – כתוב "אלא שלפעמים עווה הקב"ה נס ליראיו לבטל מהם גורת הכוכבים" להוסיף: "אמנם אף שזכות התורה ועובדת ה' ודאי

מתגברת, אבל זכות זו היא רק למוציאינים בעם. אף מהמצויינים אם נבחר לצורך המון העם, שם ראוי שיהיה כפי הסדרים הרגילים, ולא ע"י התגברות זכות התורה [יין היה ברכות פרק ט אות שנ"ד].

אקבע אסורה :

עמוד קני"ב טור 1 לאחר הציוון להערה 10 להוסיף פיסקה – שני מקואות, באחד יש ארבעים סאה ובאחד לא, וירד וטבל באחת מהן, ואני יודע באיזה מהן טבל, וכן אם היו לפניינו שני סכינים, פגום וכשר, ושחט באחד מהן, וא"י באיזה מהם, יהיו דיננו כחותיכה משתי חתיכות, דהיינו איקבע איסורה, [שוו"ת דעת כהן סי' ע ע"פ שוו"ת בשמות ראש].

עמוד קני"ב טור 2 לאחר הציוון להערה 24 להוסיף פיסקה – גם למד' שספק דאוריתא לקולא מן התורה, במקום דאתחזק אסורה هي אסורה מה"ת [שוו"ת מהורי"ט ח"ב י"ד סי' א דחיב משום דאתחזק איסורה. וכן כתוב בשוו"ת עזרת כהן סי' קו דרוב האחרונים החליטו דהגרסת שגורסת ברמב"ם (הלכות טומאת מות פרק ט הלכה יב) "ואע"פ כן דבר שחיבינו על זדונו כרת ספיקו אסורה מן התורה, שהרי העושה אותו חייב אשם תלוי" הוא גרסה דחויה שהרי הרמב"ם עצמו מחייב בהלכות שוגות פ"ח ה"ב רק באתחזק איסורה].

שם, להוסיף פיסקה – יש אמורים שבמזר אפלו אם אקבע איסור מותר מההתורה [שוו"ת עזרת כהן סי' ח' אות ג'. דאל"כ לדעת הרמב"ם כלל ספק מההתורה מותר, מה החדש במזר שספקו מותר מה"ת].

ארבע אמות (קני"ז) :

עמוד קני"ד טור 2 לאחר הציוון להערה 27 – במקום שגלה דעתו שאין רוצה לקנות ולכך לא קנה, אין זה אלא בלוקח או זוכה שגלה דעתו כיצד רוצה לקנות, אולם בגין לא שיק גילוי דעת בקניין, שכיוון שלוקח באיסורה, מה אפשר לו באיזה קניין קנה [וזכרה, מחלוקת א', עמ' צ-לו מאמר מכת"י, בעמ' לה. הובא בטוב וראי כתובות לא. עמ' קנב אות פ"ג].

שם, להוסיף פיסקה – גם האומר שבקניין חזקה בעי שיהיה מוכחה שנעשה לשם קניין [נס"מ הלכות מכירה פ"א ה"י], מ"מ בקניין ד"א לא בענין הכר [שוו"ת דעת כהן סי' קצב].

ארבע אמות (שער) :

עמוד קני"ז טור 2 תוספת להערה 30 – ועיין עולת ראייה עמ' כז ועיין אליה ברכות פ"ה אות ל"ד שנתן טעם לדבר ממשם שمرאה דין ההרגש של עובdot ה' של חבורו פועל עליו.

עמוד קני"ז טור 1 לאחר הציוון להערה 52 להוסיף פיסקה – נחלקו הראשונים האם שעור ד"א הוא שטח ואפלו ארוך מאד וצר מאד [רמב"ם מזוזה פ"ו ה"ב וכ"פ בשוו"ע י"ד סי' רפו סי' יג] ובתנאי שאין ברוחבו פחות מ"ט פחים [בירור הלכה סוכה ג:], או שחייב להיות שטח שהוא

ממש ד"א על ד"א [הרוא"ש הלכות קטנות הלכות מזווה סי' טז ור' ירוחם תולדות אדם וחוה נתיב כא ח"ז. הובאו בש"ך סק"ג]. ו"י"א דגם לדעה הראשונה צריך שטח של ד"א על ד"א ממש, רק שאין חובה שייהי בצורת מרובע אלא יכול להיות גם בצורת עיגול [הגחת הט"ז ביאד שם, או"ח תרל"ד סק"ב, וכן הבין בברור הלכה שם שהוא דעת המג"א שם סק"א]. ויש שחילקו ואמרו שלא בכל מקום הוא שווה, אלא יש מקומות שהוא שטח, ויש מקומות שהוא דוקא ד"א על ד"א [בירור הלכה שם].

עמוד קנ"ח טור 2 לאחר הציון להערכה 94 – נחלקו הראשונים אם מותר ללימוד תורה בסמוך למתר שביל מת [תוס' ב"ק טז ב ד"ה 'ஹושיבו' אסור ועיין ש"ת אורח משפט סי' כ שהביא ראשונים שמתירים באדם גדול – ספר חסידים ושמטמ"ק ספ"ק דבר ק, ודעת הר"י מגיש שם ידוע שעושים לכבודו מותר בכל אדם].

עמוד קנ"ט טור 2 תוספת להערכה 120 – ואמנם בש"ע לא נקט בה שעור ד"א אלא אף' כלשהו. ועיין בנו"כ שם. ואם אמורים בה ש אסור מדין חצי שעור עיין ש"ת אורח משפט ב ו, וכן לעניין גilio ראש. ואם הוא אסור מדינה או ملي דחסידותא עיין אגרות ראייה אגרת מב.

שם, תוספת להערכה 124 – ובAGRות ראייה אגרת לט הביא שיש מזקי ירושלים שמחפשים בכל יום ללבת ד"א חדשות בא"י – ובהערות לש"ת עזרת כהן עמ' תא כתוב ע"פ המג"א סי' ר mach skatt"o כתוב שנחלקו האחוריים האם יש בה מצוה או שזה רק מפני סגולתה של א"י.

שם, בסוף הערך – משייכיר את חברו ממරחק ד"א. ערווה וצואה בתוך ד"א [ש"ת או זה משפט סי' יט שחילק ביניהם].

ארבע כוונות:

עמוד קס"א טור 2 תוספת להערכה 74 – ובמבוא לשבת הארץ אותן י"ד כתוב שאע"ג שהעקריה לא באה כאחד והיה לפטור כמו שמצינו בשני שבילין (פסחים י). ושתי כתתי עדים (שבועות מ"ז), מ"מ כדי שלא תunker תקנ"ח לגמרי מחמירין.

ארבע מיתנות:

עמוד קס"ג טור 2 לאחר הציון להערכה 20 להוטיף פיטה – מי שמת בנידי ב"ד סוקלים את ארונו [ברכות יט א], והטעם הוא שסקילה היא המיתה היחידה שאין מגע ישיר בין שליח ב"ד לנרג, וכמו בכלב שוטה שיש בו רוח רעה [ימא פד א, עיין עין אליה ברכות יט אות ל].

ארבע מתנות:

עמוד קס"ד טור 1 תוספת להערכה 3 – ועיין סדור עלות ראייה עמ' קע ד"ה 'ודמן טעון' שהטעם, שארבע קרנות מסמלים את כל השטח וכל החיים המעשיים הדריכים תיקון.

ארבעה וחמשה:

עמוד ק"ג טור 1 לאחר הציוון להערכה 77 – ו"א שהטעם של חכמים שאע"ג שחולין שנשחטו בעזורה אסורים בבחנה, כיוון שאיסוון מדבריהם חייב [רמב"ם שם ועיין Tos' רע"א קידושין פ"ב אות ל"א שהבין שהכוונה איסור דרבנן, והקשה על הכס"מ פ"ב מהלכות שחיטה ה"ג שאמר שאיסור חש"ב בדברי קבלה. אמנס בבירור הלכה פשחים כב. הסביר דל"ק דכל מקום שכותב הרמב"ם מדבריהם הכוונה מד"ק דהיל"מ. ולפ"ז כל מה שאסור מהל"מ אינו פוטר מתשלומי דוח"ה].

עמוד קע"ד טור 2. בסוף הערך להוסיף פרק – ט. בזמן זהה. בזה"ז אין גובים תשלומי ארבעה וחמשה כיוון שהם קנס, אבל את הקרן גובים כיוון שהוא ממון ואמרין שליחותייו [שׂו"ע ח"מ סי' א' ס"ג ע"פ הגמ' בב"ק ד: שהקרן היא ממונא]. ואע"ג שנייתן לומר שלא נגבה גם את הקרן שהרי הוא דבר שאינו שכיה שבו לא אמרין שליחותייו [גיטין פח ב ב"ק פד ב], מ"מ כיוון שהם שמעו בגמרא [בב"ק פד ב] שהטעם הוא משום קנס ולא שאינו שכיה כן גובים את הקרן [באר אליו שם אותן יז. וע' 'AMILIAI השמות' שבסוף מצות ראה, ח"מ (ביאור הגרא) סימן א' אות ה עמ' קצד].

ארבעה מינים:

עמוד קע"ה טור 1 בסוף הערך – לדעת הר"ח [סוכה דף י"א], שכותב שגם למ"ד לולב אין צrisk אגד יש בו דין עשייה, שלקיטתו היא עשייתו, יצא חידוש גדול, שם נקבעו מאליהם פסולים, שלא הייתה בהם עשייה [שׂו"ת דעת כהן קפב ד"ה 'ידברי'].

ארון:

עמוד קע"ה טור 2 תוספת להערכה 26 – וביעין אליה ברכות פ"ט אות א' (וכן בסידור עולת ראייה עמ' שפ על הברכה "ברוך שעשה לי נס") ביאר שהטעם לנס זה הוא להורות לנו שהערכים האלוקיים אינם ביחס עם הטבע, אלא חוץ לטבע.

ארון המת:

עמוד קע"ט טור 2 לאחר הציוון להערכה 18 – וכן בקבורת עצמות, אין מצוה לקוברן בארון דווקא, ואין צורך להרבות בהוצאות על זה, ואפשר לקוברן בקרקע ממש [שׂו"ת דעת כהן סי' רכא].

שם, תוספת להערכה 26 – ובשו"ת דעת כהן יו"ד סי' רטו ד"ה 'אמנס בעיקר' כתוב שהטעם שארון שיש בו חלל טפח החוץ בפני הטומאה, אינו משום שהארון לא מקבל טומאה (שהרי הוא kali, וכלי אינו החוץ בפני הטומאה אפילו אם אינו מקבל טומאה), אלא שכך היא הלכה שארון החוץ כשייש בו פותח טפח.

ארון הקודש:

*עמוד קפ"א טור 1 לאחר הציון להערה 13 – ואם כיון ירושלים למזוח ממש קובעים את הארון למזוח ממש, ואין בזה חשש שזו דרין המינים שעובדים לחמה, שבמקום שיש טעם אין חשש לדרך המינים [שוו"ת אורח משפט או"ח סי' ל' בתחילתו].

ארוסה:

*עמוד קפ"ב טור 2 לאחר הציון להערה 12 – ויש אומרים שאروسה אסורה לאروس כאروسת אחר וכדין אשת איש, כיון שלא קנויה לו למגמי [שיטה מקובצת כתובות ז: ד"ה זהה לשון שיטה יונה' בשם הראה והרשב"א].

אריא רביע עלייה:

*עמוד קפ"ו טור 1 תוספת להגדרת המושג – להוסיף בהגדרת המושג את המילים בכח ובפועל [ובמידות לחקר ההלכה מבוא תחילת פרק ח, כתוב שהמשמעות למושגים ההגיוניים (כגון: בכח, בפועל, בעצם, במקרה, אמצעי, תכלית, סיבה, מושא, חיוב, שלילה, כמות, איות) התחדשו בסוף תקופת הראשוניים, אך בגמר אין להם שמות אלא הגمرا משתמשת במקרים, כמו: מבירה Ari מנכסי חייו, פומייה Cabib להן].

אריס:

עמוד קצ"ב טור 1 לאחר הציון להערה 125 – מותר לאדם לחת מעותיו לאрис גוי, והאריס ישchor בהם במינים טמאים, שכיוון שנוטל חלקו ברוח – אדעתיה דנפשיה קעביד [שוו"ת דעת כהן סי' נז ד"ה 'ומעיקרא'].

ארנוןא:

עמוד קצ"ה טור 1 לאחר הציון להערה 12 להוסיף פיסקה – עוד אפשרות למשמעות המושג "ארנוןא", היא שהמלך היה מחייב לעבד את הקרקע בשבעית ולא להשאיר בורה [שוו"ת דעת כהן סי' נה ד"ה 'והנה' בביואר דברי הגمرا בסנהדרין כ"ו. ובירושלמי שם, והביא שם שמהתוס' ד"ה 'משרבו' לא משמע רק אלא שהמלך היה מטיל מס על הקרקעوت].

עמוד קצ"ו טור 1 - בסוף הערך להוסיף פרק – ה. בשבעית. קרקע שחיברים עלייה ארנוןא מותרת בכל עבודות השבעית [ספר הלכות ארץ ישראל (המchioס לטור) עמוד יא ובשו"ת משפט כהן סי' סג ד"ה 'כבר' מבאר טומו שכיוון שמשועבד לארוןא לא נחשב של ישראל כלל].

ארץ ישראל:

עמוד רכ"ג טור 2 לפני הציון להערה 25 – במקום: "וכן העולה" לכתוב: לגבי העולה לא"י על מנת לחזור נחלקו הפסקים האם הוא בכלל עיקר המצווה [ע' שו"ע או"ח סי' רמח סע' ד שהעליה לא"י רשאי לצאת בשיריה בע"ש, ודנו הפסקים האם הוא גם בעולה על מנת לחזור, ומהשנ"ב הכריע להקל. ומההרי"ט שם כתב שאינה בכלל המצווה <הערות הרציה מכת"י>].

עמוד רכ"ה טור 2 תוספת להערכה 110 לאחר המילים 'ב'ק פ' ב' – ובתוס' שם ושם הדגישו שקולא זו נאמרה רק על מצוות יישוב ארץ ישראל, ולא על שאר המצוות «הערת הרציה» מכת"י.

עמוד ר"ל טור 1 תוספת להערכה 251 – הרציה קוק בהعروתיו, הוסיף סברא שאין זה לבבודה של ארץ ישראל וירושלים להרבות בה טומאה, ע"פ גمرا זבחים קיא א" בושת היא לנו וכלימה היא לנו לגוזר טומאה על עיר אבותינו», ודברי רשי' שם ד"ה 'אה' שבזודאי בדוקה היא «הערת הרציה מכת"י».

ארץ העמים:

עמוד קצ"ח טור 2 תוספת להערכה 69 – ובأוצרות הראייה ח"ג עמ' 206 כתב לגביו גරר, שהיא הארץ ישראל, אך כיוון שהיא סמכה לח"ל היה ראוי לגוזר עליה טומאת הארץ העמים.

אשה:

עמוד רמ"ב טור 2 תוספת להערכה 4 – ועיין ש"ת משפט כהן סי' קו ד"ה 'יקרטוי' שכותב שכיוון שחжив באשה בלאותן נלמד בהיקש מאיש, היא לטפל לגבי עיקר, ולכן אי אפשר שתתהיה יותר חמורה מאשר, ועיין שם הנפק"ם.

עמוד רמ"ג טור 2 לאחר הציוון להערכה 46 להוסיף פיסקה – איסור לא תחבול בגדי אלמנה – יש אומרים ששישיך גם בנקבות כשר לאוין [ספר החינוך מצווה תקצא], וכן משמע במ"ח שם שלא העיר בדבר] אמנם יש מי שכותב שלפוסקים שהביאו טעמים בלבד זה, לא נאמר לאו זה על נשים, משום שטועמים אלו לא שייכים בהן [ש"ת אורח משפט ח"מ סי' ה ד"ה 'זהנה'].

עמוד רמ"ד טור 2 תוספת להערכה 151 – ועיין ש"ת משפט כהן סי' נו חלק ד סע' ב שהקשה מדוע אין אישה פטורה מתורומות מעשרות ושאר מתנות עניים, והרי לכ准确性 הזמן גרמן, שהרי פטורים מהם בשביעית. ועיין מה שחייב שם.

עמוד רמ"ט טור 2 לאחר הציוון להערכה 274 – ויש מי שכותב שゾחי הודהה על מעלה יתרה שבה, המכוננת לדרצון העליון [עלות ראה, ח"א עמ' עא-עב. וע' בהערות לסדר התפילה, אות יג, ח"ב עמ' תג] «הערת הרציה מכת"י».

אשם שפחה חרופה:

עמוד רע"ג טור 2 תוספת להערכה 24 – וראה ש"ת משפט כהן סי' קכ' שכותב שטועמו של הרמב"ם שבן תשע שנים ויום אחד חייב באשם שפחה חרופה, אינו משום שחייב בה את المزيد כshawg, אלא מהיקש.

אשת אב :

עמוד ר'טו 1 טור 1 תוספת להערה 58 – וראה ש"ת דעת כהן סי' קמה ד"ה 'זמה שכטב' שמכיה שמה שבב שמנגיד את בנו, אפילו למ"ד שגר אסוד באשת אביו, אינו מצד שאיסור זה נחשב איגוד בין האב לבן, אלא מצד יחש הטבע בין האב לבן. עיין שם טומו.

אשת חבר :

עמוד רצ"ג טור 2 לאחר העירה 20 – וכל זה דוקא באשת חבר, כיון שלחבר יש נאמנות כללית (כגון בכל ענייני טהרות שיש בהם פרטיים רבים), אך מי שיש לו רק נאמנות פרטית לדין מסויים, כגון למעשרות, אין לאשתו נאמנות, שכןון שהוא מקרה בודד אין הרגל פועל על זה (לאשתו) [ש"ת דעת כהן סי' נט].

אשת כהן :

עמוד רצ"ה טור 2 לאחר הציון להערה 42 להוסיף פיסקה – אשת כהן שיש ספק אם נבעל, מעמידים אותה בחזקת כשרות. ואין הכוונה לחזקת צדיקות, שהזקה שהיא צדקה, שהרי אין חוסדים אותה דוקא שזינתה ברצון שהרי נאסרת גם באונס, אלא זו חזקת היתר לבעה [ש"ת עזרת כהן סי' י סע' א, ויא ד"ה 'ריש מלין'].

אתרוג :

עמוד שי"ב טור 2 תוספת להערה 228 – ש"ת משפט כהן סי' כד. ושם בסוף סע' ט מסיק שלא שיך בזה היתר זה וזה גורם.

באים כאחד :

עמוד ש"ב טור 2 לאחר הציון להערה 4 – וטעמו שאנו אומרים שנחשב כמו בזה אחר זה [ש"ת דעת כהן יו"ד סי' קס ד"ה 'ומש"כ כת"ר], וכיון שיש כה בגט לפועל, ואח"כ יפעל כדין, מקדים הכוח לבוא [ש"ת דעת כהן קסא ד"ה 'זביותר'].

בדיקת חמץ :

עמוד ש"מ טור 1 לאחר הציון להערה 12 – וי"א שאין כלל מחלוקת בראשונים בזה, אלא שבמקום המצוי קצר עובר בבל יראה, ובמקום דאיינו מצוי כלל, כגון שבאופן רגיל לא ימצאו כלל, שבאופן זה החר אינה קונה [וכמ"ש Tos' ב"מ קו א ד"ה 'דשותין'], איינו עובר בבל יראה [מציאות ראה או"ח סי' תלא, הובא בטוב ראי פשחים ד ב אות כב].

עמוד ש"מ טור 1 לאחר הציון להערה 16 – יש מה אחרונים שכטב לפרש לפי שיטות הראשונים שבבדיקה חמץ ובעורו מקיים מצויות תשביתו, וכך גם בביטול חמץ מקיים מצויות תשביתו [ראה לעיל ובהערה 6] שגם שבמציאות עשה ישנן שתי דרכיהם להימנע מלעבור על המצואה כפי שמצוינו בתורות ומעשרות שיכל לקיים המצואה ע"י הפרשה,

ויכול להיפטר מן המצויה ע"י הכנסה דרך גגות וקריפיפות, וכן קיים חילוק זה במצבות לא תעשה, במקום שצורך לקיימים בוקום עשה. לדוגמה, בבל יראה ובבל ימצא, יכול להימנע מהל"ת ע"י בעור חמץ, שבכך מקיים את הלאו בוקום ועשה, יוכל לבטל החמצ ובקע להפקייע עצמו מהחייב, אבל אינו פועל התקיקון של בל יראה ובבל ימצא. על כן תיקנו חכמים שיעשה את שתי הדרכים של התורה, ולא יסמוך רק על הביטול, שאינו התקיקון של בל יראה ובבל ימצא [טוב ראוי על פשחים אותן ב].

שם, לאחר הציוון להערה 16 להוסיף פיסקה – צריך לכוון בבדיקה חמץקיימים מצוות בוראו, ואפילו שבדיקה חמץ דרבנן ואפילו למ"ד מצוות דרבנן אין צורך כוונה, כבר כתוב בספר חסידים שהמקיימים מצוות אף אלו דרבנן בלי כוונה ביטל את מצוות עבודה שבלב [שו"ת אורח משפט או"ח סי' קכח אותן א' סע' א].

עמוד שמ"ה טור 1 לאחר הציוון להערה 55 – בעלי מלאכה יפסיקו מלאכתם חצי שעה קודם זמן בדיקת חמץ (דהינו צח"כ), וכל אדם יזהר שלא לאכול ולא לעסוק בשום עסק מטריד בזמן זה [שו"ת אורח משפט או"ח סי' קכח אותן א' סע' ב].

עמוד שמ"ז טור 1 לאחר הציוון להערה 123 – ויש מי שכותב שהטעם הוא משום שאין דרך להכנס שם חמץ [ברור הלכה פשחים ז ב (הובא בטוב וראי פשחים ז: אותן נח) בדעת הרמב"ם והסמ"ג]. שם, תוספת להערה 125 – ועיין גליון הש"ס ליר"ו שהוכיח דין זה מדברי הגمرا פשחים פ"א ה"א דבוי בדיקה בחצרות ירושלים. ועיין בברור הלכה פשחים ח א (הובא בטוב ראי שם אות נד) מה שהקשה עליו.

שם, תוספת להערה 126 – ה"ב"ח ב"ה' כתבו הסמ"ק והאגודה' הוכיח זאת בק"ז מרפת בקר שכותב הרמב"ם דבודאי חמץ צריך בדיקה. אמןם עיין בירור הלכה שם, שלפי דבריו בדעת הסמ"ג והרמב"ם שטעם רפת ולול שונה מחצר, אין ק"ו.

שם, לאחר הציוון להערה 129 – ו"יא דעתך זה הוא בחצר אבל לא בחצר החצר [הר"ן פשחים ד ב מדפי הרי"ף דיקן בדעת הרמב"ם], ו"יא דעתך זה הוא דוקא באמצעות החצר, אבל לא בצדדים [כן דיק בשלטי גברים פשחים ד ב מדפי הרי"ף אות ז מלשון הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ב ה"ד, וכן היא לשון השו"ע) והסמ"ג (מע לט) ובברור הלכה פשחים ח א (הובא בטוב וראי שם אות נד). הביא את מקורות מהירושלמי (פשחים פ"א ה"א) דבוי בדיקה בחצרות ירושלים מפני שאוכלים בהם לחמי תודה. אמןם תמה שם על הש"ג, שלא הזכיר את הר"ן שחייב לדעת הרמב"ם בין החצר לחורדים בחצר ולא בין אמצע החצר לצדדי החצר]. ויש שהתירו אף בודאי חמץ [כן הבין ברמב"ם בברור הלכה פשחים ח א (הובא בטוב וראי שם אות נד) ממ"ש 'והן אוכלים כל חמץ שיפול שם', ושינה מלשון הגمرا 'מן שעה רבין מצוין שם'. אמןם לפי הבנת הר"ן ברמב"ם שאין חילוק בין צדי החצר לאמצע החצר, צ"ל שرك בספק אפשר לסמוך וכן פסק הר"ן]. ו"יא דכוונת השו"ע דבודאי בעי בדיקה אין

כוונתו בדיקה ככל דיני בדיקה דليلה ונור, אלא רק צריך שילך וישגיה שלא נותר שם חמץ [מצות ראה סי' תלג ס"ו, הובא בטוב ראי פסחים ח א אות נד].

עמוד שנ"ט טור 2 לאחר הציוון להערה 199 – תיכף אחר הברכה יתחיל לבדוק במקומות שימושיים בהם כזית חמץ, שבהם יש חיוב בדיקה לכ"ע (גם לדעות שטעם הבדיקה משומן לא יראה), ורק לאחר מכן יבדוק במקומות שימושיים בהם פחתה מכך, שבהם יש מחלוקת האם יש חובה לבדוק רק לדעות שטעם הבדיקה משומן שאלא יאלנו, וחזי שיעור אסור מה"ת) [שו"ת אורח משפט או"ח סי' קכח אות א' סע' ה].

בדיקות סכין:

עמוד שנ"ה טור 1 חוספה להערה 13 – ועיין עוד בשוו"ת דעת כהן סי' ח ד"ה 'זהנה בפי"א' שהוכיחה בדעת הרמב"ם שגם בשוחט מומחה ובsecin בדוקה יש ג"כ לחוש שהוא אירע טריפות, שפעמים שמזדמן קלקל גם למומחה. ומה שਮותר לאכול משחיטתו הוא רק בגלל נאמנותו שלא נתקלקלת שחיטתו.

עמוד שנ"ז טור 1 לאחר הציוון להערה 75 – יש מי שכتب שלמי שסובר שישראלי מומר איינו נאמן אף כמשמעותו נכנס ויוצא [תוס' חולין ג א ד"ה 'בודק'], כל זה הוא משומן שסובר שלא יבדקו אחריו את הסcin, אך כשאומרים לו במפורש שיבדקו אחריו – מועיל דין נכנס ויוצא גם לשיטותם [שו"ת דעת כהן סי' ס ד"ה 'בעיקר הדבר'].

ביקורת ריאה:

עמוד שנ"ח טור 1 חוספה להערה 14 – ועיין שו"ת דעת כהן יו"ד סי' כו ד"ה 'אבל יש' שכותב שחשש סירכא בריאה מוגדר "מיעוט המצווי ביוותר", ומשמע מדבריו שלשאיד מיעוט המצווי, שאינו מצוי ביוותר – לא חשובים.

שם, לאחר הציוון להערה 16 – טעם נוסף שבודקים את הריאה יותר מאשר אחרים: שבחינות המציגות בבדיקה נפicha שייכת בריאה יותר מבשאר טריפות (כגון נקבות הושט), וזה אפשר ממשני טעמיים: א. דוקא בריאה אם אין נקב הבדיקה תועליל, אך בוושט למשל יתכן שהנפicha עצמה (של הבדיקה) תנוקב אותו. ב. דוקא בריאה אם יש נקב הבדיקה תועליל, אך בוושט למשל אפילו אם יש נקב יתכן שהוא יסתם ע"י לחולית והבדיקה לא תועליל [שו"ת דעת כהן יו"ד סי' כא ד"ה 'אלא דלע"ד'].

עמוד שנ"ט טור 2 לאחר הציוון להערה 56 – עוד יש מעלה לבדיקה ע"י נפicha יותר מבדיקה ע"י משמוש, שנפicha היא מופת (ראייה) טוב יותר, שהרי כך הוא בחיי הבהמה (שנושמת והראייה מתנפחת), אך לגבי משמוש – יתכן שע"י המשמוש העביר בשור בריאה ממקום למקום, מה שלא נעשה בחיי הבהמה [שו"ת דעת כהן יו"ד סי' כו ד"ה 'ולע"ד שני'].

שם, תוספת להערכה 57 – ועיין ש"ת דעת כהן י"ד סי' כת ד"ה 'תשובה' שכותב שאע"פ שיתכן שייהינה נקב קטן שאינו מתגלה ע"י נפיחה – או שלא חששו לזה מפני שאינו מצוי, או שנكب כזה אינו מטרוף.

בדק הבית:

עמוד שס"ד טור 1 לאחר הציוון להערכה 6 – קדשי בדק הבית אין בהם פסול טריפה [ש"ת דעת כהן י"ד סי' רח ד"ה 'בתשובות חת"ס'].

בבמה גסה:

תוספת הערכה על ההגדירה – ועיין בש"ת דעת כהן י"ד סי' יג סע' א' שכותב (לענין פירוכוס) שהגדירת "בבמה גסה" תלואה במין הבבמה אם היא גסה או דקה, ולא בבבמה המשוימת זו, כגון עגל שהוא ממין הפר ולכן מוגדר כבבמה גסה.

עמוד שס"ח טור 2 לאחר הציוון להערכה 30 להוסיף פיסקה – מכירת חלק מבבמה גסה לנכרי – גם כן אסורה [ש"ת משפט כהן ענייני ארץ ישראל נ"ח ד"ה 'יוטר י"ל'].

בבמה דקה:

עמוד ש"ע טור 1 תוספת הערכה להגדירה – ועיין ש"ת דעת כהן י"ד סי' יג סע' א' שכותב (לענין פירוכוס בבמה דקה לאחר שחיטתה), פירוש "דקה" הוא דקota המין, ולא דקota אותה בבמה.

בוגרת:

עמוד שע"ט טור 2 לאחר הציוון להערכה 79 – אולם אם ראתה בבית אביה יש מי שכותב שא"א לתלות בדם בתולים אחר בעילת מצווה [ט"ז ס"ס קפ"ז]. ויש מי שכותב שאם מרגישה כאב אפשר לתלות בדם בתולים גם בראתה קודם, אם לא פסקה מלראות בשום בעילה. אך אם פסקה ולא ראתה דם לאחר בעילה שנייה – א"א לתלות בדם בתולים [ש"ת דעת כהן י"ד סי' פג ד"ה 'יהנה מצד'].

פרק ג

בוחק - בני קטורה

בונה:

עמוד ד' טור 1, לאחר הציון להערכה 46 – כיון שרוצה לעשותה (את הגבינה) בצורה יפה ומכוונת (אך אם איןנו מקפיד על הצורה אין שיק בזה בונה) [שו"ת אורח משפט סי' סט ד"ה 'זאע"פ'].

שם, תוספת להערכה 46 – ועיין שו"ת אורח משפט סי' סט ד"ה 'מה שרוצה' שהעיר שמכוכח מהרמב"ם שם שגדיר בונה הוא דוקא קיבוץ החלקים, ולא הפיכת הנוזל למוצק. עמוד ד' טור 2 תוספת להערכה 56 – ועיין שו"ת אורח משפט או"ח סי' עז ד"ה 'אבל הקשה' שדן כיצד שיק לחייב את המפיס מושם מכיה בפטיש, והרי עדין אין גמר מלאכה.

שם, תוספת להערכה 58 – ועיין שו"ת אורח משפט או"ח סי' עז שכטב שכן מותר להפיס מורסא של בע"ח מושם צער בעלי חיים והפסד גדול. עמוד ז' טור 1 לאחר הציון להערכה 145 – ויש מי שיחילק בין בונה ע"ג כלים בנין שהדריך לבנותו בקרקע, שפטור מושם שנייה מדרך מלאכתו, לבין בונה בנין של כלי שהדריך לבנותו בתלוש, שהוא חייב [שו"ת אורח משפט או"ח סי' קנד ד"ה שם סי'].

בוקא דעתמא:

עמוד י"ט טור 2 לאחר הציון להערכה 19 להוסיף פיסקה – עיקר הטיריפות נובעת מכך שהבוקא דעתמא שפ' מדוכתיה, ולא מכך דאייעול ניביה, אלא שכל זמן שלא אייעול ניביה חוזר וمبرיאא [שו"ת דעת כהן הלכות טריפות סי' לט אות א]. יש מי שהמסתפק האם כיון שיש מdocktaה אנו חוששים שאיעול ניביה ועיכול הניבים גרים שישוף מדוכתיה, או להיפך, שאנו חוששים שהשפ' מדוכתיה גרים לכך שאיעול ניביה. ומוכיחה מהחמי אדם הש"ך ועוד פוסקים, שהשיפה גורמת לעיכול הניבים [שם, ס"ק ב].

עמוד כ' טור 1 לאחר הציון להערכה 41 – ומה שחששים לעיכול הניבים ע"פ שאין חששים לשמotaה, מושם שהניבים הוא דבר רך [שו"ת דעת כהן סי' מד].

בור:

עמוד כ"ז טור 2 תוספת להערכה 111 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' קיד ד"ה 'וכבר' שתלה זאת במחלוקת התלמידים, שהబבלי מחייב אם הוזק, והירושלמי פוטר.

שם, תוספת להערה 125 - ועיין ש"ת משפט כהן סי' קיד ד"ה 'ולפי' שביאר הטעם שמלחקים באדם בין מיתה לנזיקין, שבמיתה היא חובת כפרה, ובנזיקין הוא ממון, ואילו בשוד פסולי המקדשים, שאין חילוק בגודיהם ושניהם הם ממון, לא מלחקים בין מיתה לנזיקין ופטור משניהם. ולכן לשיטת הירושלמי, שמחلك גם בכלים בין מיתה (שנשברו לגמר) לנזיקין (שנתקלקלו) אך'פ' משניהם ממון – מחلك גם בפסולי המקדשים.

בורר:

עמוד מ"א טור 1 לאחר הציון להערה 120 להוסיף פיסקה – יש מי שהוכיח מגירסת הירושלמי שחכמים חולקים על ר"א ומתרים חולב מחבע ומגבן מדורייתא. אך דוחה דבריו ומוכיח מגירסת הבבלי והתוספותא שלגבוי חולב מחבע ומגבן לכ"ע הוא חיוב דאוריתא, ואין זה מהולמת ר"א וחכמים [ש"ת אורח משפט או"ח סי' סד אות א].

בזוי מצוה:

עמוד נ"ב טור 2 תוספת הערת להגדרת הארץ – עיין עין אינה שבת פרק באות טו שביאר כי ההבדל בין קדושה למצווה הוא שמטרת הקדשה היא להשריש באדם את רומו כבודו של מקום ברוך הוא, אך מטרת המצווה היא להכשיר את האדם לתכילת נעה, והן קדושיםות מצד התכילת המושגת מהן.

עמוד נ"ג טור 1 לאחר הציון להערה 23 – ויש מי שדייך מרשי' שם ש"בזוי מצוה" נאמר רק לגבי שימוש לדבר הרשות, אך לגבי שימוש לדבר מצווה אין דין ביזוי מצווה, ובזה נחלקו בוגרא האם מותר להשתמש לאורחה (לדבר מצווה דוקא), ובזה טעם האיסור רק כדי שיהיה היכר שהוא נר מצווה [טוב ראוי על שבת פרק באות לב].

בזון קדשים:

עמוד נ"ה טור 2 תוספת להערה 18 – ועיין טוב ראוי על שבת פרק טו אות קכ' שכטב שהטעמים שהגمراה הביאה – משום בזון קודשים ומשום שלא יסרייח – אינם הכרחיים, והטעם העיקרי הוא לבבוד שמיים לעשوت המצווה בשלמותה.

עמוד נ"ז טור 1 לאחר הציון להערה 61 להוסיף פיסקה – יש מי שכטב שגם למ"ד שאסור למכור לגוי, מודה שモתר למכור חלק מהבהמה שאסור באכילה, כגון שאסור לאוכלו מלחמת חיסדרון ניקור, שהרי הכל יודעים שמוכרו רק משום שאינו ראוי לאכילה [ש"ת משפט כהן סי' כז אות ב].

בטול ברוב:

הוספת הערת על המילה 'תערובת' בהגדרה – ועיין ש"ת דעת כהן סי' קט ד"ה 'וזאת שביאר שאפילו אם כל אחד עומד בפני עצמו, מכל מקום כיון שנתקרבו יחד נחשבים

למעורבים, וכמו שמצאנו לגבי סכך כשר וסכך פסול בסוכה שתחתה האילן. וע"פ זה מחדש שיש דין ביטול ברוב ע"י מגע לגבי הקשר מקווארות, אע"פ שאינה תערובת גמורה. לעומת זאת ס"ז טור 2 לאחר הציוון להערכה 14 – לאחר שאיסור בטל ברוב, גם אם התברר אח"כ שאכל את האיסור – איינו נחשב כלל בגין "תקלה", שהרי אכל בהיתר, ולא רק לשיטות שאיסור נהפק להיתר, אלא אפילו לשיטות שאיסור לא נהפק להיתר, נחשב אנווש ע"פ התורה שהתירה לו [ש"ת דעת כהן סי' כח אות ז].

בטול חמץ:

עמוד פ"ג טור 1 לאחר הציוון להערכה 22 – יש מהאחרונים שחידש ביאור נוסף בגין ביטול חמץ, שהוא מדין ביטול כפשוטו, כמו שמצינו לגבי ביטול תבן לסוכה, שאדם יכול לבטל את שלו ולהחשיבו כעפר, והרי הוא כוכפת שאור ש"ייחדה לישיבה, שיש אומרים שמותרת גם באכילה, ועכ"פ מועיל להפקיע ממנו בלבד ראה כי אינו ברשותו של אדם [גנזי הראה ב' חודש האביב 'בעניין ביטול חמץ'].

עמוד פ"ד טור 1 תוספת להערכה 33 – וראה טוב רואי על פסחים אותן ב淑תב בסיבת תקנת חכמים זו שכמו שבמצאות עשה ישנן שתי דרכים להימנע מלעbor על המצווה כפי שמצינו בתורות ומעשרות שיכל לקיים המצווה ע"י הפרשה, יוכל להיפטר מן המצווה ע"י הכנסת דרך גגות וקרפיות, וכן קיים חילוק זה למצאות לא תעשה, במקום שצריך לקיים במקום עשה. לדוגמה, בבב יראה ובבל ימצא, יוכל להימנע מהל"ת ע"י ביעור חמץ, שבכך מקיים את הלאו במקום ועשה, יוכל לבטל החמצ ובקח להפקיע עצמו מהחייב, אבל איינו פועל התקיקון של בבב יראה ובבל ימצא. על כן תיקנו חכמים שיעשו את שתי הדרכים של התורה, ולא יסמן רק על הביטול, שאיינו התקיקון של בבב יראה ובבל ימצא [טוב רואי על פסחים אותן ב].

עמוד פ"ה טור 1 תוספת להערכה 64 – ועיין ש"ת אורח משפט או"ח סי' קמז ד"ה 'מרוב' שהעיר שאע"פ שלגביה ברכות התורה י"א שمبرכים על מחשבה (הרהור بد"ת), הוא דווקא בברכה דאוריתית, אך בטול חמץ הוא דרבנן.

בטול רשות:

עמוד צ"ד טור 1 תוספת להערכה 104 – ועיין ש"ת אורח משפט או"ח סי' פב ד"ה 'שו"ר' שדן בשתי הגירסאות בתוספתא – "איינו יכול לבטל" או "איינו צריך לבטל".

בימה:

עמוד קי"ב טור 2 תוספת להערכה 8 – ש"ת אורח משפט או"ח סי' קמט.

עמוד קי"ד לאחר הציוון להערכה 14 – ואין זה הבדל בין אשכנזים לספרדים [כן נראה משוו"ת

אורח משפט סי' לו, הובא בטוב ראי מגילה כד באות מז, טוב ראי ע"ז יא את כב שאע"פ שرك הגויים שבמקומות האשכנזים נהגו כן, מ"מ אסור לכולם, שהואמנה ע"ז].

ביצה (החומר):

עמוד קל"ז טור 1 תוספת להערה 121 – והעיר בשו"ת אורח משפט או"ח סי' פט שאע"פ שחוורת להיות אפרוח הרואין לאכילה, כיון שנפסלה לאכילה שעיה אחת – לא חוזרת לאיסורה, משום שהן פנימם חדשות ומהיתרא קא הווי.

עמוד קל"ט טור 1 לאחר הציון להערה 225 – ואע"פ שהנכרין חשוד שאומר כן להסביר את מהקו, מילתא דעתך לא גלווי מצטרף לסייעני הביצים, ואע"פ שהסימנים לאו דאוריתא [שו"ת עזרת כהן סי' כב ד"ה 'זהנה'].

ביצה (שעור):

עמוד קמ"ה טור 1 תוספת להערה 58 – ובשו"ת דעת כהן סי' קח ד"ה 'יע"ד' כתב שכן נהגו בכל תפוצות ישראל להחמיר בשיעור המקווה כפלים משיעור ביצה של זמנינו, מהחשש שנתקטנו השיעורים (האכבות והביצים), וכן ראוי היכי דאפשר.

בית:

עמוד קמ"ז טור 1 לאחר הציון להערה 46 להוסיף פיסקה – כרם נקרא גם בית, בניגוד לשדה שלא נקרא בית (ונפק"מ שלגבי מעשרות שכותוב בהן שדה, פטור בבית, אך דין כלאי הכרם שיק גם בבית) [שו"ת משפט כהן סי' מט ד"ה 'בר'].

בית דין:

עמוד קס"ג טור 1 לאחר הציון להערה 400 להוסיף פיסקה – יש מגDOI האחרונים שהחידש בכל מקום שאיננו יכולים לדון דיני תורה בזמן זהה,Auf"כ אנו מחוויבים מן התורה לדון ע"פ סברות היושר והצדק על מנת ליישב את העולם, שהרי לא נגרע מבני נח שהוזהר על הדיינים ללא פרטיה ההלכות שנמסרו רק לישראל [שו"ת אורח משפט ד, מצוות ראה ח"מ א ד"ה 'בענין']. וע"פ זה חידש עוד, שכאשר יש ספק מהו דין תורה – علينا לדון ע"פ סברות היושר והצדק, ויש ביד בית הדין זכות לכוף פשרה במקרים מסוימים, גם ללא הסכמת הצדדים [מצוות ראה שם, והוסיף שהוא דין ספק תקנה, שמעמידים בו על דין תורה].

עמוד קס"ג טור 2 לאחר הציון להערה 419 להוסיף פיסקה – לתקנות שמתקנים הציבור (להסיע על קיצתו) צריך בית דין חשוב אם הוא לא פוקי ממונוא [גר"א ח"מ סי' רלא], ולשאר תקנות אין צורך בית דין חשוב אלא סתם בית דין [שו"ת אורח משפט ח"מ סי' ב ד"ה 'אחרי'].

עמוד קע"ד טור 1 לאחר הציון להערה 747 – וילא שמהתוספתא שנكتה 'החשוד להיות

נותל שכרו' [בכורות פ"ג מ"ח], משמע דין זה הוא משומש חשד ולא משומש קנס [באילו סימן ט סק"ח, ע"פ הר"ן]. וכן כתוב שם בסק"ט ע"פ היר"ר ריש סנהדרין].

בית הכנסת:

עמוד קצ"א טור 1 תוספת להערה 17 - וכותב בשוו"ת אורח משפט סי' לה ד"ה 'זהנה' שהוא איסור גמור מעיקר הדין להיכנס לבתי כנסיות שיש בהם התערבות גברים ונשים בבית הכנסת.

עמוד קצ"ב טור 2 לאחר הציון להערה 25 - אולם, ככל שבית הכנסת גדול יותר יש יותר מצווה של ברוב עם הדרת מלך, והיא מצווה מהודרת יותר, יותר מלבדות בית הכנסת נוסף [shaw"ת אורח משפט או"ח סי' לג ד"ה 'זהנה'].

בית הפסא:

עמוד ק"י טור 1 לאחר הציון להערה 116 - ופשוט שאין חילוק אם המזוזה בפנים לדלת או מהדלת ולחוץ, בכל מקרה פטור ממזוזה כיון שעצם הדירה אינה של כבוד, וכן בבית המרחץ (ואינם בחדר שהנשים רוחכות בו לפעם, שם אינו דירה שאינה של כבוד) [shaw"ת דעת כהן סי' קפג ד"ה 'זהנה'].

בית המנוגע:

עמוד רב"ד טור 1 לאחר הציון להערה 124 - להוסיף את דברי הגמרא שבית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות [סנהדרין עא א].

בית המקדש:

עמוד רב"ו טור 1 תוספת להערה 61 לאחר המילים "לא עלו רובם" - והרצי"ה קוק בהعروתי מכת"י תירץ שהדין שצרכן רוב ישראל הוא משומש שבנין בית המקדש תלוי במתיבת עמלק, בדברי הגמרא סנהדרין כ ב"שלוש מצוות נצטוו בכנעstanן לארץ להעמיד להם מלך, ולהכricht זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה", ולגביה מחייב עמלק כתוב דברים כה יט) "זהה בהניח ה' אלקיים מכל אויביך מסביב", ומצב זה מתקיים בדרך כלל כאשר רוב ישראל בארץ, אך בבית שני שהיא בסיווע מלכויות הגויים - התקיים "בהניח" גם ללא רוב ישראל בארץ. ועוד תירץ, שימושם שלא היו רוב ישראל لكن היו חסרון בית שני ביחס לבית ראשון, בדברי הגמרא "ואכבה" חסר ה', אלו דברים שהיו חסרים בבית שני [יוםא כא ב].

שם, תוספת להערה 63 - ובשו"ת משפט כהן סי' צב כתוב שהוא חידוש שחידשה התורה שבענייני המזבח ובית המקדש צריך נביא ו Shawalim מן השמיים, ע"פ שבשאר כל התורה הוא דבר נמנע לשאול מן השמיים.

*עמוד רכ"ה טור 2 תוספת להערכה 55 – ועיין באגרות חז"א אגרת רו' שכותב שאנו מחויבים בזה לדברי חז"ל שעמד 420 שנה. ועיין באර הגולה למהר"ל באර השישי עמוד קלט ד"ה 'עוד בספר ימות עולם' שהביא את דעת הימוט עולם שנייה מחשבון חז"ל, וחולק עליו. ועיין בהערכה 1236 שם שהביא בזה דעתות שונות, וכן בכוורי המבוואר (לרב דוד כהן) מאמר א פרק מה' שהביא בזה דעתות שונות.

עמוד רמ"ט טור 2 לאחר הציוון להערכה 540 – בזמן הגלות יש לעשות זכר למקדש יותר מזמן הבית [אגרות הראייה ח"א אג' קיד].

עמוד רמ"א טור 1 לאחר הציוון להערכה 559 – יש מי שכותב שגם למאן דאמר שאין אישור כרת במקום המקדש בזמן זהה [ראב"ד בהשגות הל' בית הבחים פ"ו הי"ד] עדין יש בו אישור DAOРИיתא או לפחות דרבנן משומם זכר למקדש [שו"ת משפט כהן סי' צו].

שם, להוסיף פיסקה – יש שכותב שכיוון שריב"ז תיקן ליטול לולה שבעה זכר למקדש, על כן כמה וכמה גדולי עולם השתווקו ליטול אתרוג מא"י דוקא. והוסיף שהקב"ה גאל שבאתרוgi חז"ל נמצאו אתרוגים מורכבים, להוסיף לחייב אתרוג א"י [ע"ז הדר עמוד ז].

בית המרחץ:

עמוד רמ"ג טור 1 לאחר הציוון להערכה 45 – ופשוט שאין חילוק אם המזוזה בפנים לדלת או מהדלת ולחוץ, בכל מקרה פטור ממזוזה כיון שעצם הדירה אינה של כבוד, וכן בבית הכסא (ואינם בחדר שהנשים רוחצות בו לפעמים, שם איןו דירה שאינה של כבוד) [שו"ת דעת כהן סי' קפג ד"ה 'והנה'].

בית הקברות:

עמוד רס"ג טור 1 לאחר הציוון להערכה 116 – ובעצם נתיעת אילנות בבית הקברות, בחו"ל הוא מנהג עתיק לנוטען, וכן מובה בתוס' מגילה כ"ט. אך בא"י נהגוanza אין איסור קדום, מחשש שה אילנות ירגלו בני אדם לבוא לשם לטיפול וכדומה. וראוי לחוש לאיסור זה [שו"ת דעת כהן סי' ריב].

בית שער:

עמוד רע"ז טור 1 תוספת להערכה 44 – ובפ"א כתב שגורסת הגמ' לפי הרמב"ם שונה מהగרסא הכתובה אצלנו. ועיין כס"מ שם ובב"י סי' שע מה שכותב בזה. ועיין בברור הלכה סוכה ג ב ציון ד (הובא בטוב ראי עירובין פה באות כח) מה שהעיר עליו.

עמוד רע"ז טור 2 תוספת להערכה 50 – ועיין בטוב רואイ על עירובין אותן כח שהאריך לבאר שיטת הרמב"ם בזה.

בכור אדם :

עמוד רע"ז טור 1 תוספת להערה 1 – ובעולת ראייה ח"א עמודים מ-מא ביאר את העניין ע"פ הפנימיות שהבכור מוכן לשם עלייה, והפדיון הוא שמיות כה הקדושה עד בוא זמנה להיגלות.

עמוד ר"פ טור 1 לאחר הציוויל להערה 111 – יש מי שכחוב שספק בכור, הכהן יברך שהחינו שהרי עכ"פ מגיעה הנאה לידיו, ויזמיא ידי חובה את אבי הבן [שו"ת חת"ס ח"ב י"ד סי' רצט ד"ה יוניל]. ויש מי שחלק וכותב שלא יברך, שברכת הכהן על ההנאה היא על שהגיעה לידיו הנאה מן השמיים, אך כאן שהוא ספק אם חייב בפדיון – אינו מברך [שו"ת אורח משפט סי' מו].

בכור בהמה טהורה :

עמוד רפ"ז טור 2 לאחר להערה 142 – אך כל זמן שהכהן קיבל את הבכור, וננהנה ממנו באיזו דרך האפשרית לו, אין זה משום מבהזה מתנות כהונה, בזמן זהה שאי אפשר לאוכללו [שו"ת משפט כהן סי' לח אות ב].

עמוד ר"צ טור 1 לאחר הציוויל להערה 262 – אמן מותר למוסרו לנכרי על מנת שיידלנו, ואפילו אם הנכרי הוא רועה [שו"ת דעת כהן סי' קפט]. אך אם מוכר לנכרי רק מה שאינו ראוי לישראל כגון מצד חיסרון-ניקור, אין זה בזיהון קדשים, שהכל יודעים שמוכרו לנכרי רק משום שאסור לישראל [שו"ת משפט כהן סי' צז סי' ב].

עמוד רצ"ט טור 2 בסוף הערך להוטיפ פיסקה – אמן כאשר עד אחד מעיד שהוא בכור, פשוט לכ"ע שנאמן, ואין חששיהם לחיסרון הנאמנות של עד אחד, שהרי איתחזק איסורא שיש חזקה דמעיקרה של ביכרה עדיין) [שו"ת דעת כהן סי' קצא].

בכורים :

בഗדרת הערך להוטיפ הערכה – בספר מאורות הראייה לשבועות עמוד שטו ביאר את תוכן מצוות הביכורים, שהוא להעלות את כל הפעולות הגשמיות שיהיו בעצמן מקודשות לשמיים (שבזה מעלה קדושה גדולה ממעלת טהרה).

עמוד ש' טור 1 תוספת להערה 24 – והוטיפ בספר טוב רואי על כתובות אותן כסה שלפי זה לדעת הרמב"ם אין לנו מקור שלא יכול שם ביכורים בזמן זהה, ומסברא צריך לומר שלחן לחומרא לאיסור אכילה.

עמוד ש"א טור 1 תוספת להערה 51 – ובשו"ת משפט כהן סי' נו ד"ה 'ולכאורה' הביא טעם נוסף שביכורים לא נחשבת מ"ע שהזם"ג, כיון שהוא חובת קרקע, ולאחר שהפירוט שגדלו בקרקע נתחייבו – לא יפטרו בזה שיגיעו לידי האשפה.

בְּ יִחְלָה :

עמוד ש"י טור 1 תוספת להערה 43 – וכן כלולות בזה הלכות שנגנו אבותינו (החמרה בבדיקות מראות דמים, בדיקת סירכא דיןנא) גם אם מקודם וטעם לא ברור, עכ"פ יש בהם כלל הפחות אסור בלילה [שוו"ת דעת כהן סי' מה ד"ה 'ולא']. ואפילו מנהגים שלכתתילה היה ראוי לאוסרם (כגון גזירה לגזירה), מכל מקום אם נהגו בהם – אין לשנותם ויש בזה בלילה [שוו"ת אורחה משפט אורחה חיים סי' קיב].

שם, לאחר העירה 50 – וכן יש מי שכטב שקדם מתן תורה לא היו מצוים בבבל בלילה. וכך מתווך כיצד יעקב נדר (שהרי לכתתילה אסור לנדר), שאצלו לא היה חשש שהוא עבר על נדרו) [זבחין ראה עמוד ט].

בְּ יַרְאָה וּבְלִימָצָא :

עמוד ש"י טור 2 לאחר הציון להערה 41 – וי"א שאין כלל מחולקת בראשונים בזה, אלא שבמקום המצוי קצת עובר בבבל יראה, ובמקום שאין מצוי כלל, כגון שבאופן רגיל לא ימצאו כלל, שבאופן זה חצר אינה קונה [וכמ"ש Tos' ב"מ קו א ד"ה 'דשטייך'], אינו עובר בבבל יראה [מציאות ראה או"ח סי' תלא, הובא בטוב ראי פסחים ד ב אות כב].

בְּ תָאָחָר :

עמוד ש"ח טור 2 תוספת להערה 4 – וכטב בשוו"ת משפט כהן סי' נה ד"ה 'אך' שאע"פ שבת לאחר היא גדר והגבלה למצאות נדרים, והיה ראוי לכארה שלא למנותה, כשם שמצוות ביעור מעשרות לא נמנית משום שהיא גדר והגבלה למצאות מעשרות, אף"כ נמנית כיון שמשמעותה בוגרמא (ראש השנה ו.) שהיא לא תעשה.

בְּ תָגְרֵעַ :

עמוד שכ"ה טור 2 לאחר הציון להערה 3 להוסיף פיסקה – וזה הטעם שהמתחיל במצוות ואין גומרה חמור ממי שלא התחיל כלל, וכיון שהתחילה ולא גמורה – את המצווה לא קיים, אך עבר על בלילה [טוב רואイ על שבת אותן קלן].

שם, לאחר הציון להערה 14 – משומ שבדבר שהוא צורך לא שייך בלילה [ע"ז הדר עמ' לה].

בְּ תָוֹסִיף :

עמוד שכ"ז טור 1 לאחר הציון להערה 4 להוסיף פיסקה – וכן על דין דרבנן יש אסור בלילה מדרבנן, שככל דתקون כעין דאוריתא תקון [שוו"ת דעת כהן סי' ריח ד"ה 'יעל'].

שם, טור 2 לאחר הציון להערה 9 – ויש מי שחייב שבסמצוות דאוריתא, כיון שצורך כוונה כדי לצאת – צריך כוונה כדי לעבור בבבל תוסיף, ובמצוות דרבנן שיוצאה גם בלי כוונה

— גם עובר בבל תוסיף בלי כוונה (ולפי זה חידש שהחשש מأتrogram מורכב חמור יותר בחול המועד מאשר ביום טוב ראשון) [טוב רואין על עירובין אותן לא].
עמוד שכ"ז טור 1 לאחר הציוון להערכה 29 — ויש מי שכטבطعم נוסף, שבדבר שהוא צריך לא שייך בל תוסיף [ע"ז הדר עמ' לה].

בל תשחית:

עמוד של"ה טור 2 לאחר הציוון להערכה 8 — ויש מי שכטב שבמרקמים מסוימים חז"ל אף קיללו את העובר על בל תשחית [טוב רואין על שבת אותן קיב] (לגביה הנוגע בגיגיות קודם שנintel ידיו). אך מהב"ח ומהט"ז משמע שחולקים על כך וסבירים שלא שייך שיקללו על זה [ב"ח או"ח סי' ד, ט"ז סי' ד ס"ק ד].

בל תשקצז:

עמוד של"ח טור 2 תוספת להערכה 16 — ובשוו"ת דעת כהן סי' יב ד"ה 'ובשוו"ע' כתב שמסתימת לשון הרמב"ם משמע שאין זה בל תשקצז.
עמוד של"ט טור 1 תוספת להערכה 29 — ובטווב רואין על שבת אותן נת כתוב שבדבר שיש בו גם חשש סכנה, כגון המשחה נקייו (בכורות מ"ד), תבאות שור כתוב שהוא دائורייתא, אך הראייה קוק (שם) כתוב שהוא מדרבנן, שמדאוריתא לא חששים לחשש סכנה רחוק, וכן מותר להשחות נקייו מפני כבוד הבריות

בן נח:

עמוד שני"ו טור 1 לאחר הציוון להערכה 266 להוסיף פיסקה — מצוות דין של בני נח מתחדשת הלכה חשובה גם לישראל: שאע"פ שזמן זהה דין תורה בטלים מן התורה משום שאינו הדירות לרוב הפסקים, אף"כ דין יושר נהגים מן התורה גם בזמןנו, מדין מצוות דין של בני נח, שלא גרעין מניינו. ובמקרים שהדין רואה שיש עיונות ראוי לעשות למיגדר מילתא בדרך ישירה [שו"ת אורח משפט, ח"מ סי' ד ד"ה 'הגיעני'].
עמוד שני"ז טור 1 תוספת להערכה 301 — וע"ז הדר עמודים יד, יט, פא שدن בהיתר אתרוגים מורכבים למורות שב"ג הרכיב אותם.

פרק ד

בנין אב - בת כהן

בנין אב:

טור ב' לאחר הציוון להערכה 21 להוסיף פיסקה – לפעמים הדיין שבפסקוק, מפורש, והוא מיותר במקומו בכך ללמד על מקרה כולל יותר. למשל: "ורחצו במים" – ללמד על כל טמא שהרי הוא בטומאותו עד שיטבול. גם לימוד זה נקרא בנין אב, אך הוא שונה משאר בניין אב, ונחשב כפסקוק מפורש [בכל הטבילותות], ולכן בזה גם הרמב"ם יקרא ללימוד זה "דורייתא" ולא "דברי סופרים" כאשר בנין אב [שו"ת דעת כהן י"ד סי' פ"ה ע"ד].

טור ג' לאחר הציוון להערכה 24 – יש מי שאמר שהמידה הקש כוללה במידה בנין אב [שו"ת משפט כהן סי' ק מג ד"ה 'ובהיותינו'].

בעולה לכחן גדול

טור כ"ב תוספת להערכה 23 – ועיין בהערות הרצ"יה לשו"ת דעת כהן סי' ע עמוד תמא בחילוק בגדר איסור בעולה לכחן גדול לבין איסור זונה לכחן.

בעור חמץ

הוספת הערכה להגדורת הערך – ובשו"ת אורח משפט או"ח סי' קכח אות ט כתוב לבאר עניינה שלמצוות בעור חמץ, שהיצה"ר הוא חמץ, אדה"ר הוא חלה, התורה היא אש של האפיה.

טור כ"ט לאחר הציוון להערכה 26 – ועכ"פ (اع"פ שהמצווה מדרבנן) יכוון לקיים אתמצוות הביעור [שו"ת אורח משפט או"ח סי' קכא סע' א אות א].

בעור מעשרות:

טור מ"ה תוספת להערכה 39 – וכן הסיק בשו"ת משפט כהן סי' נה סע' ג בדעת הרמב"ם.

בעל מום (קרבן):

טור קכ"ז תוספת להערכה 121 – ובספר מדבר שור – מענין הקרבנות להפרת היום ד"ה 'ומשו"ה' ביאר בטעם הדבר, שלגויים מותר להקריב בעל מום בבמה שליהם משום שלמות עבדתם היא השלמת השכל האנושי, וא"א לשכל האנושי ללא קש ותבן, אך לישראל אסור להקריב בעל מום כי שלמות עבדתם היא עניין אלוקי כנבואה ורוח הקודש, ובזה לא שייך מום. אמנם גם הגויים כשהם מקריבים בבית המקדש – תבוא להם שלמות ע"י ישראל, ولكن גם להם אסור שם בעל מום.

בקורס חולמים:

הוספת הערה להגדרת הערך – בחזון הצמחונות והשלום סי' כז ביאר כי שורש מצוות ביקור חולמים בך שטבע האדם לרוחם יותר על החולה מאשר על הבריא, והמצוות המקובלת לזה בבעלי חיים היא איסור אכילת טריפה, שהיא הרחמים על החולה והמדוכא.

טור ק"ט לאחר הציון להערכה 13 – ישנה מעלה מיוחדת למצוות ביקור חולמים, שהיא בחינה למידת החסד בכללותה, שהמברך את החולה מוכיח שלא עושה זאת רק מלחמת רגשו הטבי שבא אהבת עצמו, שהרי מאהבת עצמו לא היה הולך למקום שיראה את הכאב השורי בצרה [אוצרות הראייה כרך ב סי' יט]. עוד מעלה יש במצוות זו ששאר מצוות של חסד המקבל בא אל הנוטן, ויתכן שהנותן היה מעדייף שלא יבוא אליו, אך כאן בקורס חולמים היא סימן לרדיפת חסד שהנותן בא אל המקבל [עין איה שבת ח"א פרק ראשון סי' מט].

טור קס"א לאחר הציון להערכה 47 – המברך את החולה, צריך שפניו יהיו שמחות, שהרי טעם המצווה לחזק ולשמה את החולה, שלא תיאש ח"ז מן הרחמים. ועוד, שהרי היא מצווה ככל המצוות שבתורה, וחיבבים לקיימה בשמחה [ליקוטי ראייה ח"א עמוד 471].

בר מצוה:

*טור קס"ו לאחר הציון להערכה 9 – ויש מי שסביר שישעור י"ג שנה הוא מדרבנן, שהוא סימן שננתנו חכמים להבאת ב' שערות [תוס' סנהדרין ס"ט ד"ה 'בידוע'].

בר מצרא:

טור קס"ח לאחר הציון להערכה 2 לשים נקודה במקום פסיק – מקור דין דבר מצרא איננו מאיזה מקרא פרטני, כי"א נוסד ברוממות המוסר של תורהנו, וכללו הוא בכלל הגדול של הפסוק "וועשית הישר והטוב בעיני ה' אל-לקיך" [דברים ו, יח. הגראייה קוק, ערך "בר מצרא" ב"אוצר ישראל"].

שם, לאחר הציון להערכה 8 – יש מן האחרונים שאמר שלא חלק רב נחמן על הרgesch המוסרי שיש בזה, שראויל לשום לב לכתהילה לבקר את חבירו בדבר שהוא יכול להשיג במקומות אחר קניין בזה, בשעה שחייב צريق ודוקא לזה המקום מפני שהוא עומד על גבולו. אבל החובה המוסרית הזאת אינה מוטלת עליו בדיעד, כי אם כבר קנה לא מסלקין ליה [הגראייה קוק, ערך "בר מצרא" ב"אוצר ישראל"].

טור קפ"ז לאחר הציון להערכה 234, לאחר המילויים "אין בו דיון בר מצרא" – כי עיקר עשיית הטוב והישר הוא לישוב העולם והמדינה שיכלו בני אדם לחיות בנחת וכבוד [הגראייה קוק, ערך "בר מצרא" ב"אוצר ישראל"].

*טור קפ"ט לאחר הציון להערכה 272 להוסיף פיסקה – אם המctrן אינו יכול לkenות את השדה בלבד, יוכל לקחת עמו שותף. ומ"מ יוכל לסלק את הלווקה, אם אין רוצה להיות עמו שותף, כי אין לכוף לאדם שייה שותף עם מי שאינו דעתו נוחה לזה [הגהת חכמת שלמה בחו"מ שם סעיף לא].

ברב עם הדרת מלך:

טור קצ"ו לאחר הציון להערכה 26 – וכן אם בית הכנסת צר מלהכיל את המתפללים, ע"פ שאפשר לבנות בית הכנסת נוספת, מצווה גדולה יותר להרחיב את בית הכנסת משומם ברב עם [ש"ת אורח משפט סי' לג ד"ה 'והנה'].

ברירה:

טור ר"א תוספת להערכה 52 לאחר המילים "חולין קב א" – יומא פא א "אכילה במצוות", רmb"ם הל' חמץ ומצה פ"ח ה"ב "אין אוכל פחות מצוות".

ברירה:

טור רכ"א לאחר הציון להערכה 56 – ויש מי שיחילק בין דאוריתא לדרבנן, ע"פ יסוד האחוריים שдинי דאוריתא הם איסורי חפצא ודיני דרבנן הם איסורי גברא, ולכן מובן שבדאורייתא אין ברירה ממשום שהוא גדר של מציאות (ולא שיק שהמציאות תתברר למפריע) [טוב ראוי על עירובין אות יב].

טור רמ"ד תוספת להערכה 259 – וב敖וצרות הראי"ה חידושי מסכתות סי' ה חידש שיש חילוק בין מקרה שבשעת חלוקת השותפות חילקו סתם, לבין מקרה שפירשו שחולקים אחד נגד אחד. שאם פירשו שחולקים אחד נגד אחד – מועיל אפילו למ"ד אין ברירה.

טור רמ"ד תוספת להערכה 265 – ובטוב ראוי על סוטה אחרות כתוב בביואר הדבר שהרי דין ברירה שיק רק כאשר החילוק בין הדברים המעורבים תלוי במחשבה, ולכן דנים אם שיק לומר ברירה, דהיינו שמתברר שמחשבתו הייתה על דבר זה, אבל באיסורים שאין תלויים במחשבה לא שייכת ברירה כלל.

ברית מילה:

טור דנ"ב לאחר הציון להערכה 102 – ואע"פ שלא ניתנה פרעה לאברהם אבינו, מברך "להכנסו בבריתו של אברהם אבינו" על הפרעה, שכיוון שנתחדשה הלכה שצרכיך פרעה – מミלא איןנו נקרא בן ברית עד שיפרע, ולכן ע"י הפרעה נכנס בבריתו של אברהם אבינו [ש"ת דעת כהן סי' קמד, ועיין בהערות הרציהה שם שדברים אלו מבוססים על החותם סופר סי' רמט, וראה גם בפיהם"ש לרmb"ם חולין פ"ז מ"ו].

טור דס"א בסוף הערך – יש מי שתיקן שלא להביא בברית נישואין עם בת ישראל מי

שמומר לערולות, והוא דבר גדול לגדר את פרצחות הדת. ואע"פ שמצד הדין המומר לערולות הוא מומר לדבר אחד בعلמא, בזמן זהה מומרים אלו הם בודאי מומרים לכל התורה כולה [שוו"ת דעת כהן סי' קצד]. משמע מהרמב"ם שלגבי המיפור בוריתנו של אברהם אבינו, אפילו אם עושה זאת לתאבורן – אין לו חלק לעולם הבא [שוו"ת דעת כהן סי' קצד ד"ה 'אללא שיש'].

שור רס"ח לאחר הציון להערה 38 להוסיף – **יש מה אחרונים שחילק שעל מים** [ראה לעיל בתחילת הערך], שאין מברכים עליהם בORA נפשות אלא משום שכן נהגו, כיון שנהגו לברך בעלי חתימה בשם, יברך בעלי חתימה בשם. ואפשר שכך גם ביריקות שגם בהם נחלקו האמוראים אם מברך ברכה אחרונה או לא. אבל מינוי ביצים ובשר שמברך מעיקר הדין, יחתום את הברכה בשם ומכלות [מצות וראייה או"ח שם, וסיים שצ"ע בה הלהקה].

ברכה אחרונה:

שור רס"א לפניו ד"ה 'כללAMDOR' להוסיף פיסקה – **הגדרים של ברכה אחרונה שוים לאלו של ברכה ראשונה:** מה שלא מוגדר "מזון" לגבי ברכה ראשונה לא מוגדר כך גם לגבי ברכה אחרונה, כמו שדין עיקרי פוטר את הטפל קיים בברכה אחרונה כמו בברכה ראשונה [שו"ת אורחה משפט או"ח סי' מה הערה 1].

ברכה מעין שבע:

שור רס"ז לאחר המילים "ומברך שביעי" – **לכתבו:** "ומניח בקדושה לעם מדושני עונג" [וכתב באורות הקדוש ח"ג אותן קל"ד שפירושו: זהו אורי ארץ ישראל הנמשך ליושי ח"ל המضافים לראותה, שהרי רק בארץ ישראל שייכת שמחה, ובחו"ל יש שמחה רק אם היא נמשכת דרך צינור של עונג של מצווה].

ברכה שאינה צריכה:

הוספת העטרה על הגדרת הארץ – ובסידור עולת ראייה ח"א עמוד לא כתוב טעם אייסור ברכה שאינה צריכה, שככל ברכה מגבירה אורחה רוחנית, וצריך שהיא תתקשר למatters החיים שלנו, ואם אינה צריכה – לא הגיעו ליעודה, והיא כאבודה, וחסר כל קיובל לאור המשוטט, ולכן צריך לומר אחריה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

שור רפ"א לאחר הציון להערה 10 – **המברך על המצווה אחר עשייתה,** אף היא בכלל ברכה לבטלה, שמה שעשה כבר נעשה [רמב"ם אישות פ"ג ה"ג בעניין ברכת האירוסין, שידועתו שם היא ברכת המצוות. אמן הראב"ד שם כתוב שمبرך ברכה האירוסין לאחר הקידושין כיון שהדבר תלוי בדעת אחרים, שם לא תרצה האשה ולא תקבל הרוי הברכה לבטלה].

ברכות:

טור רצ"ב תוספת להערכה 13 – ועיין עולת ראייה ח"א עמ' ז.

שם, תוספת להערכה 13א לפני המילים "יעי' בארכה" - ובנפש החיים שער ב פרק ב כתוב ש"ברוך" אינו לשון תחיליה ושבח, אלא לשון תוספת וריבוי.

טור ש"ד לאחר ציון להערכה 156 – טעם נוסף שכתבו לחילוק בין ספק ברכות הננהין לספק ברכות המצוות, שהרי אסור להכניס עצמו לספק דרבנן לתחילת, ולכן בספק ברכות הננהין אכן ע"פ שספק דרבנן לקולא, אסור לו להנות על דעת שלא יברך מספק, שהרי אינו מחויב להנות. אך בברכת המצוות הוא מחויב לקיים את המצווה, ולא הוא הכניס עצמו לספק, שיק בזו ספק דרבנן לקולא [שו"ת משפט כהן סי' לט ד"ה 'ועוד'].

ברכות ההוראה:

טור ש"ח לאחר ציון להערכה 39 – אם באמצע הדרך נתעככ במקום ישוב, ועתיד להמשיך בדרך עוד חמישה ימים או יותר עד שישוב למקום הקבוע, יברך במקום שמתעככ [עלול ראייה עמוד שי סי' ג].

טור ש"ב לאחר ציון להערכה 66 להוסיף – הנוסעים באנייה בלב ים או עובי דרכים מבקרים ברכבת הגומל גם בזמןנו, ע"פ שזמן זה לא שכיחה כ"כ סכנה ביוםים הראשונים, שמסת婢 שתקנת ברכבת הגומל נתקנה במנין, וכל דבר שבמנין ע"פ שבטל הטעם אינוبطل כי אם במנין אחר. ומכל שכן שטעם הסכנה שיק גם בזמן זה ע"פ שהוחלש [שו"ת אורחה משפט סי' מה ד"ה 'והנה'].

טור ש"כ לאחר ציון להערכה 69 להוסיף פיסקה – מי שארע לו שהיה בכלל שניים או יותר מאלו הדברים שמברכים עליהם, יצא מאחד מהם, כגון שיצא מבית האסורים ועדין הוא חולה, או הבריא ועדין הוא חbos, מברך ואינו ממתין עד שיתחייב להודות על הדבר השני [עלול ראייה עמוד שי סי' ד].

טור ש"א לפני הפרק "ברכת הטוב והמטיב" – הנכנס להקייז דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שיהא עסוק זה לי לרפואה כי רופא חינם אתה, ולאחר שהקייז אומר ברוך רופא חולים [ברכות ס א, רמב"ם הל' ברכות פ"י הכא, שלחן ערוך או"ח סי' רל סי' ד]. הנכנס לניתות, לרוב הדעות יברך זאת בשם מלכות [עלול ראייה עמ' שצ, ועיין בהלכה ברורה שם, ובהערות הרצ"ה שם הערכה קג, שהוא על סמך הב"י שם ופירוש המשניות לרמב"ם שם שציריך שם ומלכות. עוד הוסיף הרצ"ה שם, שאע"פ שהפמ"ג שם אותן וכתב "לא ראיתי נוהגים כן", אך בניתו שאינו כהוזת דם, ויש בו סכנה ופעולה ממושכת, בודאי יש לברך בשם מלכות].

ברכות הנהנין :

- *טור ש"ל לאחר הציון להעраה 20 – ויש מהאחרונים שכתב שברכות הנהנין דאוריתא, מהסבירא שהובאה לעיל – "אסור לאדם שיחנה מן העולם הזה بلا ברכה", וסיים בצע' פני יהושע ברכות לה. ד"ה 'סברא'.
- *טור ש"ב לאחר הציון להעраה 63 – לדעות שסוברות שבספק ברכות חייב לברך, יברך בכל עניין [ע"ע ברכות הנהנין הערת 154].

ברכות הראה :

- טור ש"ט לאחר הציון להעраה 126 – יש לברך "מציב גבול אלמנה" על בתיה ישראל אפילו אם הם רשיים [שבחי ראייה דף צח (אוצרות הראה ח"ג אות ז)].
- טור ש"ב לאחר הציון להעраה 154 – יש מי שביאר פירושו שלכל אדם דעתות ותוכנות אחרות, וכל אחד סבור שהבירו טועה, אך באמת ע"פ הרזים הפנימיים הגלויים רק לפניו יתרהך, כל דעת אלו משלימות זו את זו לבניין אחד. והקב"הطبع בטבע האדם שיטסול את דעתו של חבריו ולא יבין את האמת שבה, שאם לא כן היה נחלשת אצליו החשיבות שנוטן לדעת עצמו. אך לעתיד לבוא יושלם החינוך האנושי, ויובן לכולם הרז של איחוד כל הדעות. כיוון שישראל הם אלו שיפרנסמו את רזים אלו, מביך "חכם הרזים" דוקא על ישראל [עלות ראייה ח"א עמוד שפח].

- טור ש"ג לאחר הציון להעраה 167 – ביאור חילוק הלשונות בין מלכי ישראל למלי"ם, שבעכו"ם, לכל אומה יש תפקיד מסוים ומטרה מסוימת שאוותה היא צריכה להנחלת עולם כולם, אך מטרתו של עם ישראל היא כללית, והוא חלק מהכבוד של מעלה [עלות ראייה ח"א עמוד שפה].

ברכות השחר :

- טור ש"ז לאחר הציון להעраה 62 – וההודאה בברכה זו היא הן על המצאת המלבוש, והן על החוש העדין שלנו להتبיע בעירום ולרצות בגדיים [עלות ראייה ח"א עמוד עב].
- טור ש"ח לאחר הציון להעраה 66 – וההודאה בברכה זו היא הן על זkipת הקומה החומרית והן על זkipת הקומה הרוחנית [עלות ראייה ח"א עמוד עג].

שם, לאחר הציון להערת 110 א – ואע"פ שלשון ברכת "שתרגילנו בתורתך" בלשון רבים, כدلיל, תפילת "שתצילני וכו'" היא בלשון יחיד. והטעם לחילוק זה, משומש שתפילה "שתרגילנו בתורתך וכו'" עוסקת בהצלחה מנויות רוחניות רעות, ובזה שיתוף היחיד בתוך הציבור מגן עליו, שהרי קדושת הציבור מגנה מנויות רוחניות רעות. אך תפילה "שתצילני מעזים וכו'" עוסקת בהצלחה מעשי החיים החומריים, ובזה האדם הפרטី אחראי על עצמו [עלות ראייה ח"א עמוד פ].

ברכות קריית שמע:

טור שפ"ג תוספת להערכה 6 – וכן איתא בתוספתא ברכות פ"ו הלכה כ"ה ששבע ביום הילתין הם תפילה מזוזה וציצית.

*טור שפ"ז, לאחר הציון להערכה 16 – ויש שהביאו שלאחר שקרא קריית שמע בבית הכנסת, וקורא שוב בביתו או על מיטתו, וכבר לא יכול לברך ברכות קריית שמע כי בירכו בבית הכנסת – لكن מברך "אקב"ו" לקרווא את שמע" אמןם [רא"ש ורבנו יונה ברכות ב].

טור שפ"ז, לאחר הציון להערכה 69 – וטעם נוסף לחילוק בין לשון הפסוק ללשון התפילה, שמטורת הפסוק היא נבואה נגד מהרשי ה', ולכן כתוב בלשון שתתאים לשומעי הנבואה, וביעני האדם השומע יש רע בעולמו, אך מטרת התפילה היא דיבור לפני ה', ו מבחינת האמת אין רע, ולכן הלשון היא "בוראו את הכל" [עלות ראה ח"א עמוד רלח].

טור שצ"א תוספת להערכה 132 – וכן בספר מנהגי ארץ ישראל (לרבי מרדיyi יהודה זק"ש) אות ח כתוב שבארץ ישראל נהגים לומר "בארכינו", וכן בתשובה ארץ חיים (למהר"ם בן חביב) סי' סא, (הובא במנהגי ארץ ישראל שם הערכה 22).

טור שצ"ו לאחר הציון להערכה 195 – טעם נוסף לסמיכת גאולה לתפילה, לגאול את התפילה עצמה, שתשתחרר מצעריה ותוכל לעלות שוב למלחה [שםונה קבצים קובץ ז פיסקאות קא, קב].

טור שצ"ט לאחר הציון להערכה 251 – טעם נוסף شبערבית אומרים "אמת ואמונה", שמנוחת הלילה היא הכנה לפועלות היום, וכן האמונה היא הכנה לקיום המצוות [עלות ראה ח"א עמוד רנג].

ברכת ארוטין:

טור תכ"ז לאחר הציון להערכה 84 להוסיף פיסקה – יש מי שכותב שלא חוששים לברכה לבטלה, ומברכים בשם מלכות אם עשו קידושין על תנאי. אמןם אם אין אפשרות לפרש את התנאי בפני כל העשרה, הרי הוא שעת הדחק וכדייעבד, ומברכים את הברכה קודם החופה בפני שניים שמספרשים להם את התנאי, ואח"כ בשעת החופה יברכו ללא שם ומלכות [שו"ת עוזרת כהן סי' מב].

ברכת הזמן:

טור תל"ח לאחר הציון להערכה 27 להוסיף פיסקה – על וידי מעשרות מברכים שהחינו, ואיןו יוצא ידי חובה בברכת שהחינו של الرجل, שהרי אינה בתקילת الرجل אלא בעבר י"ט האחרון [שו"ת משפט כהן סי' נו אות ג]. יש מי שכותב על כתיבת ספר תורה שלא שייך לברך

שהחכינו משום שלא מגע לכל אחד דבר המסויים אלא יש לברך הטוב המטיב [שו"ת חתם סופר ח"ב י"ד סי' רצט ד"ה יונילין], אולם יש מי שכתב, שכל זה בחבורה גדולה אבל כאשר הם חבורה קטנה יברכו שהחכינו, שבוזאי מגע לכ"א סכום של דבר חשוב, והויסיף שיותר ראוי לברך שהחכינו מהטוב והמטיב, שהרי הטוב והמטיב מורה על קבלת הנאה, וראוי שנעבוד לפניו ב"ה שלא ע"מ לקבל פרס, אבל שהחכינו אינם על קבלת הנאה אלא ההודאה על שזיכנו לקיים את מצוותו [שו"ת אורח משפט או"ח סי' מז].

טור תמן"א לאחר הציון להערכה 111 – אمنם יש שחלק וכותב שאין מברכים שהחכינו על כיסוי הדם משום שיש בו צער לבעל החיים, וכמו שאין מברכים על המילה משום שיש בו צער לינוקא [טוב ראי כתובות סי' ח].

טור תמן"ב לאחר הציון להערכה 127 – "ברכת שהחכינו בפדיון של ספק בכור" – יש שכתב שבמקום של פדיון מספק, יברך הכהן על שקיבל הנאה של חמישה סלעים לידי [שו"ת חתם סופר ח"ב י"ד סי' רצט ד"ה יונילין]. יש מי שחלק וכותב שאם כך, היא מקום לבחון אצל כל כהן האם הוא נהנה מכך באופן ספציפי (עשיר וענין). אלא שיעיר ההנהה של כהן היא מכך ממשמים זיכו לו, ועל כן במקום של ספק שהנתינה נראהית כמו סתם נתינה הדיווט לא ברור שבעל מקרה יברך [שו"ת אורח משפט סי' מו].

טור תמן"ה לאחר הציון להערכה 176 להוטסיף פיסקה – על פירות שנוצרו ע"י כלאים אין לברך שהחכינו, שהצער של גרים עבירות כלאים מעכ卜 את הברכה, לא פחות ממה שצער התינוק מעכ卜 את ברכת שהחכינו בברית מילה [ע"ז הדר עמוד נד].

טור תמן"ז לאחר הציון להערכה 197 – והטעם לשיעור זה של שלושים יומם, שלושים יומם הוא הזמן הטבעי להחלפת סדרי התרגשות בחו"ל חברה ומשפחה, וכמו שמצאנו בעניין עדן של הנשים, וסתם הלואה שלושים יומם [עולת ראייה ח"א עמוד שפא].

ברכת החמה:

טור תנ"ד ליד הציון להערכה 7 – בטקסט רק מופיע "תקופת שמואל" ובהערכה כתוב ע"ע תקופות ראוי להביא את שיטתו של רב אדא ולצין שאנו פוסקים כדעת שמואל.

ברכת הלבנה:

*טור תש"ח, לאחר הציון להערכה 25 א – "שיתכן שהمولד האמתי – שבו חל ליקוי לבנה – יהול לפני המולד האמתי – שהוא כ"ט י"ב תשצ"ג".

טור תע"ג תוספת להערכה 108 – ובמאורות הראייה הגודה של פסח פרשת החודש בביאר שלושת הגירסאות משלימות זו את זו, שהן מבארות את שלושת התנאים שצריך בשביל קידוש הזמנים: "מחדר חדשניים" – שהקב"ה נתן בזמן את הכוח לחולל חידושים,

"מקדש חודשים" – ששיינוי הזמן יכולם לפעול את הקדושה, "מקדש ישראל" – שכדי לפעול את הקדושה צריך את עם ישראל.

ברכת המזון:

טור תע"ה תוספת הערכה להגדרת הארץ – באורות הקודש ח"ג רצ' ביאר כי עניינה של ברכת המזון הוא, שבשביעת האכילה מתנגדים הכוחות הרוחניים שבאדם עם הכוחות הגשמיים. ולכן לאחר האכילה האדם מתقدس בברכת המזון להעלות בחזרה את הירידה הרוחנית.

טור תק"א לאחר הציון להערכה 393 – ולכן ברכבת המזון נחשבת "עובד לעשייתן" – שהוא קודמת לעיכול וلتועלת לגופו של האדם [עלות ראייה ח"א עמוד שמח].

ברכת המינים:

טור תק"א הוספת הערכה למלילים "לאבד המינים" – באגרות הראייה כרך ב אגרות תקנ"ה, עמוד קפז ד"ה 'אמנם' ביאר שתיקנה דווקא שמואל הקטן, שהיה נקי מכל מידת של שנאה, כמו שהוא אומר במסכת אבות "בנפול אויבך אל תשמה", כדי שתיקנה רק כנגד אלו שelibדו את הסגולה כולה.

טור תק"ג לאחר הציון להערכה 37 – אמנים החשש הוא רק שנזורקה בו מינות באתו הפרק, אך אין חששיהם על האיש שהוא מין. וכן בשאר הפעולות שיש בהן חשש מינות [שו"ת דעת כהן סי' קסב ד"ה 'ימה']

ברכת המצוות:

טור תק"ב לאחר הציון להערכה 69 – ומטעם זה אין מברכים על עלייה לארץ ישראל, שמצוות היישיבה בארץ היא רק התחלת המצווה, אך תכלית המצווה היא לנ AOL את הארץ מזרים להחיותה ולהפרותה, וזה תלוי גם בגורמים חיצוניים [נדפס בסוף קיצור ש"ע בהוצאת מסד הרב קוק, ובסיוני כרך העמוד מג. וראה שו"ת בית מרדי פוגלמן ח"א סימן חה].

טור תק"ה תוספת להערכה 130 – וכן כתוב מהר"ל בנתיבות עולם נתיב התורה זו, ובהקדמה לתפארת ישראל וגבירות ה' סוף פרק סג, שנראה שאין לברך ברכות התורה על לימוד בעיון ובמחשבה בלבד.

טור תק"ט אחר הנערה 168 – להוסיף פיסקה "פדיון הבן" – כתבו הגאוןים [רא"ש קידושין פ"א סימן מא] שהאב מביך בזמן שנותן לכהן את הכסף, ולא לפני כן. אמנים באמת הוא כן עבר לעשייתן, כיון שעצם המצווה אינה הנティינה לכהן אלא לאחר שהכהן מקבל את הפדיון נעשית המצווה ע"י הכהן והאב יחד [שו"ת דעת כהן סי' קפז בהערכה].

ברכת הנר:

טור תקמ"ב לאחר הציון להעраה 21 – ויש מי שכתב שברכת הנר משלימה את השבת, שהשבת היא מה שאין יד האדם פועלת, ובמצאי שבת אנו מברכים על כך שגם ימי המעשה באים כולם מכוחו של הקב"ה, שהרי האור שהוא המஸל את מעשה האדם בא רק ע"י שהקב"ה נתן דעתה באדם הראשון [גנזי הראיה ב חודש האביב ובדומה לזה כתוב בעין Ai"ה ברכות פרק ח אות א, שברכת מאורי האש באה להורות שלא רק הנבראים הטבעיים נעשו ע"י הקב"ה, אלא גם המעשים שנוצרו ע"י האדם הם בעצם מהקב"ה שנתן באדם את החכמה].

ברכת הפירות:

טור תקס"ג תוספת להעраה 126 – ועיין עין אינה ברכות פרק ואות לח שביאר את דרישת הפסוק שביליה האדם יכול לשבח את בוראו سبحانه כללים, אך ביום שהוא רואה את כל פרטי הבריאה הוא יכול להתבונן בחכמתו ולשבח על כל פרט ופרט, וכן כמו כן יש לברך על כל פרט ופרט את ברכתו הראויה לו.

טור תקס"ח תוספת להעраה 179 – ובביאור דעת חכמים ראה שבת הארץ קונטראס אחרון עמוד רג' שגם חכמים מודים שאלין נקרא בלשון התורה גם "אדמה", אך סוברים שכיוון שחכמים קראו לעניין ברכות פרי האילן בשם מיוחד – עץ, אם אמר "אדמה" בלשון מطبع הברכות משמעוudo אדמה דוקא, ולכן לא יצא.

שם, תוספת להעраה 180 – וראה שו"ת משפט כהן סי' עח שכתב שאעפ' ספרי העץ נקרא גם פרי האדמה, אך האילן עצמו לא נקרא אדמה, שלא בדברי הרש"ש ברכות מ.

ברכת הפת:

טור תקע"ב לאחר הציון להעраה 28 – טעם נוסף שאומרים המוציא ולא מוציא, שבאמת מוציא" מזכירים את פעולה ההוצאה אך לא את המוציא עצמו – הקב"ה, אך באמירת "המושיאה" בה"א הידיעה מזכירים גם את הקב"ה עצמו שהוא הוציא את הלם [עליה ח"א עמוד שני].

שם, לאחר הציון להעраה 30 להוסיף פיסקה – הטעם שדווקא בברכה זו הלשון היא "המושיאה" ובשאר הברכות הלשון היא "בורא", שדווקא בלחם, שעליו יהיה האדם, והוא הנזון, באדם דעתה, יש חילוק מהותי בין הכוחות הצפוניים בארץ לבין המأكل לאחר הכנתו, וכן יש להדגיש בברכה את השבח על הוצאה הכוחות הטמונה מהארץ אל הלם [מאורות הראיה, הגדה של פסח, מוציא].

ברכת התורה:

טור תרט"ז לאחר הציון להעраה 14 – ויש מי שסובר שאמנם ברכות התורה דאוריתא, אך

מדאוריתא המצווה רק להודות פעם אחת ביום על עצם נתינת התורה, ומדאוריתא אין אישור ללימוד קודם הברכה ואין אישור להפסיק ולהסיח דעתה בין הברכה ללימודו, ואיסורים אלה הם רק מדורבן [שו"ת אורח משפט או"ח סי' יא].

בשול:

*טור תרנו'ו בסוגרים שלפני הערכה 7 – להוסיף לסוגרים 'חشم' [ע"ע חשמל]. ו'עישון' [ע"ע בשר בחלב: בשול].

בשולוי גוים:

טור תרס"ט תוספת הערכה על "אלא אם נתכוון הגוי לשם בישול" – ופסיק רישא לא מועיל לעניין זה, אלא צריך דוקא כוונה ממש [שו"ת דעת כהן סי' סב אות א].

טור תרס"ט תוספת להערה 151 – ועיין שו"ת דעת כהן סי' סב אות א תמה שם על דברי הב"י שם ד"ה 'לא אסרו' שמשמע שם ישראל מדליק על מנת לבשל דברים שנאכלים כמוות שהם חיים או העולמים על שולחן מלכים אין זה מועיל. ולכאורה מדובר הדבר שוננה מגוי שם הדליק לשם בישול אוסר. עוד כתוב שם שמדובר הב"י שסתם תנור כוונתו לאפות נלמד שם הסיק את התנור נחשב שהתקoon לבישול, וא"כ מוכח שלא התקoon לזה.

בשר בחלב:

טור תרצ"ג לאחר הציון להערה 54 – אמנם אם החלב בלוע בבשר וצלו את הבשר – פשוט שנחשב בישול, שבכל מקום שהחלב בלוע הרי הוא משקה, ובכל מקום שmagieha האש הוא מתבשל יחד עם הבשר [שו"ת דעת כהן סי' מט אות ז].

שם, לאחר הציון להערה 56 – אמנם אם התיק מתחילה את החמאה עד שנעשתה כרוטב צלול – ודאי שנקרו בישול [שו"ת דעת כהן סי' מט אות ח].

פרק ה

בת קול - גט שכיבת מרע

בת קול:

שור א' לאחר הציון להערכה 2 – כל הרגשה שאנו מרגישים בתפילה ובהכנותינו לקראתה, הרי זו בת קול של נבואה, ובכל יום ויום מופיעות נבואות חדשות [מי מרום ח"ג עמ' כח]. טור ג' תוספת להערכה 16 – ועיין עץ הדר סימן ל"ד שהאריך בדבר, וכן דין בשאלת האם תוקפה של בת קול הוא מדאוריתא, מדרבנן, או עצה טוביה. וראה גם הערתת הרציה' למשפפט כהן סימן צ"ו עמ' טס"ה.

שם, לאחר הציון להערכה 17 – ויש מהאחרונים שיחילק שהכרעה ע"י בת קול אפשרית רק כשאנו מסופקים בעצמינו. אבל להשミニינו הלכה מחודשת שלא נסתפקנו בה כלל, הרי זה כתורה חדשה ואין לסמוך על בת קול, ואפילו אם תהיה התרצות של החכמים לכת אחראית [טוב ראייה סוטה ד, טוב רואי על סוטה זאת יב, עץ הדר סימן לד] וחילק עוד שבספק شكול שאין בו הכרעה, יש רשות לבת קול להכריע, לא מצד ההלכה אלא מצד עצה טוביה [עץ הדר סימן לד].

שם, תוספת להערכה 18 – ובביאור הראייה עיין באර אליו ח"מ ט"ו ד' ס"ק יב עמ' קמطا-קנא.

שם, לאחר הציון להערכה 18 – ויש מי שכתב שם הוא ע"פ אומדןא [שו"ת הרא"ש כלל ק"ז ד"ה עוד אלהו', ובביאור דבריו שם עיין בביאור בארא אליו שם].

בתולה:

*טור ז' לאחר הציון להערכה 47 – חתן שנשא בתולה פטור מק"ש עד שיבוא עליה [רמב"ם הל' ק"ש פ"ד ה"א].

*שם, לאחר הציון להערכה 49 – הרואה בבית אביה האם יש לה דין בתולה לעניין תליה בדים בתולין אחר בעילת מצוה [ט"ז ס"ס קפז].

בתי אבות:

טור ח' תוספת להערכה 2 – ובשו"ת אורח משפט ח"מ סי' ב כתוב שיש ללמידה לכך בחירת נציגי ציבור, כי דרך היישר והטוב הוא ליתן יד ושם לכל חלקו הציבור בכל דבר שבקדושה.

שם, לאחר הציון להערכה 2 – אנשי המשמר שבבית המקדש היו משבכמים קודם הנזחמה, והיו מברכים ברכיה אחת מברכות ק"ש, שמע, והיה אם שמווע, ברכת העבודה וברכת כהנים. ויש מי שאומר שהיו אומרים גם מוזדים [רמב"ס פרוש המשניות מסכת תמיד פ"ה מ"א] כסדר ג' ברכות אחרונות שבתפילה. העם שהיה מצטרף עמם היה אומר כל זאת יחד איתם [טוב ראייה ברכות י"א: אות צב].

בתי חצרים :

טור ט"ז לאחר הציון להערכה 36 – ונחלקו האם שייך בהם דין השלמה כדי שדה אחזקה או לא [שבת ארץ פ"ב ה"ג].

בתי ערי חומה :

טור י"ט תוספת להערכה 36 – וכן פסק בשבת הארץ פרק יב הלכה י.

טור כ' לאחר הציון להערכה 46 – יש מי שאומרים שעיר שרובה נקרים בטל ממנה דין ערי חומה [שבת הארץ פ"ב ה"ד].

טור כ"ב תוספת להערכה 88 – ועיין שבת הארץ פ"ב ה"א שכותב שאת שנים עשר חדש הללו חשובים בשעות מעט לעת.

טור כ"ו לאחר הציון להערכה 152 – ויש מי שנראה מדבריהם שਮותר להתנות גם כן שילם את השכירות על השנה שדר בבית, אם יגאלנה המוכר בסוף שנים עשר חדש עיין שבת הארץ פ"ב ה"א.

טור כ"ח לאחר הציון להערכה 186 – זה שאין נהוג דין בתי חומה כשאין היובל נהוג, יש אומרים שהוא רק לעניין דין הקונה בית בבתי ערי חומה שגואל שנה ראשונה, אבל דין קידוש ערי חומה שבארץ ישראל, שהמוכר משתחלח מהם – נהוג אף בזמן שאין היובל נהוג, שאע"פ שקדושת הארץ שלא בטלה, עכ"פ קדושה שנייה חדשה לעתיד לבא. ויש מי ש אמר שמאחר שבטל דין ערי חומה לעניין גואלתם, כך בטלה קדושתם לעניין השילוח מהם [עיין שבת הארץ פ"י ה"ט].

ג' (אות) :

טור ל"ה תוספת להערכה 3 - עיין ריש מילין האות ג'.

טור ל"ו תוספת להערכה 15 - עיין ריש מילין הברקה אות ג'.

שם, לאחר הציון להערכה 15 – הטעם שבסדר האותיות רגלה של הג' פשוטה לכיוון הד' הוא שדרכו של גומל חסדים לרוץ אחרי דלים [גמרא שבת ק"ד ועיין עין אליה שבת ק"ד אות יד שביאר שגומל החסדים שכוב הגיע למודוגתו העליונה, להזכיר שהצדקה שהוא נותן אינה באה ומפני האיסטוניסיות שלו, שאינו יכול לראות בעורם של הדלים, שאז אין מקום לה רק בזמן שהදלים

مزדמנים לפניו והצער שלהם מוצג לפניו במלוא הפלצותם שלו. אבל גומל החסדים הידוע את התפקיד העליון של הצדקה, את האושר הקדוש שהכלול והפרט משיג בעילויו ע"י הצדקה וgemäßיות החסדים, הוא יהיה תמיד רודף צדקה וחסד, ודרךו תהיה תמיד למצוא מקום להרחבת את מפעלי הצדקה.

גאותה:

טור ל"ח תוספת להערכה 9 – ובטוב ראייה ברכות י"ז (וכן בטוב ראייה אות קס"ה) כתב שבזה נחלקו רשב"ג ורבנן בעניין חתן אם רוצה לקרות בלילה הראשון – שם יש באיסור גאותה לאו מפורש יש לגוזר בה משום מראית עין, אך אם הוא רק בכלל המידות הרעות שצורך להתרחק מהם, לא עשו זהה סייג.

שם, תוספת להערכה 17 – ועיין שМОנה קבצים ח"ג אותנו נו שכותב שכל תוכן של גאותה, מלא הוא בפנימיותו מהתוועבה של הדמיון שהאדם מرمחה את עצמו לחשוב שהוא יכול להציג את האלוהות בעצמה.

טור ל"ט תוספת להערכה 32 – ובאורות הקדוש ד' עמוד תפ"ג ד"ה 'הענווה האצילת' ביאר שהשמינית שבשמינית של גאותה ת"ח נמדדת לפי מידת הענווה שלו, וכי שענוותנותו גדולת מאד גם מידת השמינית שבשמינית שלו גדולה, ובזה מיושבים דברי רב יוסף "לא תתני ענווה דאיכא אנא" שנראים כגאותה, אלא שאמר זאת לפי ערך הענווה שהייתה בו.

שם, תוספת להערכה 36 – ועיין שМОנה קבצים ח"א אות שי"ח שכותב שהגדולים צריכים לדלג כדי להכנס למחשבות גדולות. צריך האדם להכיר את כשרונו הפנימי, וידע בעצמו אם לגודליות נוצר. אל יבהיר מפני עוון של גאותה, במה שיכיר את מידת שלו, וירוך נטיית רצונו. אדרבה מפני ענווה פסולה, המדכאת את הנשמה, צריך להיזהר הרבה יותר.

טור מ' תוספת להערכה 55 – ובמוסר אביך פרק ג' אות ה' העיר שכן גזוו חכמים משום מחזי כיוורתה בכמה עניינים, ואפילו לבטל מצוה דאוריתית בשווא"ת גזוו משום מראית עין של איסור גאותה. ועיין שם שהאריך בעניין איסורים שנגزوו חכמים משום קלקל המידות.

טור לט להוסיף הערכה על המילים 'אל יתרחק מן הקצה' – כל המידות אפשר להעלותן, מפני שיש בהם שורש בקדושה, חז' מהעצבות שאין לה שורש כלל. והשורש של העצבות הוא גאות או כעס או דאגה [אורות הקדוש ח"ג עמוד רמ"ג].

גראי; מוכס :

טור נ"א תוספת להערכה 59 – ובשוו"ת דעת כהן ס"י ב' ס"ק ג' כתוב כדייק בדברי הרמב"ם, مما שדייך בהלכה י' "תשובה גמורה", ובהלכה ח' בגראי כתוב רק "פירש מעשיו" שמה

שצריך לרצות את חברו הוא רק לעניין לכפר על העבר, אבל שהיה נאמן על להבא משמעו שאפילו מה שפירש סגי בכך. וכל זה לעניין איסור, אולם לעניין היותו עד כשר לממן צוין שיחזיר הגולה כمفוש בשו"ע ח"מ לד".

שם, תוספת להערה 61 – ובשו"ת דעת כהן סי' ב' אות ג' ביאר שהסיבה שבגביי די רק בפירוש מכיוון שסתם גבאי כשר ולכון מה שנפסל ונדחה מחברות הוא "מעלה בעלמא" בחברות ולא מן הדין (ואין מדובר בגבאי שראותו נוטל יותר).

שם, לאחר הציון להערה 61 – ויש מן הראשונים שהשוואה מוכס לגבאי בעניין זה [רמב"ם הלכות מו"מ פרק י' הלכה ח' ובשו"ת דעת כהן סי' ב הקשה מאיפה יודעים שתשובתם של גבאי ומוכס שווה, אולי בגבאי די שפירש שסתם גבאי כשר, אך במוכס יש צורך בתשובה גמורה].

గבורות:

טור ס"ו תוספת להערה 4 – וכן כתוב בזוהר פרשת וירא אותן קסג שיורדים בסטרא דגבורה, ועיין עולת ראייה חלק א' עמוד ע"ד שביאר שהשפע היורד מרום מצד הבויית יורד בצורה גמורה ומושלמת שיוכל האדם להנות ממנו מיד, אך מידת הגבורה היא פועלת ע"י הרבהعقبים וצמצומים, באופן שצריך הרבה מדרגות עד שיבוא לכלל הנאת האדם.

טור ע' תוספת להערה 70 – ובשו"ת משפט כהן סי' קמ"ד שביאר שיטת הרא"ש שהדעת נותנת שהולכים בכל ארץ אחר צרכיה, כשם שמלחקים בין בבל לא"י, כך בכל ארץ לפי האקלים שלה, ואין זה משומש חשבות הארץ, שלא מצאנו חשבות לארץ אלא בא"י לקהיל היושבים עליה. אך העיקר שאנחנו פוסקים שלא בדברי הרא"ש וגם בשאר הארץות, אפילו בארץ שלמה, לא משנים ממטבע שתקנו חכמים. ולעתום רק א"י חשב הרבהם, והקהיל שנמצא בא"י חשב ככל ישראל.

גבחת; קרחת:

טור פ"ב תוספת להערה 36 – ועיין שמונה קבצים קובץ א' ר"יב שביאר שישנם בעלי השגה צדייקים גדולים, שמתוך חشك ליבם בהשגות טהורות, אינם יכולים להרחיב את דעתם בפרט הלכות ומעשים פרטיים, אע"פ שדבר זה הוא לקותא וחולשא נפשית, מכל מקום הוא נובע ממקום טהור. וסימן לדבר "איש כי יمرט ראשו קrhoה טהור הו", ולמעלה מזה היא קדשות הנזיר עליו נאמר "גדל פרע שער ראשו". ובקובץ ד' ר"י הוסיף שא אשר זורה האור המקורי, סוקרים איך כל המעשים סעיפיםם וכל תולדותיהם, כולם אחוזים בשורש הדעה העליונה והכל מתקשר באחדות אחת. ואם ישנו לפעמים מאורע שנקרחים איזה תוכאות רוחקות, אין חשש "קrhoה הוא טהור הו", והכל עולה בטהרתו הקודש.

גבינת גוים:

טור צ' להוסיף העירה על ד"ה 'הרוי שצורך דוקא העמדת ישראל' – יש שהורה להיזהר מגבינה של נקרים, ולא לנקות גבינה כ"א ממי שמוחזק בכתירות שידע בבירור שהוא של ישראל, ואין לסמוך על החותם "כשר" שנדפס על הגבינות עצמן, כ"א ע"י כתוב השר בחתימת יד ישראל כשר [זהירות הראייה אגרות הראייה חלק ב' עמוד של'ו].

טור צ"א תוספת להערה 82 – וכן הביא דבריו הש"ך בשווי"ת דעת כהן סי' כ"ו עמוד ס"ג. ועיין שם שכותב חלק.

טור פ"ה להוסיף העירה על ד"ה 'אמר לו מפני מה אסרו גבינות' – עיין שו"ת דעת כהן סי' נ"ב עמוד קל"ח שדן בשמנת של עכו"ם, והכריע שאם ידוע שהועמד בקייבת אסור וצרייך שישים להתיירו, אולם אם לא הועמד אין להוסיף על גורת חכמים שגורו דוקא על גבינה.

גgin וועליות:

טור קל"ז לאחר הציון להערה 77 להוסיף פרק ושם לציין ה. **בתרומות ומעשרות.** דורות אחרים היו מכנים פרותיהם דרך גנות חצרות וקריפות [ברכות לה, ב]. יש מי שהיחס שלל הגנאי במעשהיהם הוא רק שפטורים עצם לגמרי מאיסור אכילת ארעוי ואכילת בהמה, אך אין גנאי אם אדם מפקיע עצמו מחייב דאוריתא אם עדין חייב מדרבן. למרות שהיא מקום לומר שכיוון שבדאורייתא מצוות צריכות כונה ובדרבן קייל שלא צריך כונה ואם כך מבטל את הכוונה – זה איינו, שהרי לפי ספר הדרים יש חובה בכונה גם למ"ד שמצוות אינם צריכות כונה, רק שאינה מבטלת את המצווה [מצוות ראה או"ח ט, א' עמוד מט]. יש מי שכותב שדאגה החכמה האלוקית שייהיו נעשים המצוות ע"פ הבנה והכרה בערכם הגדל ולא כמצוות אנשים מלומדה, ולכן נתנה התורה מקום להיפטר מהמצוה ע"י הכנסת דרך גנות וחצרות וכל זה כדי שתתגיע לאדם העושה את המצווה הרגשת עיטה מנפש נדיבה ומהבנתו בערך המצווה [עיין עין אינה ברכות פרק שישי אות יב].

גדולי קרקע:

טור קפ"ט תוספת להערה 71 - בשווי"ת אורח משפט או"ח סי' ס"ד א' כתוב שיש מי שאמר שגם אם בעלי חיים אינם נחשבים לגדולי קרקע בשאר איסורים, לעניין שבת בן חשבי בעלי חיים כגדולי קרקע וחייב משום פרק.

גולדין:

טור ר"ד תוספת להערה 162 - ועיין שבת הארץ פ"ד ה"ו שכותב שאיסור ספיחי שביעית במוצאי שביעית הוא עד חנוכה, וכماן ואילך מותרים. יש אומרים שאין שום זמן להיתר ספיחי שביעית, אלא שהם אסורים לעולם. ובהערה 15 שם הביאו מכת"י שהראייה קוק

התירים. עוד כתב שם שם לא נעקרו ונתגלו אח"כ בשמינית, עד שרבו גידולי היתר על האיסור, מותרים.

שם, לאחר הציון להערכה 162 – ויש מפרשים שהוא דוקא בדבר שרצו כלה, אבל דבר שאין זרו כלה – הגידולי אסורים [שבת הארץ פ"ו ה"ד]. יש מי שנראה מדבריו, שהייתר זה של ספיחי שביעית, אינו רק באכילה ולקיטה, אלא שאין להם כלל קדושת שביעית. ולשיטה זו יש מי שאמר שבדבר שאין זרו כלה – נהוגת קדושת שביעית [שבת הארץ פ"ד ה"ז].

שם, תוספת להערכה 163 - והגאון הבית אפרים הקשה על הר"ן שם, ובשו"ת משפט כהן סי' כ"ד אות ח' יישב דברי הר"ן.

טור ר"ז תוספת להערכה 200 – וראה שבת הארץ פ"ד ה"כ"א עמ' 431 ובהערכה 8 שם שלכאורה קשה שהראב"ד לעיל פ"ד ה"ז כתב שسفיחין שייצאו ממחובר משבייעית לשמינית מותרים משעה שירבה ההייתר על האיסור שבhem, והדבר סותר את דבריו כאן. ויש מי שתירץ לחלק בין שאר ירקות לבצלים שזרעים אינם כלה. וראה שבת הארץ פ"ד ה"כ עמ' 431 הערכה 7 מכת"י של הרב צצ"ל שהסביר שהרכנת ראשם הוא כדי שיחדל כח יניקתם, אז נחשב מה שנתגدل אח"כ כנטיעה חדשה של היתר. ולא משומם גילוי דעת. וראה שהעירו שם שהרב חזר בו וסביר שהוא משומם גילוי דעת.

שם, תוספת להערכה 201 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' כ"ד אות א' שישייב את הרמב"ם שהשميיט דברי ר"א בסוטה מג: "שילדיה שבסבכה בזקנה בטלה" וכן הביא את המאמר השני של ר"א במנחות טט: "ילדה שבסבכה בזקנה ובה פירות, אפילו הוסיף במאטים אסור". וכן ביאר שם בארכיות את חילוקו של הרמב"ם בין הרכבה שחתק הייחור מהאלין והרכיב, לבין הרכבה שהייחור מחובר עוד לאילן.

שם, יש לאחר הציון להערכה 208 – ונחלקו הbabelי והירושלמי לעניין ילדה שבסבכה בזקנה האם סיבכה לפני שעברו שנות ערלה או אחריו [עיין שו"ת משפט כהן סי' כ"ד אות א'].

טור ר"י תוספת להערכה 228 – וכן רמב"ם הל' שביעית פ"ד ה"כ בעניין בצל של ששית צמח שביעית. יש שהסבירו שהיינו דוקא שהוסיפו שחרות על שחרותם, אבל עם עמדו בצלם נחشب שהוריקו – ומותרין. ויש מי שהסבירו שככל הסמנים הללו הם רק כאשר אין אלו יודעים אם נתגלו רובם שבשביעית או לא, אז סומכים על הסמנים, אך אם ידוע לנו שנתגלו רובם בששית, אפילו אם השחרו – מותרים. ואם נתגלו רובם שבשביעית אסורים אפילו שהוריקו. יש מי שכתב שם העלים השחרו, או שהרוב גדול שבשביעית, האיסור הוא גם על גידול ששית שבבצלים אלו. שלא כמו השיטה הראשונה שסוברת שהאיסור רק על העלים ולא על הבצלים [שבת הארץ פ"ד ה"כ].

гадידה ושריטה:

טור ד"י לאחר הציוון להעירה 1 – ואני לאו שבכליות שאין לך עליו [וראה בירור הלכה פסחים ה: וכן טוב רואי על פסחים אותן נב שביין שימוש כל מקום שעיקר הפסק משמעו ללאו מבורר, אע"ג דדרשין מאייה יתור או שינוי דרשה נוספת אין האיסור נהפק ללאו שבכליות, וגם האיסור הנדרש חשיב רק איסורה מעלמא. כמו דדרשין מלא תtagודדו "לא תעשו אגדות אגדות" לא מצינו שילקה ע"ז, והלאו של גדידה ממש לא חשיב לאו שבכליות. וכן איתא בש"ת משפט כהן סי' קכ"ה שדחה מי שרצה לתרץ שלא הוא שבכליות ולוקה אגדידה, משום שחד טעם יש לשני האיסורים הנלמדים והוא "בניים אתם לאלקייכם", כיון שלא מצינו שע"י האחדות בטעם יתבטל ה"לאו שבכליות", אלא שלאו שבכליות הוא רק שתיבה אחת או כמה תיבות כוללות כמה עניינים. אבל אם יש תיבות מיוחדות לאיסורים שונים, למרות שהלאו הוא אחד, אין זה לאו שבכליות].

גוי:

טור רפ"ז תוספת להעירה 8 – וראה עוד עולת ראייה ב' ובהערות הרציה'ה אות י"א בביואר ההבדל בין גוי לנכרי.

טור רפ"ז תוספת להעירה 9 – ועיין העשרות הרציה'ה בסוף עולת ראייה ח'ב העירה יא ד"ה כי' שהטעם שבמקרא "גוי" נאמר על ציבור דוקא, הוא ש'כשם שהישראליות מיוונית בעיקר לאומה הישראלית, כך שלילת הישראלית של הגויים מתבטאת בעיקר בציוריותם'.

טור רפ"ח תוספת להעירה 31 – ועיין ש"ת משפט כהן סי' נ"ח שכותב בדיעת הרמב"ם שגוי אני עובד ע"ז נחשב כגר תושב לעניינים מסוימים, ובפרט אומה שלימה המוחזקת בכך ע"פ דתה. ובאגרות הראייה א' אגרת פ"ט כתוב שהעיקר הוא כדעת המאירי, ככל העמים שהם גורמים בנימוסים הגוגנים בין אדם לחברו נחשבים לגורים תושבים בכל חיובי אדם לחברנו.

טור רפ"ט ליד הציוון להעירה 39 – במקומו: "שמל וטבל" כתוב: "שקלב על מצוות בית דין ומל וטבל" > הערות הרציה'ה מכת"י.

טור שי' תוספת להעירה 392 - וראה ש"ת דעת כהן סי' קל"ב שכותב שהסבירא של 'bijvosh kziyah' שיכת דוקא בצדקה של רבים ואילו הסברא של ביוזי שיכת דוקא ביחיד.

שם, לאחר הציוון להעירה 395 – ויש מהאחרונים שכותב שבעיר שיש בה ישראל וגויים, וגם הישראלי נוטנים אותה קופה, מותר לऋת מקופת זו ואני לחוש לזרותא או ל'bijsh kziyah'. ולא רק שמותר לאדם לקבל את שנותנים לו, אלא מותר אפילו לגבות הצדקה ולתבע מהם הצדקה [שי'ת דעת כהן סי' קל"ב].

טור שי"ג לאחר הציון להערכה 435 – יש מי שכתב להקל ולפטור יركות שזורע גוי בקרקע ישראל ללא רשותו וגם אופסם בעצמו, והיתר זה הוא רק בירקות שחיוון מדרבנן, ורק במקום הפסד גדול [טוב רואין על ר"ה אות ג'].

טור שי"ד לאחר הציון להערכה 452 – שיש מי שכתב שמן התורה אין קדושת שביעית בקרקע של גוי, והמחמירים לנוהג בהם קדושת שביעית אינם אלא מדרבנן [שבת הארץ כונטראס אחרון ס' כ'].

טור שי"ד לאחר הציון להערכה 457 – יש מי שכתב שגוי שהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק מותר, ולא נאסרו ב"ג רק באילן מאכל ע"ג אילן מאכל [מראה הפנים ירושמי ערלה פ"א ה"ב ד"ה 'תני']. ובטעמם הדבר יש מן האחרונים שבאייר, שבאסורי ב"ג אין הפרטים אצל דומים לשיל ישראל. ודקוקי המצוות אצלם הם על האופן היוטר מוחשי, כגון מפרכסת שאסורה להם שאין הם מכירים בחוש שהוא א"כ יצא נשלה, וכן באיסור כלאים שהחוש מכיר את השחתת הכלאים רק באילן מאכל ע"ג אילן מאכל. ולפי חידש שאלנות החלוקים, שאין בהם חילוק גדול ומורגש, לא יהיה בהם איסור כללאים לב"ג [עץ הדראות ל"ז].

טור שי"ח תוספת להערכה 529 – ועיין בשו"ת דעת כהן ס' קמט שדן בשאלת לגבי ולד של ישראל מגואה שרצה אביו למולו וחילק בין גוי גדול עובדה זרה שאין למולו רק משום גירות, בין גוי הרוצה לקיים מצוה אחת, ואפילו מילה, שמלים אותו למורות שאין בהן מצוה ואין לברך על המילה. אבל בקטן הסתפק והכריע שגב ואל תעשה עדיף ובפרט שיש גם תקלה בכך שיחשוב הוא והוריו שהוא כישראל ויבוא להתחנתן עם בת ישראל, ולכן אין למולו אפילו בלי ברכה. וכן במקרה שישראל בא על נכנית אין למול אותו אם מילתו באה רק לחפות על חרטתו וימשיך להתחנק כמו לכל דבר.

טור של"ו לאחר הציון להערכה 793 – הטעם שהחמורים חכמים בשימוש כבר שחרר גוי בשבת, ואע"פ שהו רק איסור דרבנן, הוא משום שכיוון שהකברורה מכפרת צריך שלא יהיה בה שום נדנוד עבירה [שו"ת דעת כהן ס' ריט].

טור שנ"ו להוסיף פסקה לאחר הפסקה השנייה – יש מי שכתב שאין איסור ניול המת שייך בגוי אלא הוא אחד מההיסטוריה המיחדים לישראל, שהקב"ה ציווה מצד הקדושה המיוחדת לישראל. אך הגויים שאינם מקפידים על מאכלות אסורות, אין להם שום טעם להקפיד כ"כ שלא יתנוול הגוף [שו"ת דעת כהן ס' קצט].

טור שנ"ח לאחר הציון להערכה 138 – מותר לספר בשבחו של גוי כאשר הכוונה היא ללמידה ממנה הנחות מסוימות, ולפי דעת התוס' [ע"ז ס' א ד"ה 'דאמר קרא'] יש לומר שהחילוק הוא בין גוי פרטיא לבין סיפורו שבכח על אומה שלמה [טוב רואין על ברכות אותן ע']. שימוש

במקרה גוי כגון שימוש במנעלים שצחצח גוי בשבת וכן היתר לשתו בבית תה של נקרים [שו"ת אורחה משפט סי' מת].

גולל ודופק:

טור שע"ד תוספת להערכה 59 – ובשו"ת דעת כהן הל' אבילות סי' רטו הוכיח מדברי התוס' הנ"ל (שמתוך שמדוברים ע"ג ארוןנות), שפשות הוא שהארונות הללו היו טמונה בקרקע, ועליהם נאמר שם יש בהם פותח פתח אין בהם טומאה, גם בדעת הרמב"ם מדובר בארונות טמונה בקרקע. ולא חדש שהרמב"ם סבר שהארונות תלויים.

גומלין:

טור שע"ד תוספת להערכה 30 – עיין רמב"ם הל' שמיטה וובל פ"ח הי"ז. ועיין שבת הארץ פרק ח' הל' יז עמוד 695 ובהערכה מס' 11 שם שכabb שיש מי שחלק שודוקא על דבר מאכל או דבר היתר>Namaן, כיון שהוא של אחרים. אבל כשהוא מעיד על האדם, על זה איינו נאמן, שדבר זה צריך גדר עדות, וכיון שהוא חשוב איינו נאמן בגדר עדות.

גוףין מחולקין:

טור תי"ד בסוף הערך – יש מי שכabb שבנטילת אתרוג מרכיב הוקלה חזקת חיובו של הגברא, ויש מי שמחולק שכיוון שאיסור האתרוג המורכב איינו נקרא בשם אתרוג כלל, א"כ לא הוקל שחיובו מהולקין, ולא שיק לומר שבנטילת גוף אחד קיליש החזקה של חברו. ורק לפיה הטעם שאיסור אתרוג המורכב הוא משום "חסר" או משום שנעבדה בו עבירה, לפי שיטות אלו אכן יש לומר שם נטול אתרוג מרכיב הוקל שחיובו של הגברא [ע"ז הדר אות י"ד ועיין שם בהמשך אותן ט"ז שدن בדיון מצוות ציצית ותקיעות שופר וכן ערי מקלט, שלמרות שאין חלקו המצווה מעכban זה את זה, אולי כיון שהם גופים מחולקים אינם מעכבים זה את זה, אך כל אחד מהם מגרע כל המצווה].

גוזל:

טור תפ"ה תוספת להערכה 409 – ועיין אגרות הראייה ח"ג אגרת תשפ"ט עמוד סג-סד.
טור תנ"ד לאחר הציון להערכה 1 – והוא שנקרו גוזל הדיות [עיין עיטור סופרים א' עמודים טז-יז
וכן בטוב רואי על ברכות אותן קسب עמוד ר"ה שעמד על החלוק בין גוזל הדיות לגוזל גובה].

גוזל הגוי:

טור תצ"א תוספת להערכה 67 –אמין במשפט כהן סי' קג הוכיח שלשליטה הרמב"ם א"א לומר את דברי הנטיבות.

שם, לאחר הציון להערכה 73 – ויש מוכחים שהוביל השבה הוא מהתורה, שם לא כן לא

בכל מקרה גזל ניתק לעשה, שהרי בגזל גוי אינו ניתק לעשה [ואף אם חובה להחזירו מטעם אחר, כדברי המנ"ח קל סוף אותן ושייש להחזירו מטעם שאינו שלו, כתוב במשפט כהן סי' קג עמ' ורמב"ש כיוון שאינו מצד מצוות השבה, אינו מתוקן הלאו של לא תגזול, וא"כ לא נקרה הלאו ניתק לעשה]. ולאו שאינו ניתק לעשה בכל המקרים לא נקרה לאו הניתק לעשה [רמב"ם פ"א מתמורה ה"א, לגבי הלאו של תמורה שאינו נקרה ניתק לעשה כיון شبשותפין ובירוש אין עשה].

שם, לאחר הציון להערה 75 – אך יש שדחו סברא זו, שאם אין התשלום מצד השבה, אינו אלא מצד חוב ומלווה, וא"כ הוי הפקעת הלוואהתו. אם כן, לפי ההלכה שהפקעת הלוואהתו מותר [ע' להלן: הפקעת הלוואהתו אין מקום לחיבתו בהשבה [משפט כהן סי' קג בד"ה 'ומש"כ כ"ג, שכותב כן לבאר דעת האדר"ת].

טור תצ"ג תוספת להערה 101 – וכן הוכיה במשפט כהן סי' קג.

שם, לאחר הציון להערה 103 להוסיף פיסקה – יש מן האחרונים שכותב שלרבא שהפקעת הלוואהתו מותרת אף לר"ע [רבא בב"ק קיג ב, וכ"ו למד גול גוי עצמו מותר], סתם דיני ממונות – שאין בהם ריבוי או מיעוט מיוחד – נאמרו רק על ישראל, כאשר דיןיהם הכתובים בתורה שנאמרו לישראל ולא לעכו"ם. אך מי שסובר שהפקעת הלוואהתו אסור, סוביר שבדין ממונות פסוק שאין בו חידוש מיוחד נאמר גם לגוי. [משפט כהן, סי' קג ד"ה 'אמנם'].

גוזל הרבים:

טור תק"י בסוף הערך – אילן שיש בו פרי, אסור לקוצצו בשבייעת לעצים משום גזל הרבים [פירוש המשניות לרמב"ם פ"ד משבייעת מ"י ובהלכות שמיטה וובל פ"ה הל' י"ז כתוב שהטהעים משום לאכלה ולא להפסד. ועיין שבת הארץ שם הערכה 2 עמוד 519 מה שתירץ. וראה עוד טוב רואי על פסחים אותן כזו שכותב בטעם דעת הרמב"ם שאין קווצין אילן של מאכל בשבייעת אפילו במקום שאין בל תשחית לאכלה ולא להפסד', משום 'גוזל הרבים'. ומבהיר הרב שלמרות שבייעת כהפרק דמייא, היינו משום שוגם בהפרק שיקניין לכל אדם. ולכן לדינא מותר להפסיד פירות שבייעת שאסורים באיסור ערלה, שאין בהם משום גוזל הרבים שהרי אסורים בהנהה ואין לגבס בעלות].

גזרה:

טור תקל"ג לאחר הציון להערה 18 – יש מי שŁגד בדבורי הירושלמי שהאיסור לשאת אשות חמיו (בענין דוד שנשא את איה) היה פשוט מסבירא, עד שרצו לומר שהוא קדמוני. כדברי התו"ס יומה פ. ד"ה חצוי 'דזרה קדמוני מיחלפה בשל תורה' [אגרות הראי"ה א, אג' ק"ג עמ' קכ"ז].

טור תקל"ג בפרק סוגי הגזרות להוסיף 'גזרה משום סכנה' – ויש שגזרו משום סכנה, כגון גזירת מינקת שלא תינsha עד כ"ד חדש שמא יתרעכד חלבה ובעלה לא יקפיד על רפואתו של

בן חבירו [כתובות ס א]. רmb"ם גירושין פ"א ה'ה ובר"ת עורת כהן סימן כ' כתב שעייר הגזירה הייתה בשבייל כל יلد בפני עצמו, ולא משום גזירה כללית לתיקון העולם. והביא נפק"מ עיין שם].

טור תקל"ו לאחר הציון להערכה 104 – יש מי שכטב שאיסור כניסה למקום בית המקדש יioms, הוא משום גזירה כגון שמצאנו שעשו חז"ל זכר למקדש, משום מהרה יבנה המקדש, יהיו רגילים למכשול גם בעניינים בלתי תדיים. וההיתר להיכנס יגרום שיתרגלו בכך רבים וייחשבו שהוא מותר, ובמיוחד לתפילה ושירה יהיה קשה לעקרו [שו"ת משפט כהן סי' צ].

טור תקל"ח לאחר הציון להערכה 145 – או במקומות הפסד [כתובות שם].

שם, תוספת להערכה 145 לפני המיללים 'יבמות קיד' – תוס' כתובות שם ד"ה 'גונח' ותוס' ... .

טור תק"מ להוסיף פרק ושם לציין – ה. **ביטול גזירות**. יש מי שכטב שטעם הדין שצורך ב"ז שהיה גדול בחכמה ובמנין כדי לבטל תקנת חכמים, הוא שמא אין הקלקול קבוע והוי גזירת מלכות, ואין לבטל תקנת חכמים מפני גזירת המלכות. כמו כן הרי יש לשקל כל קלקל, וממי יכול לשקל עניין שנגזרו בו ב"ז הגדל [שו"ת משפט כהן סי' ג]. ישנן גזירות שלא אומרים בהן את הדין שכל דבר שבמנין צריך מןין אחר להתייר, כגון 'ילוי' משום שלכתהילה לא נגזרה לאיסור במקומות שאין נחשים. ולפי זה ניתן להסביר את דברי תוס' תענית כ"ט: ד"ה 'מי' שבימינו יש איסור כיבוס אפילו בבעל חלק אחד, משום שהгазירה הייתה על כל החלוקים, וההיתר שבה היה על חלק אחד. ולכתחילה לא גרו כי אם על חלק עם אзор, אבל חלק בלי אзор כמו חלקים שלנו לא נאמר בהם מעולם ההיתר. אך בשיעור כתמים כיוון שהוקצתה הגזירה על שיעור זה, צריך גזירה חדשה על פחות מכגריס. וכדברי החת"ס שאנו תולין כתם כגריס במאכולת, ע"ג שאין במאכולת שלנו כגריס, משום שבזמן גזרת כתמים לא גרו על כגריס [טוב רואי על תענית דף כת אות ל"ט]. יש מי שהסביר את מחלוקת הרmb"ם והראב"ד האם יש בכך ב"ז לבטל תקנות או גזירות שתקנו חכמים לפניהם, שדבר זה תלוי האם עיקר תוקף התקנה הוא מכח קבלת כל ישראל אותה, או מתוקף תקנת ב"ז הגדל של ע"א דוקא [טוב רואי על מסכת מגילה אות ג]. יסוד הדין שאין ב"ז יכול לבטל את דברי חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, נהוג רק בב"ז של ע"א [טוב רואי על מגילה אותן ב וע"י שם שהקשה מהגמ' בע"ז לו א גזרת שמן של דניאל, ששואלה הגمرا"ד דניאל גזר ואתי רביה יהודה הנשיא ו מבטלליה, והתנן אין ב"ז וכו"ו. ותירץ שקיים فهو שדניאל גזר בצרוף ב"ז הגדל של ע"א. וכן בכל הגזירות שנקרוות ע"ש יחידים, קים להן חכמים שבב"ז של ע"א גזר אותן. ונראה שבב"ז פחות מזה אינו בר כח להטיל גזירה כללית על ישראל לדורות].

שם, להוסיף פרק ושם לציין – נ. גזירות עכו"ם על ישראל. יש מי שכתב שמשרבו האננסים התירו זרעה בשביעית משום ארנוןא [השגת הראב"ד שטיטה ווובל פ"א ה"א]. ויש מי שבירר שהמקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל ולא הייתה שביעית נוהגת בהם אלא מדבריהם, בהם התירו לעברם משום האונס אבל לא במה שהחזיקו. שטעמו הוא שימוש שלא מסתבר שימוש אונס, שהיא גזירה כללית על כל הארץ יתирו מצוות שביעית באופן שתתבטל למגורי ואפילו אם שביעית מדרבנן, הלא תעיר מצוות שביעית למגורי. והרי קייל שתקנתא דרבנן מקמי גזירה לא עקרינה [שבת הארץ מבוא ע' ס].

טור תק"מ תוספת להערה 165 – ו בשור"ת עזרת כהן סי' ח שכתב שאין לנו להוסיף גזירות עצמנו אפילו אם טעם הגזירה שייך.

גזירה לגזירה:

טור תקמ"ד תוספת להערה 55 – ועיין עז הדר סימן ל"ד שהעיר שם נאמר שבמקומות שיש לחושawai לא הא לא קיימת הא – אז איןנו בגין גזירה לגזירה, אם כך בטלת את כל הכלל של 'גזירה לגזירה לא אמרנן', כי תמיד יש לחוש שמא ע"י איזה דבר יתרוץ איזה עניין ותתבטל הגזירה. ולכן חייבים לומר בדברי הרמב"ם שכוננות 'כולא גזירה היא' הינו שגזרו במניין אחד בפעם אחת.

טור תקמ"ד בסוף הערך – יש מי שכתב שבדברים שאסרו אותם מראית העין אפילו בחדרי חדרים, קשה לקבוע בהם גזירה לגזירה ולומר בכולם שחדא גזירה היא, אלא שחומרה של אפקירות וחילול השם, וזלזול בדברי תורה וגם בדברי סופרים, הוא יסוד איסורים אלו [כגון שלא יצא כשהוא מבושם בשוק, ופסק הרמב"ם לחומרה הלכות דעתות פ"ה ה"ט]. ולכן אסור אפילו במקומות שלא שייך טעמה של הגזירה [לנתיבות ישראל ב' עמוד סד].

גזירה שווה:

טור תק"ג הערכה נוספת לאחר הערכה 63 – בטוב ראייה מס' סוטה אות ע"ב כתוב שבגוזרה שווה לפינן שעה מדורות, שהרי אין אדם דין ג"ש מעצמו, ואם כן באה הקבלה ללמידה שעה מדורות. וביאר שאע"פ שבעל הכללים הוכיחו שציריך לומר שהקבלה באה רק על התיבות עצמן ולא על מקומן, אין זה כלל גמור אלא יש ג"ש שנמסרו מפורחות, ובזה יլפינן שעה מדורות.

טור תק"ס לאחר מכן להערה 190 – כל מה שנכנס בכלל אין גזירה שווה למחצה, אין שייך ע"ז עניין של אין לומדים למד מן הלמד, שהרי הלמוד מתפשט ממילא על כל העניינים של הדבר הנלמד [שור"ת משפט כהן סימן ד].

שם, תוספת להערה 191 – וכן העיר בשור"ת משפט כהן סי' נו ושור"ת דעת כהן סי' כסח.

גט :

טור תקס"ז בתחילת פרק 'מהות' – מהות הגירושין בישראל היא ספר כריתות, ולא גילוי דעת של האישה. משא"כ בבני נח [ע"ז הדר אות ל"ח].

טור תק"ע לאחר הציון להערכה 53 – יש מי שכתב שם חתום עד אחד ללא רשות הבעל, ונמסר בדי מסירה – הגט פסול ולא בטול, ואם נישאת לא יצא אלא שצרכיה גט חדש. לעומת זאת אם הבעל מינה עד, הגטبطل למגורי ותצא אפילו ניסת [שו"ת עזרת כהן סי' קג אות ז].

טור תקע"ה תוספת להערכה 118 – ובגדיר טשטוש השכל של המגרש ודעתות הראשונים בזה – עיין שו"ת עזרת כהן סי' סז וכן בס"י סח אות א', וסימן ק"ב.

טור תק"פ תוספת להערכה 195 – וראה שו"ת עזרת כהן סי' סט שדן בקושי זה.

טור תקפ"ב תוספת להערכה 230 – זבח ראייה חולין ה, ב.

טור תקפ"ה לאחר הציון להערכה 266 – עד שכתב כמה גיטין פסולים, אם ברור שהגיטין פסולים וודאי רשע הוא לעבור על פני עור [שו"ת עזרת כהן סי' קג אות ח, חי הראייה סי' צד].

טור תרי"ג תוספת להערכה 713 – ובטוב ראייה גיטין ב. תוד"ה 'המביא' שגם הפסק שבין ידבר למשנה תורה חשוב, אלא שככל הפסק שבין ספר לספר מחשייב רק שלוש سورות, ושורה אחת שהיא הפסוק הפשט לא חשוב.

שם, תוספת להערכה 721 – וראה בשו"ת עזרת כהן סי' עג אות ט כתוב שלכת הילה וראיי לדקדק שייה הגליון כחזי ציפורן אגודל לא יותר ולא בחות, אע"פ שהוא דקדוק קל, וייתר יש להתרחק מתוספת השיעור בזה מבגרענו, מ"מ ראוי לנו לקיים בגיטין כל מה שאמרו חכמים.

שם, תוספת להערכה 723 – ועיין שו"ת עזרת כהן סי' ע שדן במקרה שרחבו יתר על ארכו, שאינו לכתחילה, מה יעשה.

טור תרט"ו לאחר הציון להערכה 745 – ויש מן האחרונים שהעיר שראיי שלא לסמוך כלל על ידעת הסופר בדי תമונות האותיות, ולדקק אחורי בעיון היטב [שו"ת עזרת כהן סי' עד].

טור תרי"ז תוספת הערכה על ד"ה "לעוז על גיטין הראשונים" – עיין בשו"ת עזרת כהן סי' עז שדן במיל שרצו לעשויות שינוי בענייני הגיטין ממה שהיא נהוג בהם.

טור תרכ"א לאחר הציון להערכה 860 – ויש שכתבו שעצם כתיבת הגט בכתב אשורי נראה

שאינו אלא מנהג אפילו למחמירם, אך מן הראוי עכ"פ להדר בו [שו"ת עזרת כהן סי' עב וביאר שם בטעם הדבר שהחמירו לכתחוו בכתב אשורי, כיון שהוא מנהג פשוט לכתחוו בכתב אשורי, והכל יודעים מהו אנו אומרים שהוא לשילה לסופר הוא רק ע"ד המנהג, ובשינוי המנהג לא עשו שליח].

טור תרכ"ד תוספת להערכה 899 – ועיין שו"ת עזרת כהן סי' פט שנושא ונוטן בדברי הגורעך"א.

שם, לאחר הציוון להערכה 900 – יש שכabbת שבבת מאומצת שכabbת שם האב המאמץ – יש להכשיר, כיון שסיבת האוסרים היא מפני שהרואין יאמרו שלא נתגרשה הואל ושם אביה שונה, ולפ"ז יש מקום להכשיר במכabbת שם אביה המאמץ המוחזק כאביה הואל ונשתכח שם האב האמתי, ואין בזה לעז [שו"ת עזרת כהן סי' פט].

טור תרכ"ט תוספת להערכה 967 – וככתב בשו"ת עזרת כהן סי' צח שראוי לכתחילה לכתחוב בשנים ועשרים בי"ד אחד.

טור תרל"א תוספת להערכה 994 – ועיין שו"ת עזרת כהן סי' קג אות ד' שצרכיק להיזהר עכ"פ לכתחילה להזכיר שם עירו, וכשהלא הזכיר שם עירו יש לפkap, ואע"ג שקי"ל שיש להקל כשלא כתוב שם עירו. מ"מ י"ל כיון שיש חוששים לשני יב"ש אפי' ללא החזקון. וכך בשילוחות צריך יותר סמכיות דעת, שהרי כתבו הפסיקים שצרכיק שישמעו מפיו, כדי להיות לשם, ואם לא שמעו מפיו איןו לשם. ולכן כיון שהשליח יכול לחשב שמא על אחר כוונתו לא סמכא דעתני" לגמריו.

טור תרל"ז לאחר הציוון להערכה 56 – יש מי שכabbת שם יש נהרות קטנים בתוך העיר ואין לנهر הגדל בעיקרו שם, עדיף שלא להוסיף ולכתוב אותם בנוסח הגט [שו"ת עזרת כהן סי' קג אות ג'].

טור תרנ"ז לאחר הציוון להערכה 358 – וככתבו האחרונים שאע"ג שלכמה פוסקים אין "זהרי את מגורשת" בכלל עיקר התורף, מ"מ אין להקל בזה כלל [שו"ת עזרת כהן סי' עג אות ז].

פרק ו'

גיד הנשה - דבר שהיה בכלל

גיד הנשה:

טור 1 תוספת להערה 1 – וב敖וצרות הראייה מאורות הראייה פרק ב ביאר טומו של האיסור, שמלחמת יעקב בשרו של עשו והנגיעה בגין מסמלת את כלל המלחמות והמאבקים בין בני האדם ובין האדם לבעלי החיים, שהצורה הפשוטה והעתיקה של המלחמה היא בעלי כל מלחמה וע"י הפלת האויב ע"י הכהה בגין שמחזיק את הגוף על עומדו. וזהו סמל לכל המלחמות והמאבקים, ואיסור זה מסמל את מידת השלום העלונה.
*שם, תוספת להערה 4 – ועיין ابن עזרא בראשית לב לג שדחה את דברי המפרשים שגיד הנשה פירושו האבר הזכר, ונשה הוא מלשון נשים.

גירות:

טור כ"ב להוסף העירה על ד"ה "הגירות היא כבת ישראל לכל דבר" – וראה עין א"ה ברכות ח אות קו שביאר הדרכת חז"ל שעדיין שלא לישא גירות (ברכות ח), שהגירות קשורה עם ישראל בקשר בחירות, אך הישראלית קשורה עם ישראל בקשר טבעי, שהוא חזק יותר. ועוד, שהמידות הקדושות שעם ישראל מעוטר בהן חסרות לגירות.

גימטריא:

*טור ל"ג תוספת להערה 8 – ובפשטות, היא מלשון "גמא-טריה", דהיינו: האות השלישי ביוונית, שווה למספר שלוש.

טור ל"ד תוספת העירה בסוף הערך – וראה דברי הרב קוק באגדות הראייה ח"א סי' קעט שכותב גבי גימטריות באגדה, שאם יהיה אפלו אדם אחד שימצא בהם טעם, כבר הדיו והניר שווים את זה, אמנם כਮובן אין מקום לדקדוק ופלפול בהזה.

גירי דילה:

*טור ל"ה לאחר הציון להערה 8 להוסף פיסקה – גדרו של גירי דילה הוא שהאדם עצמו מזיק והוא מזיק ממש [רש"י ב"מ קיז א ד"ה 'אינו' וכמזיק בידו [רמב"ם שכנים פ"י ה"ה].

גלגולות:

טור ס"ח לאחר הציון להערה 115 להוסף פרק – ה. במומי בכור. יש מהאחרונים שכתו שמו באוזן מועיל להתייר את הבכור רק אם הוא מעט בתוך חלל הגולגולת [שׁוּעַ הרב

(סוף הלכות פסח) ופסקי מורהאי רמ"ד]. ויש שכתבו שאדרבה, מה שתוק חל הגולגולת לא נחשב מום אלא הוא מום שבستر שאינו מתיר, ולכן כתוב שגם אין שיק להחמיר כאן, שהיא חומרא שmbiach לkolal [בש"ת דעת כהן סי' קצב, והוכיח כן מדברי המורה"ל סי' מב וקג].

גולודה:

טור ע"א לאחר הציוון להערה 78 – אך אם נשתייר כסלע בכל מקום שהוא – אין להחמיר בעוף (שהרי אפילו בבהמה זו מחלוקת אמוראים, וכן משמע משלון הרמ"א "ניטלו כולם") [ש"ת דעת כהן סי' ד ד"ה 'נ"ב' וסי' מג ד"ה 'כבר'].

גולוי דעת:

טור צ"ג לאחר הציוון להערה 37 להוסיף פיסקה – לגבי קידושין, זוג שנינשו ואנו יודעים שלא הייתה דעתם להינsha זה זהה, אף השתדלו להשיג תעוזת נישואין ללא קידושין, ורק מפני ההכרה סיידרו קידושין, ולא באהה לידי שום הנאה לכך – גילי דעת כזה נחשב כמודעה [ש"ת עזרת כהן סי' מא]. לגבי הקשר עדים לקידושין – עדים רשיים שראו את הקידושין ונתיחסו ונתקווונו להיעיד, גilioi דעתם זה מועיל לומר שהזרכו בתשובה והם כשרים לעדות, וזה עדיף מרשות שמקדש על מנת שאינו צדיק, שכן אין לומר משיטה הייתה בך, אלא היא ראה ברורה, ואינם חדשים על הכשלה זו, ולכן ודאי שיש לחוש שעשו תשובה [ש"ת עזרת כהן סי' מה העירה 5].

גולוי מילתא בעלמא:

*טור צ"ט לאחר הציוון להערה 28 להוסיף פיסקה – וכן הכלל שאין גזירה שווה למחלוקת לא נאמר בגז"ש של גilioi מילתא [תוס' קידושין כ ב ד"ה 'גאולתו']. וכן שני כתובים הבאים כאחד כן מלמדים בה [בירורי המידות ג-ג-יא]. כמו כן גם אם דבר הלמד בהיקש לא חוזר ומלמד בגזירה שווה [מחלקת בזחים מט, ב] – הוא כן חוזר ומלמד בגזירה שווה של גilioi מילתא [בירורי המידות ג-ד-א].

שם, להוסיף פיסקה חדשה – כאשר הדרשה מלמדת את עיקר הדין, ובבעליה לא הינו יודעים כלל את הדין – זה צריך דרשא גמורה, אך כאשר אנו כבר יודעים את הדין, והדרשה באהה רק ללמידה איזה פרט, כגון גilioi מילתא – די בדרשה קלושה כעין אסמכתא [ש"ת דעת כהן סי' קפא ד"ה 'והנה'].

גולוי עריות:

טור ק"ח לאחר הציוון להערה 26 להוסיף פיסקה – המתעסק בעריות חייב שכן נהנה [סנהדרין סב, ב], וכיוון שכן, כ"ש שחיבג גם באינו מתכוון [ש"ת משפט כהן סי' קמד].

שם, להוסיף פיסקה – כיון שהמתעסק בעריות חייב, אין בעריות דין ריבוי בשיעורים

כשאר התורה (שנחalker לו אם הוא דאוריתא או דרבנן), אלא הוא חיוב גמור כיון שננהנה יותר [טוב רואין על שבת נספח ענייני שבת חלק א' אות ג'].

שם, לאחר הציוון להערכה 35 – אך ספק גילוי עריות נדחה מפני פיקוח נפש [שוו"ת דעת כהן סי' פד ד"ה 'ולכאוורה'].

טור קי"ב לאחר הציוון להערכה 89 – יש מה אחרונים שחייב בדרכיהם (כלומר בדעת הרומב"ט) שהאיסור דאוריתא הוא רק בקרבה בדרך קביעות, אך באקראי בעלמא או בשינויו הוא רק איסור מדברי חכמים [טוב רואין על שבת פרק ראשון אות כב].

טור קט"ו לאחר הציוון להערכה 142 – אמנים נהגו היתר לדרוש בעריות ללא שום הגבלה כלל, ואפשר שהטעם הוא שכיוון שדיןים אלו כבר נכתבו בספרים כבר חלמו להיות נסתרים. אך אולי באמת ראוי להתעורר על זה ולגדור את דרישות אלו ברבים [אגרות הראייה ח"ה עמוד ע'אות תיד].

גלווי הראש:

טור קי"ח לאחר הציוון להערכה 24 – י"א שלמתירים, הינו באקראי, אבל בדרך קבוע יש בזה משומות חוקות עכו"ם [מצות ראה אור"ח סי' ח ס"ב ד"ה 'זהר'א'].

גמilot חסדים:

*טור ק"נ לאחר הציוון להערכה 21 – יש מה אחרונים שחייב שבמציאות גמilot חסדים האדם מקיים את המצווה בכל פעולה שהוא שעשה בשביב חבריו, גם אם חברו עדין לא נהנה. למשל, מקיים מצווה עצם לקיחתה של אבדה ממוקמה גם קודם שיחזירה למאהב [שער יושר שער א סוף פרק ז ד"ה 'ועפי'ז'].

גמר דין:

טור קע"ג בסוף הערך להוסיף פרק – ח. גמר דין של עכו"ם. גמר דין הוזכר בהלכה גם לגבי משפט של עכו"ם, לגבי מי שנגמר דין להירג, להתייר את אשתו לעולם. הגمراה והפוסקים דנו רק ביכולת להירג [gitin כ"ח במשנה ובגמרא], אך יש מי שכתב שעצם גמר דין להירג מתיר אותה מדאוריתא, שהרי כיוון שנגמר דין להירג – רובו לימות, ורק מדרבנן אסורה עד שייעידו שיצא להירג [שוו"ת עזרת כהן כב ד"ה 'ובענין'].

גמר מלאכה:

טור קע"ד לאחר הציוון להערכה 20 להוסיף פיסקה – לעניין גמר מלאכה הולכים אחר רובו של המין [שוו"ת משפט כהן סי' לח אות ה].

טור קצ"ג להוסיף הערך למילימ' לעונת המעשרות' שלאחר הציוון להערכה 327 – וראה שוו"ת

משפט כהן סי' לא ד"ה 'וע"ד' שמודגש את החילוק בין גמר מלאכה למעשר לבין הגעה לעונת המעשיות, שגמר מלאכה מועיל להז שדייגון ישראלי חיב אפילו בפירות של נכרו, ובזה נחלקו הפסיקים, והגעה לעונת המעשיות מועילה שכשהגיעה לעונת המעשיות ביד ישראל חיב לעולם מדרבנן, ובזה אין מחלוקת.

טור קצ"ה לאחר הציון להערכה 361 להוסיף פיסקה – בשטר מכירה של שנת השמיטה נהוגים לכטוב שהפירות חוזרים ליד ישראל לפני המלאכה, ולכך דין כפירות של גוי שנגמרה מלאכתן ביד ישראל, וראוי להפריש מהן תרומות ומעשרות ללא ברכה [שו"ת דעת כהן רלו ד"ה 'מכתבו' וד"ה 'ע"ד'].

טור קצ"ו לאחר הציון להערכה 379 – ובמקורה שגמר המלאכה שלהם הוא על דעת להוציאם לחו"ל, אפשר שלכו"ע פטורים (שגם המחייבים יודו בזה לב"ח) [שו"ת דעת כהן רלו ד"ה 'גב.'].

גנבה:

טור ד' לאחר ציון להערכה 23 להוסיף פיסקה – אדם שחברו אמר עליו בשעת מריבה שהוא גנבו ממנו, והלה שתק, אינו נפסל בכך וכשר לעדות [שו"ת עזרת כהן סי' צד].

גנבה:

*טור ד"ח לאחר ציון להערכה 66 – יש מהאחרונים שהוסיפו חילוק נוסף, שבגנבה האיסור על פעולות הלקיחה, ובגזילה האיסור על התוצאה שחסר לחבירו ממון [מנחת חינוך רכד סע' ב (ובהוצאתה החדשנית סע' ד), עיון בלמודות סי' יג וכן דין זו בזה פרי משה גניבתה וגילה ב] ויש מהאחרונים שכטב שהאיסור בגניבה הוא בחיסרון לחבירו, ובגזילה יש את שני הדינים יחד – גם הפעולה וגם התוצאה [צפנת פענה כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה 'גנבה' וד"ה 'గזל' אותן יב בדעת הרמב"ם].

גנבת דעת:

טור רל"א תוספת להערכה 74 – והראייה קוק בשמן רענן ח"ב עמוד סח תלה זאת במחלוקת תנאים בשבועות לה' גבי דניאל שאמר "מארי" לנבוcondנץ, האם התכוון לשמיים. ובאיגרת שמובאת לאחר מכן נכתבת דחיה להז.

גניזה:

טור רל"ב לאחר ציון להערכה 11 – ואמנם במשך הזמן הגניזה תגרום למחיקת הכתב, והרי יש איסור למחוק אזכורות, אלא שגרמא זו היא גורם רחוק, ועוד שהרי גם ללא גניזה א"א לשמור מקלול במשך הזמן, והעיקר שהיה ניכר שהיא גניזה דרך כבוד ולא דרך השחתה ח"ו. ובזה אין איסור אלא יש גם מצווה [שו"ת דעת כהן סי' קעה ד"ה 'ועכ"פ'].

שם, חמש שורות מלמטה "אצל תלמיד חכם בקשר" להוסיף הערכה – ובשו"ת משפט כהן סי' לחאות ג' העיר שיש לחלק בין קבורה זו, שמטרתה גניזה, ולכון יש צורך שישתמר, לבין קבורות אחרות שמטרתן ביעור, כמו איסורי הנאה שחיברים קבורה, שם המטרה שיתכלו מן העולם ויאבדו.

טור רל"ג תוספת להערכה 20 – וראה בשו"ת דעת כהן סי' קעד ד"ה 'ויל' בטעם הדעה שיש חובה לקוברים דוקא בכלים חרס, שבעצם יש עליון עדין את כל החיברים לשומר על שלמותו, ואפילו כלי חרס אינו מספיק שהרי הטחוב ישלוט בו, אלא שמחשש תקלת אנו מוכרחים לגונזם, ואנו מוכרחים לבחור את הרע במייעטו שהוא גניזה בכלים חרס. שם, לאחר הציון להערכה 23 – ויש מי שחייב בין שאר כתבי הקודש שאפשר להקל בכלים עץ, לעומת ספרי תורה ובפרט אלו שנקרו בזורע ע"י עושי רעשה – שראוי להדר בהם לקיים דברי חז"ל כפשותם לגונזם בכלים חרס [שו"ת דעת כהן סי' קעה ד"ה 'עודת'].

שם, לאחר הציון להערכה 29 – ויש שכותב שספריו תורה שלנו, שכאשר נפסלו ובלו מעט מסמנים אותם, ואין חשש שיקראו בהם בפסול, וכן אין חשש שיבואו מכך לטעות לימודיים – אין צורך לגונזם כל זמן שלא ballo לממרי, וראוי להניחם בארון הקודש, ואף יש איסור לגונזם (וודאי שם יש אפשרות לתקנים – עדיף) [שו"ת דעת כהן סי' קעד ד"ה עכ"פ].

גר :

טור רנ"ג תוספת להערכה 2 – ובעין אליה שבת ח"ב דף לא אות קמט העיר שאעפ"כ יש מעלה לישראל על הגור,שמי שנולד מגזע ישראל אינו צריך להיעזר כ"כ בשפיטה ובחינה שכילתית ורגשית, כי הקדשה קנייה בו בטבעיותה. וכן מונח בטבעם של ישראל כוח אידיר של מסירות נפש לעת הצורך. לשם באות רסב הוסיף שאהבת האומה העמוקה והטהורה ושמירה מכל דבר רע ומזיק שעלו לקרות כלל ישראל, חדורות בלבם של הגרים רק לאחר כמה דורות (מלבד יוצאים מן הכלל).

גר תושב :

שור ד"צ לאחר הציון להערכה 9 להוסיף פיסקה – יש חילוק בין גדרי גר תושב לגבי מצוות שאנו מחויבים בו כגון להחיזתו, שבזה צריך להיות גר תושב גמור, לבין דיני הרחקות מעובדי עבודה זרה, שבזה שברור לנו שאינו עובד עבודה זרה [שו"ת משפט כהן סי' נח].

שם, לאחר הציון להערכה 31 להוסיף פיסקה – יש מן הראשונים שביאר שהפסקת מתיעחס לעבד שהוא גר צדק [רמב"ם עבדים ח-י, יא]. וב代表团ו, יש מי שאומר שאין כוונתו לגר צדק

גמר אלא שאינו ממש גר תושב [רdb"ז, שם], ויש מי שմבאר בדעתו שהכוונה "מדרגה ממזעצת בין גר תושב לגר צדק" [שו"ת משפט כהן סי' סג].

טור רצ"ד לאחר הציון להעраה 77 להוסיף פיסקה – אע"פ שלנכרי אין חזקת ממון, ולכן כישראל טובעו מותר לזכות את ישראל אפילו מספק, הוא דוקא משום שגוי נחشد על הנזל, אך גר תושב שאינו חשוד על הנזל – יש לו דין חזקת ממון [טוב ראוי על כתובות פרק א' אות לא].

טור רצ"ה לאחר הציון להעраה 81 להוסיף פיסקה – גר תושב שנמצא הרוג ואין יודעים מי הרגו, יש מי שהסתפק אם מביאים על כך עגלה ערופה (לגביו גוי הרוג הוכיח שלא מביאים – מהלשון "שלא הנחנוו לעשות פירות" דהיינו מצוות). אך לגביו גר תושב – מחד הוא מקיים מצוות, ואע"פ שהן בשב ואל תעשה, אך מאידך הלשון "שלא הנחנוו אלא לויה" משמע שנאמר רק על ישראל, שאנו מצוים ללוותו) [טוב ראוי על סוטה פרק ט' אות פו]

טור ש"ג לאחר הציון להעраה 223 – והוא דרגה ממזעצת בין נכרי לבין גר תושב [שו"ת משפט כהן סי' סג].

שם, לאחר הציון להעраה 226 – ויש מי שסביר שגם לעניין זה אין דין גר תושב בזמן הזה [שו"ת משפט כהן נח ד"ה 'עתה' בדעת הרמב"ם].

גרדומין:

טור שי"ח לאחר הציון להעраה 65 – יש מי שכותב כתוב שיש דין גרדומין גם לגביו אותיות של סת"ם, אע"פ שהן גופ קדושה ממש [יראים מצווה שצט]. ומהאחרונים יש מי שביאר בדבריו שככל הדין שאין גרדומין בתשימי קדושה הוא רק בתשימי קדושה שאין בהם חילוק מדרגות, ובאותיות של סת"ם יש חילוק מדרגות בקדושתן, ויש בו דין גרדומין [שו"ת דעת כהן סי' קנט].

גורות:

טור ת"ל תוספת להעраה 74 – ועיין שו"ת עזרת כהן סי' סח אות ב' שכותב שכן אין לקבל גיורת אם תזוזל בטבילה נדה.

שם, לאחר הציון להעраה 76 – אמנם הדין שאין מקבלין אותו הוא רק לכתהילה, אך אם קיבלווה הוא גר. שדווקא גרי ארויות אינם גרים אם לא קיבלו תורה ומצוות כראוי, אך אם אינם גרי ארויות – תועיל קבלה גם אם אינה שלמה [שו"ת דעת כהן סי' קnb]. גר שנתגיגר שלא על מנת לקבל מצוות, הרי הוא גרווע מגרי ארויות [שו"ת דעת כהן קנד].

שם, תוספת להערה 76 לאחר "בטוש"ע השמיתו" – וכן שאר הראשונים הפסיקים לא הזכירו דין זה, ובשוו"ת דעת כהן סי' קנב וקנד תמה על כך.

טור תל"ג לאחר הציון להערה 120 להוסיף פיסקה – יש מן האחרונים שכותב שנכרי שורוצה להתגify, והרופאים אומרים שהAMILA היא סכנה בשביילו, אין לקבלו. שמא יצא קלוקול מכך שיפורטם הדבר שאפשר להתגify ללא מילה על סמך דברי הרופאים [שו"ת דעת כהן סי' קנב ד"ה ע"ד].

טור תל"ג תוספת להערה 120 – ועיין שו"ת דעת כהן סי' קנב ד"ה 'אמנם אותם' שכותב שטועם של הסוברים שאין תקנה לגוי שנכרת לו כל הגיד, שאע"ג שרatoi לדzon Ai אפשר משאי אפשר, ואם כן היה צריך לדמותו לאשה שמתגירת ללא מילה, מכל מקום הוא דזוקא כשהל מינו Ai אפשר, אך כשהל מינו אפשר, ורק הוא Ai אפשר – אזLINEN בתו מיניה והAMILA מעכבותו.

טור תל"ה לאחר הציון להערה 159 – מל ולא פרע – יש להסתפק אם הפריעה מעכבת את הגירות. ואע"פ שלשאר דיןדים מל ולא פרע כאילו לא מל [שו"ת דעת כהן סי' קנב].

טור תל"ח לאחר הציון להערה 212 – ואע"פ שהוא יכול לעשות שליחות הראשונים ורק בדבר שכיה [גיטין פח, ב] – להכניס אדם תחת כנפי השכינה נחשב כשב כשייח' [ב"י ח"מ א], ואע"פ שצריך שייהי גם חסרון כס – מה שיפסיד הגר את זכותו נחשב חסרון כס [שו"ת דעת כהן סי' קמנז ד"ה 'וחוץ'].

גרמא בנזקין ; גרמי

*טור תש"ז לאחר הציון להערה 72 – בירושלמי ישנים חילוקים ממושגי גרמא וגראמי שבבבלי: הלשון "גרמא בנזקין פטור" לא מופיעה בירושלמי – אע"פ שדין זה נמצא, והלשון "גרמי" גם היא לא מופיעה, אלא במקומה נוקט הירושלמי "קנסא דרבנן מאיר". ויש מי שקישר זאת לחילוקים נוספים בין הירושלמי לבבלי – בדייני גרם כיבוי, גרם מום בבבBOR ועוד [תורת ההיגיון בהלכה טיכום פרק ד].

דברו :

טור תק"ז לאחר הציון להערה 77 – ביטול חמץ לדעת רשי' [פסחים ד:]: שאינו הפקר אלא השבתה בלב – נחלקו האחרונים האם יש בו דיןathi דיבור, ויכול לבטל את ביטולו: יש מה אחרונים שכותבו שאדם יכול לבטל את ביטולו [שו"ת חלקת יואב אה"ע סי' כא, והוסיף שדיןathi דיבור הוא רק מכאן ולהבא, גנזי הראייה ב"חודש האביב" ע"מ לח ד"ה 'זהנהן'], ויש מי שכותב שלא שיקETHathi דיבור בביטול, משום שולדעתו ביטול הוא מציאות שהחמצ איןנו חשוב בעינו, ולא שיקETH לבטל מציאות [כתב קהילות יעקב החדש סי' סג].

טור תקטי"ז בסוף הערך לאחר הציגו להערכה 79 – בקרבן ששינה בו והזכיר אותו כמעשה קרבן אחר, יש חילוק בין רוב הקרבנות שקדושים ע"י פיו, ולכנן את דבר ו לבטל דבר, לבין בכור שקדושתו מוחמת, וכן מעשר בהמה שקדוש ע"י מעשה – שבhem לא יועיל שינוי מעשה אף בדיעד

[אוצרות הראייה ח"ג פלפל הלכה א – 2 "חצר אדר" ד"ה 'ולהאמור' (מחותנו של הראייה)].

דבר האבד:

טור תקטי"ז תוספת הערכה תחילת פרק ב – ועיין חבש פאר סוף דרשו ב, פרק טז עמוד ס; הובא גם בטוב רואי על עירובין פרק ח אותן לד שקישר את דין מלאכת דבר האבד בחוה"מ לחילוקי המנהגים בהנחת תפילין בו.

טור תקכ"ב לאחר הציגו להערכה 96 להוסיף פיסקה – אם מוכרכ לעשיות מלאכה לצורך דבר האבד, יוכל לבחור בין חרישה לדישה – עדיף לבחור בדישה, הן משום שהוא דבָר האבד ממש – שם ירדו גשמי קודם הדישה תתקלקל התבואה, אך חרישה היא רק הפסד רוחות, והן משום שבධירה יש גם צורך המועד עצמו [שו"ת אורח משפט או"ח סי' קלה].
טור תקל"ט לאחר הציגו להערכה 344 – קריית הפרשה שניים מקרא ואחד תרגום, נחלקו בזה הפסיקים האם מותר לאבל. והראייה קוק התהבט האם נחשב דבר האבד, ע"פ מחלוקת הראשונים האם יוצא ידי חובת קריית שמוא"ת עם הציבור גם כশמלים לאחר השבת. ופסק להתריר על סמך הפסיקים שהתיירו למורי לימוד תורה בשבת, וחთם שהמורה להשלים לאחר האבלות לא הפסיד [שו"ת אורח משפט אורח חיים סי' ס].

דבר הגורם לממון:

טור תקמ"ה לאחר הציגו להערכה 22 – ויש חולקים ואומרים שביטול מועל גם לחמץ שקיבל עליו אחירות, שלא מצינו בכל התורה שהיא בטפל – חמץ שקיבל עליו אחירות – חמוץ מן העיקר – חמוץ גמור, שਮועל לו ביטול. עוד, שהרי היותו גורם לממון רק מגדר אותו כאלו יש לישראל חלק בו, ואם מבטל אותו החלק – אין עובר עליו [אוצרות הראייה ח"ג פרק ו סע' 4 "בעניין ביטול חמץ", הובא גם ב"גנזי הראייה פרק ב "חודש האביב" עמוד לד].

דבר הכתוב בהוהה:

טור תקנ"ה לאחר הציגו להערכה 41 – יש שהאחרונים ביארו בדרך דברי הראשונים [רש"י ביצה כז] שמותר לאכילת בהמה בתמורה טמאה, ותמהו עליו האחרונים שהרי מבטל את מצות שריפה. ותירצטו על כך שרשי"ס סובר שהתורה נקטה "שריפה" רק משום שדיבר הכתוב בהוהה, אך כוונת התורה לכל ביעור שלא יכול אדם למצאו לאחר מכון, ואכילת בהמה בכלל זאת [שו"ת משפט כהן סי' לח אות ב].

שם, להוסיפ פיסקה - יש שהאחרונים חידשו מעצם ש"דיבר הכתוב בהוועה": לגבי הפסוק בשומרים "זונב מבית האיש", כתבו האחרונים שאין הכוונה למעט שהפיקדון דזוקא בቢתו של השומר ולא בבית בעליים, אלא הפשט הוא שדיבר הכתוב בהוועה. [אוצרות הראייה חידשי מסכתות פרק א אגרת הלכתית, נדפסה באגרות הראייה תרפ"ג כאיגרת סח ונשמטה במהדורות הבאות].

שם, להוסיפ פיסקה - יש שנחלקו אחרונים אם אומרים דבר הכתוב בהוועה: לגבי האיסור לחבול אלמנה, יש מי שחדיש שהוא דין לרוקחה וגורשה, אלא שדיבר הכתוב בהוועה שדרך אלמנה להיות בעלת משא ומתן [ט"ז ח"מ צז יד]. ויש מי שחלק עליו [שו"ת אורח משפט ח"מ סי' ה אות ג].

שם, להוסיפ פיסקה - יש שהאחרונים ביארו בדעת ראשונים שכונתם לכלל "דיבר הכתוב בהוועה", אע"פ שהראשונים לא כתבו זאת בפירוש: רשי' [ב"ק ג ע"א ד"ה 'זה' בלישנא קמא] כתב שהתורה דיברה על בור עשרה טפחים, שחיבב עליו בmittah, אך הוא דין שבבור תשעה חייב על נזקין. ויש מהאחרונים שביארו בדעתו שכונתו לכלל "דיבר הכתוב בהוועה" [אוצרות הראייה ח"ג פרק ג בתחילתו ד"ה 'ב"ק ג'].

דבר המעיד :

טור תקס"א לאחר הציון להערה 5 להוסיפ פיסקה - פעולה שהתחילה ע"י דבר אחר, ולאחר מכן מתキימת ע"י דבר המעיד - יש מהאחרונים שותלה בחלוקת ראשונים, האם דינו כדבר המעיד [אורות הרמב"ם עבודה זורה פ"ז הי"ב, הובא גם באוצרות הראייה ח"ג שם, ותלה זאת בחלוקת רשי' ותוס' סוכה ג' והרמב"ם שם].

טור תקס"ו לאחר הציון להערה 71 - יש משבtab שהיתר של זה וזה גורם שייך רק כאשר שני הגורמים מאותו עניין, אך כאשר הם משוני העניינים לא שייך היתר זה. לכן קיבה ופעולות שעושים ע"י כלים - להכנת גבינה או שמנת - אין בהם דין זה וזה גורם, שהקיבה היא עור, והפעולה היא כוח [שו"ת דעת כהן סי' נב ד"ה 'אמנם לפ"ד'] כמו כן היתר של זה וזה גורם שייך רק כאשר לא היה בכוחו של הדבר האסור למגור את העמדה לבדו [שו"ת דעת כהן סי' נב ד"ה 'וחוץ מזה'].

דבר חריף :

טור תקס"ד לאחר הציון להערה 105 להוסיפ פיסקה - יש מן האחרונים שהסתפק בהגדרת האיסור בדבר חריף, שלא מועיל בו נ"ט בר נ"ט. האם מה שנבעל ע"י דבר חריף דומה לכל פרטיו לבעין, או שהוא רק טעם אלא שכח חריפותו יכולת להוליך את הטעם שלא יקלש. ונפק"מ למקורה שבישלו דבר חריף בקדירה שלبشر ואח"כ עירבו אותו עם דבר שאינו חריף שהיה בקדירה של חלב, עד שננתבטלה חריפות החrif ג"כ, ושזה כדי כבישה

בכלי חלב הנ"ל שאינו בן יומו. ולכן יש ספק על הכליל: אם נאמר שכיוון שנתבש בחריפותו בכלי שלבשר דינו כאילו נתבשל עט בשר ממש – כלי החלב נאסר, אך אם הוא ורק טעם – כיוון שעתה אין בו חריפות, שהרי עתה אבד מה הולכתו – אינו נתון טעם בשר שבו בקדמה של חלב ואינה נאסרת [שו"ת דעת כהן סי' נג].

דבר שאינו מתקדם:

טור תרמ"ו לאחר הציון להערכה 196 להוסיף פיסקה – גם בשאר איסורי תורה נאמר הכלל שכאשר צריך כוונה בעבירה – אין איסור פסיק רישא. ע"פ זה, אין איסור ואהבת לרעך כמווק אשר גורם צער לחבירו בלבד כוונה, ע"פ שהוא פסיק רישא, כיון שעיקר מצוות ואהבת לרעך כמווק היא הכוונה. [שו"ת אורח משפט סי' כו ד"ה 'בענין היzik'].

טור תרמ"ז לאחר הציון להערכה 207 – לעתים הגדרת פסיק רישיה אינה ברורה, ויש שנחלקו לגבי פעללה מסוימת האם היא פסיק רישיה [תוס' שבת צה. ד"ה 'המכבד והמורביין'], שיש שוודאות הפעולה לא תחבר ע"י המיציאות ממשית אלא תיקבע ע"י החלטה מסוימת והכריע הדעת [טוב וראי על שבת פרק י' אות קה].

דבר שאינו שלו:

טור תרס"ה תוספת להערכה 66 – ובאורות הרמב"ם עבודה זרה פ"ח ה"א ד"ה 'הראב"ד' וכן הובא באוצרות הראייה ח"ג שם ביאר שworsh המהלויקת הוא לגבי מעשה ומהשבה שניצרכים זה לזה (שהרי רק מעשה בלי מחשבה, או רק מחשבה בלי מעשה – לא היו אוסרים) – האם נידונים כמעשה או כמחשבה. שהרי אם דין כמחשבה – אין אדם אוסר במחשבה דבר שאינו שלו, אך אם דין כמעשה – מעשה בלבד שאינו נדרש למחשבה (כזורך חלב לקידרת חבירו) בודאי אוסר גם בדבר שאינו שלו.

טור תרע"ג לאחר הציון להערכה 160 תוספת הערכה למיללים "נאסר לגבואה" – יוצא מן הכלל זהה הוא מקום המקדש, שעליו חדש גד הנביא בנבואתו לדורות שלא אסור לעולם משומ איסור עבודה זרה, שאיסור זה אינו נהוג לגבי מקום המקדש [שו"ת משפט כהן סי' פט ד"ה 'אבל באמת'].

דבר שבמנין צריך מנין אחר להתייר:

טור ת"ש לאחר הציון להערכה 18 – הנוטעים באניה בלב ים מברכים ברכת הגומל גם בזמןינו, ע"פ שבזמן הזה לא שכיחה כ"כ סכנה ביוםים הראשונים, שמסתבר שתקנות ברכת הגומל נתקנה במנין, וכל דבר שבמנין ע"פ שבטל הטעם אינוبطل כי אם במנין אחר. ומכל שכן שטעם הסכנה שייך גם בזמן הזה ע"פ שהוחלש [שו"ת אורח משפט סי' מה ד"ה 'זהנה'].

דבר שבعروה:

טור תש"ה לאחר הציון להערכה 7 להוסיף פיסקה – דין זה נחשב דבר מפורסם, ונחשב כמפורט בთזה. ولكن לא אומרים בו מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ואע"פ שהגוזרת שווה דבר מממון לא מפורשת בתורה, פשט הפסוק "ע"פ שניים עדים יקום דבר" מתייחס לדברים רבים, אלא שחכמים פירשו שהוא רק על דבר שבعروה [שו"ת עזרת כהן סי' מא ד"ה 'ומדברי'].

שם, להוסיף פיסקה – הגזירה שווה מממון לערווה לא נאמרה על כל העניינים, שהרי יש חילוקים רבים בין ממון לערווה, למשל: דין ממונות דנים רק ביום ודבר שבعروה גם בלילה. וכן המקדש בלבד עדים אין חששיהם לקידושו כלל אע"פ שבמוניות הקניין מועיל גם ללא עדים [אווצרות הראייה החדשית מסכתות ז ד"ה 'ובעצם'].

טור תש"ז תוספת להערכה 37 אחרי המילים "לדרשת הספרי" – וכן כתוב הראייה קוק, גם לגבי ההיתר של ספק סוטה, וגם לגבי הנאמנות של איש לומר לננסתי ולהתיר עצמה, שאין צורך שני עדים משומשיהם היתר ולא איסור [שו"ת עזרת כהן סי' ח ד"ה 'וככלות', והבא בטוב רואי על כתובות פרק א אות כה].

דבר שבקדושה:

טור תש"ד תוספת להערכה 1 – וראה בשו"ת משפט כהן סי' מא ד"ה 'ועל דברי' שהעיר שהדין שצרכיים עשרה לא מוגדר כעיקר המצווה של הדבר שבקדושה, אלא כתנאי למצווה.

פרק ז

דבר שהנשמה - דש

דבר שהצדוקים מודים בו :

שור ג' בתחילת הפרק "גדרו" – ענייני התורה נחלקו לחמישת חלקים: הלוות למשה מסיני, דין נסנתחדו ממידות שהتورה נדרשת בהן, גזירות שגורו בי"ד לעשות סייג לתורה, מנהגים שנהגו ישראל כדי לעשות סייג לתורה אף שלא נתקנו ע"י בי"ד, והעליה על כולם הוא דברים המפורשים בתורה באין חולק דהינו דבר שהצדוקים מודים בו [אוצרות הראי"ה ח"ב אות לו].

דבר שיש לו מתיידין :

טור כ"א תוספת להעраה 177 – וראה הראי"ה קוק בהסכנות הרואה אותן נו שתירץ דעת הסוברים שאינו דישל"מ שמאחר שהאיסור מתחדר על הגידולין הוא כאילו מתחדר עליהם עצמו, והוסיף שמדובר לחמצ איננו בכל הפרטיטים.

טור כ"ד תוספת להעраה 217 – וכן ביאר בשו"ת משפט כהן סי' לט סע' ב בדעת הרא"ש.

דבר שלא בא לעולם :

טור ל"ח תוספת להערא 82 – ועיין בא ראליהו אבהע"ז סי' סו סע' א ס"ק ח; הובא גם בטוב רואי על כתובות פרק ה אות קז, שדקך מדברי הגרא' שאפלו בחתן המתהיב בכתבבה נכסים שאין לו – שהתוס' (כתבות נד:) הוסיף טעם נוסף שמועיל מдин הودאת בעל דין – עיקר הטעם שגופו משתעבד.

דבר שנעשהית מצותו :

טור ע"ד תוספת להערא 107 – ועיין עולת ראייה על 'אבי' הווה מסדר סדר המערכת' שביאר זאת ע"פ הפנימיות, שתרומת הדשן מסמלת שהחומרית דבוקה בקדש גם לאחר שנעשהית מצותו, משום שהוא דוגמת אור העליון.

דברי הרבה ודברי התלמידי דברי מי שמוועים :

טור פ"ג לאחר הציוון להערא 10 להוסיף פיסקה – לגבי מסית אין אומרים את הטענה 'דברי הרבה ודברי התלמידי דברי מי שומוועים', משום שאין מהפכין בזכותו של מסית [רש"י בראשית ג' יד]. ויש מי שפירש שהטעם זה הוא שבשבר התורה העברית היא פועלות העבריה עצמה, אך במסית העבריה היא עצם מה שהורה אף ללא שיibur בפועל, ולכן לא שייכת סברת דברי מי שומוועים [אורות הרמב"ם עבודה זורה פ"ה ה"א].

דברי חלומות:

טור פ"ז לאחר הציון להערכה 51 – ויש מי שהכריע שאמנם אין לפסוק ולהכריע ע"פ דברי החלומות עצם, אך אפשר שדבריו החלומות יעוודו ויגרמו לכוון להלכה ע"פ דרכה של תורה ומtower מקורותיה. וכך ביאר את המעשיות שבהם כמה מגדולי ישראל כן פסקו על סמך חלומות והופעות רוחניות נוספות (והוסיף לזה דוגמא מהגמר כתובות כ לגבי החלוקת בין עדות על סמך הכתב, שהיא פסולה, לעדות שבה העד נזכר ע"י הכתב, שהיא כשרה) [שו"ת 'משפט כהן' סי' צו הערכה 10].

דברי סופרים:

טור צ"א בתחילת הנערך להוסיף הערכה – על הפסוק כי טובים דודיך מיין [שיר השירים א ב] דרשו חז"ל חבבין דברי סופרים יותר מיננה של תורה. והביאור לכך שדברי סופרים מאחדים את עם ישראל ע"י הצלטרופות לדברי החכמים, כשם שדודיך – הרעות והאהבה – הם החיבור של הכלל יחד, לעומת התורה שבכתב – שנמשלה ליין – שהיא הנאה פרטיה שכל אחד ואחד נהנה מן היין [מאורות הראייה הגדה של פסח Shir השירים א, וכן הובא באוצרות הראייה כרך ב אות טו דרשה לפרש ויקהל].

טור ק' לאחר הציון להערכה 131 – אמנים לגבי דברי תורה שהם יסוד קיום התורה (כנון שינויו האותיות ע"י עזרא), ברור שהם חמורים מדברי סופרים [שו"ת משפט כהן סי' סח ד"ה 'מש"כ'].

טור צ"ד תוספת להערכה 60 לפני המילים "וע"ע" – וכן ביאר שו"ת דעת כהן סי' רלב ד"ה 'אמנים' בדעת הראב"ד, שדברי קבלה אינם בכלל דברי סופרים.

דברי קבלה:

טור ק"י תוספת להערכה 54 – ובשוו"ת דעת כהן סי' רלב ד"ה 'אמנים' ביאר בדעת הראב"ד, שדברי קבלה אינם בכלל דברי סופרים.

דברים בטלים:

טור קל"ז לאחר הציון להערכה 36 – אמירת דברים בטלים אף היא מטמטמת ליבו של אדם, כשם שאכילת איסורים מטמטמת את ליבו [מוסר אביך פרק א אות ד]. דברים בטלים גורמים לדלול הרוח ולהושך בעולם, ולכן המעמידים בקדושה בורחים אפילו מכל דיבור בטל [אוירות הקודש ח"ג אות טו]. אצל הצדיקים העלונים לא שייכים דברים בטלים, שכן בכל אכילה אצלם היא קדושה, ולא רק כדי לחזק ללימוד ותפילה (שזו מידת בינוונית), אך כל החכਮות אצלם הן קדושה [شمונה קבצים קובץ ב אות טה]. על ידי גילוי רזי תורה מתעלמים כל הדברים הבטלים. ולכן בעקבותא דמשיחא מתרבים דברים בטלים, משומש שע"י אוירו של משיח יהפכו כולם לקדושה [שמונה קבצים קובץ ב אות קפח]. ככל שהאדם

מכיר יותר בכוחו של הבורא, ונשמהתו מזדככת לראות את מעשי ה' בסוד היצירה, כך הדברים הבטלים מתבטלים אצלם [שםונה קבצים קובץ באות ריז].

דברים שבלב:

טור קפ"ה לאחר הציון להערכה 174 להוסיף פיסקה – בקבלה מצוות בגירות, אם בפיו קיבל את המצוות כראוי, אין לנו עניין עם מה שבלבו, שדברים שבלב אינם דברים. ואף אם יבוא אליו ויאמר שבלבו לא התכוון לקבל מצוות, אין לנו עסק כלל עם מה שבלבו [שווית דעת כהן סי' קנג ד"ה 'הנה חוץ']. ויש מי שכחਬ שכן הולכים אחר מה שבלבו, כיון שקבלת מצוות עצמה חלה ע"י מחשבה – ולא ע"י דיבור – וכל דין שחל ע"י מחשבה מתבטל ע"י מחשבה [אחייעדר ח"ג כוב, וסבירא דומה (לא לגבי גירות) הובאה גם בהميدות לחקר ההלכה יב-ה ד"ה 'ותירצת', ובשו"ת חבלי יעקב ח"א כא ד"ה 'ואף'].

טור קפ"ו לאחר הציון להערכה 182 להוסיף פרק ושם לציין – ג. במצאות. בספירת העומר, המסתופק מהי הספירה באותו יום, יכול לספר את שתי הספירות זו אחר זו [ויקפיד שלא לומר 'או' בין שתי הספירות, כדי שככל אחת מהן תהיה ודאית], ויצא ידי חובה. ומה שבלבו אינו ידוע מהי הספירה האמיתית אינו גורע, שדברים שבלב אינם דברים [שווית אורח משפט סי' קכו ד"ה 'אבל מקורה'].

דבש:

טור קצ"ו תוספת להערכה 26 – ובעולת ראייה ח"א עומד קמד ביאר הטעם הפנימי לזה, שהקטורת מסמלת את המחשבות העליונות, והדבש מסמל את ההנאה והמתיקות המוחשית, והנאה מוחשית סותרת לגמרי את המחשבות העליונות.

טור קצ"ט תוספת להערכה 70 – ובשו"ת דעת כהן סי' נד ד"ה 'ובעיקר' משמע שככל ההיתר מועיל רק משום שהוא גם תערובת, שאין בה איסור תורה ברור.

דגים:

טור ר"א להוסיף הערכה בתחילת הנערך – כת החיים שבדגים מצד הנפש חזק יותר, וכוכזה נשאר בהם גם לאחר מיתתם, ובדגים קטנים כוח זה חזק עוד יותר [עינן איה ברכות פרק ואות לב].

טור ר"ג תוספת להערכה 21 – ובשו"ת דעת כהן סי' יב ד"ה 'אמנם' יישב את השיטה שמתנים אסורים, שאסיפתן מתירה אותן רק כאשר נאספו בחיהם, כשם ששחיטה מתורת רק כאשר נשחת בחיו.

שם, לאחר הציון להערכה 25 – ויש מי שכחוב שאף אין בה משום כל תש��יו [שווית דעת

כהן סי' יב ד"ה 'והנה', בדעת הרמב"ם – ע"פ פשט הלשון ברמב"ם, ובදעת המחבר – ע"פ סתימתו. הובא גם בטוב רואי על שבת פרק ט אות צ].

שם, תוספת להערכה 27 – ועיין שו"ת דעת כהן סי' קמ' ד"ה 'סכנה'; הובא בטוב רואי על שבת פרק יט אות קלח שכותב שאע"פ שהרמב"ן על התורה ויקרא לא ט הביא אלה טעם שהם מזיקים לתחלווי הגוף, מכל מקום יסוד האיסור מתפשט מפני אמרת התורה. שור רכ"ז לאחר הציון להערכה 356 – ויש מי שכותב טעם נוסף,בשר ודגמים אמורים קשיים לצרעת, אך אין בזה סכנה גמורה אלא רק בכלל שאין אדם רשאי לחבול בעצמו, וא"כ אינו חמור יותר מאשר איסורא, ובטל בשישים [שו"ת דעת כהן סי' נו ד"ה 'זבעניין'. אמנים בד"ה 'ובשבבר' ערער על טעם זה, שכואורה היה מקום לאסור שהרי בשור ודגמים – כ"א מהם בפני עצמו מותר, וא"כ הוא כהיתר ולא בטל בשישים]. ועוד הוסיף טעם, שאיסור בשור ודגמים הוא בבליעה ע"י בישול דוקא, ובאחד משישים אינו דרך בישול, ולכן הוא כבליעה שלא ע"י בישול, שמורתת [שם, ד"ה 'ובשבבר'].

דגן :

טור רכ"ז תוספת להערכה 10 – ועיין פנקס יג אות כ לראי"ה קוק שביאר ע"פ הפנימיות שהטעם لهذا הוא שמיini דגן הם הנוטנים דעת, שהרי אין לתינוק דעת לקרוא אבא ואם עד שייאלל כזית דגן, אמנים הוספה הדעת מוסיפה גם מכאוב, שכוח הדמיון יכול לקלקל את הדעת ע"י העקמת השכל, ולכן מיני דגן מביאים לידי חימוץ.

שם, תוספת להערכה 11 – ובשםן רענן ח"א עמוד שלח (הובא במאוראות הראי"ה הגדה של פסה עמוד 85) ביאר ע"פ הפנימיות הטעם لهذا שהאמונה צריכה לבוא ע"י דעת, ומצה היא נהמא דמיינותא, והדגן הוא הנוטן לתינוק דעת לקרוא אבא ואם.

טור רכ"ח לאחר הציון להערכה 28 – את גזירת קטניות בפסח, גזרו משום דמיון למיני דגן טור [או"ח סי' תנג] ומשום כך יש מי שכותב שדין הקטניות לא יהיה חמור יותר מדין הדגן עצמו, ולכן במקרה שבדגן לא יכול לבוא לידי חימוץ – כגון שלא נلتת או נתבשל – לא גזרו גם בקטניות [שו"ת אורחה משפט סי' קט ד"ה ע"ד, קיא ד"ה 'כעת' וד"ה 'זאין'].

שם, להוסיף פיסקה – הדגן הוא הנוטן לתינוק דעת, שהרי אינו יודע לקרוא אבא ואם עד שיטועם טעם דגן, אמנים הדעה מובלטת בבירורה בחיטה, שהיא עולה בגימטריה כ"ב נגד אותיות הדיבור [שמונה קבצים קובץ א תחתך, הובא במאוראות הראי"ה הגדה של פסה עמוד 295].

דוחן :

טור ר"ל תוספת להערכה 17 – וראה שו"ת משפט כהן סי' פה ד"ה 'בסיסוד' שהביא ראייה לכך מכך שאסור לעשות פת מדוחן של תרומה, ומוכחה שהוא שינוי מברייתן.

دون מינה ואוקי באתרה, دون מינה ומינה:
 טור ר'ה, לפני הציון להערכה 7, להוסיף הערה על המילה "שבאת" – בירושלמי עצמו במקומות שונים יש חילוק לשון במילה זו: יש שכותב "שבאת" [במotaות פ"א ה"א], יש שכותב "שבאתה" [שבאות פ"ה ה"ב], ויש שכותב "שבא" [סנהדרין פ"ט ה"א]. והוא חילוק במשמעות האם מילה זו מתייחסת לגזירה שווה שבאה או לומד שבא למוד.
 טור ר'ח לאחר הציון להערכה 40 להוסיף פיסקה – יש שהאחרונים תלו מדעתם שאלה שהובאה לפניהם בחלוקת זו: האם משמשי מת אוסרים את גידוליהם, שהרי מת נלמד מעובדה זרה, ולכן אם אומרים دون מינה ומינה, מה עבודה זרה גידוליה אוסרים אף משמשי מת גידolio אוסרים, אך אם אומרים دون מינה ואוקי באתרה – גידולי משמשי מת יותרו כאשרה היא הקדש, שגידolio מותרים [שו"ת דעת כהן סי' רח].

דוחוי:

טור רס"ה תוספת להערכה 217 – ע"פ חילוק זה, בין אם הוא בידו לבין לא, ביאר הראייה קוק בחבש פאר פרק ד עמ' טז' את חילוק הט"ז [או"ח ק"מ ד] לגבי העולה בתורה ובירך טעה במקום הקריאה, שם צריך לכלול את הספר – צריך לברך שוב, ואם אין צורך לכלול – אין צורך לברך. והפמ"ג [אשל אברהם או"ח קמ' ד] כתוב שאנו יודע את טעם החילוק. וביאר הראייה קוק שכאשר צריך לכלול הוא מחוסר מעשה ונדחית ברכתו (כדין מי שאכל ללא ברכה [שו"ע או"ח קעב]), אך אם אין צורך לכלול נחשב בידו ולא נדחית. וע"פ זה רצה לחלק כך גם למי שבירך על התפילין ולא היו במקומן, האם צריך לברך שוב – שאם צריך לשנות את הקשר הוא מחוסר מעשה ונדחית ברכתו.

טור רנ"ב לאחר הציון להערכה 31 – הסתפקו האחרונים לגבי וידי מעשרות האם אינו בכלל קודשים לעניין זה, שהרי מעשר חולין הוא [תמורה כא], או שдинנו כקודשים כיון שמצאננו וידיים גם בביבורים [שו"ת משפט כהן סי' נו ד"ה יולפמש"כ] לגבי דין תמורה Dunn כיוץ קרביה, שהרי כיון שיש איסור להמיר – הרי הממיר הוא מומר לדבר אחד, ולכאורה אי אפשר להקרב את קורבנו, ואף אם עשה תשובה – הרי נדחיה. אלא שחדשה תורה בזה שלא יודחה [שו"ת משפט כהן סי' קב ד"ה יכעין, בלשון "אוליל"].

טור רס"ו תוספת להערכה 222 – רעכ"א ביו"ד סי' כח פסק שבכיסחו הרוח וחזר ונתגלה – ע"פ שיחזור ויכנסו, לא יברך על כן, משום שהוא ספק. והראייה קוק בשו"ת דעת כהן סי' יז אותן ב חלק עלייו על סמך הכס"מ שם, שכיוון שבידו לכיסותו אין בזה ספק ופשט שחייב לברך.

טור רס"ח אחרי הציון להערכה 247 להוסיף פיסקה – יש מהאחרונים שנסתפק למי שהפריש את מעשרותיו שלא קודם קודם הפסח, ובא להישאל על מעשרותיו ביו"ט של פסח

ולחזר ולעשרן כסדר – האם יחויב בוויידי מעשרות, או שנדחה. ושורש הספק הוא האם כיוון שבשבעת כניסה יו"ט כבר עישר שלא כדין – נחשב דחיי מעיקרא, או שכיון שהיה יכול להישאל ולתתקן – נחשב שהוא נראה [שו"ת משפט כהן סי' נו ד"ה 'הנה בסוכה']. טור רע"ב לאחר הציון להערכה 301 להוסיף פיסקה – יש מן האחرونנים שחידש שבאופן האיסור בתוצאה נובע מאיסור בפעולה – אם הפעולה נעשתה בדרך היתר – נדחה האיסור גם בתוצאה. لكن כאשר הרכבת האילן נעשתה באופן מותר (הערה: דהינו באופן המותר, ולא ע"י מי שאינו בר חיובא כלל) איסור הקיום (למ"ד שיש איסור קיום בכלל אילן) נדחה אף הוא [שו"ת משפט כהן סי' כד ד"ה 'יעפ"ז', וכדברי הרاء"ש בסוף מוק' שאין הדחוין דומים זה לזה. ודימה לזה את דין תשומין במצבות, כגון חגיגה ופסח, שאם פטור בחג הראשון – ממילא לא שייך בו דין תשומין].

דיו:

טור רפ"ב לאחר הציון להערכה 117 – העדים צריכים לדעת שהקנו את הדיו והנייר לבעל [שו"ת עזרת כהן סי' סט]. אם יזכירו את עניין מהיקת השם – גם בדיו לח יש איסור מהיקת השם, כיוון שעtid להתיבש ולהיעשות של קיימה [טוב ראוי על שבת פרקטו אותן קכו].

*שם, בסוף הערך – ראוי לציין גם לדיני מהיקת ה' (כמו דין הראשונים האם בדיו לחה יש איסור מהיקת ה').

dio לבא מן הדין להיות כנידון:

טור רפ"ד לאחר הציון להערכה 22 להוסיף פיסקה – גם בדיו כבוד ה' אומרים dio, שהרי כל כבוד שנכבד בו את ה' הוא פחיתות כבוד כלפי המגיע לו, אלא שאנו מכבדים אותו בדרך הבריות ע"פ המושגים שלנו, בק"ז מהדרך המכבדים בה את הבריות, וכן אנו אומרים בזה dio, ויווצאים בזה ידי חובה [עלות ראה דף רם].

טור ר"צ לאחר הציון להערכה 68 להוסיף פיסקה – כל דין dio נאמר רק לגבי מעשים, אך לא לגבי מחשבה. וכך דבר שאינו ניכר במעשה – לא אומרים בו dio. לכן למשל כבוד רבו קודם לכבוד אביו, ע"פ שנלמד ממנו בק"ז – שאביו הביאו לעולם הזה ורבו לעולם הבא – אך כיוון שגם שנייהם היו שווים היה מותר להעדייף את רבו, ממי לא ניכר שמקדים את רבו, ואינו נחשב בדבר שבמעשה אלא במחשבה [אורות הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ה, הובא גם באוצרות הראי"ה ח"ג הלכות תלמוד תורה פרק ה].

דין מרומה:

טור רצ"ד תוספת להערכה 5 – ועיין באර אליהו חו"מ סי' טו אות יג הודפס גם בטוב ראוי על שבת פרק א אות יז שביאר בדעת התוס' שאין כוונתם שאין לדון כלל דין

מרומה, אלא שאין לדון אותו ע"פ הכללים הקבועים של שאר הדינים, למשל: יחקור את העדים היטב – יותר מאשר דינים, לא ירchieb לנתקבע את הזמן ע"פ הזמן הרואי בשאר הדינים אלא ע"י עדות, יחייב שבועה שלא ע"פ דין.

דינה דמלכותא דינה:

טור רצ"ט לאחר הציוון להערכה 44 להוסיף פיסקה – בדיני איסורים דבר פשוט וברור הוא שלא שיק דינה דמלכותא, אפילו במצבה קלה, ודניאל חנניה מישאל ועוזריה יוכחו שמסרו נפשם נגד דינה דמלכותא [אגרות הראייה כרך ג תנת"ט].

טור ש' תוספת להערכה 60 – וראה באגרת הראייה לרבי הרצוג (פורסמה בתחוםין ח"ג עמוד 231) שכותב שדין ירושה חמורים יותר מאשר דברים המפורשים בתורה, שהרי הקפידה תורה בזה גם בחלוקת נכסיו על פיו אם אומר בלשון ירושה, כמפורט במשנה ב"ב קכו, ב. ובשינוי של השווות בנות לבנים יש להחמיר עוד יותר מאשר דין ירושה, כמו פרש בב"ב��טו ב'כל האומר תירש בת עם בת הבן, אף' נשיא שבישראל אין שומיעין לו'.

דיני ממונות:

טור של"ה לאחר הציוון להערכה 407 – להוסיף פיסקה על אומדןא בדיני ממונות ושם להוסיף – לכואורה אין הולכים בדיני ממונות אחר אומדןא [סנהדרין לז] אולם יש מן הראשונים שפסק שהולכים אחר אומדןא [רמב"ם סנהדרין פ"כ ה"א, שמעט שבдинי נפשות אין עושים זאת מהפסק 'ונקי וצדיק על תחרוג']. וביארו האחרונים שמעיקר הדין הולכים בממוןות אחר אומדןא, ומה שימושו בגמרא שלא – הוא חומרא בעלמא ולא מדין תורה [שו"ת עזרת כהן סי' כת ד"ה 'זמהא', וסי' מא ד"ה 'יאע"פ שדברי' וד"ה 'זהדר קשה'].

טור שמ"ו לאחר הציוון להערכה 558 – אולם במקרה שיש חשד, גם במקרה שדנו שלא בכפיה יש לומר הטעם [בادر אליהו סי' יד ס'ק כ"ד].

דיני נפשות:

טור שנ"ה תוספת להערכה 29 – וביעיןiah שבת פרק א אותן ע"א ביאר הראייה קוק שדין נפשות יסודם ביראת העונש, ויראה זו חשובה לחינוך היחיד והציבור, אלא שצריכה כנגד כוח קדושה ועוות. וכיוון ארבעים שנה קודם החורבן כבר ירדת האומה ונתקמעת כח קדושתה – אי אפשר היה להמשיך ביראת העונש ומילא בטלו דין נפשות [עייןiah שבת פרק א אותן ע"א].

טור שנ"ח תוספת להערכה 90 – לגבי כל הדינים הנלמדים מ"והצילו", כתוב הראייה קוק באגרות הראייה ח"ג אותן ח' שם נובעים מתוך מידת הרחמים, שיש לקובע התקנות

רשות למזוג את מידת הרחמים עם מידת הדין, ובתנאי שאין מידת הדין מתקללת ע"י זה. וכל זה קיים גם לגבי שופטים פרטיים.

טור שער ב' לאחר הציון להערכה 314 – וביארו האחרונים שאע"פ שלhalca אין דנים ע"פ אומדן גם בדייני ממונות – הוא חומרא בעלמא, ורק בדייני נפשות הוא מדין תורה [שוו"ת עזרת כהן סי' כת ד"ה 'ומהא', וסי' מא ד"ה 'והדבר קשה'].

דין שמיים:

*טור שצ"ה לאחר הציון להערכה 175 להוסיף פיסקה – יש מהראשונים שחידש שיש גם חיוב מלוקות לשמיים, והוא כאשר אדם עבר כמה עבירות והתוtro בו רק פעם אחת, שבדייני אדם מלקין אותו פעם אחת, אך בדייני שמיים חייב על כל עבירה ועבירה [רמב"ם נזירות פ"ה הט"ז].

דינר:

טור ת"ה לאחר הציון להערכה 126 – וכן שיעור עובי החלב שעל הדקין שאסור [יראים שהובא במרדי פרק גיד הנשיה סי' טرس, וכן פסק הרמ"א י"ד סי' סד טו, וכן פסק הראי"ה קוק בשורת דעת כהן סי' מה, נגד קוונטרס מי שwon שרצה לדחות את דברי הרמ"א].

טור תוספת להערכה 127 – ועיין עין אינה ברכות פרק טאות רנג, על הגمراה שם סב: "בר קפרא הוה מזבין ملي בדינרי" שביאר שכן דינר זהב הוא מטבע קטנה וחשובה שכוללת מטבעות רבים, וכך היא מסמלת דברים שכולים הוראות רבות ושונות.

דיעד:

*טור ת"ו לאחר הציון להערכה 1 בסוף המשפט – ויש שכטב שהוא מורכbat מהמלחלים "די עבד" [הערוך ערך דיעד].

טור ת"ו תוספת להערכה 2 לאחר הטורי ابن – שוו"ת אורח משפט סי' קא ד"ה 'הנה'.

דירה:

טור ת"ב' לאחר הציון להערכה 7 – וכן הדר פחות משלשים يوم בחו"ל – אינה נקראת דירת קבוע ופטור מן המזזה [מנחות מד א, ושם מבואר שבארץ ישראל חייב משום יישוב ארץ ישראל. רשי" פירש שע"י שיקבע שם מזזה ירע בעניינו לצאת ממש, אך בשורת דעת כהן סי' קעט ד"ה 'ואגב' כתוב שפירושו שבארץ ישראל כיון שבכל יום שדר בה מקיים מצוות עשה, מיגו שהוא ישיבה לעניין ארץ ישראל הווי ישיבה לגבי מזזה].

דם בתולים:

טור ת"ס לאחר הציון להערכה 49 – ויש מי שחייב שם מרגישה כאב ולא פסקה מלראות

בשום בעילה – אפשר לתלות الدم בתולים גם בראתה בבית אביה. אך אם פסקה ולא ראתה דם לאחר בעילה שנייה – א"א לתלות יותר בדם בתולים אע"פ מרגישה כאב [שוו"ת דעת כהן י"ד סי' פג ד"ה י'הנה מצד', וחולק בזה על הט"ז ס"ס קפ"ז].

טור תס"ד תוספת להערה 98 – ועיין שו"ת עזרת כהן סי' יז ד"ה 'עוד"ת' שכותב שעכ"פ, פשוט שאיסור דם בתולים קל יותר מאיסור נידה עצמו, ולכן מי שהפקירה עצמה לאיסור נידה – פשוט שלא חוששים שהקפידה על איסור דם בתולים. ונפק"מ מכך, לגבי פנואה שהתערבה, שהרי אין אישة מתעbara בביאה ראשונה, וע"כ נבעלעה פערמים, ואעפ"כ אפשר לתלות שלא היה הפסיק ביןיהן, ולא פירשה כדי דם בתולים, ואם כן נחשב לקלוקול אחד ואין להחזקה ע"י זה למופקרת.

דם קדושים :

*טור תקל"א תוספת העירה לשם הערך – נחלקו המדקדים האם הקמצ שתחת הקו"ף הוא קמצ קTON או קמצ רחוב [פרקים במורפולוגיה עברית כרך ב עמוד 67, ליקוט הדעות בזה הובא בהערות שבסוף סידור "קורון" החדש], ויש שאף ניקודה בפתח [מסורת לשון חכמים באיטליה פרק י"ז עמוד 256].

DMAI :

טור תקע"ב לאחר הציון להערה 298 להוסיף פיסקה – בגדיר ההיתר לעניינים ביירו האחרונים שאינם רק מדין ביטול ברוב – שרוב עמי הארץ מעשרים הם – כאשר ביטול ברוב של כל האיסורים מותרים בו, אלא שלגביו עניינים לא גזרו חכמים כלל [שוו"ת משפט כהן סי' א ד"ה 'זבעיקר'].

דרושה :

טור תרכ"ט, להוסיף העירה לאחר הציון להערה 181 על המילה – ובכתב סופר סי' כד שאל מדוע נקטו דוקא Ari, ולא סתם Chaya, ותירץ הראייה קוק בשוו"ת דעת כהן סי' מא ע"פ הגمراה בסנהדרין כת, ב בעניין המבול שמשמעותו יש חולין קבוע, וכן הביא שם בשם החוקרים בטבע בעלי החיים, וכן נקטו דוקא Ari שהיא חוליה, ולא שאר בעלי חיים.

דרוש וקבל שכר :

טור תרלו"ו תוספת להערה 5 – ובأוצרות הראייה Ch"B אותן יז כתב שעצם הדרישה בדייני בן سورר מגנה מפני מעשה זה, שלימוד דיני העונש של בן سورר פועל על כך שמראש לא יהיה בן פרוע.

טור תרל"ז לאחר הציון להערכה 26 – יש מי שכותב שאף דיני תוכחה, בדורות אלו שאין מי שיודיע להוכחתה, הרי הם בגדר דרוש וקבל שכר [אורות הראייה ח"א אגרת רס"ו עמוד שה]. טור תרל"ח לאחר הציון להערכה 41 להוסף פרק – ב. פסיקה. כלל פסיקת ההלכה שבתלמוד, כגון שפוסקים ע"פ החריף יותר, ע"פ המקובל מרבותיו ועוד, הן רק ע"פ רוב, שע"פ רוב המ"ד החריף יותר או המקובל מרבותיו צודק, אך אין זה נכון בכל מקום [מהרי"ק שורש קוגן, וכן כתוב הרמב"ן בהקדמה למלחתה ה', שהראיות שבתלמוד אינן מוחלטות]. ולכן הכרעה זו – שאינה ודאית – ניתנה לבית דין הנadol על מנת למעט בחלוקת [מהרי"ק שם]. לכן כל זה הוא דווקא בהלכות הנוגגות למשה. אך הלכות של דרוש וקבל שכר – וכן דיוונים למסבר קראי – אין לדון ע"פ הכללים אלא רשות לכל חכם להכريع מסברתו [בשדה הראייה עמוד 538, אורות הראייה ח"ג אות ד]. וכן כתבו האחرونים שכאשר אין נפק"מ לדינה מותר לפרש את המשנה נגד דברי הגمراה, ע"פ שהוא נגד כללי הפסיקה [תוס' יוט נזיר ה-ה. רשות פסחים עד. בדעת הרמב"ס].

דרישה וחקירה:

טור תרמ"ח תוספת להערכה 148 – ועיין שו"ת עזרת כהן סי' כד שהוסיף שככל דבר שאין לו עניין לעדות עצמה, ואיןו מעלה ואיןו מוריד ולא אסור ולא מתיר בשום אופן – אין להתחשב בו כהכחשה, שהוא כמילתא שלא רמייא עליה דאייש, שיעיקר דעתם של העדים לזכור רק את עצם העדות ואת הפרטים הנוגעים לה לדינה.

שם, לאחר הציון להערכה 148 להוסיף פיסקה – הוכיחו זה את זה בשם של הנידון – עדותן בטלה [חמדת שלמה סי' כו], אך אם אחד מהעדים קרא לו בשני שמותיו, וחבירו קרא לו רק באחד משמותיו – אין זו הכחשה, וכదרך התורה שקוראת למשה ובניו, יתרו ושלמה המליך – רק באחד משמותיהם [שו"ת עזרת כהן סי' כח].

טור תרנ"א לאחר הציון להערכה 179 – לכן יש חילוק בין לשון עדותו של עד שני לבין לשון עדותם של העד השלישי הרביעי והלאה: השני, כאשר הוא רוצה להעיד בדברי הראשון – צריך לומר "אף אני כמוותו שמעתי", שפירשו על לשון השמיעה, משום שבעדותו הוא מקיים את העדות. אך השלישי והרביעי, שהעדות כשרה גם בלאuditם, אין אנו צריכים אלא לברר שאינם מכחישים את העדים הראשונים, או קרובים או פסולים שתיבטל העדות – יכולם לנתקות לשון "כמה שמעתי", שפירשו על האדם ולא על השמיעה [אורות הרמב"ס הלכות ע"ז פ"ב ה"ח, ודיקן מלשון הרמב"ס].

טור תרנ"ד תוספת להערכה 219 – שו"ת עזרת כהן סי' כד ד"ה 'והנה'.

טור תרנ"ט תוספת להערכה 286 – ועיין באוצרות ראייה חידושים מסכתות אחרות ז כתוב שדברים אלו הם טעות דפוס בדברי הריטב"א, כיון שהם רחוקים ממשמעות לשון הגمراה.

דרך ארץ :

טור תרע"ג נוספת להערכה 14 – ובאורות התורה פרק י"ב אות ב (ומען זה הובא במאמרי הראה חלק א אמרות חדשות "תורה") כתוב שאמן לעתים יש להקדים את התורה לתיקון המוסר הטבעי, אך זהו בגדיר הוראת שעה בלבד.

שם, לאחר הציון להערכה 18 – וכן מצינו שדברי חכמים נלמדים מדרך ארץ – במובן הנוגה הטבעי – כמו שלמדו [עירובין ק]: גול מנמלה, עריות מינונה וצניעות מחתול [אורות התורה פרק יב אות ג, שם הוסיף שכל דבר של תורה צריך דרך ארץ שיקדם לו], ויש מי שכטב שכל דרך היא מצויה [דרך חיים אבות פרק ג משנה ד].

טור תרע"ד לאחר הציון להערכה 30 להוסיף פיסקה – כאשר האדם מתಡבק בה' ובקדושה, הדרך היא שהוא מתמלא בדרך ארץ ובשאר מידות טובות [אורות הקודש חלק ג עמוד שנה].

שם, לאחר הציון להערכה 36 להוסיף פיסקה – לגבי מצוות לימוד ענייני דרך ארץ, יש מהאחרונים שכטב שאע"פ שיש בו צורך, לא נחשב כלימוד תורה [תורת הבית לחץ חיים תחילת פרק ב], ויש שכטב שאדרבה, בעניינים אלו הלימוד חשוב אף יותר מן המעשה עצמוו [אורות התורה פרק ח אות ז].

טור תרע"ז לאחר הציון להערכה 94 – אמן בשלום אשה אין שוואליין [קידושין ע:], שمفמי ערך הצניעות נדחית מידת דרך ארץ [מוסר אביך מידות הראה "צניעות"].

טור תרפ"ח לאחר הציון להערכה 379 – ויש מי שכטב שעיקר המעלת הוא להיות עוסק בתורה ובדרך ארץ [אגרות הראייה ח"ג צא, הובא באוצרות הראייה ח"ג אות ז].

שם, נוספת להערכה 294 – ובאוצרות הראייה פרק ג אות יט הוסיף שימוש דרך ארץ מציל את האדם מן החטא ומן החרס, אך ההזיה הבטנית – אויל לנו מעיקצתה.

טור תרפ"ט לאחר הציון להערכה 305 להוסיף פיסקה – יש מי שכלל את לימוד החוכמות-החיצונית* במושג "דרך ארץ", וכך אמרו "דרך ארץ קדמה לתורה" [אוצרות הראייה ח"ב אות ח ד"ה 'רב הכליל'].

טור תרצ"ג לאחר הציון להערכה 388 להוסיף פיסקה – מדרך ארץ שלא לגרש אשה בחוליה, אפילו כאשר נותן לה את כתובתה, והוא שלא כהונן [שו"ת עוזרת כהן סי' גג ד"ה 'הלכות' מבאר כך את דברי הראשונים, והובא גם בטוב רואי על כתובות פרק ד אות ק].

טור תש"ג לאחר הציון להערכה 573 – תלמיד שלא שימש כל צורכו, ומורה בפני הגדולים ממנו שלא כהלכה, מלבד האיסור שבדבר [עירובין סג], אין זה הדרך המוסר וממידת דרך ארץ [שו"ת אורח משפט סי' קנב ד"ה 'אבל'].

טור תש"ו לאחר הציוון להעירה 611 להוסיפ' פיסקה – התאחדות עם עם ישראל לדורותיו ועם דרכי חייו – גם הן נכללות בדרך ארץ [אורות התורה פרק יב אות ג].

דרכי האמור:

טור תש"ט תוספת להעירה 36 לפניו המילים "וכ"כ הרמ"א" – ובדומה לזה בראשי שבת פא: ד"ה 'האי פרפיסה'.

שם, לאחר הציוון להעירה 45 לאחר המילה "וכיווצא" – אמן פשוט שכל היתר בדבר שיש בו תועלת הוא דוקא במשדים של רשותם, אך במשדים שהם דרך עובודתם בבית פולחנם – בודאי שאסור גם אם יש בהם תועלת [שוו"ת אורח משפט סי' לו ד"ה 'הדבר']. טור תש"י לאחר העירה 56 – "א דההולך בגilio הראש מפני החום, כיוון שהוא לתועלת, הוי קלרפואה ומותר [מצות וריאה או"ח סי' ח ס"ב ד"ה 'ובעיקר']".

דרכי נעם:

טור תש"ו לאחר הציוון להעירה 44 להוסיפ' פיסקה – אוכל שבייעית שהגינו למאיוס וגיעול, ואין ראויים לאכילה – אין מצווה לאוכלן, שדריכה דרכי נועם [שוו"ת משפט כהן סי' מה ד"ה 'ומש"כ']. יש מן האחرونנים שנקט את הפסוק "درכי נועם" לגביו להקל ולא לגרום חשש סכנה, שאסור להרבות בנתינת מקום לרודות ולומר שדריכי תורה"ק אינים דרכי נועם [שוו"ת משפט כהן לו ד"ה 'הנה', לגבי שפיכת כמויות גדולות של יין תרומה ותרומה מעשר, שהיו גורמות להבאת מני יתרושים מיוחדים שגרמו למחלות].

דרכי שלום:

טור תשכ"ג לאחר הציוון להעירה 121 להוסיפ' פיסקה – דברי תורה אינם נדחים מפני איבה/דריכי שלום [תוס' ע"זכו. ד"ה 'סביר']. וע"פ זה כתבו האחرونנים שאין קוביים נוכרים אצל ישראל, ואפילו אם יש בזה משום איבה ודריכי שלום, כיון שהאיסור לקבור רשות אצל צדיק הוא מדברי קבלה שכן בדברי תורה, ואין נדחים מפני איבה ודריכי שלום [שוו"ת דעת כהן סי' רא ד"ה 'ובעיקר']".

דרסת:

טור תשכ"ז לאחר הציוון להעירה 41 – ובאופן זה שיש בו בשיעור שני צווארים, אפילו אם דחק את הסcin, אם לא הפסיק מהולכה והובאה – כשרה [שוו"ת דעת כהן יד ד"ה לע"ד].

פרק ח

דשון המנורה - הטבת חלום

דת יהודית:

טור י"ט לאחר הציוון להערכה 6 – ויש מי שפירש **שי'יהודית'** הוא הנוסף על דת משה. ויש שפירש שאלו הדברים שנוספו בתקופת בית שני, שאז נקראו כולם על שם יהודה – יהודים [חרצ"ה מכת"י, מופיע היטב רואין על כתובות ריש פרק המדריך עמ' רמא].

דת משה:

טור כ"ד נוספת להערכה 2 – וראה במאמר 'למה לך האידיאות' פ"ו שביאר הראייה ש'דת משה ויהודית' היא הגדרה מיוחדת שנוסדה בגלות – לאחר החרבן – של פרטיה ההלכוט של כל יחיד ויחיד, בתחילת הגאולה הם יairoשוב, אך לא מתוך כח השרדות של כל יחיד, אלא מתוך הראייה שאנו כעם צריכים שכל יחיד ויחיד ידקב בדרך הזאת.

ה (אות):

טור כ"ז נוספת להערכה 4 – עיין בריש מילון אותן ה טור ח ובברקה שם טור פה. טור ל' נוספת להערכה 28 – וראה שו"ת דעת כהן סי' קנה אותן א' שהכשיר בדייעבד אפילו בתפליין.

האир המזרחה:

טור מ"ז נוספת להערכה 42 – וכן ראה טוב רואין על פסחים אותן השחילק בדעת רשיי פסחים ב, ב ד"ה 'הבקר אור' בין האיר "פני המזרחה" שהוא התחלת לבין האיר "כל המזרחה" שהוא הנץ.

הבאת שלום:

טור נ' נוספת להערכה 1 – וראה עין אי"ה פאה פרק א' אותן א' ופנסטי הראייה ח"ג אותן לה שכתב שדרישות השלום תביא לידי כך שייכירו את הסיבות המונעות את השלום, ומתוך ההכרה בגודלות השלום יתבררו הדעות ויאיר אור ד' בעולם, עד שלא ישא גוי אל גוי חרב, ולכן נאמר שיש להבאת שלום פירות בעזה'ז וגם שכר לעזה'ב כמדתה של השלום.

שם, לאחר הציוון להערכה 4 – ואמרו חז"ל "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום" [עוקצין פ"ג מ"ב. וראה ביאור של הראייה על הגודה של פסח טור קע"א בביאור דברי חז"ל אלו שכח השלום גדול מאד עד שנמצא אפילו בבעלי חיים].

טור נ"ב תוספת להערכה 35 – וראה טוב רואי על סוטה אותן ייח שהקשה כיצד מוחקים את השם הקדוש במקומן שאין עשה שידחה את הלא תעשה, שהרי יכולת לסרב. ותירץ שמצוותו בכך, עיין שם. ועוד הקשה שהרי יש מי שכותב שיש במחיקת השם גם ביטול עשה של "את ד' אלוקיך תירא" ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. ותירץ שבמקומן שתאסר עליו עולמית גדול השלום שעשה דוחה לא תעשה ועשה, וזהו כבודו של המלך שהשלום שלו, שע"י שם קודשו מתרבה השלום, בניגוד לשילוח הקן לטהר מצורע שם הגمرا דחתה סבירה זו כיון שם השלום הוא רק לשעה.

שם, תוספת להערכה 37 – ועיין בשमועות ראייה על ספר בראשית עמ' קל"ח שכותב שלכאורה הערך העצמי של אמת יותר גדול מהשלום, שהרי السلام אינו מציאות הדבר עצמו, אלא סימן על מציאות ית"ש. והשלום אינו אלא הכללי, ואין הכללי עיקר כ"א מה שבתוכו, והאמת היא מציאות עצמו ית"ש.

הבאת שליש:

טור נ"ג תוספת להערכה 3 – ובטוב רואי על ראש השנה אותן ייד הוכיח מלשון הגם "וקים להו לרבען בין שליש לפחות משליש", שאין הכוונה למדוד במידה הפשטוה של הזמן, ופשטות לכך שכוננת חז"ל שהבאת שליש הוא במשקל. ואין מידה זו מדוקיקת, אך אפשר לדעת מתי הגדיל ודאי לא הביא שליש.

טור נ"ו לאחר הציון להערכה 33 – ויש מן הראשונים שכותב שדדה שיש בה התבואה שהביאה שליש בשבעית אסורה בעבודה עד שתשלם אותה התבואה [Րיטב"א ר"ה ט, א]. ויש מי שהעיר על כך שהיא שיטה מיוחדת שלא מצאנו לה חבר בדברי הראשונים ז"ל שיאסר לעבד את כל השדה כולה [טוב רואי על ר"ה אות יג והסביר את שיטתו שהוא מפרש מה שאמרו חז"ל 'קוצר של שבעית שיצא למוצאי שבעית' שימוש התבואה עצמה לא צריך לטעם תוספת שבעית, שהרי כשהביאה שליש אסורה משום פירות שבעית עצמן. אלא 'קוצר' הינו שאסורה כל עבודה השדה שיש בה קוצר של שבעית היוצא למוצאי שבעית].

טור נ"ח תוספת להערכה 53 – שכותב שם"מ אינה אסורה משום ספיחין, אע"ג שלוקט אותה בתורת עשיים.

טור ס"א תוספת להערכה 97 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' מט שהעיר שלפי הירושלמי יש חילוק בין אם נזרע בבית, לבין אם נזרע בשדה ואח"כ בנה עליו בית שהוא חייב במעשר.

הבדלה:

טור פ"א לאחר הציון להערכה 190 – אדם ששמע הבדלה בבייה"כ אך התנה שם יזדמן לו להבדיל ביןו לבין עצמו לא יצא בהבדלה ששמעו כתעת. יש מי שכותב שלמ"ד שלעלם

יש בሪיה בדרבןן [יש"ש בב"ק, קונטראס הbrisrhah פ"ג] ממילא יבדיל שוב, ואפילו למ"ד שלקולה אין ברייה בדרבןן כיון שככל מה שיש ברייה הוא מצד הספק, וספקא דרבנן לקולא [ר' גיטין], והיה מקום לומר שלא יבדיל יש לומר שכיוון שלרוב הפסיקים אישור ברכה שאינה צריכה הוא מדרבןן, ממילא נאמר שאין ברייה לקולא יבדיל ואין זו ברכה שאינה צריכה [אגורות הראייה ח"ב אג' תש"ג].

שם, לאחר הציון להעраה 192 – יש שכtab שלכו"ע יוצאים ידי חובה בהבדלה שטעמים באמצע שמונה עשרה, וגם החולקים לא חלקו אלא לכתチילה, שי"ל שחייב הפסק, אבל בדיעבד שומע כעונה [אגורות הראייה ח"ב אג' תש"ג].

טור ס"ח תוספת להעраה 4 – ועיין שו"ת אורחה משפט סי' קכט שביאר בדעת הרמב"ם מן התורה די בזכירת דברים לכבוד שבת קודש, או בכניסתו או ביציאתו, ורק מדרבןנו הוא שהייבו שניהם. וכיון שתמיד קידוש קודם נמצא שלulos הבדלה היא בדברים סופרים.

טור ע' לאחר הציון להעраה 252 – בדיון קטן שהגדיל במצאי שבת, יש מי שכtab שלמרות שחיבור הבדלה חל רק בסוף שבת ולפי זה הקטן עדין לא התחייב במצבה הבדלה, אך באמת גם קטן ישנו במצבות רק שהتورה פטרה אותן, ולכן יש לומר שלא נפטר לעניין הפקעת החיוב ממנו שיגדל [שו"ת אורחה משפט סי' סב].

טור ע"ג תוספת להעраה 89 – וראה במאמרי ראייה מאמר 'קדש וחול בתחית ישראל' שכtab שההבדלה בין הקודש לחול מקבילה להבדלה שבין אור לחשך. אך למatters הבדלה שביניהם ישנים יחסים הדומים בין האור והחשך והם משלימים זו"ז, ורק בנסיבותם הממלאים תפקדים בשלמות. והוא הדיון גם בין הקודש והחול, מציאות הקודש מבהקה רק מתוך מציאות החול, ולכן האומר "כל גראני תרומה – לא אמר כלום". אלו צרכיהם גם לקודש וגם לחול, אלא שדרשו הגדרת הגבולות שביניהם והבדלתם.

טור פ' לאחר הציון להעраה 183 – יש מי שכtab שרואוי לעורר שאין למלא כוס הבדלה מאין של שביעית יותר ממידתו שיישפוך לסימן ברכה, כיון שמאבד פירות שביעית [קונטראס אחרון שבת הארץ אות כב].

טור פ"א תוספת להעраה 188 – וראה שבת הארץ, קונטראס אחרון אותן כב שדן לפי שיטת המשנה ראשונה פ"ח מ"ז שעיקר טעמא שלמעט באכילתם אייכא גם בשביעית, שי"ל שלכתチילה אין להבדיל על יין של שביעית משום שהנשים נהגות שלא לשותות מכוס הבדלה, והרי הוא ממעט באכילתו אם אין המבדיל שותה כל הкус. ותלו依 בשאלת האם דבר מועט מותר לכתチילה.

שם, לאחר הציון להעраה 199 – ובלייל הסדר החל במצאי שבת, מברך אחורי ברכת פרי

הגפן והקידוש ברכות מאורי האש והבדלה, ואומר הבדלה זו מיושב כמו הקידוש [הגדה של פסח עולת ראה עמ' יד].

הבחנה:

טור ק"י תוספת להערכה 109 – ובשור"ת עזרת כהן סי' יז כתוב שגם לדעת הרא"ש והטור وسيעתם שפסקו הרביה יהודה, שגם במזונה חששין לעיבור שמא לא נתהפה יפה יפה, פשוט שאין זה אלא כדי לא להוציא אותה מכלל גזרת הבחנה, שגורו בכל מקום שיש חשש זה, ולא פלוג. אבל אם היה צד אחד שלא הי' שיק בביות דשכיחי להתעורר ע"י, והוא צריכים לגוזר דוקא במזונה, משום חשש עיבור, י"ל שגם הם היו מודים ולא היו חששים לזה משום מלתא דלא שכיחה לא גוזרו רבנן.

טור קי"ב לאחר הציוון להערכה 137 – יש מי שכותב שגם נשתייחדה לנכרי, פשוט הדבר שצרכנה הבחנה לכוי"ע [תשובה הר"ן והרב"ש תש"ב], שהרי אין חילוק בין מיויחدة לנכרי למיויחدة לישראל, כיון שהטעים בפילוגו הוא שהסכמה להתייחד לו וממי לא דעתה ג"כ להתעורר. וגם פلغש המיויחدة לנכרי, אע"פ שלא נתייחדה לו ע"פ נימוס (נישואין אゾרתיים), אסורה ללא הבחנה. ואפילו אם הפילה, ויש רגלים לדבר שלא נבעלה מיד אח"כ, ככל זאת אסורה ללא הבחנה. אולם יש מקום להקל עליה שלא למנות מעט שימצא מביתו וחדלה ההתייחדות אלא מעות פרישתה ממנו [שור"ת עזרת כהן סי' יד].

הבלעה:

טור קל"ד תוספת להערכה 47 – וכן שבת הארץ פ"ה הי"ג, ושם בקונטרס אחרון כ"ג כתוב שלשית התוס' שਮותר למכור בהבלעה שלו ושל חברו, הוא הדין שי יכול למכור פירות שביעית בהבלעה עם פירות ששית או עם דבר אחר. וכן ניתן לצרף את שני ההיתרים – שאחר ימכור וגם יעשה הבלעה.

שם, לאחר הציוון להערכה 48 תוספת הערכה על המילימ' 'בהבלעה מותר' – ובשבת הארץ קונטרס אחרון א' כתוב שהטעם שמוהרי"ט מצרייך להשכיר דוקא בהבלעה, הוא כדי שיהיה אפשר לומר שאין כוונת ישראל שעבודת הגוי בשבעית אלא בשאר שנים, ואינו דומה לשבת שהבלעה כזו לא מועילה כי הדרך היא שעובדים בכל יום, משא"כ בקרקע שהדרך להניחה שנה או כמה שנים.

הברכה:

טור קנ"א תוספת להערכה 73 – יש מי שכותב שגם אדם עבד את הקrkע بلا שינוי מדרכי העבודה בכל השנים, הוא עובר בעשה מדאוריתא [שבת הארץ פ"א ה"ד]. ואפילו אם עשה רק עבודה אחת כدرך שעושה בכל השנים [קונטרס אחרון שבת הארץ סי' ב' אות א].

טור קנ"ד תוספת להערכה 128 – ועיין בשו"ת משפט כהן סי' כד אות ב, בפירוש הסוגיא בסוטה לדעת הרמב"ם, ודיוון בדברי הכס"מ.

הגבלה:

טור קע"ג תוספת להערכה 36 – ועיין באין איה מסכת שבת פרק ט' אות כד, מדו"ע רק אחרי שנאמר בשני בשבת "ואתם תהיו לי מלכת כהנים", נאמרה מצוות הגבלה. שם, תוספת להערכה 40 – ועיין באין איה מסכת שבת פ"ט אות מה שביאר מדו"ע לא נאמרה מצוות הגבלה במפורש, אלא נלמדה מכך שלא נאמר מה אמר הקב"ה למשה ומה אמר משה לישראל.

הגדה:

טור קע"ט לאחר הציון להערכה 37 – יש מי שכותב שלפני הגדה יאמר ויכוין לקיים ולצאת ידי מצוות סיפור יציאת מצרים [הגדה של פסח לראייה קוק עמ' כ'].

טור ק"פ לאחר הציון להערכה 45 תוספת הערכה למילימ "וכתבו האחרונים" – ובהגדה של פסח להראייה עמוד כ כתוב שכולם מחוויבים בכל האפשרות לשבת אצל השלחן להגדה. שם, תוספת להערכה 48 – ועיין בשו"ת אורח משפט סי' קכח שכותב שיש להיזהר לדעת ביאור ההגדה בלא"ז, ولברא לב"ב לכיה"פ את ג' הדברים של ר"ג.

טור קפ"ט תוספת להערכה 189 – ועיין בשו"ת אורח משפט סי' קכח שכותב שחייב כ"א לדעת פירוש הפשטות בהגדה מתחילה 'עבדים היינו' עד 'ה'ז משובח', ומתחילה עובי ע"ז' ו'פסח מצה ומורור' ובכל דור ודור' עד ברכת 'гал ישראל'. ולתרגם לב"ב שיבינו.

טור ק"צ לאחר הציון להערכה 198 – נחלקו הראשונים האם 'מה נשתנה' הוא חלק מההגדה או לא. [רמב"ם פ"ח ה"ב "ואומר הקורא מה נשתנה" וסדר השאלות הינם חלק מצוות הגדה, אך בהגנת השו"ע ס' תעג סע' ז' בשם מהרי"ל שימושם שם שעצם ההגדה מתחילה מעבדים היינו ועיין בלבנטיבות ישראל ח"ב עמ' ק"ז-ק"ט באורך ביאור השיטות].

הגהה:

טור קצ"ז לאחר הציון להערכה 50 להוסיף פסקה – ספר תורה שנקנה מן הנכרי, יש מי שכותב שם אותו ראוי להגיה. אך הגהה זו לא תוכזינו לגמרי מכלל ספק, שהרי עיקר החשש בספר שכותבו גוי הוא מצד הכוונה ולא על זיווף הכתב, אלא שלרוחה דמלתא מצד החשש שישRAL מכר להם ספר פסול. וכן אם יש להם ספר אחר ישתמשו בו [שו"ת דעת כהן סי' קעב].

טור קצ"ט לאחד הציון להערכה 75 – יש מי שכותב שוגם מלך יוצא ידי חובה בשני ס"ת שלו עיי' שהגיה בהם אותן אותן [שו"ת דעת כהן סי' רלא].

הगעלה:

טור ר"ד תוספת להערכה 144 – ובטעמו של הב"ח עיין שו"ת אורח משפט סי' קד. טור רט"ז תוספת להערכה 16 – ועיין בשו"ת אורח משפט או"ח סי' קד שכותב שמשמעות זה גם ידות הכלים צרכות הגעללה, שכיוון שחושין לתשמש של מקרה, חישיבנן שמא פעם אחת נתרתחו הידות ולכנן צרכות הגעללה בפני עצמן, ואי אפשר שיתתרתחו כהगעלת הכלים כיון שהרי אסור להשוחות בהגעללה זמן מרובה.

טור רכ"ה תוספת להערכה 265 – ועיין שו"ת אורח משפט סי' קד שהקשה שם ידות הכלים צרכות הגעללה כמוותן, אע"פ שלא נשתמש בהן, א"כ מוכחה מכאן שכח ההגעללה צריך להיות יותר גדול מכח הבליעה, וא"כ מדו"ע בכלי שני פוסקים שצריך הגעללה בכלי שני ולא בכלי ראשון. ויישבו בכמה דרכיהם.

הגרמה:

טור רמ"ד תוספת להערכה 1 – ועיין אגרות הראייה א' אגרת קעה שכותב שישנם שני מנהגים. האחד מנהג חדש שהשו"ב צריך גם לעשות את פעולה השחיטה בפועל, והשני – מנהג בני מערב, שאין הדבר כן. אלא שהחכם הוא השו"ב, הוא בודק את הסכין ומוסר אותה לטבח והוא יודע רק חמוץ הלכות שבשחיטה: שהייה, דרשה, חלדה, הגרמה ועיקור, והוא שוחט. ולאחר השחיטה השו"ב בודק את הראייה. ודרכן זו יותר קרובה לרוח ישראל סבא ועדיפה יותר.

הדור מצוה:

טור רע"א תוספת להערכה 1 – וראה עין אליה ברכות פ"א אותן קנו שכותב שתכליית הפאר וההידור הוא תמיד לפעול על זולתו. גם תכליית הידור מצויה היא עצת ד' שהascal יפעל על הרgesch, שיש בה ג"כ עניין הקרוב לפועלה על הזולת. וראה גם אורחות הקודש ח"ג, עבודהת הקדש עמי' קצט.

טור רע"ב, תוספת להערכה 2 – ועיין עין אליה ברכות פ"ט אותן רסת שיש יופיiscal וויפי חושי, והעיקר הוא היופי השכללי, דהיינו צדקה, מישרים, מעשים טובים ומדות טובות, והיופי החושי צריך שייהיה טפל לו. אמן הטפל ג"כ משמש הגון ויפה, ע"כ 'זה אל-יא וננווה' – התנאה לפני במצוות.

שם, תוספת להערכה 6 – ועיין אוצרות הראייה ב' הדran על הש"ס עמוד 221 שתלה את השאלה האם הידור הוא דורייתא או דרבנן, במקור בפסק.

שם, תוספת להערכה 10 – ולכון כתוב הראי"ה קוק בספר מצוות ראי"ה סי' טרעה ט' א שההידור צריך להיות כמו שתקנו חז"ל. לכן בנסיבות חנוכה נראה שעדיף להדליק בשמן שצלייל נהוגה טפי' משמנן זית על אף שהנס היה בשמן זית, שהרי הסיבה שהיזור ויב"ל אחר שמן זית הוא כיון שצלייל נהוגי ולא מכיוון שבו נעשה הנס. ובשוו"ת משפט כהן סי' צה הוסיף שכשאדם אינו יכול לקיים הידור בנסיבות חנוכה כתיקון חכמים, אין עניין שישנה ויבדה הידור מלבו.

טור דע"ד לאחר הציון להערכה 36 – וכן יש מי שכותב שהנחה תפילין של ר"ת הינה בכלל הידור מצוה' ע"פ הזוהר הקדוש (ולא למןחים מדין ספק ספקא), שחלילה לנו להחזיק לחוטאים את כל המון עם ד', אותם שאינם זהירים בהנחה תפילין של ר"ת [חכש פאר יב-יד].

שם, להוסיף פיסקה – יש מי שכותב שגם אם יש מקום להידור שאינו מגדר המצווה כגון גימוניות של זהב, מ"מ אם יש בדבר איזה שהוא פסול, גם אם נבטל את הפסול ע"י ביטול ברוב, מ"מ אין להדר בדבר זה [ע"ז הדר עמוד כ].

שם, תוספת להערכה 43 – ובביאור עניינו הפנימי כתוב בעין איה ביכורים אותן כת שאומה שיש לה נפש רמה השואפת להגדיל פועלה בעולם, ע"כ תשאוף גם לעושר ע"י העבודה. אמן העושר לא יהיה מכובן לעצמו כ"א שעיל ידו תבוא להאיר את עצמה ואת העולם כולו, באור החכמה והדעת האמיתית, אור ד' אלוקי ישראל.

טור דע"ח לאחר הציון להערכה 107 – יש מהאחרונים שכותב שמותר למחוק אותן בספר תורה כדי להזכיר ולזכיר יותר בהידור, ואפי' בשמות הקודש שאינם נמחקים אפשר שאיןanza איסור מהתורה [שו"ת דעת כהן סי' קטה].

שם, להוסיף פיסקה – יש מהאחרונים שכותב שלא התירו תורה בי"ט לצורך הידור מצוה בכיסוי הדם [שו"ת דעת כהן סי' יא בדעת הט"ז].

טור רפ"ב תוספת להערכה 152 – ועיין שו"ת אורח משפט או"ח סי' ק מג ובטוב רואי אותן מב שביאר מדוע שיק הידור מצוה ביותר במצוות נר חנוכה.

טור רפ"ג, תוספת להערכה 163 – ועיין בשוו"ת אורח משפט או"ח סי' ק מג שדן באופן דומה בשאלת האם עדיף לקיים מצווה בזריזות ללא הידור או שעדיין לדחותה ולקיימה בהידור. וביאר על זו הדרך שהסיבה שמשה רבינו הтурוב במלחת בנו כדי לאסוף אנשים רבים למלאן לפרסם בעמיהם את הברית, ולא מחמת סכנות דרכיהם, שהרי ידוע שככל בני שבט לו לא חששו לסכנות הדרכיהם, ואחרי שנענש הבין שטעה.

שם, לאחר הציון להערכה 164 – יש מי שכותב שהידור אין לאו של בל תשחית [ע"ז הדר עמוד כד], וכן כתוב שלא שיקanza בזה לאו של לא תתגוזדו [שו"ת משפט כהן סי' קכח].

שם, תחילת פרק ו', להוסיף העירה על המיללים 'הידור מצווה וזריזין מקדימין למצווה' – עיין באוצרות הראייה ח"ב עמוד 221 שהאריך בעניין.

הדחה (א) :

טור רצ"א תוספת להעירה 96 – ש"ת דעת כהן סי' רכו.

טור רצ"ב לאחר הציון להעירה 103 – יש מי שכחוב שכוס של יי"ג נכשרה ע"י הדחה ג' פעמים ולכאורה דבר זה נלמד מהאגדה [ש"ת משפט כהן סי' סח].

הדלקת הנרות (במקדש) :

טור שט"ז לאחר הציון להעירה 38 – השמן צריך להיות טהור. יש מי שכחוב שכיוון ששמן נחשב משקה,ermen טמא שנקרש וחוזר ונימוח הרי הוא טהור. והטעם שבנס חנוכה לא הקרישו את השמן כדי לטהרו והוא משומש שלגביה המנוראה במקדש צרי' כתיתת', דהיינו שנכחת מזיתים, א"כ כשהנקרש אבד ממנו שם שמן. ואח"כ כשנעשה שמן ע"י המהאה אין זה כתית אלא מחו [מצות ראייה או"ח קנה, ב' הודפס גם בטוב רואי על שבתאות לט].

הדים :

טור שכ"ד תוספת להעירה 3 – ועיין רמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות סדר זרעים, שכחוב שודאי מעולם לא נסתפקו מהו פרי עץ הדר, והיתה הלמ"מ שהוא אטרוג אלא שנחלקו התנאים באיזו תיבת בפסוק מרמז הדבר. ועיין עץ הדס סי' נג לראייה קוק שכחוב שה"ה בהדס, שאע"פ שקל וטרוי הש"ס בפירוש ענף עץ עבות', ודאי הייתה הלמ"מ מסורת בידיהם שהוא הדס, אלא שבאו לסומכו לקרוא.

שם, תוספת להעירה 11 – ועיין באגדות הראייה ח"ב אג' תשח הדן בברכת פרי הצבר, ומוכיח שהחרדוּ הוא הצבר של ימינו.

טור שכ"ה תוספת להעירה 26 – ועיין עץ הדר סי' נג שהסביר מה ההו"א שפסול.

טור שכ"ו תוספת להעירה 36 – עיין ש"ת משפט כהן סי' כד, ובהערות הרצ"ה שכחוב שא"כ מותר להרכיב הדס בארץ (לשיטתו ששיך בהדס הרכבה, ראה העירה 271). וביעץ הדר סי' מה-מו למד מכך, שכמו שהדס מן הארץ ואע"פ שיש עוד מן הארץ, מ"מ רק הדס הוא הקשר לברכה, כך גם אטרוג המורכב בלימון אינו נחשב 'אטרוג' כשר, אע"פ שהלימון הוא מין אטרוג.

טור של"ח תוספת להעירה 218 – ועיין בשבת הארץ קונטראס אחרון סי' ט' בעניין פסיק רישא בדבר שאינו מתכוון בשבייעת.

טור שמ"א תוספת להעירה 271 – עיין עץ הדר סי' מו בעניין הדס מורכב.

*שם, בסוף הערך להוסיף פרק – י. **שביעית.** יש מי שכתב שהלוקח את כל ארבעת המינים מע"ה, נותן לו אתרוג במתנה [מהריי קורוקס בדעת הרמב"ם פ"ח הי"א מהכלות שביעית]. ויש מי שלמד מכך שאין הכרח לפרש שעיקוד העיטה הוא הלולב עצמו, וניתן ללימוד שאין קדושת שביעית בהדים [וככ"כ בשוו"ת צי' הקודש ח"ב סי' טו אות א בשם מהרי"ל דיסקין].

הדר דיןא; קם דיןא:

טור שמי' ב傍גרות הערך תוספת הערה על המילים 'דין בדיני ממונות' - וראה בשוו"ת עזרת כהן סי' מה וכן בשוו"ת משפט כהן סי' קלח שכתב שדיין 'הדר דיןא' ו'קם דיןא' אינם תלויים בדיני ממונות (מדין מחילה הפקר ויאוש), אלא שהמחלוקה היא במידת התורה, שכןון שנגמר הדין ע"פ גדרו, אין אנו חוששים כלל אם אח"כ נזמן העניין ע"פ כליל התורה בצורה המנוגדת לדין הראשון.

הויאל ואשתרי אשתרי:

טור שע"ז תוספת להערה 34 – ועיין טוב רואי על סוטה אותן פ' שהוכיח שגム לפיה לשנאה בתרא שם חייבין לומר שלגביו איסור עשה אמרין 'הויאל ואשתרי אשתרי'.

הוגה את השם:

טור שפ"א תוספת להערה 6 – ועיין בשוו"ת משפט כהן סי' צו בטעם האיסור. טור שע"ז תוספת להערה 71 – ועיין בטוב רואי על תענית אותן כ شبאיר מהי מעלה המקדש שמזכירים בו את השם המפורש.

הודאה:

טור שצ"ד תוספת להערה 25 – ובביאור שיטתו עיין טוב רואי על ברכות אותן צב. טור שצ"ו תוספת להערה 56 – ועיין טוב רואי על ברכות אותן מט שדן כיצד לקרוא אדם שניים מקרא ואחד תרגום בפרשת שמע. וככתב לדון שבפרשת שמע צריך לכפול כל הפרשה ולא יאמר אפילו פסוק ואח"כ יכפול אותו, שהרי יש מי שכתב שגם בכהאי גוננא יש איסור. עוד כתוב שם שדרך לימוד אין איסור, ושנים מקרא ואחד תרגום הוא דרך לימוד ולא מיחזי כשתי רשותות.

הודאת בעל דין:

טור ת"ה תוספת להערה 7 – ולכן אף שאנו יודעים שאין לו ממון, הودאת בעל דין כמאה עדים. ובאר אליהו ח"מ סי' מ' ס"ק א' וכן בטוב ראייה כתובות אותן קז, הוכיח שהగרא"א סובר שאין זה משומם הודאה אלא משומם שעבוד הגוף. ועיין אגרות הראייה ח"א אג' קLEG שכתב שלפי זה אף שאנו יודעים שההודאה היא בשקר הודאת בעל דין כמאה עדים דמי.

טור ת"ה תוספת להערכה 8 – ועיין טוב רואי על קידושון אותן ק שכתב שנראה שעיiker הטעם שאין אדם משים עצמו רשות ולא אמרינן בזה הودאת בעל דין, הוא משומם חב לאחוריini.

טור ת"ו לאחר הציון להערכה 15 – יש מי שדן האם הודאת בעל דין עדיפה מעדדים רק במקום שמודה על חובו, כגון שאומר על שטר חוב שפערן חציו והעדדים מעמידים שפערן כולו, שמחיש את דבריהם, או שגם במקום שאין הבעל חוב אומר חובה על עצמו אלא צוחה ואומר זכותו, אלא טעל פי פרטיה הדברים יוצאה שאין אלו יכולם זכותו, וממילא נעשה בדבריו חוב לעצמו [טוב רואי על ב"ב אותן נב].

שם, לאחר הציון להערכה 21 – יש מי שכתב שלא מצינו דין הודאת בעל דין אלא בדייני ממונות, מטעם שבידו להזיק לעצמו ולהפקר, ומנ"ל שזה מועיל לפסול [טוב ראייה כתובות אותן כת וכתב שבאים מועיל רק מדין שוי' אנטPsi', ולכן הקשה שם על דברי הפסיקים ששתייה מועילה מדין הודאת בעל דין].

הוראה:

טור תפ"ז תוספת הערכה לאחר הציון להערכה 9 על המילים 'הרי זה משובח' – וראה טוב רואי על ברכות אותן טעל דרך זו ביאר את דברי הר"ח בב"מ לג א על דברי חז"ל הווי רץ למשנה יותר מן הגמרא – שכשיעסוק במשנה לא תהא עליו חובת הוראה, וכשיעורוק בתלמוד חלה עליו חובת הוראה, ע"כ טוב להימנע מזה, ומדובר בשיש אחר שרואו להורות.

טור ת"צ' תוספת להערכה 58 – ועיין בשו"ת אורח משפט או"ח במילאים לסי' קנב שהאריך לצורך ידיעת המקורות.

שם, תוספת להערכה 60 – ועיין בעיטור סופרים עמוד י.

שם, תוספת להערכה 61 – ועיין שו"ת אורח משפט או"ח סי' סד שאסר חליבה ע"י ישראל בשבת בכל אופן ומה שכתב בזה.

שם, לאחר הציון להערכה 66 – יש מי שכתב שモטל על כל בעל הוראה שייהיו עינוי ולבו תמיד בטובתם של ישראל, ולא לחוש כלל למה שמקיעים לשעה איזו מצוה מפני הכרה [מבוא לשבת הארץ אותן טו].

טור תצ"א תוספת להערכה 72 – ועיין טוב רואי עירובין אותן לג בעניין חומרא במקומות שיש ספק במינו.

טור תצ"ב תוספת להערכה 88 – ועיין באර אליהו חו"מ סי' כה, א ס"ק יא שדקדק בדברי הגאון שמסמיך את דין זה על הפסוק "ועצומים כל הרוגיה", שזה שייך רק במקום שרואו

להוראה שהגיעה למידה זו, דהיינו בין ארבעים, כדאיתא בע"ז, יהיה תלוי לפי השיטות שם מי נקרא ראוי, וכשאין גدول הימנו גם בפחות מארבעים מקרי הגעת להוראה. טור תק"י לאחר הציון להערכה 333 – ויש מי שכטב שיכל לומר שאינו עונה למעשה אלא שבמקומו כך הוא מורה, ואם השומע סומך על כך אינו נזק למחות בידו [שוו"ת משפט כהן סי' סוף].

הזהה (ב):

טור תקע"ו תוספת להערכה 90 – ועיין עוד בשוו"ת דעת כהן סי' מ מה שכטב בעניין דבר שיש לו שינוי השם בלשון חכמים, וחילק אם השינוי באיבר אחד או שינוי בכללו. טור תקפ"ה לאחר הציון להערכה 228 – אגד בידי שמות כשר באזוב [פורה פ"א מ"ט ועיין שו"ת דעת כהן סי' קפב שכטב שאין למד מוסכה לאזוב בפסח מצרים שאגד בידי שמות לאו שמייה אגד, משום שאין למדוע שעה מדורות, או משום שהוא לפני הדיון].

הזמה:

טור תרי"ב לאחר הציון להערכה 34 תוספת הערכה למיללים 'מירושלים לצד מבוקר עד ערבי' – וראה טוב רואי על כתובות אחרות נז שלמד מכך שלפי דברי התוס' בגיטין פ, א ד"ה 'כי' שהני ושילוי היו סמכים וכיולים לבוא לשם ביום אחד, רק בכחאי גוננא שאין בו משום הזמה – השטר הוא רק מחזי לשקר ואשר בדיעד. אבל כשהשינוי של המקומות יכול להביא לידי הזמה לפי הזמן הכתוב בשטר, זה גם ר"י מדנפי"ר בתוס', בכתבות כא: ד"ה האמר יודה דחשיב שקרה ממש ואפילו בדיעד פסול.

שם, תוספת הערכה על המילים 'גמל פורה' – ועיין אגרות הראייה ח"א אג' קג שהקשה על דברי הגمراה שם, מודיע הביאה שתי הוכחות לזה שאין חוששן לדבר שאינו מצוי, וראה מה שתירץ.

טור תרי"ח לאחר הציון להערכה 83 – ובטעם הדבר שציריך הזמה דוקא בפני העדים, יש מי שכטב שהוא משום שהזמה מעמידים על העדים עצם לחיבם, ואין מקבלים עדים שלא בפני בע"ד [טוב רואי כתובות אותן].

הזמןה (א):

טור תרכ"ג תוספת הערכה למיללים 'או מתפiso בקדושה' – ועיין עולת ראייה ח"א עמוד קצב שמה שמצאננו בתפילה לשון "הריני מזמן את פי" הוא כיון שבדברו יש כוח כפול – דבר קודש ודיבור חול, כאשר האדם ניגש להחל את דברו בקדוש הוא צריך להזמין את פיו הזמנה הרואה לקדושה, כדי שהדבר יבוא מהיסוד המקודש, מקור הדעת העליונה.

טור תרכ"ה תוספת להערכה 24 – ועיין טוב רואイ על סוכה אותן כא שהדין שבעל הבית צריך לעשות מעשה בסכך לשם מצות סוכה הוא מדרבנן. וטעמו הוא שכן שחל שם שמים וקדושה על הסוכה, ע"פ שיטת רשי' מאן דס"ל שצדיק יעבוד לשם ט"ל הזמנה מלטא, שכן שחלה קדושה על הדבר צריך להזמין ע"י מעשה. ואע"פ שהזמנה לתשמש קדושה מועילה בדיור בלבד בשאח"כ צר ב', מ"מ כאן, בגין הקדושה, לא מועילה הזמנה בדיור.

שם, לאחר הציגו להערכה 24 – הזמנה מחיים גם לאביי אינה אוסרת [שו"ת דעת כהן סי' רו]. טור תרכ"ו תוספת להערכה 33 – ועיין שו"ת דעת כהן סי' קו שדן האם התכרייכים עצם אסורים מדאורייתא או מדרבנן.

שם, לאחר הערכה 38 – יש מי שכחוב שאע"פ שאין הזמנה אוסרת, ואין איסור הנאה של ממשי מת מהחיל כ"א אחר שקבעו בו את המת, אסור לתת או למוכר חלק מבית הקברות של יהודים לשאים יהודים. שמאחר שכבר התחילו לקבור שם נתקdash כל שטח האדמה שנתייחד לשם קברות צבורים, ונתפשטה על זה קדושת בית הכנסת, והוא כמו אוזמנה וצר בהה תפילין, שאסור למייצר בה זוזי להורידו מקדושתו, ואסור למוכר או לתת חלק ממנו אפילו ע"י ז' טוביה העיר במעמד אנשי העיר [שו"ת דעת כהן סי' רא].

טור תרכ"ח תוספת להערכה 56 – ועיין בשו"ת דעת כהן סי' רז.

שם, לאחר הציגו להערכה 60 – לגבי אهل וציוון העשויים למת, יש מי שכחוב שהדבר תלוי באופן כוונת הזמנתו, שאם האهل הבניוי על הציוון נעשה לצורך שמירה לחיים – אינו אסור, אך אם לא נעשה לצורך החיים נאסר. והעיר שבקברי צדיקים שנגגו לבנות אهل כדי להתפלל שם, זה ודאי נעשה לצורך החיים ואין בו איסור הנאה. אך בAKER של איש פרטיא אלא שהי' חביב עד שבנו לו אهل, יש מקום לומר שנעשת לצורך המת ולכבודו ולא לצורך החיים, והי' מקום לאסור. אלא שם נשאר בתוך האهل מקום כדי קבר שלא נתiedyח רק למת הראשון הרי ודאי שניתן לקבור שם. והחלק באهل המכון נגד הקבר השני ראוי לומר שלא נתiedyח כלל שהרי אין הזמנה מחיים וממילא אינו אסור בהנאה [שו"ת דעת כהן סי' רו].

טור תרל"ו תוספת להערכה 143 – ועיין שו"ת דעת כהן סי' ריד, שדן לגבי מקום שהיה בית תפילה של עכו"ם וקנו אותו לשם בית הכנסת, והתייר למוכרו ולסמו על דברי המב"ט ח"ג סי' קמד שהतיר זאת אם אין מתפללים בבייהכ"ג (ולשנות את המעוות לקדושה חמורה אם אפשר, כדי לחוש לדעת האסרים בשו"ע או"ח סי' קנג סע' ד, ועכ"פ קדושה דומה זו), וזאת כיון שהוא גנאי גדול להתפלל שם.

טור תר"מ תוספת להערכה 187 - ובדין בתiya כנסיות שבבל עיין ש"ת משפט כהן סי' צו ובלנטיבות ישראל ח"ב לרציה קוק.

הזמןה (ב) :

טור תר"נ לאחר הציון להערכה 60 – ויש מי שכח שחייבים תקנו את תקנותם על פי הרגיל אז, ולא חילקו בעניין הפרטיהם כיון שסתם אישת בעיר וסתם גבר בכפר. וכיון שכח תקנו אין לשנות, שלגבר נותנים זמן ולא לאישה [באר אליהו ח"מ סי' יד סע' א ס"ק ט'ו בדעת הטור והרמ"א הודפס גם בטוב רואין על מסכת ב"ק אות צד].

תרנ"ד תוספת להערכה 114 – ועיין באր אליהו ח"מ סי' ה סע' א' ס"ק ד, הודפס גם בטוב רואין ב"ק אות צה שהקשה שלכאורה אין לחלק בין התחילו ללא התחילו בין אם הטעם הוא משום ימי קצר ובין אם הטעם הוא משום טרdot העם בצורך יוט. ועיין מה שתירץ שם.

שם, לאחר הציון להערכה 117 – אבל אם הזמןנו לדין לאחר סוף שעה חמישית, שהוא אחר זמן ישיבת הדיינים, אין בכך איסור, כיון שאין להם איסור בישיבותם, אלא שאין להם חיוב לשבת יותר אפילו אם הם דיינים קבועים שעלייהם מוטל לשבת תמיד [באר אליהו ח"מ סי' ה סע' ג ס"ק ז; הודפס גם בטוב רואין על שבת אותן טו].

טור תרנ"ה לאחר הציון להערכה 130 – ויש מי שלמד שימוש הרמאים עכשו קובעים זמן بلا חקירה [עיין בбар אליהו ח"מ סי' ה סע' א ס"ק ג בדעת הרמב"ם סנהדרין פ"ה וכן נראה מדעת הר"ף והרא"ש ועיין שם שבאיור מחלוקת הראשונים בביאור הסוגיא הודפס גם בטוב רואין על מסכת ב"ק אות צו].

טור תרנ"ז תוספת להערכה 151 – באר אליהו ח"מ סי' יא סע' ג, ס"ק יב הודפס גם בטוב רואין על ב"ק אות צד.

שם, תוספת להערכה 156 – ועיין באר אליהו ח"מ סי' יא סע' א ס"ק ז הודפס גם בטוב רואין על ב"ק אות צד א.

טור תרנ"ח לאחר המילים 'ולבקש זמן אחר' – וסתם זמן ב"ד שלושים יומם, אבל אם לפי ראות עיני ב"ד מכיריים שצרכי יותר זמן משלושים יום – מרוחקים לו [באר אליהו ח"מ סי' יא סע' א, ס"ק ט הודפס גם בטוב רואין על ב"ק אות צד א].

טור תרנ"ט בסוף הערך – אם קדם התובע ושלח מתנה לדין קודם שיזמין את הנאשם לדין, אין הנאשם יכול לפוסלו, אך הדין רוצה להימנע מאותו דין מידת חסידות [שו"ע ח"מ סי' ט סע' ב' ועיין באר אליהו שם ס"ק ה' מה שהקשה בזה].

להוסיף ערך "הזמןה (ג)": מתי מותר להזמין את חברו לסעוד עימו. אל;ifcir אדם בחבירו לסעוד אצלם יודיע שאינו מעוניין בזה [חולין צד א]. יש מי שכתב שאין בזה אלא משום מזות חסידות, אבל אין בכך אישור של גניבת דעת. ועוד כתוב שם הפת מרובה, באופן שהיה ראוי שיקבל את הזמןה, אך פ' שיוודע שלא יקבלו, אין בזה גם אפילו משום מזות חסידות, שהרי הזמןן פיו ולבו שוים, והמניעה אינה אלא משום המזומן, אין כאן החזקת טובה בחינם, שהלה דומה כאומר הריני התקבלתי [טוב ראוי על תענית אותן ל].

היזק שאינו ניכר:

טור תש"ה תוספת להערכה 33 – שות אורה משפט ח"מ סי' כו ועיין שם שהילק שדווקא במקום שמייק את חברו ללא טעם עובד משום 'ואהבת', ועיין שם שהאריך בזה. טור תש"ו תוספת להערכה 43 – ועיין באր אליהו ח"מ סי' כה סע' ג' ס"ק כז מה שביאר בדעת הרמב"ם והשו"ע.

טור תשכ"ב פסקה ראשונה להוסיף בהערכה 191 – ועיין באר אליהו ח"מ סי' א, ד ס"ק כ'.

החזק כפרן:

טור תשכ"ג תוספת להערכה 3 – ועיין Tos' ב"מ טז ב ד"ה 'ומשום' שכתב שהמוצא שטר חוב בשוק, אך פ' שכתוב בו הנפק, לא ייחזרנו לבעלים משום שחוששים לפירעון, ואילו בהחזק כפרן לאותו ממון משום שבנפל מוכחה שלא היה נזהר לשומרו משום שפערעו הלווה. ועיין באר אליהו ח"מ סי' מא סע' ד ס"ק כ"ט וכן טוב ראוי על ב"ב אות קסה שהוא הדין לשאריי הוכחות שמחזקות את התובע, כגון עדי קניין ותוק זמנו, שבאופןים אחרים אין חשושים לפירעון, מכל מקום מדנפל אתרע, וחוששין לפירעון וכשהלוה טוען פרעתיו נשבע היסת ונפטר.

טור תשכ"ד תוספת להערכה 18 – אגרות הראי"ה ח"ג אגרת תתקכבר.

טור תשכ"ה לאחר הציון להערכה 32 – ויש מי שכתב שם שצרכיהם שיהי' דוקא בבי"ד הוא כדי שיהי' מוחזק כפרן גם לעסק אחר [אגרות הראי"ה ח"ג אגרת תתקכ"ב].

טור תשכ"ט תוספת להערכה 80 – ועיין אגרות הראי"ה ח"ג אגרת תתקכ"ב מה שכתב בזה.

הטבת הנרות:

טור תשמ"ז תוספת להערכה 70 – ועיין בטוב ראוי על מסכת ברכות אותן רלה שambil את החלוקה בין חמשות הנרות לשניים האחראונים, וכותב שעוניינם שווה לחולקה בין

חמשת מיני הפירות הראשונים בשבועת המינים לשני המינים האחרונים. שהחמשה הראשונים מבטאים את הצד הרוחני והשננים האחרונים את הצד המעי.

הטבת חלום:

טור תשנ"ג תוספת להערכה 2 - ועיין עין איה על מסכת ברכות פ"ט אותן מה מהות הצורך בתיקון חלום.

טור תשנ"ד להוסיף הערכה על המילים 'טבא הוא וטבא ליהו' – ועיין עין איה על מסכת ברכות פ"ט אותן מטה מה שביאר בלשון זאת.

טור תשנ"ד תוספת להערכה 9 – ועיין עין איה על ברכות פ"ט אותן נ שפירים מדוע דוקא שבע פעמים.

פרק ט

הטמנה - הפה שאסר

הטמנה:

טור י' תוספת להערכה 91 – ועיין ש"ת אורה משפט סי' נז שם פסק הראייה קוק להקל בשעת הדחק בהטמנה כאשר המכסה פתוח קצת למעלה.

הטפת דם ברית:

טור כ"ב לאחר הציון להערכה 12 להוסיף פיסקה – הנימול כהילכתו ולא יצא ממנו דם, יש מהאחרונים שנסתפק אם צריך להטיף לו דם ברית [טוב ראוי על שבת פרק יט אותן קלט, והובא גם באוצרות הראייה ח"ג אות ד. והוכיח מרשי"י שסובר שדם ברית הוא חלק מהמצויה].

טור ל"ב לאחר הציון להערכה 101 להוסיף פיסקה – גר קטן שנימול לשם גירות, וגדל ומחה, ולאחר מכן חוזר בו ובא להתגיר – יש מן האחרונים שכטב שאין צריך הטפת דם ברית, כיון שבשבועה שניIMAL בקטנותו נימול לשם גירות [מנחת חינוך סוף מצויה בד"ה 'במשיל'], ויש שתלה זאת בשאלת האם מחייב גיז – שמקיע את הגירות רק מכאן ולהבא – ואז מילתו הראשונה נחשבת לשם גירות, או שמהאותו היא מייעור עקר – שעוקרת את הגירות למפרע – ואז אינה נחשבת לשם גירות, ורק הטפת דם ברית [ש"ת דעת כהן סי' קנא הודה גם בטוב ראוי על כתובות פרק א אות כב].

שם, להוסיף פיסקה – היישמעאים, שמנางם למול ולא לפרווע [ע"פ זוהר וארא דף לב א], כשבאים להתגיר לא די להם בהטפת דם ברית, אלא צרכיהם פריעעה גמורה, וממיילא תהיה גם הטפת דם ברית, שהרי בגודל א"א לפרווע בלי עשיית איזה חיתוך, ובוודאי יהיה גם דם ברית [ש"ת דעת כהן סי' קנג ד"ה 'ובעיקר'].

טור ל"ו לאחר הציון להערכה 144 להוסיף פיסקה – מקום שאינו יכול למול ע"י ישראל בזמנו, אין להתир לכתחילה למול ע"י נכרי, או תוך זמן, או בלילה, על דעת שלאחר זמן יבוא מוהל ישראל ויטיף ממנו דם ברית. שכן היתר לבטל בידים מצות מילה – ואפילו ע"י הפקעה – כדי שלא לעבור על ביטול מצוה באונס [ש"ת דעת כהן סי' קלח].

היכל:

טור ס"א לאחר הציון להערכה 365 להוסיף פיסקה – הסותר ابن אחת מן ההיכל – וכן מן המזבח או משאר העזרה – לוקה. ואיסור זה הוא רק כאשר עושה זאת בדרך השחתה [רמב"ם יסודי התורה פ"ו ה"ז]. לעומת זאת באיסור מחיקת השם נחלקו האחרונים: רבינו עקיבא גלזנר

כתב שגם בזאת האיסור הוא רק דרך השחתה, והראייה קוק בשו"ת דעת כהן סי' קעה ד"ה 'ומה שכותב' דיק מהרmb"ם יסודי התורה פ"ו ה"א שהוא גם שלא בדרך השחתה].

הכחשה:

טור ס"ד תוספת הערכה למיללים 'הכחשה היא בעדות עצמה' לפני הערכה 1 – ועיין אוצרות ראייה ח"ג אות ז שביאר שלשון "הכחשה" נופלת דוקא על הכחשת עדות, ולא על שאר סתיות דעה. לכן החולק על מסורת של בית דין שקיבלו איש מפי איש – נקרא "מכחיש מגידה", כהכחשת עדות. אך החולק על תקנותיהם וסיגייהם של בין דין גדול, שתוקנו במסברא ולא מסורת – איןנו נקרא "מכחיש מגידה" אלא "כופר בפירושה".

הבנייה:

טור ק"ז לאחר הציוון להערכה 60 – וביארו את טumo שאעפ' שיש חזקה שלא נולדה – חזקה זו מועילה רק בזמן שעבר, שאנו אומרים שמספק לא נולדה עדין, אך לגבי זמן העתיד – שם היא עתidea להיולד היום יהיה בה איסור הינה – החזקה לא תועיל, שהיא חזקה להבא [שו"ת משפט כהן סי' קלח ד"ה 'יעד"ת', ומביא ראייה לזה מגיטין כה, א שמא מת לא חישין שמא ימות חישין].

הכנת אורחים:

טור קכ"ז לאחר הציוון להערכה 15 – והטעם לזה הוא, שהכנת אורחים גומל גם חסד גשמי-זמן – להמציא לאורח את צרכיו החסריים לו, וגם חסד רוחני-נצח – שמAIR את נשמו של האורח ע"י אהבה וידידות של המארח [עלות ראייה ח"א עמוד סד].

הבשר:

טור קע"ד תוספת להערכה 179 – וכן הוכיח בשו"ת משפט כהן סי' מד ד"ה 'יעד"ת' שלרmb"ם אין דין הכשר במחובר כלל.

הלבנת פנים:

טור ר"ח לאחר הציוון להערכה 14 – ועכ"פ הוא איסור DAORIYTAA [אוצרות הראייה נספח באות ו, שמשמע שהוא DAORIYTAA כאנוגאת דברים].

טור ר"ט תוספת להערכה 39 – ובטוב רואין על סוטה פרק א אותן לא נשאר בcz"ע על מקור זה, לשיטת הירושלמי שחביב אדם להיכנס לספק פיקוח נפש כדי להציג את חיירו מודאי פיקוח נפש, ואם כן מળן שחביב למסור נפשו בודאי בשביל להציג את חיירו מהלבנת פנים, אולי חייב רק להכנס עצמו לספק פיקוח נפש.

שם, לאחר הציוון להערכה 45 – ויש מן האחראונים שכותב שככל זה נאמר דוקא במקרה

שהלבנת הפנים תוריד את ערכו של הנעלב בעיני הרבים לנצח [עין איה ברכות פרק ו סוף אות מ וכותב שם שהלשון "נוח לאדם" משמעוtheta שrok מצד הרגש הישר ראוי שיהיה כן, אך מצד התורה אין ראוי לעשות כן בפועל]. נוח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חbijeo ברבים [בבא מציעא נט]. ויש מהמפרשים שפירושו כפשוטו הלכה למעשה [תוס' סוטה שם, ש"ת דעת כהן פד ד"ה 'ולכאורה'].

הלוואה:

שור רכ"ב לאחר הציון להערכה 115 – ויש שפירושו את הטעם לזה, שלושים יום נחשבים להפסק זמני בענייני החברה והמשפחה, וכן שמצאננו לגבי וסתן של נשים [עלות ראה ח"א עמוד שפה]. הובא גם בעין איה ברכות פרק ט אות קכב].

הלכה:

שור רנ"א לאחר הציון להערכה 154 – ויש שכתבו שמה שנטעה התלמוד הבבלי על היירושלמי הוא רק לאחר שנטקבל בארץ ישראל [ש"ת חתום סופר יוז"ד סי' רלג, ש"ת דעת כהן סי' קעה ד"ה 'נשאר'].

שם, לאחר הציון להערכה 161 – ויש מי שדרכו הייתה להניח שיטת הש"ס שלנו כדי לאחזה שיטת היירושלמי [רבי אליעזר הקלייר, ע"פ Tos' חגיגה יג א ד"ה 'ורגלי' וחומר ירושלים שער ה]. *טור רנ"ב לאחר הציון להערכה 168 להוסיפ פיסקה – כאשר נחלקו הבבלי והירושלמי לגבי מעשיות שאירעו בארץ ישראל – דברי היירושלמי עיקר, משומם שהם היו בקיין יותר במשמעות שאירעו אצלם [מהר"ץ חיות גיטין ז א].

שור רפ"א לאחר הציון להערכה 542 – וכן אין לפרש סתם משא ומתן בש"ס בשיטת בית שמאי [ש"ת דעת כהן סי' קפח ד"ה 'עב'].

טור רפ"ד תוספת לר' 581 – ובש"ת משפט כהן סי' צו ד"ה 'זקן' נקט שזוהי דעת רוב המפרשים, וסמרק עליה להלכה.

טור רצ"ה תוספת להערכה 57 לפני המילים "זע" יד מלאכי" – וכן כתוב ש"ת משפט כהן סי' צו ד"ה 'זקן' שהיא הלכה רוחחת.

שור ש"א לאחר הציון להערכה 860 – ודבר זה הוא קל וחומר, שהרי רב ורבי יוחנן – הלכה כרבי יוחנן, רב ושמואל – הלכהقرب באיסורים, וא"כ כל שכן ששמואל ורבי יוחנן – הלכה כרבי יוחנן [ש"ת עוזרת כהן סי' כב ד"ה 'זבעיקר']. ולהמשיך לאחר מכן את המשפט: והלכה כמותו בכל מקום אפילו בדינים וכי.

הילכה כבתראי:

טור ש"ד תוספת להערכה 28 – וכן כתוב בשור"ת עזרת כהן סי' כ ד"ה 'אמנם' שהילכה כבתראי כתוספות נגד דברי הגאונים.

הילכה כסתם משנה:

*טור שנ"ח תוספת להערכה 55 לאחר ב"ב קכט ב – ב"ק קב א.

הילכה למשה מסיני:

טור ש"ע תוספת להערכה 68 – ועיין כרמ חמד מכתב ז' שהסיק מכלל זה למעשה לגבי דיןדים מסוימים, שמקצת שיש בהם מחולקת מוכחה שאין מקורם מסיני.

טור שע"א תוספת להערכה 74 – וכן לגבי צורת הקשר של תפילין, שLAGERSTADT רשי' בשבת כח ב וסביר היה הילכה למשה מסיני, ותוס' שם סב א ד"ה 'ש"ז' אינם גורסים כך. וכותב בחבש פאר פרק ז שלשיטות היא דרבנן.

הילכתא למשיחא:

טור שפ"ח תוספת הערכה לפניו הציוון להערכה 1 לאחר המילאים "לימוט המשיח" – ועיין בהקדמה לשור"ת משפט כהן שכותב שישן ההלכות, כהלוויות הთלוויות בארץ, שבמשך הדורות הקודמים נחקרו כהילכתא למשיחא, ובדורנו חוזרו להיות הילכה למעשה.

הלו:

טור שצ"ד לאחר הציוון להערכה 54 – אמן יש מהאחרונים שביאר בדבריו שאע"פ שהוא מדובר קבלה – דינו כדאוריתא, שלדעתו דברי קבלה הם מן התורה [شور"ת דעת כהן סי' קעו ד"ה 'יע"ד', סי' ראה ד"ה 'ובעיקר', סי' ולב ד"ה אמן יש' וד"ה 'אמנם בעיקרא'].

טור תי"ג תוספת להערכה 324 – וכן כתוב בשור"ת אורח משפט או"ח סי' קכח אותן מ.

הלויטהו לרשות וימות:

טור תמ"ח לאחר הציוון להערכה 62 להוסיף פיסקה – יש שהאחרונים שאמרו הלויטהו לרשות וימות לגבי גזירה שיש לגוזר על הציבור למיגדר מילתא, ואין צורך לחוש אם ע"י גזירה זו יבוא איזה רשות לידי איסור בمزיד. כגון שתיקנו שלא להשיא אשה לעREL המומר לערלות, ואין לנו צרכים לחוש שמא ע"י זה יבוא להתחנן עם נכירה [shore"ת דעת כהן סי' קצד ד"ה 'יעע"ג'].

טור תמ"ח לאחר הציוון להערכה 63 להוסיף פיסקה – וכן כתבו זאת לגבי הדין שאין אומרם לאדם חטא כדי שיזכה חברך [שבת ד א], שכיוון שהאדם עצמו נזהר מלחתו, אין לו לחוש מכך שחבירו ייכשל, שהרי הלויטהו לרשות וימות. וכך ביארו מדוע עד דורו של

חזקיהו לא כיתטו את נחש הנחושת, שכיוון שנעשה ע"פ הדיבור והיו ישראל מסתכלים עליו ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמיים [ר"ה כת א] יש לו דין קדשות בית הכנסת, ואסור לנתחזו. ולא חשו מכך שהיו שנכשלו בו בעבודה זהה, שהרי אין אומרים חטא כדי שיזכה חברך, והלעיטהו לרשות ימות [זובי ראה עמוד לו ד"ה 'אפשר'].

המ אמרו והם אמרו:

טור ת"נ אחורי הציון להערכה 25 להוסיף פיסקה – מצינו באחרונים שנكتו "הם אמרו והם אמרו" גם לגבי חשש סכנה, שהטעם שבר ודגים בטלים בשישים הוא מטעם שחז"ל הם שאמרו שיש בזה חשש סכנה [פסחים עו ב], והם אמרו שיבטל בשישים [ש"ת דעת כהן סי' נה ד"ה 'אמנם'].

שם, להוסיף פיסקה – כמה וכמה איסורי דרבנן הותרו במקום שיש חשש איבה [כגון ע"ז כו א], אך איסורי DAOРИיתא לא שייך להתייר משום איבה [תוס' שם ד"ה 'סביר', ביאור הגרא על השיער י"ד וצ"צא אות ב]. וטעם הדבר, שההיתר משום איבה אף הוא משום הם אמרו והם אמרו – שהם אמרו להתייר במקום שיש חשש איבה [ש"ת דעת כהן סי' קע' ע"ד שאלהו].

שם, להוסיף פיסקה – החילוק שאמרו – בדין מסוימים – בין מייעוט השכיח למיעוט שאינו שכיח ומיעוטה דמיינטא [כגון בדייני עגונה – יבמות קיט ב], טעמו משום הם אמרו והם אמרו, שמקור האיסור הוא דרבנן, והם אמרו להקל במייעוט שאינו שכיח. אך בדייני DAOРИיתא לא שייך לחלק בין מייעוט לבין מייעוטה שמיינטא, שהרי בדברי תורה אנו הולכים אחר כל רוב [שמות כג ב אחורי רבים להטוט], ואין מחלוקת בשיעורו של המיעוט [ש"ת עזרת כהן סי' כב ד"ה 'ובאמת'].

המושzia מhabרו עליו הראה:

*טור תנ"א, Tosfot להערכה 9 – אלא שבירושלמי בגין לבבלי ב"ק שם, מקור זה נשאר גם למסקנה. אמן שירוי קרבן על הירושלמי שם ביאר שגם לירושלמי היא סברא, וצריך את הפסוק רק במקרה שהמחזיק טוען שהוא ומהוזיא ממנו טוען בר, לחדר שגם בזה אין מוציאין מידו.

טור תנ"ב Tosfot להערכה 13 – ובזובי ראה עמוד נד ביאר ע"פ זה שגם חזקה קמייתא, במקום שאפשר לומר שלא היה שינוי כלל – היא מסברא, כמו חזקת ממון, ואין צורך לה פסוק. והגמרא חולין י ב שמחפש לתה המקור מן התורה דינה דהוא במקום שאנו יודעים שהוא שינוי, אלא רוצחים למדו מפסוק שאנו תולמים שהשינוי נעשה מאוחר יותר. טור תנ"ח לאחר הציון להערכה 37 להוסיף פיסקה – אף בעניינים שמנון ואייסור מעורב בהן, כגון צדקה ופדיון הבן, אומרים המושzia מhabרו עליו הראה [ש"ך י"ד רנט ס"ק יד], אך

אם יש חזקת חיוב, כגון שכבר חל עליו חיוב לפדות את בנו, ויש ספק אם פDAO ונפטר – אין אומרים המוציא מhabרו עליו הראה [ביאור הגרא"א יו"ד רנוט אות ט], אמן בספק בדיון אין פוסקים ע"פ החזקת, ולכן אומרים המוציא מhabרו גם אם חלה עליו חזקת חיוב [שוו"ת דעת כהן קפה ד"ה 'מכל', ע"פ המשנה למלך שכירות פ"ז ה"ב].
 טור תש"ט לאחר הציוון להערכה 84 – ואע"פ שהוא נגד הדיון שהמושcia מhabרו עליו הראה, טוב יותר לכוּף את האלים נגד הדיון שהמושcia מhabרו, מאשר לקבל עדות שלא בפני בעל הדיון [טוב ראי כתובות פרק שני אות עו ד"ה 'הכי דייננא'].
 שם, בסוף הערך ערכיהם נוספים בהם דובר על המעה – אומדן.

המסס:

טור תש"ג תוספת להערכה 55 – ואמנם בكونטרס מי שwon כתוב שלדעתו שמתירות את החלב שעיל ההמסס הוא הלב טהור, כבר דחאו בשוו"ת דעת כהן סי' מה ד"ה 'רואה י"ד' וכותב שהוא טעות גמורה, שהרי הוא נגד סוגיא מפורשת.

טור תש"ג לאחר הציוון להערכה 58 להוסיף פיסקה – המסס שנסרך לחצר הכבד, ונמצא בו שביל, שאפשר שנעשה ע"י מחת, וקלפו בו סירכא, והיה הבשר קשה במשימוש: כתבו מהאחרונים להקל בהפסד מרובה [שוו"ת דעת כהן סי' לו. ואע"פ שיש בו חמישה חששות: שמא נחשב כנקב, ועוד משום סירכא, ועוד מצד החשש שכיוון שלא נמצאה המחת הוא חמור יותר שהרי לא שיק לומר זהה כאן נמצא כאן היה, ועוד שקושי הבשר עלול להחשב כבשר שהרופא גורדו, ועוד שקושי הבשר נחשב קצת כשיוני מראה].

הן צדק:

טור תש"ו לאחר הציוון להערכה 36 להוסיף פיסקה – פועל, אע"פ שיכול לחזור בו אפילו בחצי היום [בבא מציעא עז א] – אין זה כי אם שאמ שזר בו אין מוחים בידו, אך בודאי שאין זה ראוי לכתהילה, שהרי צריך שהיה הן שלו צדק [שוו"ת אורח משפט ח"מ כא ד"ה יובר', וע"פ זה ביאר את דיק הלשון "פועל יכול לחזור בו", ולא "פועל חוזר בו"].

הנתת הפילין:

*טור תש"ו תוספת להערכה 1 – והברכת אברהם סוכה ליקוטים עמוד ערבות י כתוב שהמצווה שיהיו מונחים (ולא עצם הקשירה).

*טור תש"ז לפני הציוון להערכה 9, על המילה "טוטפת" להוסיף הערכה – ועיין תורה שלימה חלק י"ב מילואים אותן מט בפירושה המילולי של המילה "טוטפות" שהביא אחת עשרה שיטות.

טור תס"ט תוספת להערכה 47 – והראיה קוק בשמונה קבצים קובץ ח' א'ות קצר כתוב שכונת תפילין של יד היא להכניס את כל האומות תחת השפעתה של נסת ישראל, וכוננות תפילין של ראש היא להכניס את כל השרים מתחת השפעת הקב"ה.

טור תע"א תוספת להערכה 72 – והראיה קוק בשמונה קבצים קובץ א' א'ות תא כתוב על כך שהਮוכשר לדבקות שלאמת, ראוי לו להרבות בהנחת תפילין, והוסיף שהדבר מביא לענווה והוסיף שם קובץ ב' א'ות רנג שהצדיקים הגדולים צמאים תמיד להניח תפילין.

טור תע"ט תוספת להערכה 155 – ועיין ש"ת אורח משפט או"ח סי' קל ד"ה 'יע"ד' שכותב שלגבי הגולים מהארץ, שדעתם לחזור לארץ – ראוי להעיר להם בזנעה, בחכמה ובחשכל, שמצווחה עליהם להניח תפילין ביום טוב שני.

טור תק"ה תוספת להערכה 557 בתחלתה – ועיין חבש פאר פרק ז' בדעת התוס' שבת סב א' ד"ה 'שי"ז' שכותב שם מדרבנן.

טור תקכ"ז לאחר הציון להערכה 708 – ויש שהוסיף שהפטור של העוסק בתורה הוא שאינו מחויב להניח תפילין, אך בודאי שאם הניחן מקיים את המצווה ומחייב לבך עליהן, ע"פ זה חידש שבמקום ספק יש צד לומר שעדייף שלא יניח תפילין כלל מאשר שניחן, שהרי מספק איינו יכול לבך, וכל מה שאמרו שמותר לעשות ספק מצווה ללא ברכה הוא דוקא במצבות חיוביות, שמחויב לקיימן, אך במצבה קיומית, שאינו מחייב בה – עדיף לא לקיימה כלל מאשר לקיימה ללא ברכה [ש"ת אורח משפט או"ח מג ד"ה 'כתב' בדעת מהורי"ק שורש קע"ד].

טור תק"י"ח תוספת להערכה 739 – ומיין זה ראה אדר היקר עמוד סו, שהביא שמטעם חששות של תפילין שאינן כשרות, האדר"ת היה מניח כמה זוגות תפילין כל يوم.

הנץ החמה:

טור תקכ"ז תוספת להערכה 45 – ועיין אדר היקר עמוד סט שהביא שהادر"ת היה קורא קריאת שמע קודם הנץ לצאת ידי חובת דעת הראשונים הללו.

הסבה:

טור תקל"ב, לאחר הציון להערכה 57 להוסיף פיסקה – בנימ קטנים שיש בהם דעת, יש להזכיר להסביר [ש"ת אורח משפט סי' קכח א'ות כב, הופס גם במאורחות הראייה הגדה של פסח "ازהרות לענייני פסח שהיה מוכר אמור' הרבה צ"ל בשבת הגדול" א'ות כב].

טור תקל"ו לאחר הציון להערכה 146 – ויש מי שכותב בששתים אחרונות טוב יעשה אם יברך שהכל על דבר אחר – סוכר דג או בשר – וישתה כוס מע"ד בהסיבה [ש"ת אורח

משפט א"ח סי' קכח אותן כב, הודפס גם במאורחות הראייה הגדה של פסח "ازהרות לענייני פסח שהיה מזכיר אמרוי"ר הרב זצ"ל בשבת הגדול" אותן כב].

הסתה הדעת:

שור תקפ"ו לאחר הציון להערכה 517 – ויש אומרים שבברכה זו לא שייך כלל דין הסתה הדעת, כיון שבברכה זו לא נתקנה על העסק הפרטיו שורוצה לעסוק בעת בתורה, אלא על כלל הטובה של נתינת התורה [שו"ת אורחה משפט א"ח סי' יא] ויש אומרים שתאת כל הדין שהיסת הדעת מחייב לבך שוב תיקנו חכמים רק בברכות דרבנן, אך בברכת התורה, שמקורה מהתורה, לא ראו צורך לתקן דין זה. ועוד, שאפשר שלא תיקנו בה את דין היסת הדעת כדי להדגיש שהיא מדאוריתית, ושלילה אבדה הארץ [אוצרות הראייה ח"ג פלפול הלכה א מס' 1].

שם, להוסיף פיסקה – עשה צרכיו והסיח דעתו ועשה שוב – צריך לברך פעמיים אשר יצר [שו"ע א"ח סי' ז סע' ג]. ואם לא הסיח דעתו – איןנו מברכ אלא פעם אחת. אמן לגביו אמרת "התכבדו מכובדים" ראוי שייאמר פעמיים אפילו לא הסיח דעתו, מושום שהמלאים אינם יודעים מחשבות שבבל [תוס' שבת יב ב ד"ה 'שאין'], ואם כן אינם יודעים שלא הסיח דעתו [מצווות ראייה א"ח ג א, הודפס גם בטוב רואי על שבת פרק א אותן כא].

הספר:

טור תר"ו הערכה על שם העורך – עיין עולת ראייה עמוד קצ' שביאר שהלשון "הספר" משמעותה מורה על חיסרון, שהוא אותיות "הספר".

שם, לאחר הציון להערכה 8 להוסיף פיסקה – הספר כולל בחלק מדיני אבלות, ולכן מי שמחמת אונסו לא קיים את שאר דיןABELOTOT אפילו שעיה אחת – חליצת המנעל וישיבה על גבי קרקע – נחשב שיצא ידי חובת אבלות בזה שהספר [שו"ת דעת כהן סי' רטו ד"ה 'אללא'].

שם, לאחר הציון להערכה 12 – והיינו, שפקע חיוב הספר, אמן עדין מותר להספיקו, שאין בכוח האדם לאסור זאת, ולא שייך בזה דין מצווה-לקויים-דברי-המת* [שו"ת דעת כהן סי' קצ'ו; הודפס גם בטוב רואי כתובות פרק ו קכו. והוסיף עוד סברא שהספר שלא לפני מיטתו בודאי לא התכוון לאסור, שהרי המת שומע רק מה שאומרים בפניו, כמפורט בשבת קנב ב, ומסתמא רק על זה יש לו להקפיד].

טור תר"ט לאחר הציון להערכה 74 לאחר המילה "מתעצל" להוסיף הערכה – ועיין בשמן רענן ח"א ש"ז, והודפס גם במדבר שור עמוד שכט, ובאוצרות הראייה ח"ב אותן כה שביאר ש"מתעצל" פירושו שעוסק רק בעמלותיו של החכם שהיו גלויות בחיו, ומתעלם

מעולותיו הנסתוריות של החכם, שמשמעותן על העולם באופן רוחני. ולכן מידה כנגד מידה ראוי לעצמן כזה להיקבר בחיו, דהיינו שמעולותיו הגלויות יסתתרו.

טור תרי"א לאחר הציון להערכה 121 – והיינו שמקיימים מצויה בהספר כל שבעה ולא רק שאסור להספיד לאחר מכן, כפשט הסוגיא מועד קטע צ' ב – ש"ת דעת כהן סי' רטו ד"ה 'אללא'. טור תרי"ב לאחר הציון להערכה 154 – וכן הדין לגבי נדיב גדול שתורם לכל עם ישראל – דיןנו כהספר של רבים ומספרדים אותו בבתי הכנסת ומדרשות [מאמרי הראי"ה ח'ב מאורי ואישי ישראל הברון בנימין רוטשילד].

העמידו דבריהם:

טור תרנ"ב לאחר הציון להערכה 86 להוסיף פיסקה – כתבו האחרונים שככל מה שהעמידו דבריהם במקומות כרת הוא רק באיסורי שב ואל תעשה, או באיסורי לאו, אך באיסורי קום עשה של חיוב מיתה לא העמידו דבריהם. ולכן לגבי מי שהדביק פת בתנור בשבת [שבת ד א], לא אמרו את הכלל שהעמידו דבריהם, כיון שמעשה הדבקה היה בקומעעה של איסור סקילה [ש"ת משפט כהן סי' לט ד"ה 'והנה', הודפס גם בטוב רואי על שבת פרק ראשוןו אשר ג']. لكن אדם ירא שמיים הנמצא עם אדם נוסף שאינו ירא שמיים עם אשה יחד בלילה, באופן שהוא איסור ייחודי, ואם יקום וילך כדי להציג עצמו כאיסור ייחודי, יכשלם באיסור ייחודי דאוריתא – חובה עליו להישאר עימם כדי שלא עברו לפניו עיור, ולא אומרים בזו העמידו דבריהם כיון שההילכה ממש היא בקומעעה [ש"ת עזרת כהן סי' לא ד"ה 'מיهو', הודפס גם בטוב רואי על שבת פרק ראשוןו אותו ז].

שם, לאחר הציון להערכה 91 להוסיף פיסקה – הלוקח בית בארץ ישראל התירו לו שבות, לכטוב ע"י נכרי בשבת [בבא קמא פ ב]. ובזה לא העמידו דבריהם במקומות כרת, משומות שמצוות ישוב ארץ ישראל היא מצויה חמורה משאר המצוות [חוון הגולה דף רבב, הודפס גם באוצרות הראי"ה ח'ג אות יז].

הערב שימוש:

טור תרצ"ג לאחר הציון להערכה 109 – יש מי שכתב שבטיבליה לקודש יש מעלה שצרכיק כוונה להיטהר מכל הטומאות, ואם לא כיוון אלא להיטהר מטומאה אחת – לא נתחר משאר הטומאות וצריך לטבול שוב. ועל"פ בטבילה השנייה אינו צריך הערב שימוש [ש"ת משפט כהן סי' קט ז' ב'ובעיקר'].

הערמה:

טור תרצ"ז לאחר המילים "וחול המועד" בסוף הפסקה להוסיף הערכה – וכותב הראי"ה קוק – אורות נ"ז, וראה גם אוצרות הראי"ה ח'ג אות סז – לגבי מצוות התלוויות בארץ, שגם כאשר מקיימים מצויה באופן של העarma, היא פועלת את פעולתה הרוחנית.

טור תרח"צ לאחר הציוון להערכה 11 להוסיפ פיסקה – גם במקרים מסוימות שהערמה מותרת, לא רצוי חכמי הדורות לפרסם את היתר זה, כדי שעמי הארץ לא יבואו להקל יותר מכדי הצורך, ופרסמו זאת ורק במקרים שהיה הכרה גדול, ואז היא אף מצויה להוותן בכך להשיזו מכשול מהנכשלים [שבת הארץ מבוא עמוד סא, הודפס גם בטוב רואי על שבת פרק כד אות קנג]. טור תש"א לאחר הציוון להערכה 52 – עוד כתבו סברא להקל בהערמה צוז, שכיוון שנווה לו לישראל להפקייע את האיסור – גומר ומקנה לגוי בלב שלם [אגרות הראייה ח"א סי' שבב ד"ה 'מצדי', הודפס גם באגרות חמדה פרק טז].

שם, להוסיפ פיסקה – בשבייעית בזמן זהה, יש שהתיירו למכור את הקrukע לשימושאים בהערמה, בדומה למכירת חמץ. ואע"פ שניכר שהוא הערמה – צירפו לזה את הסברא שהשימושים אינם עובדי עבודה זהה ומותר למכור להם, ועוד, שאין איסור תורה למכור קrukע לגוי כאשר עושה זאת לטובת ישראל, וכיון שהוא איסור דרבנן, הקילו במקומות דוחק גדול [שו"ת משפט כהן סי' נח, וכן הארכיך בזה במבוא לשבת הארץ יג].

שם, להוסיפ פיסקה – לגבי איסור כלאים, יש שהתיירו ע"י הערמה להקנות את התבואה לנכרי שיוציאו בשביב עצמו, ואח"כ יקנה ישראל ממנו. והתיירו זאת דווקא במأكلיה בהמה, שגם לסוברים שיש בהם איסור כלאים – הוא רק מדרבנן, וכן סמכו על צירוף הדעות שאיסור כלאים בזמן זהה אינו מן התורה, וכל זה רק במקומות צורך גדול [שו"ת משפט כהן סי' כ].

טור תשג תוספת להערכה 73 – וראה בטוב רואי על פסחים אותן בшибיאר מדוע הערמה זו פוטרת אבל אסורה, שבמצוות עשה ישנן שתי דרכיהם כיצד להימנע מלעלובור על המצווה: או לקיים את המצווה כמו הפרשת תרומות ומעשרות, או הכנסתה דרך גנות וקרפיות, שעל ידי זה נפטר מהזבוב. וכיון שאינו מקיים את המצווה, לכן דרך זו אסורה. אבל אם הכניס דרך גנות וקרפיות, מ"מ נפטר מהזבוב המצווה.

הפה שאסר הוא הפה שהתייר:

טור תשכ"ב תוספת להערכה 7 – וכן בשו"ת עזרת כהן סי' ח כתוב שהפה שאסר הוא ממיini הנאמנות של מיגו, הודפס גם בטוב רואי על כתובות פרק א אות כה.

טור תשמ"ג לאחר הציוון להערכה 200 – ויש מי שכתב שהפה שאסר במקומות עדים – וכן במקומות אין סהדי – דינו כמו במקומות עדים שלא מועיל [שו"ת עזרת כהן סי' ח, הודפס גם בטוב רואי על כתובות פרק א אות כה].

טור תשמ"ו תוספת להערכה 226 – וכן בשו"ת עזרת כהן סי' ח כתוב שהפה שאסר נגד חזקה הוא כאיבעיא דלא איפשטא בגמרא בבא בתרא ה ב, הודפס גם בטוב רואי על כתובות פרק א אות כה.

פרק י'

הפטרה - הרחקת נזקין

הפטרה:

טור ה' תוספת להערכה 106ב - ועיין שו"ת אורח משפט סי' נט.

טור ו' תוספת להערכה 111 – ובשוו"ת דעת כהן סי' קעד, כתוב שנראה בפשט הסוגיא כmag'a, שלא דברי הלבוש שמחמיר להצריך ספר מין הדיין, וכל חומר הענין משומש שלא ניתן להיכתב מגילות אפילו בנבאים אבל לא משומש שהקרירה צריכה להיות בספר כשר.

הפסד מרובה:

טור ל"ד תוספת הערכה לאחר הציון להערכה 26 על המילים "אם לא יטמאה" – עיין שו"ת דעת כהן סי' קסא שהשוואה דין זה לאיסור מהיקת השם, בכתב העומד להימחק או שאינו יתקיים.

שם, להוסיף פסקה – יש מי שכותב להתייר להזכיר לנכרי את הקruk לפני שביעית לשנתים בהבלעה במקום הפסד מרובה [שו"ת משפט כהן סי' עב. ועיין שבת הארץ פ"א ה"א עמוד 181 הערכה 8. שבת הארץ, תוספת שבת עמוד 27]. יש מי שהורה שאילנות וצמחים שבתוך הבית, שספק אם בהם משומש איסור שביעית, אפילו באבות והתולדות המפורשות, ובשביעית בזה"ז יש להקל במקום הפסד [שבת הארץ פ"א ה"ג עמוד 187 ושם הערכה 15].

טור ל"ז תוספת להערכה 52 – ועיין שו"ת דעת כהן סי' קסא שתלה מחלוקת זו בחלוקת רשי' והרמב"ם.

טור ל"ז לאחר הציון להערכה 54 להוסיף פסקה – ביצים הנמצאות בעופות, אם הן גמורות,震"פ שהן מעוררות בגידין מותר לאוכLEN בחלב [תנאו קמא ביצה ז א]. יש מי שכותב שגמורות היינו שיש להם חלבון וחלמון [רש"א תורה הבית הארוך בית ג שער ד, ר"ן ביצה ג ב ד"ה תניא השוחט', מגיד משנה מאכלות אסורות פ"ט ה"ה וכן פסק בשו"ע סי' פז סע' ה], ויש שכותב שביביצים גמורות היינו חלמון בלבד [רש"י ביצה ו ב ד"ה 'ביצים גמורות', תוס' שם ז א ד"ה 'מצו', רא"ש שם פ"א סי' ח]. ונחalker האחרונים, יש שכותב שבהפסד מרובה חלמון הביצה לחוד מותר [ש"ך שו"ע שם ס"ק ז], אך יש מהאחרונים שכותב שגם בדייעבד והפסד מרובה קשה להקל בזה [מצוות ראייה י"ד פז ה, הודפס גם בטוב רואי על מסכת ביצה אות יג].

טור ל"ט לאחר הציון להערכה 57 – יש מי שכותב על כך שימושים להלכה הבדל בין הפסד מועט להפסד מרובה שעיל אף שפשוט שהגדרת הפסד היא יחסית, אם היו האבות נהגים

להחמיר בהפסד מרובה רק לעשירים ולא לעניים, אם האבות העשירים בהמשך נעשו עניים, על הבנים להחמיר מכיוון שהאבות קיבלו את החומרה, וمتפשט המנהג אח"כ משום לא תטוש תורות אימץ גם לבנייהם העניים [טוב רואי על פסחים אותן קסביר].

שם, לאחר הציון להערה 46 – ויש מי שכותב שלמרות שפירוט שביעית הם הפקר ומותר לאכול מהם ללא רשות, גדר גדרו חכמים שאין לאכול מהם אלא ברשות בעל הבית, כדי שלא ירגיל אדם עצמו לאכול בשאר שנים מפירות חבירו שלא ברשות [ראב"ד ותוס' שאנץ עדויות פ"ה מ"א].

הפקר:

טור נ"ג תוספת להערה 43 – ועיין בש"ת אורח משפט ח"מ יט שדן לפיקרי הנתייבות שכותב שאיסורי הנאה שאיןם שלו, אינם כדי הפקר אלא כדי ייאוש, מה הדין במוריש איסורי הנאה ומוריש חמץ לאחר שש שעות.

טור נ"ג, תוספת להערה 46 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' פב, שמסתפק האם צרכיהם להפקיר בפירוש או די שיסכימו לכך בסתרם.

שם, לאחר הציון להערה 46 – ופשוט שחייב בעל הבית לתת רשות ונראה שלשיטה זו אם עבר בעל הבית ולא נתן רשות ועבר על מצות עשה של השמטה הפירות, מ"מ אסור לעبور על דעתו ולאכול מהפירות שלא ברשות. [שבת הארץ פ"ו הט"ו עמ' 584].

טור נ"ז תוספת להערה 73 – ועיין טוב רואי על מסכת פסחים אותן צז.

טור נ"ז תוספת להערה 75 – ועיין בש"ת משפט כהן סי' ק מג, שכותב בביבאוור הספק, האם גם כשייש סברא לחלק אומרים אין היקש לממחזה, או שברור שבמקום שיש סברא לחלק לא אומרים אין היקש לממחזה, אך מ"מ אולי אין הפקר בכלל צדקה.

שם, תוספת להערה 86 – וכן עיין במצות ראייה או"ח סי' תל"ד סע' ה שביאר כך את ההבדל בין הפקר למיתה ועיין שם שדן בדעת הר"ן בדיון ביטול.

שם, תוספת להערה 91 – ועיין לנתייבות ישראל לרוציה ח"ב, המחשבה ודיבור עמוד פה. שمبرר לשיטות אלו מדובר לשון הגمرا היא "צריך שיבטלו בלבבו". ועיין טוב רואי על פסחים אותן לו בדיון מי שאמור בפה אך בלשון שאינו מבין.

טור נ"ז תוספת להערה 92 – ועיין אגרות ראייה ח"ג אג' תשפ"ט שהעיר שגם הר"ן מודה בדברים שאין בני אדם מקפידים עליהם, אף אם יש כמה שמקפידים, די בהם בגiley דעת וממילא כבר יודעים אנו שהוא מהרבים שאיןם מקפידים, והו כדברים שבלב כל אדם, שדיןם כאלו הם דברים שבפה ונחשב כאלו הפקיר במפורש.

טור ס"ז תוספת להערכה 186 – וכן כתב בשבת הארץ פ"ד ה"ל שההפקר בשבייעית הוא גם לנכרי, ורק משום הקדושה מותר למחות ביד נכרי שבא לבוז פירות שבייעית, ולא רק שיש יותר אלא חיוב למחות ושלא למסוד בידם דבר שהוא קדוש.

טור, לאחר הציון להערכה 369 – בעניין פירות שבייעית, יש מי שכותב שככל עיקר חובת נטישת השדות ושלא ימנע כל אדם לקחת, הוא דוקא בשבייעית עצמה, אבל במוצאי שבייעית, אע"פ שפירות שבייעית שייצאו למוצאי שבייעית הם הפקר, מ"מ י"ל שיכול לומר שיווציאם לרשות הרבים, ואין הפקר פירות שבייעית מתייר כניסה לשדה חבירו בכל מקרה, אלא אם אין הבעלים מוציאים את הפירות החוצה [שבת הארץ פ"ז ה"ח].

טור פ"ו לאחר הציון להערכה 422 להוסיף פיסקה – יש מי שכותב שיסוד מחלוקת ב"ש וב"ה בשיעורי החמצ והשאור תלוי בהגדרתו "תשבייתו" האם הוא משום ביטול או משום הפקר [טוב ראוי על ביצהאות ט].

טור פ"ו תוספת הערכה לפני הציון להערכה 417 על המילים 'לאחר שבטו לאנו עובר עלי' – ועיין בטוב ראוי על מסכת פסחים אותן ב, שכותב שהביטול אינו כי אם הפקעה מהiyor, ששוב אינו מחויב בבבל יראה ובל ימצא אבל אינו פועל התיקון דבל יראה ובל ימצא כי אם ע"י הביעור עצמו. וכך יש מקום לביטול וגם לביעור, ולא סמכו על הביטול בחמצ שאפשר להשיגו, כדי לקיים בפועל ולא להסתפק בהפקעה. ולפי דבריו אין הכרה להעמיד את הרמ"א דוקא לשיטת בעלי התוט' שביטול מטעם הפקר.

טור צ"ב לאחר הציון להערכה 472 – אם יכול לחזור בו מביטול החמצ, לכארה תלוי בדעת הראשונים, שאם ביטול מטעם תשビיתו דיבור מבטל דברו. אך אם הטעם משום הפקר אינו יכול לחזור בו. ויש מי שדן שאולי דוקא אם הוצאה במשפטו אין חוזתו מועילה, למ"ד שהפקר הוא משום נדר. אך אם ביטול בלב, כיוון שלענין נדר צריך להוצאה במשפטו, והוא לא הוצאה אינו מתחייב בתורת נדר, ולמרות שימוש חמצ בלבד הכי אינו ברשותו מלחמת איסורו, מ"מ כאן תועלץ חוזתו להכנסו לרשותו, כל זמן שלא זכה בו אחר [טוב ראוי על מסכת פסחים אותן רcaa].

הפקר בית דין :

טור ק"ב לאחר הציון להערכה 79 תוספת הערכה על המילים 'אלא מפני שםיתה בזמן זהה מדרבנן' – והראיה בשבת הארץ פ"ט הט"ז ביאר שיטת הראשונים זו שאין כוח לבית דין להפקיר ממון כי אם בתורת שב ואל תעשה, דהיינו לתקן להפקיע איזה שעבוד או חוב, שלא יהיה המתחייב צריך לשלם, אבל לחיב בתורת תקנה קבועה שיתן המוחזק ויוציא מידיו ממון שלא כדין תורה – אין זה בכח בית דין, דהיינו כהעbara על דברי תורה בקום עשה. ואין כח ביד חכמים לעבור על דברי תורה מטעם תקנותם כי אם שב ואל תעשה.

שם, לאחר הציון להעירה 82 – ולשיטה זו כתבו באחרונים שיש כוח ביד ב"ד לא רק להפקיע חיוב של ממון מי שהוא חייב לפרווע ולתן, אלא גם להוציא ממון מי שאינו חייב כלל, בתוור תקנה קבועה [שבת הארץ פ"ט, הט"ז].

טור ק"ה לאחר הציון להעירה 107 – יש מי שכתב שלמרות שמהתורה בביטול חמץ מועל אפילו לחמץ ידוע, הזכירו חכמים בדיקה שלא עبور על בל יראה ובל ימצא, ולאחר שתקנו חכמים שלא סגי בביטול על חמץ ידוע, אם עבר על תקנותם, אולי יש בכוחם לבטל את הביטול שלו כאילו הוא אינו. וגם למ"ד שביטול הוא מדין הפקר י"ל שהוא בכלל הפקר ב"ד הפקר, ויש בכך ב"ד גם להקנות, והרי זה ברשותו [טוב רואין על מסכת פסחים אותן לו].

שם, להוסיף פיסקה – האומניין קורין בראש האילן ובראש הנדרך, ואין בזה ממש גזל שהפקר ב"ד הפקר וגם שעיל דעת כן שכר אותן [טוב ראייה ברכות אותן קسب ועיין שם מה שהקשה מדוע חייבו אותן בכל ג' פרשיות].

טור ק"ז לאחר הציון להעירה 130 תוספת העירה על המילים 'הפקר ב"ד' – ועיין טוב רואין על ב"ב אותן עה שכתב שיכול הדין לומר אעשה כפי מה שארצה, אפילו בלי הכרעה.

הפרה:

טור קל"ג תוספת להעירה 315 - עיין שו"ת משפט כהן סי' קמד ס"ק ג בדקודק לשון חכמים שאין בלשונם אף פעם יום או יומיים במקום מעל"ע, חוות מדין يوم או יומיים של עבד ובזה אמרו לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצםם.

הפרשת חלה:

טור קס"ד לאחר הציון להעירה 11 – ונפקא מינה בין השיטות שלשיטה שברכות אין מעכבות [מהרי"ק שורש קע"ד], ומותר לעשות ספק מצוה ללא ברכה, זהו דוקא במצוות חיובית. אבל אם המצווה אינה של חובה, כיוון שאם לא עשה איינו נתבע עליה, אסור לו להכניס עצמו בספק של חיוב ברכה. ואפילו אם הוא בעל החלה, שמצוות בו יותר משלוחו, מ"מ שלא יעבור איסור מדרבנן של עשיית מצווה ללא ברכה, ובמקום שהיא מצווה מסופקת הוא ספק דרבנן, מ"מ במצוות שאינה חיובית אסור לו להכניס עצמו בספק דרבנן לכתהילה [שו"ת אורחה משפט או"ח סי' מג].

טור קס"ו תוספת להעירה 31 – ועיין בסידור עולת ראייה ח"ב העורות הרצ"ה אותן יא בעניין מטבח שתקנו חכמים בברכות בלשון היוטר מבורתה.

שם, תוספת להעירה 34 – ועיין במשפט כהן סי' ל שמדקדק מדרשות הירושלמי ומהפסקים שצרכיך להזכיר גם חלה וגם תרומה, והביא ראייה לדברי הש"ך שכתב שצרכיך לומר בנוסח הברכה "תרומה חלה" למרות ש辨פיק כתוב להיפך.

שם, תוספת להערכה 35 – ועיין ש"ת משפט כהן שם שיישב ע"פ הירושלמי מה שהקשה הט"ז על לשון "מן העיסה".

טור קע"ד לאחר הציון להערכה 159 – עיסת ארנונה חיבת בחלה [תוספתא חלה פ"א ה"ג]. יש מפרשים שהמלך מטייל מס ומחייב לחת לו עשריתמן התבואה [רש"י פסחים ו א, ר"ז שם ב ב מדפי הר"ף ד"ה 'ארנונה'], וצריך לתת פת אפוייה מתבואה זו [חזהן יחזקאל]. ולשיטה זו יש מי שכותב שאפילו אין בשל ישראל כשייעור, חיבת בחלה, שיש יותר יחס לישראל מאשר שותפות בעלמא [טוב רואין על מסכת פסחים אותן ל]. ויש מפרשים שיש בה שותפות של נכרי [ר"ח שם ודעה שנייה בר"ז שם]. ולשיטה זו יש מי שכותב שחיבת בחלה רק אם יש בשל ישראל שייעור חלה [טוב רואין שם ועיין שם שכותב שמה שלא הובא דין זה ברמב"ם כיון שסביר כר"ח ודין שותפות עם גוי הביא הרמב"ס] ויש מפרשים שהיא עיטה שעושין אותה לחילותו של המלך [מארני חלה פ"ג בבאוור המשנה השניה וכן נראה בר"ף וברא"ש לב"ב ח א]. יש מי שכותב שעל אף שאין החיוב אלא משום מראית עין צריך לברך [דרכי משה בשם הרשב"א סי' תקכ"ה].

טור קפ"ב תוספת להערכה 252 – ועיין עז הדר סי' כה, הודפס גם בטוב רואין על פסחים אותן קל שהעיר שמצינו ענין זה שלמקצת דברים יקרא מין אחד ובמקצת יקרא מין אחר, כמו כוסמים וחטים ושבולת שועל מין שעורה רק לעניין בחלה ולא לעניין כללאים. טור קפ"ה לאחר הציון להערכה 291 להוסיף פסקה – אין מפרשים לכתחילה מן הרעה על היפה [תרומות פ"ב מ"ו]. ובזמן זהה שמלילא החהלה עומדת לשריפה מפרשים מן הרע על היפה [שו"ע יור"ד שלא, סעיפים נב, סג. ועיין ש"ת משפט כהן סי' כת שהסתפק האם יכול להפריש בפסח חלה מצחה שמורה על שאינה שמורה. וכן הסתפק האם מפרשים ביוםנו מהרע על היפה הוא גם בחלה חול שנאכלת לקטן].

טור קצ"ב תוספת להערכה 368 – ש"ת אורח משפט או"ח סי' קכח אותן נז.

טור קצ"ה לאחר הציון להערכה 397 – הלש עיטה בי"ט של פסח, לא יקרא לה שם עד שתaphaelה. שאם יקרא לה שם איינו רשאי לאפotta, ואם יניחנה כך תחמיין, ולשורפה בי"ט איינו רשאי. ואם שכח וקרא לה שם יטילנה לצונן וימנענה מללחמיין [שו"ע או"ח סי' תנז עי' ב]. וכ כתבו האחרונים שקשה לסמווק על הטלה לצונן, ומכל מקום יראה להחליף את הצונן שלא יתחמס בבית [טוב רואין על פסחים אותן קנג].

הפרשת תרומות ומעשרות:

טור קצ"ו תוספת להערכה 1 – ועיין סידור עולת ראי"ה עמ' שנא וכן אורות עמ' נז-נט בביאור חשיבות הפרשת תרומות ומעשרות בזמןנו.

קצ"ח תוספת להערכה 27 – ועיין שו"ת דעת כהן, הערת הרצ"יה סי' קפב, הודפס גם בטוב רואי על מסכת ברכות אותן רצץ הביא שיטת הירושלמי שمبرכים גם על הכלש מצוה וגם על קיומה וגמרה של מצוה, כגון הפרשות תרומות ומעשרות, בין לרמב"ם, שהיא תחילת מצות נתינה. ובין לרמב"ן שסביר שהיא מצוה לחוד, ולפי הירושלמי מברכים על הכלש מצוה, ואחר שבירך על ההקשר 'לעשות' מברך אח"כ בשעת קיום גופ המצוה וגמרה 'על מצות', ועיין שם שדן המצוות תפילין מזוזה וסוכה וכו'.

טור קצ"ט לאחר הציון להערכה 34 – ויש מהאחרונים שכטב שבתרומה גם למ"ד שאלו שתי מצות וכל שכן למ"ד שזו מצוה אחת עיקר המצוה היא נתינת החלק ליד הכהן, וכן עיקר קריית שם המתיר את הטבל, בא בשבייל הקמת הנתינה בקדושתה [שו"ת דעת כהן סי' קפו].

שם, לאחר הציון להערכה 39 – ונפקא מינה בין השיטות שלשיטה שברכות אין מעכבות [מהרי"ק שורש קע"ד], ומוטר לעשות ספק מצוה בלבד ברכה, זהו דוקא במצבה חיובית. אבל אם המצוה אינה של חובה, כיוון שאם לא עשה אינו נתבע עליה, אסור לו להכניס עצמו בספק של חיבוב ברכה. ואפילו אם הוא בעל החלה, שמצוות בו יותר משולחו, מ"מ שלא יעבור אייסור מדרבנן של עשיית מצווה בלבד ברכה, ובמקום שהמצוות מסופקת הוא ספק דרבנן, מ"מ במצבה שאינה חיובית אסור לו להכניס עצמו בספק דרבנן לכתילה [שו"ת אורח משפט או"ח סי' מג].

טור ר"ד לאחר הציון להערכה 102 – יש מי שדן האם מותר לכתילה להישאל על התרומה לאחר הפרשתה ולהפוך בכך את הברכות שבירך בשעת ההפרשה לברכה לבטלה [שו"ת משפט כהן סי' לט אות א; הודפס גם בטוב רואי שבתאות ג].

שם, תוספת הערכה לאחר הציון להערכה 102 על המילים 'הן גופי תורה' – ועיין אגרות הראי"ה ח"ב אל' תקפג, הודפס גם בטוב רואי על חגיגת עמ' רפב.

שם, תוספת להערכה 105 – ועיין שו"ת אורח משפט סי' מג שבירך שעל אף שברכות אין מעכבות, אין זה אלא במצבה חיובית שמותר להיכנס לספק ברכה, אבל במצבה שאינה חיבוב עליו דוקא אסור לו להכניס את עצמו בספק של חיבוב ברכה.

טור ר"ז תוספת להערכה 147 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' נו ס"ע ד ס"ק ג, הודפס גם בטוב רואי ברכות עמ' רפט, שמסתפק האם קטן שהגדיל לאחר שהפרישו עבورو מעשרותין, האם מתודה וידי מעשירות.

טור רט"ז תוספת להערכה 254 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' נו ס"ק ב, הודפס גם בטוב רואי על קידושים עמ' 77, שסביר מאד אין זו מצוות עשה שהזמן גרמא.

טור ר'י"ט תוספת להערכה 290 – ועיין ש"ת משפט כהן סי' מא, הודהפס גם בטוב רואיי קידושין אותן פז, מה שכותב בעניין שליח שקלקל שליחותו בסדר ההפרשה.

טור ר'כ"ד תוספת להערכה 371 – ועיין אליה על מסכת מעשר שני (ברכות ב') אותן טז, שביאר ששמירת סדרי החיבורים הוא יסוד גדול לבניין במסורי הפרטិ והכללי.

טור ר'ס"ח לאחר הציון להערכה 928 – וכן יש מי שהורה שמותר לתרום במקום הפסד מן הין על האלכוהול [ש"ת דעת כהן סי' רלח ועיין שם מה שביאר מדו"ע לא קשה מיין וחומץ].

טור ר'ע"א תוספת הערכה לאחר הציון להערכה 963 על המילים 'על דבר שהוא חייב מדרבנן' – ועיין ר'ע"א תרומות פ"ב מ"ז הקשה על שיטת הרמב"ן חולין ק"ב ע"ב ד"ה 'זה אמרינן' שזיטרים וענבים לאכילה פטורים מן התורה מהדין שתורמים זיתי שמן על זיתי כבש, והרי זה מהחייב על הפטור ועיין אגרות הראה ח"ב אג' מס' ט' מה שתירץ זהה עפ"י דברי המרדכי מגילה סי' תשצ"ח.

טור ר'ע"ג לאחר הציון להערכה 987 – אולם, יכול לעשר מהתלווש על המחויב לכשייתלש [קידושין ס"ב ע"א]. אך יש מי שכותב שצרכיך שייהי מפורש סדר ההפרשה כדין, דהיינו בקביעות מקום על המחויב למעשר ראשון ושני, או עני. ושהפירוט התלוושים שבHAMיקבעו התרומה ותרומות מעשר, יהיו בלתי מופסדים וראויים לאכילת אדם בשעת חלות הקדושה של ההפרשה, דהיינו בשעת התלישה, ויפרש ג'כ' בשנת מעשר שני, שיכול אז בשעת התלישה הפדיון של מעשר שני על המطبع המיחוד לפדיון מעשר שני שהיה מוכן מראש [ש"ת משפט כהן סי' קמطا, הודהפס גם בטוב רואיי על קידושין אותן צו ועיין בש"ת משפט כהן סי' לה בנוסח הפרשות תרומות ומעשרות על להבא. ועיין מה שהזידש שנשאר אחר כל חיים והלילה של אכילתנו מהפירוט שנותלווש].

טור ר'צ"ז תוספת הערכה לאחר הציון להערכה 291 על המילים 'הרבבה והמעט' – עיין משכנות יעקב אה"ע סי' כח שלמד מכאן שכל שינוי מהנהוג הוא קפidea כגון כתוב אשורי תיקוני האותיות והיקף גויל, והביא ראייה לכך שליחות שתרם, ופיקחת יותר מעשרה, או שהוסיפה יותר מעשרה בטלת שליחותו. ועיין ש"ת עזרת כהן סי' סד שדחה דבריו.

טור ש"ח תוספת להערכה 513 – ועיין טוב רואי על מסכת פסחים אותן ק"ה מה שכותב בזה על החמי'ץ במחויב.

הפטת וניתוח :

טור שכ"ו תוספת להערכה 1 – ועיין עולת ראייה ח"א עמוד קעג, בהסביר תוכן מצות הפטה וניתוח, הבאים כתנאי להעלות את הקודש התועלות גמורה.

טור שמו"א לאחר הציון להערכה 255 – ויש מי שביאר שעייר טעםם של חכמים הוא 'כבד שמיים' שהמצואה נעשית בשלמות [טוב רואין על מסכת שבת אות קכ].

הצלה נפשות:

טור שמו"ג לאחר הציון להערכה 20 – ויש מי שכותב שאלמלא הפסוק "לא תעמוד" היינו אומרים, שמחויב רק בדבר אחד או במנונו, דהיינו מ'חי אחיך עמך', או בנפשו מהשבותיו. אבל אם נדרש גם תורה גופו עם הוצאה ממון – לא, لكن צריך את הפסוק "לא תעמוד" [שוי"ת משפט כהן סי' קמד סע' יז; הודפס גם בטוב רואין על ברכותאות רעט].

טור שמו"ז לאחר הציון להערכה 64 – עוד כתב שאין זה חייב על היחיד בהצלת כלל ישראל, כי אין המצואה מוטלת דוקא עליו, וכל ישראל חייבים לעסוק בהזה. ומ"מ כשהוא בורר לעצמו להציל את הציבור שכיר שמיים בידו ועשה מצואה. וגם במקום איסור יש בהזה משום לגדר מילתא כשנוגע להצלת הכלל [משפט כהן סי' קמדאות ט].

הקדש:

טור שנ"ב תוספת הערכה על המיללים 'שני מיני הקדש הם' – ועיין הגדה של פסח מכון הרציהה עמ' שיד-שטו שהשווא היחס ביניהם ליחס לשני המאורות שמארירים לישראל את דרך החיים, תורה משה והנבואה.

טור שנ"ה לאחר הציון להערכה 50 – בהקדש בימינו יש שכותב שכיוון שגמר בדעתו ליתן לצדקה חייב לתת [דעה ורשותה בשו"ע ח"מ סי' ריב סע' ח], ויש מי שאומר שלמרות שכותב כל נדיב לב עולות' לא למדים חולין מהקדש, וכיום שכל הקדש יש לו דין חולין, שאין הקדש עתה לבדק הבית, ולכן כל שלא הוציא בשפטיו אינו כלום [דעה שנייה בשו"ע שם בשם תשובה הרא"ש כלל י"ג]. ולהלכה כתבו להחמיר כדעה ראשונה [רמ"א שם, ועיין שור"ת דעת כהן סי' קל שכותב שגם דעת השו"ע להכריע כן. וראה מה שכותב בעניין כללי הפסקה בדעת השו"ע].

טור ש"ע תוספת הערכה לאחר הציון להערכה 252 על המיללים 'לבדק הבית' – ועיין במאמרי הראייה עמ' 375.

טור שצ"ז פסקה וביעית להוסיף בהערכה 613 – וכן כתב בשו"ת משפט כהן סי' נז, הודפס גם בטוב רואין על כתובות אחרות קסה, גבי כספים שהגיעו לקק"ל בתורת ביכורים, שכולם יודעים שכוננת הביכורים היא לגאות הארץ.

טור שצ"ח לאחר הציון להערכה 627 להוסיף פסקה – אין לאבד הקדש בידים [רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ח], ולכן יש מי שכותב שמוסטב שקדושים טהורים יפסלו קודם בנותר ואז יהיה האיבוד בידים בדבר שאינו קדוש כ"כ, וסבירא היא שאם אפשר מעט באיבוד הקדש שחובה מעט מכח הפס' "לא תעשו כן לד' אלוקיכם" [טוב רואין על פסחים אותן קצג].

שם, תוספת להערכה 627 אחרי המילים 'דבר שיש לו מתיירין' – ועיין טוב רואイ על פסחים אותן קז שתממה על דברי התוס' שנחשב דבר שיש לו מתיירים שהרי נשרף ואינו בעולם אינו יכול לחלл.

טור חכ"ח תוספת להערכה 103 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' קיד, הודפס גם בטוב רואイ על בב"ק אותן מ شأن האם "והמת יהיה לו" הוא טעם הפטור או שמא הוא סימן הפטור ונפק"מ ל McKenna שהחזק בבור ולא מת.

הקטרה(א) :

טור תנ"ב לפניו הציון להערכה 1 תוספת הערכה על המיללים 'חלב על הקרב' – ועיין שו"ת דעת כהן סי' מה ד"ה 'וთתישב בזה קושית' על אופן הלימוד מהקטרת הלבים לאיסור אכילתם.

טור תנ"ו פסקה שנייה להוסיף בהערכה 68 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' קא שכותב שהקטרה היא כמו הכשרה ודמי לבישול סממנים.

טור חס"ט תוספת להערכה 268 – ועיין שו"ת משפט כהן סי' נו ד"ה 'אלא שצ"ע' שכותב שעל אף שמעיקרה לא הותרה כ"א לדבר המיעקב, הויאל והותרה לדבר המיעקב הותירה לכל דבר אפי' שאינו מעקב, והביא ראייה מאימורים שאינם מעקבים ובכל זאת דוחים את הטעמה.

טור תע"ד לאחר הציון להערכה 332 – ויש מהראשונים שסובר שדין זה לא נלמד אלא מלא ילין חלב חגי עד בוקר', ומפסוק 'היא העולה' נלמד שצורך להפוך בצדנאות ולהתעסק בהן כל הלילה, ולא רק שישארו ע"ג המזבח [רמב"ן על התורה ויקרא ו ב וראייה לדבריו מגמ' בפסחים שהביאה את הפסיק של וילא ילין' ולא את הפסיק על המזבח כל הלילה], למורות שפסק זה מאוחר בתורה. ועיין שו"ת משפט כהן סי' קד, הודפס גם בטוב רואイ על פסחים אותן קעה שכותב לתוך שיטת רשי' והרמב"ם].

שם, לאחר הציון להערכה 340 – ויש מי שכותב שהקטר הלבים ואברים הוא פסוק מפורש בתורה "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה", ובנאכלים אין מקרה מפורש "כל הלילה", כ"א, "ביום קרבנו יאכל" וכן מ"לא ישאירו ממן עד בוקר", ולא גזרו אלא במקומות שאינו מפורש בתורה [טוב רואイ על ברכות אותן נת עפ"י דברי הט"ז ח"מ סי' ב].

טור תע"ה תוספת להערכה 343 – עיין טוב רואי על ברכות אותן נת שכותב שלשיטה זו על כרחך "כל הלילה", אינו מצوها חיובית, שאם כן אדרבא "חביבה מצווה בשעתה" ויקטיר ביום. ועיין תוי"ט פרק א' ד"ה 'א"כ' שהביא ראייה לשיטת הרמב"ם מהתוספה ב מגילה, ועיין הגרא"א שם שדוחאו שהתוספה דיברה באכילה ולא בהקטרה. ועיין שם שיישב דעת התוי"ט.

טור תפ"ב תוספת להערכה 454 – ועיין ש"ת משפט כהן סי' קא מה שלמד מזה גבי הбурה של זר ששימש בשבת.

הקטרה(ב) :

טור תצ"ג תוספת להערכה 117 – ועיין בטוב רואי על פסחים אותן קעא, שכותב שמילוון הגם' מה שנאמר "שאין לך דבר שקדם לתמיד של שחך" הוא בעניין הקטרה שאין הקטרה מוקדמת ממנו, והלשון של אין לך דבר שמתעכבר אחר תמיד של בין העربים, אינו מדובר על הקטרת אבריו.

טור תק"ב תוספת להערכה 288 – ועיין עולת ראייה עמ' קלט-קמא שביאר ההבדל שקדושת הקטורות של כל השנה לבין קדושת הקטורות של יה"כ.

טור תקי"ד תוספת להערכה 472 – ועיין עז הדר סי' טז שכותב להוכיח מכאן שהחמור יותר המתחילה במצבה ולא גומרה מאשר מי שלא התחיל במצבה, ומבטל מצוות עשה. שהרי בקטורת אם לא הניס ביטל מצוות עשה, וכשנכנס בקטורת חסירה חייב מיתה, חז' ממה שמתחייב על ביאת ריקנית.

הקפּה :

טור תקל"ו לאחר הציון להערכה 87 – ויש מי שכותב שלמ"ד שהטפה השבעי חייבו אינו אלא מדרבן, אולי אפשר לצרף את האורך. וכותב לדינא להקל בהז בשת הדחק [טוב רואי על סוכה אותן זו].

שם, לאחר הציון להערכה 88 – ויש מי שכותב לחלק בין סוכה לדין בית בחיוב מזויה, שבסוכה כיון שלמדו מפסוקים שצרכיך דפנות, וסתם דפנות יש בהם ריבוע וזריות, ציריך שייהיה אפשר לרבעו וכן כיון שצרכיך מספר דפנות לא מועיל עיגול אם אי אפשר לרבעו כיון שהכל נחשב כדופן אחת, אבל בבית החיביב במצויה, האורך והרוחב וחוויות יוצאות מctrופים לשיעור עם הוא יכול לשבת באיזה אופן שהוא, ולא הקפידה התורה על הזרה המיוחדת אלא על השיעור [טוב רואי על סוכה אותן זו].

הקפּת הראש :

טור תקמ"ב תוספת להערכה 55 – ועיין ש"ת משפט כהן סי' קכו שכותב שע"פ דברי השאגת אריה סי' לב שמעשה שנעשה קודם העבירה ג"כ נחשב מעשה לעניין לאו שיב"מ, א"כ בודאי דרכו של ניקף להזמין עצמו ע"י איזה מעשה ישיבה וcid.

הקריבתו נא לפחתך :

טור תקנ"ו לאחר הציון להערכה 82 – וכן אתרוג שריחו רע יש מי שכותב שפסול מושום "הקריבתו נא לפחתך" [ש"ת דעת כהן סי' כח].

טור תקנ"ז פסקה שלישית תוספת להערכה 90 - ועיין עץ הדר אות כג שהוכחה מכאן שלא לברך על אתרוגים מורכבים.

הקש:

טור תקנ"ח לאחר הציון להערכה 215 - יש מי שכתב לברור פרטיו הכלל שאין היקש למחצה, האם עיקר הכלל שאין היקש למחצה לא נאמר אלא ביחס של שני נושאים, ובזה נחלקו האם סבירה מחלוקת, אבל על החילוקים שיש בנושא אחד בפרטיו י"ל שבזה לכ"ע אין היקש למחצה, ול"מ סבירה לחלק כלל. או שעיקר יסוד שאין היקש למחצה הוא רק לעניין שני נושאים, אבל כיוון שנתקיים ההיקש בשלמותו, שכבר דנו זה מזה, י"ל שאין צורך להקישם לכל הפרטים, וכי לנו שהוקש בזה הפרט שעוסקים בו [שו"ת משפט כהן סי' ק מג].

טור תקנ"ע לאחר הציון להערכה 235 - יש מי שכתב שכשם שבג"ש על אף שאין גז"ש למחצה מכל מקום היכן שיש טעם יש גז"ש למחצה, א"כ אולי י"ל ג"כ בהיקש היכן שיש טעם שיש היקש למחצה. ואע"ג שאין ללמידה בהחלה היקש מגז"ש, כיוון שיתור פשוט שאין היקש למחצה ממה שאין גז"ש למחצה, מ"מ כיוון שלמ"ד אין גז"ש למחצה מועיל טעם, א"כ גם בהיקש יועיל טעם. [שער המזרה ברכות 353 שו"ת משפט כהן סי' נו וסי' ק מג].

הרג:

טור תקנ"צ תוספת להערכה 37 - ועיין בטוב רואイ על ברכות אותן רה שכתב בדבר זה בעניין כניסה בית הכנסת לבדוק לכיוון ירושלים ומקום בית המקדש, אע"פ שהוא בדיקות לכיוון זרחת השימוש.

טור תקנ"ב לאחר הציון להערכה 74 - לאחר שנהרג קוברים עמו סייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו [ירושלמי נזיר פ"ז ועיין שו"ת משפט כהן סי' רכא גבי הלנת עצמות]

הרהור כדיבור:

טור תקנ"ד תוספת להערכה 22 - ועיין בטוב רואי על ברכות אותן קנא שכתב, שדין הוצאה המילים בשפטיו הוא רק בק"ש, ושם נחלקו התנאים האם גם צריך להשמע לאזניו, אולם בשאר המצוות, שאין בהם דין הוצאה המילים בשפטיו אלא רק דבר בעלמא, שם נחלקו האמוראים האם הרהור כדיבור.

טור תקנ"ג תוספת להערכה 9 - ועיין עיתור סופרים לשכת סופר עמ' כ בביור טעם הדבר שהרהור לאו כדיבור.

טור תקנ"ה תוספת להערכה 50 - ועיין טוב רואי על פסחים אותן קסא שכתב שלמ"ד הרהור כדיבור דמי או למ"ד שבמקום אונס ושאין ידיו נקיות יוצא בהרהור, יוצא דין

מחודש שצורך להרהר את השם כתיבתו, כיוון שאין זה בכלל "זה זכרי", וצריך שהיה החרהור בשם מלא, ויהי לפי זה דין המהרהר חמור מדין המוציא בפיו.

טור תר"ט תוספת להערכה 215 – ועיין עיטור סופרים לשכת הסופר עמ' כ שהקשה מכאן על גזרת חכמים שלא להרהר בכתב חול משום שם יבוא לעין בהם. וראה מה שתירץ שם.

הרהור עברה:

טור תר"י פסקה ראשונה להוסיף בהערה 2 – עיין טוב רואי על ברכות אותן קיד שכתב להוכיח מכאן שהרהור עבירה קשים מעבירה, היינו קודם עבירה, וזה אסור מן התורה ונענשים עליה. ראה הערכה 17.

טור תר"א לאחר הציון להערכה 17 – ואמרו חז"ל שאין אדם ניצול מהרהור עבירה [בבא בתרא קסד ב ועיין לנתיבות ישראל ח"ב עמ' קיד, הודהס גם בטוב רואי על ב"ב עמ' 235 שהביא זהה מחלוקת האם נאמר רק לסתם אדם או לכל אדם].

שם, תוספת להערכה 18 – ועיין סידור עולת ראייה ח"א עמ' רבנן.

טור תר"ב תוספת להערכה 33 – ועיין טוב רואי על ברכות אותן רפה שביאר בדעת אבי' שגם שאיסור יהוד אינו אלא משום שמביא לידי הרהור.

טור תר"ז' לאחר הציון להערכה 88 – יש מי שכתב להקל באיסור בשימוש במקום הסרת מכשול של הרהור עבירה או נסיוון ח"ו, שכ"ע מודים שיש לסמוך על המתירים [ש"ת עוזרת כהן סי' לה; הודהס גם בטוב רואי על כתובות אותן קכח].

שם, להוסיף פסקה – יש מי שכתב שככל שהמקום יותר קדוש צרכיים להיזהר יותר מכל דבר המביא לידי עבירה או הרהור, שבמקום שמתגברת הקדושה מתגבר לעומתה גם יצח"ר, וזה מה שאמרו חז"ל שהיצר הרע מניח אומות העולם ומתגרה בישראל. ואבי' אמר שבתלמידי חכמים יותר מכולם [סוכה נב א]. וזה משום הקדושה שבהם, וה"ה מקום קדוש, שישראל מתקbezים שם לשם מטרה של קדושה [ש"ת אורח משפט, או"ח סי' לה ד"ה יהנה כאשר', הודהס גם בטוב רואי על מסכת סוכה אותן ננו].

הרוגי מלכות:

טור תרכ"ב תוספת להערכה 5 – ועיין טוב רואי ברכות אותן קט.

טור תרכ"ה תוספת להערכה 41 א – ועיין מאמרי הראייה א עמוד 93 מה שכתב זהה.

*שם, לאחר הציון להערכה 41 א בסוף הפסקה – יש אומרים שאפילו מומר שנרג בידי נקרים מתאבלים עליו [הגהת אשרי פרק אלו מגלחין סי' נט בשם א"ז הובא בהגהת רמ"א בשו"ע יו"ד סי'

שם סע' ה] ויש אומרים שאין מתאבלים עליו [מרדי מוקט סי' תחפו בשם ר"ת, הובא ברמ"א שם]. ובטעם של האומרים שמתאבלים עליו נחלקו האחرونים, יש מי שאומר שם שמוסום שהורה בתשובה [לבוש שם] ויש מי שאומר שכיוון שנהורג יש לו כפורה [ש"ד שם ס"ק ז].

הרחקת נזיקין :

שור תרכ"ח לאחר הציוון להערכה 11 – יש מי שכתב שאיסור דאוריתא הוא רק כמשמעות את חבירו ללא טעם, אבל אם מזיך לחייבו כדי להציל את עצמו מהזיך גדול יותר אין איסור דאוריתא כיון שבאופן זה היה עשו עצמו ג"כ היzik כזה, ואינו עובר על אהבת [שו"ת אורח משפט חו"מ סי' כו; הודפס גם בטוב רואי על מסכת ב"ק אות ב].

טור תר"ע פסקה ראשונה להוסיפה בהערה 519 – ועיין באגרות הראייה ח"ב אג' תרעג, שכתב שלשאר העופות לא נתנו חכמים שיעור, ותלו依 לפי אומד מומחים, לפי הנדרש לשימירה מהזיך. ועיין שם שהאריך בביורו דיני הרחקה בעופות.

נספח א - הגהות לאנציקלופדיה התלמודית

מקרה :

- ^ - הגהה רק למהדורה המודפסת
- ^^ - הגהה גם למהדורה המודפסת וגם למהדורה הממוחשבת
- ^^^ - הגהה רק למהדורה ממוחשבת
- { } - הבהירות והערות של המגיהים

פרק א

אביזריהו :

- ^^ להוסיף ערך 'אביזריהו' ובו הפניה לערך זה {כך הכתוב בגמרא סנהדרין עד ב, ואדרבה, בגמרא לא מוזכר כלל הכתוב 'אביזריהו'}.
^^טור נ"ה תוספת לשם הערך – להוסיף בסוגרים ליד שם הערך: (אביזריהו) {כך מנוקד בגמרא של הרוב שטיינזלעך סנהדרין עד ב}.

אבלות :

- ^טור נ"ז הגהה לטקסט לפני הציון להערה 7 – במקומות: "לא יטמא" לכתוב: "לה יטמא".
^טור נ"ט הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 43 – במקומות: "לפי שיאנו" לכתוב: "לפי שאינו".

- ^^טור ע"ו הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 369, לפני הפסקה "על דיני אבלות" – ציריך רוחה בין הפסקאות, או קו אופקי כמו שסימנו בחלק מהערכאים, כיון שתמי הפסקאות האחרוניות אינן שייכות לפרקי ט אלא הן שייכות בכללות לכל נושאי הערך.

אבר מן החי :

- ^^טור ק"ה הגהה להערה 45 – במקומות: "חידושי ר"ח הלוי שם" לכתוב: "חידושי ר"ח הלוי שם פ"ד ה"ג".

אגב :

- ^^טור קי"ז הגהה להערה 5 – במקומות: "רייטב"א קידושין בז" לכתוב: "רייטב"א קידושין כו א ד"ה 'מנא' בשם מורו".

אגדה:

⁸⁸טור קכ"ט הגהה לשם העיר – במקומות: "אגדה" לכתוב: "אגדה (הגדה)" {בין בלשון הבבלי ובין בלשון היירושלמי משתמשים חן במילה "אגדה" וחן במילה "הגדה"}.

אלגאי מילתא למפרע:

⁸⁸טור קל"ח, הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 31 – במקומות "יש מהכמי דורנו" לשקלול לשנות את הניסוח ל: "יש מגDOI הדורות האחוריים" – קשה לקרוא בימינו לרבי עמיאל "מחכמי דורנו".

אדם:

⁸⁸טור קנ"ט הגהה להערה 51 – במקומות: "ב"מ" לכתוב: "ב"ב".

אהל זרוק:

⁸⁸טור רל"ז הגהה לתוכן העירך וכן טור ר"מ לאחר הציון להערה 24 ו-25 – במקומות "אוירונן" לשקלול לשנות ל: "מטוס" {השם המקביל יותר כיום}.

אובי:

⁸⁸טור רם"ו, הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 26 – במקומות: "או שבאמת ה' החיה את שמואל" עדיף לכתוב: "או שאעפ' שהיא התכוונה לרמות את שואל, בדרך כל בעלי האובי, במקרה זה באמת ה' החיה את שמואל"

אודיטיא:

⁸⁸טור רנ"ב הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 28 – במקומות: "אודיטיא" לכתוב: "אודיטא".

אווזן:

⁸⁸טור רנ"ו הגהה לשם העיר – לכואורה לפי כללי האנציקלופדיה יש לכתוב את שמות הערכים בכתיב חסר, כגון "אהל" ולא "ואהלה". משכך היה צריך לכתוב את שם העיר "ازן" ולא "אווזן". וכן כך הכתיב בכל המיקומות בתנ"ך.

אומדןא:

⁸⁸טור רצ"ה הגהה להערה 3 – במקומות: "כלב ב" לכתוב: "כלב א".

אומן קוינה בשבח כליא:

⁸⁸טור שי' הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 15 – במקומות: "אני" לכתוב: "איןנו".

אופה:

⁸⁸טור ש"ע הגהה להערה 9 – במקומות: "שבת פ"ז ה"ג" לכתוב: "שבת פ"ז ה"ב".

אזכורות:

טטור תכ"ה הגהה להערה 58 – במקום: "ר"דב"ז ח"ב" לכתוב: "ר"דב"ז ח"א" **הערה הרצ"יה מכת"ג.**

אי אפשר לצמצם:

טור תפ"ז תוספת להגדרת הערך – וכן אי אפשר לכוון את מידתו של דבר אחד בדיקת מוחלט. {שהרי דנים במושג זה גם בשיעורים של תפילין, למשל, שהוא דבר אחד} **הערה הרצ"יה מכת"ג.**

אידיהן של עכו"ם:

טטור תצ"ח הגהה להערה 1 – במקום: "לגיוטא אחوات בגם" לכתוב: **לגיוטא אחوات בגם' עבודה זרה ב.א.**

אלוניות:

טור תקכ"ג הגהה לשם הערך – אלוניות, בחיריק ולא בצירוף (כן ניקד העורך ערך אלוניות, וביאר שהוא מילשון אילן).

אין אדם ממש עצמו רשות:

טור תקמ"ח הגהה לטקסט ליד הציון להערה 2 – במקום: "עדם" לכתוב: **עדים.**

אין גוזרים גזרה על הציבור אלא א"כ רב הציבור יכולין לעמוד בה:

טור תר"ד הגהה להערה 15 – במקום: "ריטב"א לה א" לכתוב: "לה ב."

אין הולכין בממון אחר רוב:

טור תרי"ב, הגהה לטקסט ליד הציון להערה 12א ובהמשך טור תרגיג לאחר הציון להערה 20ב – במקום: "טעם אחר: חזקת ממון שהוא מוחזק עכשו – חזקה דהשתא" – כחה גדול יותר...". **ט**עם אחר: חזקת ממון שהוא מוחזק עכשו – כחה גדול יותר..."

{לדעתנו יש כאן טעות יסודית בניסוח. המושג "חזקה דהשתא" לא שיך כאן. חזקה דהשתא הוא מושג שהגדרטו היא שכאשר ידוע לנו מה הדין כתע ויש לנו ספק בעבר – פוסקים את העבר ע"פ הידוע לנו כתע. כגון בוגרת לפנינו – אנו יודעים שהוא באמת בוגרת כרגע. לעומת זאת חזקת ממון, אע"פ שגם היא מתיחסת להווה ולא בעבר (בניגוד לחזקה דמעיקרא), איןנו יודעים כתע מה הדין, אלא רק מה המצב – אנו יודעים שהכסף או המטללין נמצאים ברשותו, אך איןנו יודעים אם הם שייכים לו באמת. החילוק הוא מהותי: חזקת ממון נלמדת מהסבירה دقאייב ליה כאיבא – גمرا}

מפורשת ב"ק מו ב, לעומת חזקה דהשתא שהמפרשים דנו מה מקורה, וכנראה נלמדת בבנין אב מחזקה דמעיקרה. ובאמת השם שמשמעותו שהוא באאנציקלופדיה שם – ש"ד פ"כ"ד – מביא סבואה זו שמחיקת בין הווה לעבר, אך בלי שם המושג "חזקת דהשתא", שלא שייך לכך}

אין מוקדם ומאוחר בתורה:

טדור תרמ"ז, הגהה לטקסט ליד הציון להערכה 11 – במקום: "הַלְגָלִיל" לכתוב: "הַגָּלִיל".

אין מעבירין על המצוות:

טדור תרס"ה הגהה לשם הערך – יש לש考ול לכתוב את שם הערך בשני ווי"ם כיון שהיום לא מקובל לכתוב "מצוות" עם ו"ו אחד אפילו כשמנקדים. ובפרט שגם בתנ"ך יש מקום [בנהמיה ט יד] שמילה זאת כתובה בשני ווי'ם – מצוות.

אין עניות במקום עשריות:

טדור תרכ"ט הגהה להערכה 1 – במקום: "שֵׁבֶת" לכתוב: "שְׁבַת".

אין קניין לנכרי בארץ ישראל:

טדור תש"י א הגהה להערכה 57 – במקום: "סְבִבָּן" צריך להיות: "סְבִבָּן".

אין שליח לדבר עבירה:

טדור תשכ"ו הגהה להערכה 7 – במקום: "בְּכָרֶךְ זָהָב" לכתוב: "בְּכָרֶךְ זָהָב".

טדור תשכ"ט הגהה להערכה 40 – במקום: "שְׁרֵךְ שְׁפָחָה" לכתוב: "שְׁרֵךְ חֲרוּמָם שָׁמָחָ וּרְאֵב".

אכילת קדשים:

טדור תשכ"ח הגהה לטקסט לאחר הציון להערכה 10 – במקום: "בֵּית־אֶבֶת" לכתוב: "בֵּית אֶבֶת".

טדור תת"א הגהה להערכה 46 – במקום: "פִּינְט הַדָּבָר" לכתוב: "פִּינְט הַאָזְנָה".

פרק ב

אלם:

טעמוד י"א טור 2 הגהה לטקסט לאחר הציון להערכה 27 – במקום: "יזיש אומרים שדווקא כשהחשש הוא שהאלם ירדוף את הדיין להפוך את הדיין לטובתו, אז אם שנייהם חזקים נזק להם, אבל אם החשש הוא שירדוף את הדיין עצמו, אף בשניהם חזקים איןנו נזק.

לכתוב: "ויש אומרים שדווקא למ"ד שהחשש הוא שהאלם ירדוף את הדין להפוך את הדין לטובתו, אז אם שניהם חזקים נזקק להם, אבל למ"ד שהחשש הוא שירדוף את הדין עצמו, אף בשניהם חזקים אינו נזקק".

אם תמצא לומר:
 ^^^
 עמוד כ"ז טור 2 הגהה להערה 10 – במקום "...ועי"ש בק"ג" יש לתקן ל"ועי"ש פילפולא חריפתא" {אין קורבן נתנהל על בבא מציעא}.

אמירה לנכרי שבות:
 ^^^
 עמוד מ"ב טור 1 הגהה בהגדרה – במקום: "כל מלאכה שישראל אסור לעשotta בשבת" לכתוב: "כל מלאכה שישראל אסור לעשotta" {שהרי הפרק האחרון בערך מפרט את דיני 'אמירה לנכרי' בשאר איסורים. לכן לא נכון למצמצם את הגדרה לשבת בלבד}
הערה הרציה מכת"י.>

אמן:
 ^^^
 עמוד מ"ט טור 2 הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 132 – להבהיר את הפסקה המתחילה במילה "מטעם" לאחר הציון להערה 141 כיון שהטעם "לאין רשאי וכו'" נובע مما שכתוב שתי פסקאות לאחר מכון, שאמן מכל ברכה. כמו כן להגיה במקום: "מטעם זה שאמן כברכה" לכתוב: "מטעם זה שאמן בכלל ברכה".

אניניות:
 ^^^
 ע"מ ס"ו טור 1 הגהה לטקסט לפני הערה 14 – במקום "היום אסור וחולילה מותר"
 לכתוב "היום אסור והיללה מותר".

אן סהדי:
 ^^^
 עמוד ע"א טור 1, הגהה להערה 10 – במקום: "חת"ס ס"י קא" לכתוב: "חת"ס ס"י ק".

אסור דרבנן:
 ^^^
 ע"ז טור 2 הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 19 – במקום "mbatlim אסור דרבנן לכתהילה".

שם, הגהה להערה 20 – במקום: "ביצה ד.ב. וע"ע אין מבטלים אסור לכתהילה שיש מחלוקת בדבר ושיש מחלוקת בין איסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה לאיסור שאין לו עיקר מן התורה". לכתוב: "שו"ע יו"ד צ"ו ט"ע ע"פ ביצה ד.ב. והרמ"א שם חולק דאין מבטلين לכתהילה. ובשו"ת משפט כהן ס"י לד כתב שבאיסור מראית עין לכ"ע מבטلين

לכתחילה – וע"ע אין מבטלים איסור לכתהילה שיש מחלוקת בין איסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה לאיסור שאין לו עיקר מן התורה".

שם, הערה להערה 23 – במקום "עין יצחק אהע"ז סי' פז" לכתב: "...אה"ע סי' סז' ענפים ד-ז, או"ח סי' קו ענף ד {במהדורות הממוחשבת תוקן הסימן אך לא צוין לתשובה באו"ח}.

איסור לאו:

עמוד פ"ב טור 1 הערה לטקסט לפני הערה 7 – במקום: "יש שכabb יותר מזה, שאיסור שאין בו מלכותינו בכל עבירת לאו, וכשאמרו "עובד בלאו" ודאי יש בו מלכות" לכתב: "יש שכabb שלא אמרו מה לי איסור כרת לאו" אלא דוקא באיסור לאו שחייבים עליו מלכות (להשאיר את הערה 6), ויש שאמր שכלל זה נאמר בכל מצוות מה תורה, בין באיסור לאו שחייבים עליו מלכות, בין באיסור לאו שאין חייבים עליו מלכות, ובין במצבות עשה [מצוות ראה אהע"ז ססכו]".

{הכ"מ כתב: "כתב הראב"ד אבל המתגלח אינו לוקה, וא"א אעפ' שאינו לוקה כיון שמדובר עשה עובד בלאו, עכ"ל. וייתר נ"ל שלא שיק לומר שהוא עובד בלאו כיון שלא עבד מעשה כלל ואפילו אם אל להקייף לו פאת ראשו אין שליח לדבר עבירה" וכונתו כמובן בלאו זה שהוא לאו שיש בו מעשה אם לא עשה מעשה כלל אין בו שום חיוב, אבל ודאי שלא התכוון בכל הלאים (ולק' גם מה שהקשה בחכ"צ "ושותא דמן לא ידענא וכי לאו א' בלבד שא"ב מעשה ואין לוקין עליו יש לנו בתורה והלא כו"כ לאוין שאב"מ ואין לוקין עליהם יש לנו בתורה").}

איסור עשה:

עמוד פ"ד טור 2 הערה לטקסט לפני הערה 15 – במקום: "אף על פי שאיסור עשה קל מאיסור לאו, מכל מקום אין איסור לאו חל על איסור עשה" לכתב: "גם לסוברים שאיסור עשה קל מאיסור לאו [ראיה רmb"ז עה"ת שמות כ ח שחולק וסבירא ליה שאיסור עשה חמור, ועיין ש"ת משפט כהן סי' קלב בבירור שיטתו], מכל מקום אין איסור לאו חל על איסור עשה".

אפוטיקי:

עמוד קל"ב טור 1 הערה 60 – במקום "תוס' ב"ב מט ב'" לכתב: "ג א ד"ה 'אלילמא'".

אפיקורוס:

עמוד קל"ז טור 1, הערה 40 – שם, הערה ותוספת להערה 40 – במקום: "אגרות

ראייה להראייה קוק ז"ל סי' טו לכתוב: "ס"י קיג (ובהוצאות הישנות סי' ה) וס"י שלב (ובהוצאות הישנות סי' טו) ועי"ש בארכחה" (>הערות הרציה מכת"י).

אקבע אסורה:

הגהה לכותרת – במקום: "איסור והיתר שישנים לפנינו, ואיןנו יודעים איזהו האיסור" לכתוב: "איסור והיתר שישנים או שהיו לפנינו...".

ארץ ישראל:

עמוד ר"ב טור 1 הגהה לטקסט לפני העירה 104 – במקום "בן שבעים וחמש שנה" לכתוב "בן שמונים וחמש שנה" {כך מפורש בפסוק שהובא בהערות, וכן חשבון שבע שנים מסתדר}.

אשה:

עמוד רמ"ב טור 1 הגהה להערה 2 – במקום: "רמב"ם ע"ז פ"א ה"ג" לכתוב: "...פ"ב ה"ג".

עמוד רנ"ב טור 2 הגהה להערה 411 – במקום: "רמ"א בשור"ע י"ד קכז ב" – לכתוב: "...קכז ג".

אשרה:

עמוד רפ"א טור 2 הגהה לטקסט שלוש שורות מלמטה – במקום: "כשהשתוווה" לכתוב: "כשהשתתחווה".

בדק הבית:

עמוד שס"ה טור 1 הגהה להערה 32 – במקום "ערובין קד" לכתוב: "ערובין קה עמוד א".

בHEMA דקה:

הגהה להגדירה – לכוארה הדוגמאות "עוז ושה" אינן מדויקות. שה פירושו בהמה דקה צעירה, כמו הפסוק "שה כשבים ושה עיזים" (דברים יד-ד), ואין מיין נפרד. لكن "עוז ושה" אינם מיינים שונים, ויש בהם גם כפילותות מסוימת. אפשר לכתוב "כבש ועוז" שהם שני מינים שונים.

פרק ג

בונה:

^{^^}עמוד ד' טור 1 הגהה להערה 40 – במקום: "ישועות יעקב סי' שיד ס'ק א". לכתוב: "ישועות יעקב או"ח שטו ס'ק א"

בית דין הגדול:

^{^^}עמוד ק"פ טור 1 הגהה להערה 206 – במקום "שוגם השואל הולך עם בית הדין" לכתוב: "שוגם בית דין הולכים עם השואל" {תמיית הלחם משנה היא שהרי אולי רק השואלים הולכים}

בית המדרש:

^{^^}עמוד ר"א טור 2 הגהה להערה 37 – במקום "רמב"ם תפילה פ"ח ב"ז" – לכתוב: "רמב"ם תפילה פ"ח ה"ג".

בית המקדש:

^{^^}עמוד רכ"ה טור 2 הגהה להערה 54 – למחוק את מה שהובא בשם רש"י שבית המקדש עמד 425 שנה! {רש"י מביא זאת כראיה לדבריו שחלק משנות אמץיה וועוזיה חփו, שאל"ב יצא شبיהם"ק עמד 425 שנה. וזו לשונו: "אחרי מות אמץיה אביו, מכאן אתה למד שלך וועוזיה בימי אביו ומ"מ לא נתנה אילית בידו עד לאחר מות אביו, שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכט המלך עם אבותיו. וכשהאתה מונה ימי הבית ע"פ שנות המלכים אם איןך מחסר ט"ו שנים הללו שמננית לאמץיה ולועזיהו תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש".}

בית קברות:

^{^^}עמוד רס"ג טור 2 הגהה להערה 132 – במקום: "שו"ת נו"ב תנינא או"ח יט" – לכתוב: "שו"ת נו"ב תנינא או"ח קט".

^{^^}עמוד רס"ד טור 2 הגהה להערה 180 – במקום: "או"ח רכיה" לכתוב: "או"ח רכד"

בן נח:

^{^^}עמוד שנ"ה טור 2 הגהה לטקסט בשורה 7 – במקום: "שוטרים" – לכתוב: "שומרים".

כרך ד

בטיס לדבר האסור:

^^טור י"ז הגהה להערכה 59 – במקומות: "התרומה סי' רמט" לכתוב: "...סי' רנד ד"ה פרק נוטל".

בקור חולים:

^בציוון להערכה 13 נשמטה האות א.

ברוי ושםא:

^^טור ר"א הגהה להערכה 6 – במקומות: "תומימים ס"ק כב" לכתוב: "תומימים סי' עת ס"ק כב".

ברירה:

^טור רט"ז הגהה לטקסט 8 שורות מלמטה – במקומות: "להחלטת או" לתקן ל: "...אז".

ברכה אחרונה:

^^טור רס"ב הגהה להערכה 9 – במקומות: "רשי" עירובין ב'" לכתוב: "רשי" עירובין י"ד".

ברכה שאינה צריכה:

^^טור ר"פ הגהה להערכה 3 – במקומות: "תשובות הרמב"ם סי' פד" לכתוב: "תשובות הרמב"ם ח"א סי' קכ".

ברכות הודאה:

^טור שי"ח הגהה לציוון להערכה 28א – נשמטה האות א.

^שם, הגהה לציוון להערכה 28ב – נשמטה האות ב.

^טור שי"ט הגהה לציוון להערכה 55א – נשמטה האות א.

^טור שכ"ב הגהה לציוון להערכה 100ב – נשמטה האות ב.

ברכות השחר:

^טור שע"א הגהה לציוון להערכה 110א – האות א הודפסה אחרי הנקודה של סיום המשפט.

ברכות קריית שמע:

^^טור שצ"א הגהה לטקסט לאחר הציוון להערכה 135 – במקומות: "וזאם הקדיש אהבה ליוצר" לכתוב: "וזאם הקדימ אהבה ליוצר".

ברכת אבלים:

טדור תי"ט הגהה לטקסט לאחר הציוון להערה 91 – במקומות: "שנוי" צריך להיות: "שינוי" {כך מופיע בכל המקבילות באנציקלופדיה – שינוי מלשון לשנות כתוב "שינוי", לעומת "שינוי בחלוקת"}.

ברכת החמה:

טדור תנ"ה הגהה לטקסט 4 שורות לפני סוף הערך – המילה "תשיג" הודפסה עם רווח בין אותיותיה.

ברכת הלבנה:

טדור תס"ח, הגהה לטקסט לאחר הציוון להערה 25 – במקומות: "אמצע הזמן בין מולך למולך האמתיים" לכתוב: "אמצע הזמן בין שני המולדות האמתיים", או: "בין מולך אמיתי לזה שאחרינו" וכד'. {כך יש לכתוב ע"פ כללי הדקדוק – בניסוח הנוכחי המילה "אמתיים" מוטה ברבים אך מתיחסת למولد יחיד}.

טדור טס"ט הגהה לאחר הציוון להערה 33 – במקומות: "ויש סוברים אין להמתין" לכתוב: "...שאין להמתין".

טדור תע"ה הגהה להערה 146 – במקומות: "רמב"ם ברכות פ"י הי"ז" לכתוב: "רמב"ם ברכות פ"י הי"ח".

שם, הגהה להערה 147 – במקומות: "טווש"ע שם" לכתוב: "טווש"ע או"ח רכט ב'" {לא נמצאת לעיל התייחסות למראה המקום}.

שם, הגהה לטקסט לאחר הציוון להערה 151 – במקומות: "ומזרות כסדרות" לכתוב: "ומזרות כסדרן" {כן הנוסח בגמרא}.

ברכת המינימ:

טדור תקי"ב הגהה לציוון להערה 10א – להערה 10א נשמטה האות א.

טדור תקי"ב הגהה לציוון להערה 10ב – להערה 10ב נשמטה האות ב.

ברכת הנר:

טדור תקמ"ב הגהה להערה 27 – הכותב הביא המקור בהגחות מיימוניות אותן ס'. הכותב מסתמך על הגחות מיימוניות בדף הרמב"ם היישן, נגד פסק כל הראשונים והאחרונים (כמו שמובא בהמשך שם הערה 28). אך ברמב"ם פרנקל שם מביאים שזו טעות סופר, והגייסא המקורית בהגחות מיימוניות לא דנה כלל על ברכת הנר, אלא

שרבנו גרשון נהג לברך על הבשימים במווצאי יה"כ, ושכך הגירסה בכתב יד, וכן בראשי"ה ובמדרכיו. ואם אין שום מקור לומר שרבנו גרשון פסק נגד כל הראשונים.

ברכת הפירות:

הגהה לשם הערך – במהדורות המחשב (פרויקט השו"ת) שם הערך נכתב עם י"ד – ברכת הפירות, לכאורה נגד כללי האנציקלופדיה התלמודית שכותבים בכתב חסר, כמו ב מהדורות המודפסת.

ברכת חתנים:

טור תרל"ט הגהה להעירה 102 – במקומות: "וכ"מ בראש"י שם ג" – כתוב: "וכ"מ בראש"י שם" (למחוק את ה-ב'). {כתב ההערה התבസ על כך שההערה 96 הייתה כתובה "כתובות ז א", ולכן הדגיש שכן, בהערה 102, מדובר ב עמוד ב. אך זה היה מבוסס על טעות, שכן תוכנה ב מהדורות המחשב, גם בהערה 96 כתוב ז ב. אכן האות ב בהערה 102 מיותרת}.

בשר בחלב:

טור תר"צ הגהה לטקסט בתחילת הערך – במקומות: "אסור לבשר בשר בחלב" כתוב: "אסור לבשל בשר בחלב."

פרק ו'

גלי עריות:

טור קט"ו הגהה להעירה 142 – במקומות: "בטוש"ע השמיתו" כתוב: "בטוש"ע ובפוסקים השמיתו".

גמilot חסדים

טור קנ"ג הגהה לטקסט לאחר הציוון להעירה 70 – במקומות: "באו בתלמוד ומדרשות", כתוב: "בתלמוד ובמדרשות".

גמר מלאכה:

במהדורות המחשב פרקים ב' וג' התחילו כהמשך אותה שורה, וצריך הורדת שורה לפנייהם.

גניבת דעת:

טור רל"א הגהה לטקסט שמתחילה במילים "כשאומר לגוי" – במקומות: "כשאומר לגוי

שלום ... מצדדים ראשונים לומר שיש בזה משום גונב דעת הבריות", בכתב: "כשאומר לגוי שלום..., יש מי שהתiber [ריש'] גיטין סב א דה 'שלמא' ויש שהסתפקו בדבר [תוס' שם דה 'שלמא']. { מהניסוח משמע שהדעה המקובלת בראשונים שאסורה. ואינו כן: מוש"י שם מוכח שמותר, כמו שמובא בהמשך הפסקה, ואפילו תוס' שצידיו שאסור, נקטו לשון "צ"ע", כמו שמובא שם בהערה}.

גר תושב:

טטור רצ' הגהה להערה 11 – במקומות: "...לתשובות הרמב"ם הוצאה פריימן עמ' 370 כתוב: "...הוצאה פריימן ח"א עמ' 282".

טטור רצ' האגהה להערה 17 – במקומות: "ב"ח ח"מ ס"י קמطا" לכתב: "...ס"י רמט ס"ק ב".

טטור ש"ג האגהה להערה 232 – במקומות: "שר"ת משפט כהן ס"י לג" לכתב: "ס"י סג".

גריט:

טטור תנ"ב האגהה לטקסט לאחר הציון להערה 53 – במקומות: "ויש שנוהגים לשער בגודל של מיל ארציישראלי וכו'" כתוב: "ויש שנהגו" {כיוון שבדורנו אף אחד כבר לא נהוג לשער במיל}.

שם, האגהה להערה 55 – למחוק: "גודל הפרוטה של מדינת ישראל תש"ט הוא כגודל אותו מיל" {בימינו אין לו שום משמעות – מבחינות המציאות לא משתמשים בפרוטה זו, ובבחינת הדין מספיק הדיין שנางו בזמןו לשער במיל}.

גרמא בנזקין; גרמי

טטור תס"א האגהה להערה 5 – במקומות: "כלל לא ס"י ג" צרייך לכתב: "כלל כא ס"י י" הערה הרציה מכת"י".

טטור תצ"ד האגהה להערה 445 – במקומות: "ש"ך ס"ק ב" לכתב: "ש"ך ס"ק ה".

במהדורות המחשב: הפרקים ג ו ד ממשיכים באותה שורה, וצרייך הורדת שורה לפנייהם.

גרעון כסף:

הגהה לשם הערך – שם הערך מנוקד בחיריק וכן הוא במשניות, אך יש להוסיף בסוגרים גרעון בצירוף תחת הג', שכן הוא בגמרא של הרב שטיינזלץ.

דבר הגורם לממוֹן:

הגהה לציון להערה 76א – בציון להערה נשמטה האות א.

דבר שאין בו ממש:

טדור תרט"ז הגהה להערכה 160 – במקום: "דברי ריבות ס"י קצן" לכתוב: "דברי ריבות ס"י קצן".

דבר שבעורה:

טדור תש"ג הגהה להערכה 106 – במקום: "תוס' גיטין ג א" לכתוב: "תוס' גיטין ג א".

פרק ז

דבר שהצדוקים מודים בו:

טדור ג' שורה 1 וטור ד שורה 5 – שתי שורות אלו הוחלפו זו בזו בגירסה המודפסת.

דבר שלא בא לעולם:

טדור נ"ג הגהה להערכה 25 – ראשית התיבות כתובים כאן "דשב"ל", אולם בשאר כל המיקומות באנציקלופדיה הם כתובים "דשלב"ל", ולכן ראוי לכתוב כך גם כאן.

טדור ס"ו הגהה להערכה 390 – במקום: "שעה"מ מכירה פכ"ב הה". לכתוב: "שער המלך...ההט".

דברי הרבה ודרכי התלמיד דברי מי שמועדים:

טדור פ"ג הגהה להערכה 23 – במקום: "היאן מניחין" יש לכתוב: "היאן מניחין"

דברים בטלים:

טדור קל"ו הגהה לטקסט לאחר הציון להערכה 18 – במקום: "נגורנו מצמאה" לכתוב: "נגורנו מצמאה".

דברים שבלב:

טדור קע"ד הגהה לציוון להערכה 36 – נדפס בטיעות '37' במקום '36'.

שם, הגהה להערכה 47 – במקום: "ס"י כה" לכתוב: "ס' מה".

טדור קפ"ו הגהה לטקסט ליד הציון להערכה 180 – במקום: "במשחבה" לכתוב: "במחשובה".

דגים:

טדור ר"ג הגהה לטקסט לפני הציון להערכה 21 – במקום: "ונדחו הדברים" לכתוב: "ויש שדחו הדברים".

^^טור רכ"ה הגהה להערה 378 – במקום: "חת"ס י"ז קב" לכתוב: "קא".

דון מינה ואוקי באטרה, دون מינה ומינה:
טטור רל"ה הגהה לשם הערד – שם הערד מנוקד בשורוק, וראוי להוסיף בסוגרים את הגירסה שהנוקוד בחולם, כמו שמנקד הרב שטיינזלץ בגמרותיו.

דין מרומה:

^^טור רצ"ד הגהה להערה 51 – במקום: "וועי' שבת שם וועוד שכ'" נראה שצሪיך לכתוב:
"וועי' תוס' שבת שם ד"ה דין שכ'".

דינר:

^^טור ת"ג – במהדורות המחשב גם בגוף הטקסט וגם בהערות משקלי הדינרים בגרמיים מופיעים באופן שיש רווח בין הגרמיים לבין העשירות, דבר המקשה על הקריאה, ובודאי שאינו נכון מבחינת הצגת מספרים. כמו כן יש לצין, גם במהדורות המחשב וגם בזו המודפסת – השתמשו בפסק במקומות בנקודה עשרונית, דבר שאינו נכון ע"פ המקובל היום בתצוגת מספרים, ושוב, עלול להקשות על ההבנה.

דכטוטוס:

^^לענ"ד אפשר למחוק ערך זה (המכיל בתוכו רק הפניה) – ברוב רובם של המקורות הכתוב הוא "דְּכַטּוֹטָוֹס" עם וא"ו, וערך זה כבר נמצא. בפרויקט השו"ת, למשל, 400 פעם "דְּכַטּוֹטָוֹס" מול 6 פעמים "דְּכַטּוֹטָוֹס". עם זאת, בהנחה שהערך נשאר יש להפנות גם לערך 'גוויל' כפי שעשו בערך 'דְּכַטּוֹטָוֹס'.

דם (איסור):

^^טור תל"ז הגה לפני הציון להערה 243 – במקום: "דם היוצא על ידי חום של כלិ שני הוא מן התורה" לכתוב: "איסור מן התורה" { המשפט כפי שמודפס אינו מובן כ"כ, ובפרט שמדובר בפסקה שלמה, ולא בהמשך של פיסקה}

דמאי:

^^טור תקס"ז הערה 222 – במקום "המוותרים בדמאי" לכתוב: "המוותרים באכילתתו" {כך שם הפרק}.

דרוש וקבל שכר:

^^טור תרל"ה הגהה לטקסט לאחר הציון להערה 1 – במקום: "שאין דין בן سورר זמורה" לכתוב: "...דין בן سورר זמורה".

דרך ארץ:

טדור תרע"ד לאחר הציון להערכה 34 להוסיף פרק – או. לימוד הלכות דרך ארץ: {בשל העובדה שהוסתנו לאחר הערכה 36 פיסקה נוספת חשבנו שראוי שתתי פסקאות אלו יכנסו תחת שם פרק אחד}.

טדור תרצ"ב הגהה לטקסט לפני הציון להערכה 376 – במקום: "מעט בדרך" לכתוב: "מעט בדרך ארץ" {במהדרה הממחשבת תיקנו ל"מעט בעסק". עכ"פ לענ"ד יותר מתיאשבת הלשון "בדרך ארץ"}.

דרכי נعم:

טדור תש"ב הגהה לטקסט לאחר הציון להערכה 2 – במקום: "שפנוי" לכתוב: "שפנפי".

דש:

טדור תש"ח הגהה לטקסט לאחר הציון להערכה 11 – במקום: "הפרדות" לכתוב: " הפרדת".

טדור תש"מ לפני הציון להערכה 32 – במקום: "ויש סוברים שאין בו משום דישה" יש לכתוב: "יש סוברים".

כרך ח

הידור מצוה:

טדור רע"ח הגהה בטקסט המילה האחרונה בטור – במקום: "ומצוה" לכתוב: "ומצא".

כרך ט

הטפת דם ברית:

טדור ל"ט הגהה להערכה 183 – במקום: "משכנות יעקב סי' סא" לכתוב: "משכנות יעקב ח"א י"ד סי' סג".

היסח הדעת. היסט.

טדור ס"ג ע"ע היסח הדעת; היסט – צריך לחלק זאת לשתי הפניות נפרדות. כמו שעשו ב"היזק ראייה" ו"היזק שאינו ניכר" (ובכל מקרה, לא שייך להפריד בין המילים היסח הדעת להיסט ע"י נקודה, ובין המילים היסח הדעת והיסט ע"י נקודה-פסיק).

הלבנת פנים:

טטור ר"ט הגהה להערכה 45 – "וע' ב"מ שם נוח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ולא ילין כו', ושם ודאי איןנו ממש" למחוק את כל המשפט הזה – גם לגבי מימורא זאת יש שפירושה כפושטה הלכה למעשה, כדლעיל בהערה הקודמת.

הלוואה:

טטור רט"ו הגהה להגדרת הערך – במקומות: "נתינת כסף לחברו, כדי להוציאו ולשלם לאחר זמן". כתוב: "נתינת כסף לחברו, כדי להוציאו ולקבלן לאחר זמן" {כיוון שתחילה המשפט – "נתינת" "להוציאו" – מתייחסת למילואה, גם סופו אמרו להתייחס למילואה, שלא משלםו לאחר זמן אלא מקבלו}

הכלכה:

טגהה בכמה מקומות בערך זה – במקומות: "שני לשוניות" כתוב: "שתי לשוניות" הן מפתת כללי הדקדוק, והן משומש שבמקריםינו ברוב הפעם הנוסח הוא "שתי" (ע"פ בדיקה בפרויקט השוו"ת).

טטור רמ"א הגהה בתוכן הפרקים אותן יד – בטעות הודה פתח מתחת ל"בית שמאי".

טטור רנ"א הגהה להערכה 151 – במקומות: "אמרי בינה סי' ז'" כתוב: "אמרי בינה סי' ב בהערה".

טטור רע"ה הגהה להערכה 470 – במקומות: "חדר כא'" כתוב: "חדר כת".

טטור רפ"ז הגהה להערכה 632 – במקומות: "עירובין מן ב'" כתוב: "עירובין מן ב'" {ע"ז בהערה הבאה}.

טגהה להערכה 632 – במדהורה הממחשבת נמחקה שורה שלמה, וצריך להשלימה מההדורה המודפסת: "רבי יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן עירובין מן ב'. ע"ז תוס' מראק ז' ב' ד"ה ושמואל".

טטור רפ"ח הגהה בטקסט לאחר הציוון להערכה 647 – במקומות: "רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן" כתוב: "רבה בר בר חנה בשם רבי חייב".

טטור ש"ז הגהה להערכה 955 – במקומות: "ועי"ש במלחמות" כתוב: "ועי"ש בספר הזכות" (דף יג: בדפי הרוי").

טטור ש"ט הגהה להערכה 979 – במקומות: "רא"ש גיטין עו א'" כתוב: "רא"ש גיטין עה ב' סי' י ד"ה גם".

^^טור שי' הגהה להערכה 1000 – במקום: "ר"ן קידושין מו א' לכתוב: "ר"ן קידושין מה ב ד"ה גרסי".

^^טור שט"ז הגהה להערכה 111 – במקום: "הראב"ד והרוז"ה שהלכה כרבַת ובשם הרמב"ם שהלכה כרבָא" לכתוב: "הראב"ד והרוז"ה שהלכה כרבָא ובשם הרמב"ם שהלכה כרבַת".

^^טור של' הגהה להערכה 299 – במקום: "ס"י יא' לכתוב: "ס"י יב'".

הלכה כבתראי:

^^טור שם"ה הגהה להערכה 29 – במקום: "חزوּן איש ערלה ס"י יז' לכתוב: "חزوּן איש כלאים א-א וו"ד קב-ח" {אמנם יש להעיר שלכאורה אין הנידון דומה לראיה: החזוּן איש [ערלה ס"י ז סע' א] מסביר שאין לפסוק על סמך כתבי יד שעל ידם מתווספות דעות כך שהמייעוט היפך לרוב, ומסביר שם שטעמו משומש שבין כך ובין כך איננו פוסקים על סמך הרוב, שהרי איננו יודעים כמה ראשונים היו שסבירו כלל צד, ודבריהם לא הגיעו לידיינו. ואם כן אין מכך ראייה לנידון המדובר, שרוצים לפסוק כבתראי במקרה שנמצאו כתבי יד קדמוניים}.

הלכה כסתם משנה:

^^טור שס"א הגהה להערכה 85 – במקום: "רשב"א ב"ק קב ב' לכתוב: "רשב"א ב"ק קב א סוף ד"ה אלא".

הלו:

^^טור ת"ט הגהה להערכה 272 – במקום: "פרי חדש תכבר סעיף ה' לכתוב: "פרי חדש תכבר סעיף ג'".

הלו הגדול:

^^טור תכ"ו הגהה לטקסט ליד הציון להערכה 3 – במקום: "זהו המזמור קל'ו שבספר תהילים" לכתוב: "זהו מזמור קל'ו שבספר תהילים"

הלו המת:

^^טור תמ"ג הגהה להערכה 106 – במקום: "רמב"ם אבל פ"ד ה"ה לעניין עימוץ עינוי של גוסט" לכתוב: "...לענין עימוץ עינוי של גוסט" {אמנם בגמרא שבת עז ב הוא "מעמצין", אך כיון שהוא ציטוט מהרמב"ם ראוי להיות כלשונו שם}.

המושיא מחברו עלייו הראיה:

^^טור תנ"א הגהה להערכה 3 – במקום: "ית ב'" לכתוב: "מח ב'".

הן צדק:

טדור תס"ה הגהה בטקסט לאחר הציון להערה 26 – במקומות נקודה (.) לכתוב: פסיק (.)

הנץ החמה:

גהה למפתח – בפתח מצוין גם הביטוי "נץ החמה", ולאחריה ניתן למוחקו, כיון שאין משמעות למילה זו. "הנץ החמה" הוא כידוע, לא "נץ החמה" בתוספת ה"א הידיעה, אלא שם הפעולה הנץ, כמו היסח דעת, הסת וכו'.

הסביר:

טדור תקל"ב הגהה להערה 121 – במקומות: "ב"י תען" לכתוב: "ב"י תעב".

הסתגל גבול:

טדור תקמ"ב הגהה להגדרת העיר – במקומות: "באופן שקרקע חבירו תיכנס לתוך שלו" לכתוב: "באופן שקרקע חבירו תיכנס لتוך סימני תחומי הקרקע שלו" {הרוי ע"י הסגת הגבול הקרקע של חבירו לא באמת תהיה שלו, אלא רק תימצא בתוך סימוני תחומו}.

העלאת חוץ:

טדור תרי"ט הגהה לשם העיר – לאחר שם העיר, נשמטה הנקודה.

הערמה:

טדור תש"א הגהה להערה 53 – במקומות: "תקכו ב" לכתוב: "תקכו ב".

טדור תש"א הגהה להערה 98 – במקומות: "שם"ק ייח א" לכתוב: "...יח ב"

טדור תש"ב הגהה להערה 102 – למחוק: "רמב"ם עדות פ"ג ה"ז" {הרמב"ם לא דן שם כלל ב"אנוסים היינו מלחמת ממון"}.

טדור תש"ה הגהה להערה 139 – במקומות: "פסק רקנטי תקב" לכתוב: "...תקב".

כרך י

הפרק:

טדור פ"ב הגהה להערה 368 – במקומות: "קו"א אות ב" לכתוב: "קו"א אות ג".

הערות כלליות

אחדות הלשון:

מקומות בהם אותה המילה או הביטוי מופיעים בלשונות או סגנונות שונים.

1. פסיק רישא – ע"פ בדיקה בפרויקט השו"ת, כ-5000 פעם "רישיה" וככ-2500 פעם "רישא".
2. דבר שיש לו מתירין – בכ-200 מקומות נקרא "דבר שיש לו מתירין", וכן שם הערך, אך בכ-20 מקומות נקרא "דבר שיש לו מתיריפ".
3. פטור מדיני אדם – לעיתים נקטו את הלשון "פטור מדיני אדם", ועתו – "פטור מדיני אדם". בש"ס בפרט, ובמפרשים בכלל, הרבה יותר נפוץ הנוסח "פטור מדיני אדם", ולכנן כדאי להשתמש בו בכל המקומיות.
4. שם הרב – שם הרוב מופיע באנציקלופדיה התלמודית במקומות שונים בכינויים שונים במקצת: הראיה"ה קוק, הראיה"י קוק, גראיה"י קוק, הגאון ראייה"ה קוק, הראייה"י הכהן קוק (ובמקום אחד – כרך יג טור יב הערכה 96 – הראייה"ה קוק. .). כדאי לאחד בכל המקומיות לכתיב אחד – למשל: הראייה"ה קוק, או: הגאון הראייה"ה קוק. הדבר יועיל מאוד למי שמחפש במחשב, וממנו משתמש בכתיב המקובל.
5. קובץ סיוני – יש חוסר עקביות בצינוי המקורות לקובץ 'סיוני'.
  - א. שם – לפעמים נקרא סתם 'סיוני' ולפעמים 'קובץ סיוני'.
  - ב. מראה מקום – לפעמים מראה המקום הוא ע"פ מספר החוברת ולפעמים ע"פ תאריך החוברת.
  - ג. מרכאות – לפעמים מצוין במרכאות יחידות: 'סיוני' ולפעמים כפולות: "סיני".

כתב מלא וחסר

כדי שתיהיה עקביות האם משתמשים בכתב מלא או חסר, כרגע בכמה מקומות נמצא שאפילו לאותה מילה אין כלל עוקב האם מוסיפים לה י"ד או ו"ז או לא. למשל:

1. שלושים – בדרך כלל נכתב באנציקלופדיה בלי וא"ו: "שלשים" (כ-1600 פעמים). אך בכמה מקומות (כ-80 פעם) כן כתובה עם וא"ו: "שלושים".
2. אמיתי – בין לשון אמרת ובין "יונה בן אמיתי", נכתב לעיתים עם י"ד: "אמיתי", ועתו – "אמתי". וברבים: "אמתיתים" או "אמתיים".
3. חילול – כגון חילול שבת וחילול השם – לפעמים נכתב בלי י"ד: "חילול" ולפעמים עם י"ד: "חילול".

4. קידוש – כגון קידוש על היין, קידוש השם – לפעמים עם י"ד: "קידוש" ולפעמים בלי י"ד: "קדוש".
5. בישול – בד"כ כתובה עם י"ד: "בישול", אך במקומות ובטים כתובה בלי י"ד: "בישול".
6. פיגול – כתובה לפעמים בכתב מלא עם י"ד: "פיגול" ולפעמים בכתב חסר בלי י"ד: "פיגול".
7. עניין/עניני – המילים "ענין" ו"עניני" כתובות כך – בקרוב ל-2000 מקומות. אך בכ-20 מקומות כתוב: "ענין" ו"עניני".
8. נבילה – המילה נבילה מופיעה כאלו פעם עם י"ד, וכאלף פעם נוספים בלי י"ד.
9. חוות יאיר – המילים "חוות יאיר" כתובות בד"כ עם ו' אחת, ועדיף לתקן לשני ו"דים.
10. מסויים – המילה "מסויים" כ-100 פעם כתובה עם י"ד אחת, כ-350 פעם עם שני י"דים.
11. מדויק – המילה "מדויק" כ-10 פעם כתובה עם י"ד אחת, וכ-20 פעם עם שני י"דים.
12. סד"ה – המילה "סד"ה" כמעט בכל המקומות (כ-1100) כתובה כך: "סוד"ה", אך במקריםבודדים (6) כתובה כך: "سد"ה".

הערות אחרות

1. ציונים לרמב"ם – בכמה וכמה מקראים השתמשו באנציקלופדיה בראשי תיבות "חו"מ" – בין להל' חובל ומזיק (כגון פרק ג ערך בושות העירה 109), ובין להל' חמץ ומצה (כגון פרק י"ד ערך חיבי מלקיות העירה 77). ראוי לפתח את ראשי התיבות הללו למניעת טיעיות.
2. חילול השם – בפרק כ טור רפ"ד מובא המושג "חלול ה'", וייתר מכך – בהערה 462 כתוב "ע"ע חילול ה". השימוש בקיצור "ה'" במושג חילול השם הוא טיעות, המושג חילול השם מקורו בפסוק "ולא תחללו את שם קודשיך", קלומר שם מלשון חילול שנו של אלוקים, ולא הקיצור "ה'" שמשמעותו חילול אלוקים עצמו. ואכן בכל הפעמים באנציקלופדיה מובא "חלול השם", קרואו, וכן שם הערך (בפרק טו).

נספח ב - תיקונים בספרי הרב

טוב רואי

טוב ראי ברכות יא, ב אות פח – הרב כותב שתמהו המפרשים במא ייה שונה איסור הפסיק בין ברכה למצווה בברכת התורה משארמצוות וענין ברוכות. ובהערה שם (1) הביאו את התוס' שם, ר' יונה ברוכות ה: מדפי הר"ף. אמנם אינו נראה, שהרי הם הקשו רק Mai שנא במקומם שלאחר שהתחיל המצווה הפסיק, ובניגוד לשארמצוות. ואולם הרב דיבר על ההפסיק בין המצווה פעם נוספת א"צ לבך, בניגוד לשארמצוות. וקשה לי דמאי שנא מברכת הברכה למצווה שהוא מיד. ונראה דכוונתו לב"י בסימן מז' וקשה לי דמאי שנא מברכת המוציא שאם הפסיק בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך ומשמע שכן הדין בברכות המצאות שאם הפסיק בין הברכה לעשיית המצואה צריך לחזור ולברך.

טעות בטוב ראי ברכות מד, א אות רלח העירה 10 – במקומות: "מצות ראה ח ג'" לכתוב: "מצות ראה ח ג".

טוב ראי יומא נד, ב אות כד – כדאי לבדוק בציון לדברי המרדכי. במקומות: "בפרק חזקת הבתים" לכתוב "הבתים.. רמז תקמט" וכן במקומות: "בפרק כל הצלמים" לכתוב "...הצלמים רמז תתמן".

טוב ראי כתובות עמ' ריז – במקומות: "מקור סק"ד" לכתוב: סקי"ד.

טוב ראי כתובות יא, א אות יט – במקומות: ב"ד"ה "מודע" לכתוב "...ד"ה 'ודע'".

טוב ראי כתובות כא, א אות מט – במקומות: "שׁוּעַ חֹמֶד א" לכתוב: "...מְבָא". {לענ"ד יש להוריד את המילים "וברמ"א: ודוקא שטר חוב". ואח"כ במקומות המלא "פסול" יש לכתוב "לאלתר". (הטעות היא בגר"א בכל הדפוסים של השו"ע).}

טוב ראי מגילה כו, ב אות נא – במקומות: "אגרת קכו" לכתוב "אגרת נתתקכו".

טוב ראי סוכה עמ' שלב שורה רביעית מהסתוף – במקומות: "מוועי לשום" לכתוב: "מוועיל שום".

טוב ראי פסחים כה, א אות ק – במקומות: אתי קרא בכלאייט הכרם לכתוב: "בכלאי הכרם".

טוב ראי פסחים כט, ב אות קטו – במקומות: "דעת כהן סיון קלח" לכתוב: "...סימן קלח".

טוב ראי פסחים מא, ב אות קמו – במקומות: "אכל זג לוקה שניתים" לכתוב "אכל זג לוקה שתים".

טוב ראי ח קידושין מט, א עמ' קיג שורה 8 – במקום: "לווי" לכתוב: "גוי".
 טוב ראי ר"ה טז, א אות כ – מקור דברי הרב למדרש על השטן שרוצה להביא את
 המשם והירח בתור עדים בזהר ח"ג רעה.
 טוב ראי שבת קnb, ב אות קnb – במקום: "מצות רайיה או"ח ב, ו^ט" לכתוב: "מצות
 ראייה או"ח ב, ו^ט".

משפט כהן
 משפט כהן סימן צז עמ' רcz – במקום: "הרמב"ם בפ"א מה' כלי המקדש" לכתוב:
 "...בפ"ב מהל' כלי...".

אחרים
 אגרות ראייה ח"ד אגרת א'כה עמ' נג – מקור 2 צריך להיות במקום מקור 1, ומקור 1
 בראש האגרת.

מצות ראייה או"ח ב דף יג עמודה א בד"ה 'זבטיעם' – במקום: "כט"מ מהל' יסוח"ת
 פ"ה ה"ז" לכתוב: "...ה"א".

עלות ראייה ח"ב עמ' תכה הערכה קט – במקום: "מהרי"ל סימן בג" לכתוב: "...בג".
 עץ הדר צז שורה 11 – במקום: "דלא דברה תורה באיסור" לכתוב: "דלא דברה תורה
אללא באיסור"

פנקסי ראייה עמ' צא הערכה 498 – במקום: "סנהדרין כא, א^ט: לכתוב "...כא, ב^ט".
 שבת הארץ (מכון התורה והארץ) ח"ג פ"ג ה"י"א הערכה 4 – במקום: "ראב"ד פ"ג ה"י"א
 לכתוב: "...ה"ל".

משמעות ראייה בראשית עמ' כה מקור יא – במקום: "כתוב כתובות קיט" לכתוב:
 " כתובות קיא". {ויתר נראה סנהדרין צ כיוון שכתובות הגمرا אומרת "עתידיים צדיקים
 שיימדו מלבושים", ובסנהדרין "כשהן עומדים, עומדים ערומים או לבושיםן עומדים",
 שהוא יותר מתאים לדברי הרב זצ"ל}.

נספח ג - הערות הרצ"ה מכת"י

פרק א

[את הערות אלו כתוב הרצ"ה בשולי פרק א של מהדורה השנייה (שנת תשל"ג)]

דברי פתיחה:

עמוד 13 על המילים "ים התלמוד" – הדימוי בין התלמוד לבין הים הגדול מזכיר גם בקהלת רבה ס"י ד"ה 'חנינה'. ובأدמתו אליהו פרשת וצתת הברכה אופן השני סוף פס' ה ביאר שהتلמוד נקרא "ים" משום שהוא מחבר את התורה שככבר והتورה שבע"פ. לשון הרצ"ה: שיר השירים רבה ה: ידו (גילי זהב) ממולאים בתרישיש, זה התלמוד שהוא כים הגדול. וע' אדרת אליהו הברכה אופן שני פ' ה: והגמרא מ לחבר את שככבר עם בע"פ, ולכן נקרא ים התלמוד, וכמ"ש "ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו". ושם בבאר יצחק: ולכן קהילת גי' ים התלמוד.

עמוד 17 על המילים "בענייני אגדה... אין חובה לאחוזה זו נגד דעתך אחרת" – באגדות הראייה ח"א ס"י קג (עמ' קכד) הביא שהירושלמי (סנהדרין פ"י א"ג) סובר שזקן מمراה נחשב גם כשותך על דברי אגדה, וביאר שהדבר מתאים ללימוד בארץ ישראל, שבו הלימוד נסמך גם על שורשי הנבואה וסעיפפה.

לשון הרצ"ה: ע' אגדות הראייה ע' קכד.

א (המשך):

טור ג' תחילת פרק ג תוספת הערה על המילים "שאלפיין ועיינין" דומות בקריאתנן – יש להדגיש שהדמים בקריאתנן הוא רק בדיעבד, אך לכתיליה הגויותיהם צרכיות להיות שונות לגמריו זו מזו.

לשון הרצ"ה: אע"פ שדומות משמע שהן צרכיות וראויות להיות דומות, ובאמת הלא אין כן, שהן מחולקות לממרי במדת ההגייה הגרונית, ולשון רש"י { שבת קג ב } "יש שכותבין כך מפני שדמים בקריאתנן" כולל קצר לשונו ממשמעותו את הטיעות שבדיםין ובכתיבתן מתוך כך.

טור ד' תוספת להערה 56 – יש להעיר שהשם "עקיבה" נכתב בה"א ברוב המקומות בירושלמי.

לשון הרצ"ה: עקיבא בירושלמי בהא.

אב (א) :

טור י"ד תוספת להערכה 117 – ועיין רש"י ברכות מה א שחייב שוגם קטן שהגיע לחינוך אינו נחשב מחויב בדבר אפילו מודרבנן, משום שהחוב לחנכו חל ורק על אביו.
לשון הרצ"ה: וע' רש"י ברכות מה ד"ה 'עד שיאכל'.

אבדה :

טור כ"ט תוספת להערכה 65 – הרצ"ה חידש שאפשר שהשבת טטרות לעכו"ם חמורה מהשבתם לישראל, ודינה מדאוריתא, משום שבהשבה לעכו"ם מקיים מצוות קידוש השם.
לשון הרצ"ה: השבת אבידה לעכו"ם מפני קידוש השם ודרכי שלום ע' סי' רסו.

אבות (א) :

טור ל"ו תוספת להערכה 49 – ועיין במדבר רבה כ, טו שלאומה זו יש זכות וברית אבות, קהילת רבה יב ז שיגיעו שניים שת Amar שזכות אבות בטלה, נצח ישראל פ"א שאעפ' שזכות אבות מועילה, העיקר הוא בחירת הקב"ה באבות ובזרעם, ועיין עוד בהקדמות ושערים שער ו פרק ט שחדיש "שהיעדים של ימות המשיח וח"י העולם הבא תלויים בברית אבות ולא בזכות אבות".

לשון הרצ"ה: וע' נצח ישראל מהר"ל פ' יא, הקדמות ושערים ר' שלמה אליאשיב שער ו' פרק ט', מד"רblk: אומה שיש לה זכות וברית אבות, וע' קה"ר יב ז.

שם, לאחר הציון להערכה 53 – ויש מן הראשונים שכח שכתב שקיים זאת רק בהיותו בארץ ולא בחוץ לארץ [רמב"ן עה"ת שם ד"ה 'הנראה'].
לשון הרצ"ה: ד' הרמב"ז, בפי התורה, שקיים [אולי: קיום?] התורה הוא בארץ ולא בחו"ל הארץ.

שם, תוספת להערכה 53 –אמין כתוב הרמב"ם בפירוש המשניות חולין פ"ז מ"ו שמה שאנו מקיימים את המצוות אינו משומש שכן עשו האבות והנביאים שקדמו למשה, אלא מפני ציווי ה' עיי' משה.

לשון הרצ"ה: ד' הרמב"ם, בפ' גיד הנשה, כי קיומו המצוות הוא לא בהמשך מן האבות אלא מתן תורה, עיי' משה רבנו.

אבות הטומאות :

טור מ"ב תוספת הערכה לפני הציון להערכה 55, לאחר המילים "וואהיל (במת)" – ועיין יבמות סא א שמת עכו"ם אינו מטמא באוהל, ולשיטת היראים סי' רעז (ובדף ישן שכח) מדאוריתא אינו מטמא טומאת מת כלל, אלא רק מודרבנן.

לשון הרצ"ה: ומת עכו"ם אינו מטמא באוהל, ולשיטת היראים גם לא ב מגע.

אבלות:

טור נ"ז לפני הציון להערת 1 לאחר המילים "כמו שמצינו" – ביעקב: ויתאבל על בנו ימים רבים [בראשית לו לד], וכן מצינו ביחס לשון הרצינית: ובעיקרה של אבלות מצינו ביעקב בראשית לו לד.

אבני מזבח:

טור צ"ח תוספת להערת 13 – וע"ע בשו"ת משפט כהן סי' צג אותן אשביאר שמסברא הינו פולסים כל אבן שנגע בה ברזל, אלא שלומדים מהפסוק "לא תבנה אתה גזית" להכשיר אם הונף הברזל על האבן קודם שבנהה במזבח, ובזה שונה נגיעה ברזל מפגימה. עיין"ש סי' צד אותן אשביאר שהרמב"ם והגר"א נחלקו בפירוש המשנה מידות שם. לשון הרצינית: ע' משפט כהן סי' צג צד.

אבר מן החי:

טור ק"ג תוספת להערת 24 – וע"ע בשו"ת דעת כהן סי' יב ד"ה 'ובשו"ע', שכטב שמסתימת לשון הרמב"ם ממשמע שאין זה בלב תשקצו. לשון הרצינית: ע' דעת כהן סי' יב.

אזכרות:

טור תכ"ד לאחר הציון להערת 45 להוסיף פיסקה – ספר תורה שנכתב ע"י מין [ובחלק מהנוסחאות: אפיקורוס] ישראל, שורפים אותו עם האזכורות שבו, שהויאל ואינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשם לא נתقدس השם [רמב"ם יסודי התורה פ"ו ה"ח, והוסיף שיש אף מצווה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולמעשייהם].

לשון הרצינית: אזכורות שבסת"ת שכטבו מין נשרפות עם הס"ת שאינו מאמין בקדושת השם, ומעלה בעדתו שהוא כשר דברים, ולא קדש השם בכתביו, ה' יסודה"ת פ"ו ה"ח. טור תכ"ה הגעה להערת 58 – במקום: "רדב"ז ח"ב" לכתוב: "רדב"ז ח"א".

טור ת"ל תוספת להערת 170 – בתחילתה: מסכת סופרים פ"ד ה"ב. ובסופה: והגר"א או"ח סי' ח סעיף ב ד"ה 'ונכוון' כתב שאינו מדינה אלא ממידת חסידות. וע"ע אורתחות חיים אותן לח שציווה לכנות את הראש בהזכרת השם.

לשון הרצינית: מס' סופרים יד טו, ו"א שאינו אלא ממדת חסידות, בהגר"א או"ח ח ס' קח, וע' אורתחות חיים אותן לה.

אי אפשר לצמצם:

טור תפ"ז תוספת להגדרת הערך – וכן אי אפשר לכונן את מידתו של דבר אחד בדיקום מוחלט.

לשון הרציהה: לפי המשך עניין זה בשיעורים של מצוות ובתפילהין אין זה דוקא בכונם של שני דברים.

טור תפ"ח לאחר הציון להעירה 22 – יש מן האחרונים שכטב שכיוון שאי אפשר לצמצם, יש להניח את הקצה התיכון של התפילהין למעלה מעט מעיקרי השער.

לשון הרציהה: ע' חבש פאר פרק ב.

אלין:

טור תקל"ח חוטפת העורה להגדורת העורך – אמנם מצינו שם צמחי הירקות המכונים "אלין", ע' רשיי פסחים ו: סוף ד"ה 'ומשמר'.

לשון הרציהה: וע' רשיי פסחים ו. ב.

טור תקל"א לאחר הציון להעירה 44 להוסיף פיסקה – יש מן הראשונים שחילק באופן חדשן, שאין בכל האילנות מין שעוצה פרי בשנה הראשונה לזריעתו, ולדבריו כל צמח כזה הרי הוא ירק [שו"ת הרדב"ז ח"א סי' תצט וח"ג סי' תקלא, ושם דן לגבי צמחים נוספים האם דין כאילן].

לשון הרציהה: ע' תשו' הרדב"ז ח"א סי' תצ"ט, ושם ח"ג סי' תקלא חילוק חדש: שאין בכל מיני אילין שזרעין הגערין ועשה פרי בתוך שנתו, הלך יرك הוא.

טור תקל"ג לאחר הציון להעירה 57 – ברכה על ראיית אילנות מלבלבים [ראש השנה יא א, ברכות מג ב, רמב"ם הל' ברכות פ"י הי"ג, טוש"ע או"ח סי' רכו].

לשון הרציהה: ברכה על ראיית פריחת פירותינו.

טור תקל"ד תוספת להעירה 91 לפני המילים "ועוד" – ובמשפט כהן סי' יג (עמ' כד), סי' כד פרק ד (עמ' מו) ופרק י (עמ' סג) שגם לדעות שב"ג אסור בכלאי אילין, ישנו חילוק בהגדרת איסורי כלאים בין ישראל לבין ב"ג, שפרטיו הדינים בתורה שבע"פ ובמידות

שהתורה נדרשת בהן שיש בישראל אין בב"ג, ובב"ג פוסקים ע"פ השכל האנושי.
לשון הרציהה: וע' משפט כהן הלכות כלאים.

אין אדם ממשים עצמו רשות:

טור תקמ"ט לאחר הציון להעירה 20 להוסיף פיסקה – יש מן הראשונים שמוסכם מדבריו שכחשים שאין אדם ממשים עצמו רשות, כך איןנו ממשים עצמו שאינו חסיד [רש"א כתובות יט א ד"ה 'קסבר', שאין העד נאמן לומר שחתם שקר מתוך סכנת נפשות, משום שמידת חסידות להרג ולא לחותם בשקר].

לשון הרציהה: אין אדם ממשים עצמו שאינו חסיד, ח"י הרשב"א כתובות יט.

אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו:

טור תר"א לאחר הציון להעירה 29 להוסיף פיסקה – יש מי שרצה מחדש התקנה גורמת

לקלקלול – יכול בית דין אחר לבטלה, אף שאינו גדול ממנו בכמה ובמנין. אך דחו את דבריו [שו"ת משפט כהן סי' ד ד"ה 'משכ'כ' הביא את דעתו זו והוכיח מהסוגיות שאינו כן]. לשון הרצינית: ועכ"פ הוא גם אם יש קלקל מאותה תקנה, ע' משפט כהן סי' ד. שם, להוסיף פיסקה – אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירוכו' נאמר רק לגבי ביטול התקנה כולה, אך אם רצוי לשנות את גדרי התקנה – הרשות בידים [תוס' מגילה הב ד"ה יבקש]. וע"ע Tos' שם ג א ד"ה 'mbtlin', כתובות ג ב ד"ה 'תקנה']. לשון הרצינית: דוקא בוטול ועיקרה לגמרי, ולא בשינוי אייזה ערך וצד שבה, ע' Tos' כתובות ג: ד"ה תקנה, מגילה ג: ד"ה מבטلين, ה: ד"ה ובקש.

אין שליח לדבר עברה טור תשל"ג תוספת להערה 81 לאחר המילים "סי' קיא" – ועיין עוד שם סי' קיב ד"ה 'באות ז' שדן האם דין אשל"ע מבטל את המעשה. לשון הרצינית: וע"ש סי' קיב.

פרק ב

אמירה לנכרי שבות:

עמוד מ"ב טור 1 הגהה בהגדורה - במקום: "כל מלאכה שישראל אסור לעשotta שבשת" לכתוב: "כל מלאכה שישראל אסור לעשotta" {שהרי הפרק האחרון בערך מפרט את דיני אמירה לנכרי בשאר איסורים. לכן לא נכון לצמצם את הגדרה לשבת בלבד}. לשון הרצינית: זה מיותר, שהרי יש בזה כמה דיןיהם גם לשאר איסורים.

אדרכיגנום:

עמוד נ"ה טור 1 תוספת להערה 2 לפני המילה 'עוד' האחרון בהערה – וע"ע ספרא ויקרא פרק י"ד פסוק י"ח שאנדרכיגנום הוא ספק. לשון הרצינית: ע' ספרא, ויקרא פ"ד פ"ח בשלמים אם זכר ונקבה שנתמעט משום שהוא לא ודאי זכר ונקבה.

אפשרי טמא לא מפשיןן:

עמוד ק"ל טור 1 לאחר החזון להערה 3 להוסיף פיסקה – יש מן האחרונים שכח שלעליתים ישנו טעם נוסף שאפשרו טומאה לא מפשיןן, והוא שאין זה לכבודה של ארץ ישראל וירושלים להרבות בה טומאה [הרצינית קוק בהערותיו, ע'פ גمرا זבחים קיא א' בושת היא לנו וכליימה היא לנו לגזר טומאה על עיר אבותינו], ודברי רש"י שם ד"ה 'איה' שבודאי בדוקה היא].

לשון הרציהה: ובזבחים קיג בקשו לגוזר טומאה על ירושלים (משום שהם שוכנו עצמות בלבשת דיר העצים) עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בושה וכלי מה היא לנו שנגוזר טומאה על עיר אבותינו וכו'.

אפיקורוס:

עמוד ק"ל'ז טור 1 תוספת העורה לראש הפרק 'דיניו' – הרציהה קוק הדגיש שככל הדינים שבערך זה לא נאמרו על אפיקורוס, אלא על מיניהם, וכן הוא בכת"י ובדפוסים ישנים, אלא שבבשעת הצעורה שינו את "מיניהם" ל"אפיקורסים". [וראה גם מכתבו של רבנו למחניכים" (השבועי) כרך ג' גליון ז' (פ) {עש"ק פרשת 'ויצא', יק כסלו תשט'ז}. וראה גם שות"ת צפנת פענה" (הוצאת הרב כשר, ירושלים, תשכ"ה) תשובה פד].

לשון הרציהה: כל הדינים האלה אינם שייכים לאפיקורוס אלא למיניהם וכמבוואר בהערות מדפוסים ישנים ומכת"י, ובשם"ע ובගרא"א ח"מ תכ"ה, ורק הביקורת הנצרית שיבשה והכנסה אפיקוריסים במקום מיניהם, לפי שהמינים בדרז"ל מכונים לנצרים (וכן ציין קו בפסקה האחרונה בעמוד לאחר הציון להעורה 37 בשורה הראשונה על התיבות "אפיקוריסים" "שמורדים").

שם, הגהה לאחר הציון להעורה 39 – במקום: "איינה מצויה בדרך כלל אותה אפיקורסות"
לכתוב: "...אותה מיןות". {הרציהה הגיה כך וראה נימוקו בהערה הבאה}.

שם, תוספת להעורה 38 לאחר המילים "יו"ד קנה ב" – וע' בח"מ סי' תכה باسم"ע ובגרא"א
שהוא ט"ס וצ"ל מינים.

לשון הרציהה: בח"מ תכ"ה מבואר باسم"ע ובגרא"א שהוא ט"ס וצ"ל מינים.

שם, הגהה ותוספה להעורה 40 – במקום: "אגרות ראייה להראייה קוק ז"ל סי' טו" לכתוב:
"סי' קיג (ובוואצאות הישנות סי' ה) וסי' שלב (ובוואצאות הישנות סי' טו) ועיי"ש בארכוה".
וע"ע בכור שור (בספר תבאות שור) ברכות יב א שbez"ז לא חוששים למינים לגבי
קריאת עשרת הדברות בגבולין, ובמג"א ומחצית השקל על שו"ע או"ח קכו א שאין
חוושים בזה"ז למינים לעניין ש"ץ שדילג על ברכת המלשינים, וברם"א יו"ד ס"ס יב
שבזה"ז אין חוששים למינים לגבי השוחט לתוך גומא.

לשון הרציהה: סי' ה', וכן בחידושי בכור שור בתבאות שור לברכות יב א.

אפקעינהו:

עמוד ק"מ טור 1 תוספת להעורה 58 – ובשות'ת משיב דבר ח"ד סי' עט חידש ע"פ שות'
הרשב"א א'קפ"ה ורש"ג, ש'כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש' הכוונה גם לרבניים של
מקוםו. ולכן אף בלי הדין של 'הפרק ב"ד הפרק', אם אנשי המקום עשו תקנה לקדש

דוקא בדרך מסוימת, מי שעבר על תקנה זו – קידושיו אינם קידושים מצד 'כל המקדש'. לשון הרצינית: וע' שור'ת משיב דבר ח"ד סי' עט.

ארץ ישראל:

עמוד רכ"ג טור 2 לפני הציון להערכה 25 – במקום: "וכן העולה" לכתוב: לגבי העולה לא"י על מנת לחזור נחלקו הפסקים האם הוא בכלל עיקר המציאות [ע' שור'ע או"ח סי' רמח סע' ד שהעולה לא"י רשאי לצאת בשירות בע"ש, ודנו הפסקים האם הוא גם בעולה על מנת לחזור, והמשנ"ב הכריע להקל. והמהרי"ט שם כתוב שאינה בכלל המציאות]. לשון הרצינית: אכן הכהנת, הא"ר, הפתה"ד, המג"א והמשנ"ב או"ח סי' רמח, קבעו שגם זה בכלל מצוה.

עמוד רכ"ה טור 2 תוספת להערכה 110 לאחר המילים 'ב"ק פ' ב' – ובתוס' שם, שם הדגישו שקולא זו נאמרה רק על מצוות יישוב ארץ ישראל, ולא על שאר המציאותות. לשון הרצינית: וע' בתוס' שם בהזה יתרון מצות ישאי על שאר מצוות שלא הותר בהן האי' דרבנן.

עמוד ר"ל טור 1 תוספת להערכה 251 – הרצינית קוק בהعروתו, הוסיף סברא שאין זה לבבודה של ארץ ישראל וירושלים להרבות בה טומאה, ע"פ גمرا זבחים קיא א"בושת היא לנו וכליימה היא לנו לגזר טומאה על עיר אבותינו, ודברי רש"י שם ד"ה 'אייה' שבודאי בדוקה היא. לשון הרצינית: ע' זבחים קיג לא בושה וכליימה שנגוזר טומאה על עיר אבותינו.

אשה:

עמוד רמ"ט טור 2 לאחר הציון להערכה 274 – ויש מי שכותב שזוהי הودאה על מעלה יתרה שבה, המכוננת לרצון העליון [עלות ראייה, ח"א ע"מ עא-עב. וע' בהערות לסדר התפילה, אותן יג', ח"ב ע"מ' Tag]. לשון הרצינית: וע' סדר עלות ראייה, שזוהי הודאה על מעלה יתרה שבה המכוננת לרצון העליון.

פרק ג

בטול איסורים:

עמוד ס"ז טור תוספת להערכה 211 – לשון הרצינית: עיין דעת כהן סי' נה נו.

בטול ברוב:

עמוד ע"ד טור 1 תוספת להערכה 164 – לשון הרצינית: וע' משפט כהן סי' א.

בית המנוגע:

עמוד רכ"ז טור 1 לאחר הציון להעраה 124 – להוסיף את דברי הגمراה שבית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות [סנהדרין עא א]. לשון הרצינית: "בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב דרוש וקיבל שכר, סנהדרין עא. וכן כאן בין סorder ומורה".

בית המקדש:

עמוד רכ"ז טור 1 נוספת להעראה 61 לאחר המילים "לא עלו רובם" – והרצינית קוק בהعروתו מכתבי תירץ שהדין לצריך רוב ישראל הוא משום שבינוי בית המקדש תלוי במחיה עמלק, בדברי הגمراה סנהדרין כ ב"שלוש מצוות נצטוו בכניסטן לארץ להעמיד להם מלך, ולהכricht זרעו של עמלק, ולבנותם להם בית הבחירה", ולגביו מחיה עמלק כתוב דברים כה יט) "והיה בהניח ה' אלקיך מכל אויביך מסביב", ומצב זה מתקיים בדרך כלל כאשר רוב ישראל בארץ, אך בבית שני שהוא בסיווע מלכויות הגויים – התקיים "בהניח" גם ללא רוב ישראל בארץ. ועוד תירץ, שימוש שלא היה רוב ישראל لكن היו חסרוונו בית שני ביחס לבית ראשון, בדברי הגمراה (יומא כא ב) "ואכבה" חסר ה', אלו דברים שהיו חסרים בבית שני.

לשון הרצינית: מה לצריך זהה רוב ישראל הוא כהא סנהדרין כ ב שמקורו עם מחיה עמלק והוא בהניח ד"א מכל אויביך מסביב, והוא בעיקרו בהיותם רובם על אדמתם, ובימי עזרא היה כן בסיווע מלכויות הגויים, והצריכים היו מבפנים ולא מסביב. ויל' עוד שהרי בית שני זה לא היה באמת בכל מלאו ואכבה חסר ה' יומא כא ב.

פרק ד**בריה:**

טור ר"א נוספת להעראה 52 לאחר המילים "חולין קב א" – יומא פא א "אכילה בכזית", רmb"ם הל' חמץ ומצה פ"ח ה"ב "אין אוכל פחות מכך". לשון הרצינית: יומא פא ע' פ"ח מחומר"ץ ה"ב.

ברית מילה:

טור רנ"ב לאחר הציון להעראה 102 – וاع"פ שלא ניתנה פריעה לאברהם אבינו, מברך "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" על הפריעה, שכיוון שנתחדשה הלכה לצריך פריעה – מミלא אינו נקרא בן ברית עד שיפרע, ולכן ע"י הפריעה נכנס בבריתו של אברהם אבינו [שוו"ת דעת כהן סי' קמד, ועיין בהערות הרצינית שם שדברים אלו מבוססים על החותם סופר סי' רמט, וראה גם בפיהם"ש לרmb"ם חולין פ"ז מ"ז]. לשון הרצינית: וע' דעת כהן סי' קמד, ובהערות.

ברכה שאינה צריכה:

טור רפ"א לאחר הציון להערכה 10 – המברך על המצווה אחר עשייתה, אף היא בכלל ברכה לבטלה, שמה שעשה כבר נעשה [רmb"ס אישות פ"ג ה"ג בעניין ברכת האירוסין, שלדעתו שם היא ברכת המצאות. אמן הראב"ד שם כתוב שمبرך ברכבת האירוסין לאחר הקידושין כיון שהדבר תלוי במידת אחרים, שאם לא תרצה האשוה ולא תקבל הרוי הברכה לבטלה]. לשון הרצ"ה: וכן המברך על המצווה אחר עשייתה ה"ז ברכה לבטלה (ר"מ אישות ג' כ"ג).

ברכות:

טור רצ"ב תוספת להערכה 13א - ובנפש החיים שער ב פרק ב כתוב ש"ברוך" אינו לשון תחיליה ושבח, אלא לשון תוספת וריבוי. לשון הרצ"ה: ובנפש החיים שער ב.

ברכות הודאה:

טור שי"ח לאחר הציון להערכה 39 – אם באמצע הדרך נתעכבר במקום ישוב, ועתיד להמשיך בדרך עוד חמישה ימים או יותר עד שישוב למקום הקבוע, יברך במקום שמתעכבר [עלות ראייה עמוד שי סע' ג]. לשון הרצ"ה: ע' עלות ראייה ברכבת הגומל סעיף ג.

טור שי"ב לאחר הציון להערכה 69 להוסיף פיסקה – מי שארע לו שהיה בכלל שניים או יותר מאלו הדברים שمبرכים עליהם, יצא מאחד מהם, כגון שיצא מבית האסורים וудין הוא חולה, או הבריא וудין הוא חbos, מברך ואני ממתין עד שתתחייב להודות על הדבר השני [עלות ראייה עמוד שי סע' ד]. לשון הרצ"ה: ע' עלות ראייה ברכבת הגומל סעיף ד.

טור שי"א לפני הפרק "ברכת הטוב והמטיב" – הנכנס להקייז דם אומר: יהי רצון מלפנייך האלקי שיהא עסוק זה לי לרפואה כי רופא חינם אתה, ולאחר שהקייז אומר ברוך רופא חולים [ברכות ס א, רmb"ס הל' ברכות פ"י ה"א, שולחן ערוך או"ח סי' רל סע' ד]. הנכנס לניטות, לרוב הדעות יברך זאת בשם ומילכות [עלות ראייה עמ' שצ, ועיין בהלכה ברורה שם, ובஹרות הרצ"ה שם, שאע"פ שהפמ"ג שם אותן וכתב "לא ראייתי נוהгин כן", אך בניתו שאינו כהחזקת דם, ויש בו סכנה ופעולה ממושכת, בודאי יש לברך בשם ומילכות]. לשון הרצ"ה: ברוך רופא חולים. וע' עלות ראייה.

ברכת המצאות:

טור תקכ"ה תוספת להערכה 130 – וכן כתוב מהר"ל בנתיבות עולם נתיב התורה ז,

בהקדמה לתפארת ישראל וגבירותו ה' סוף פרק סג, שנראה שאין לברך ברכות התורה על לימוד בעיון ובמחשבה בלבד. לשון הרצינית: וע' נתיבות עולם מהר"ל נתיב התורה פ"ז, גבירות ד' פ' סה, הקדמה לתפארת ישראל.

פרק ה

גוי:

טור רפ"ז תוספת להערה 9 – ועיין העורות הרציניות בסוף עולת ראייה ח"ב העורה יא ד"ה כי' שהטעם שבמקרא "גוי" נאמר על ציבור דזוקא, הוא ש'כשם שהישראליות מיוחדת בעיקר לאומה הישראלית, כך שלילת הישראליות של הגויים מתבטאת בעיקר ב齊יבוריותם'. לשון הרצינית: וע' העורות עולת ראייה שלא עשמי גוי.

טור רפ"ט ליד הציון להערה 39 – במקום: "שמל וטבל" כתוב: "שקיבל עול מצוות בבית דין של ישראל ומיל וטבל". לשון הרצינית: אחרי שקיבל עליו מצוות בפני'ך של ישראל.

גזרה:

טור תקל"ח לאחר הציון להערה 145 – או במקום הפסד [כתובות שם]. לשון הרצינית: ושם במקום פסידא לא גזו רבנן. שם, תוספת להערה 145 לפניו המילים 'במota קיד' – תוס' כתובות שם ד"ה 'גונח' ותוס'... לשון הרצינית: וכן במקומו בתוס' כתובות ס א.

פרק ו'

גרות:

טור תל"ג תוספת להערה 120 – ועיין שו"ת דעת כהן סי' קן ד"ה 'אמנם אותן' שכטב שטעםם של הסוברים שאין תקנה לגוי שנכרת לו כל הגוף, שאע"ג שראוי לדון אי אפשר משאי אפשר, ואם כן היה צריך לדמותו לאשה שמתגירת ללא מילה, מכל מקום הוא דזוקא כשל מינו אי אפשר, אך כשל מינו אפשר, ורק הוא אי אפשר – אזלין בתר מיניה והמילה מעכבותו.

לשון הרצינית: וע' דעת כהן סי' קן.

גרמא נזקין ; גרמי :

טור תש"א הגהה להערה 5 - במקומות: "כלל לא סי' ג'" צריך לכתוב: "כלל קא סי' ג'".

לשון הרציניות: ובתשו' הרא"ש כלל לא סי' ג' הוא בדיוני מקווה, ואיןו לעניינו, אבל הוא שם בכלל קא סי' י.

נספח ד - הצעות לתוספות

פרק א

إبدה:

אם ידונו באיסור השבת אבידה לגוי – אمنם מצד המוסר, לא רק שאין בזה איסור אלא שיש חובה להשיב גם לגו, אך כיון שעם ישראל הוא העם אשר ה' בחר בו, יש לו זכויות מיוחדות. ולעתים לצורך זה יש לוותר על הצד המוסרי, וגם בזה תהיה תועלת כלל כלו [אגרות הראה ח"א פט].

פרק ב

אניטה:

עמוד ס"ב טור 1 לאחר הציוון להערכה 26 אם יוסיפו את דין "משארטניナンסטית" – דעת הירושלמי שסתם אונס יש לו קול, וכן זה רובו ברכzon [מופייע בתוס' כתובות ט א ד"ה 'דאין'], ולפ"ז אסורה מדרבנן כשטוונתナンסטית ויש להקל בספק פלוגתא בזה [שו"ת עזרת כהן סי' ח, אות א' עמ' טז].

אפר:

אם ידונו במעילה באפר – יש מהראשונים שסביר שמדוברים באפר של תרומות הדשן שלא הורם [רב"ם הל' פסולין המקודשין פ"ט הי"ג] ויש מי שחלק [ראב"ד שם]. אולם יש מן האחרונים שביאר שלא נחלקו אלא באפר שהורד מהמזבח שלא לצורך תרומות הדשן, אבל באפר שעיל גבי התפוח אין חולק שיש מעילה [הלכה ברורה פשחים כז א (הובא גם בטוב ראי שם אות קוז) בדעת הראב"ד לתרץ קושיות הכס"מ שם].

ארבע עבודות:

בסוף הערך, אם יעירו על כך שבעבדות אלה חייב העובד בעובדה זויה – מסתבר שגם בד' עבודות, כמו בעובדה כדרכה, אין הולכים אחר כוונתו אלא אחר מעשיו. וחיבב גם אם כוונתו לשמיים [שו"ת משפט כהן סי' קמד ד"ה 'אמת'].

אשת איש:

בנושא האיסור והחיבוב, אם יוסיפו את עניין פיקוח נפש – ספק אשת איש (וכן שאר ספק עריות) נדחה מפני פיקוח נפש [שו"ת דעת כהן סי' פד ד"ה 'ולכאורה'].

אשת כהן :

עמוד רצ"ה טור 2 לאחר הציון להערכה 42 אם יאריכו בעניין זנות עם ספק גר – אשת כהן שהודתה שלפני נישואיה זינתה עם אחד שהיה מוחזק לגוף, צרי שיעידו שאותו הגו התנהג כדת ישראל, ואע"פ שאין עדים בפני מי נתגיר, סומכים על החזקה לעניין שלא להוציאה מבعلا (אע"פ שלענין להשiao עם ישראלית אין סומכים על החזקה) [שו"ת עזרת כהן סי' יג].

אתרוג :

בסוף הערך (במהדורות המחשב יש התייחסות לערלה – אם יאריכו על זה) – אתרוג ערלה בחו"ל כשר לנטילה, עכ"פ בשעת הדחק כקשה למצוא אתרוג אחר למצווה [שו"ת משפט כהן ענייני איי א].

שם, כנ"ל – מותר לברך על אתרוג של חליפי-חליפין של ערלה, אא"כ יראה לבית דין שראוי לקונסו שלא יזלז באיסורין [שו"ת משפט כהן סי' ב ד"ה 'עכ"פ'].

בHEMA דקה :

עמוד ש"ע טור 2 לאחר הציון להערכה 21 אם יזכרו גם את דין רוני בהמה דקה שאסור להציגם – וכן בכל אחת מהעבירות של תורה, אם שונה בהן תמיד [שו"ת דעת כהן יו"ד סי' ו ד"ה 'הנה אס']. וכן אין מעילין ואין מוריידין אותם [שו"ת דעת כהן יו"ד סי' קשה ד"ה 'יסברתו של'].

פרק ג**בטול אסורים :**

אם יזכירו את שיטת הר"ן שגם זה גורם הוא דין ביטול, להעיר על דבריו – ועיין שו"ת משפט כהן סי' כד ד"ה 'הר"ן' שכותב שאין כוונת הר"ן שזוז"ג הוא כדי ביטול איסורים ממש לכל פרטיו, שהרי בביטול איסורים אנחנו צריכים לבטל את עצם גופ האיסור, ובזוז"ג אין את גופ האיסור כלל. אלא כוונתו שהוא מעוניין ביטול.

בית דין :

אם יוסיפו את דין לא תתגוזדו – בשו"ת משפט כהן סי' קכח ישנה אריכות גдолה בדיני לא תתגוזדו, מבאר שאין איסור לייסד שני בתים דין בעיר אחת, וכמו שבירושלים היו כמה בתים דין, ומחלוקת בדעת הרמב"ם בין שני בתים דין שחוקלים בחכמה ובמנין לבין אם אינם שחוקלים, ומה חדש עוד בדעת הרמב"ם שגדיר שני בתים דין אינו תלוי בקביעות מקום, אלא אם הם ראויים להיות שני בתים דין.

בכור אדם:

אם יוסיפו את דינוי המטבחות לפדיון – מטבחות בני זמינו, שיש בהם סיגים הרבה, ואין גופם שווה כפי העורך שקצתה להם הממשלה,دينם כשתורות שאין אפשר לפזרות בהם [ש"ת דעת כהן סי' קפד].

אם ידברו על זמן שלושים يوم – לכתילה המנוג פשט לפדות ביום ל"א, ובודאי שאם נולד בסוף היום ראוי לחוש לכך, ובודיעבד אם פדה קודם לכן, אך עברו מהלידה כ"ט י"ב תשצ"ג – הווי ספיקא דדיןא [ש"ת דעת כהן סי' קפה].

פרק ד**בעלי חיים:**

אם יוסיפו את עניין בע"ח כגידולי קרקע – יש צד לומר שלגביה שבת הם נחשיים גידולי קרקע, גם אם לשאר הדינים אינם נחשיים כך [ש"ת אורח משפט סי' סד ד"ה 'עכ"פ'].

ברכת הנר:

אם ידונו על ברכה על נורת חשמל – אש נקרה אש על אף שהיא מבוערת, כפי שמצוינו בסנה [ש"ת אורח משפט סי' עא], ולכן גם החשמל נחשב אש. אמן אין לברך עליו מספק כאשר הוא סגור בתוך זכוכית (כמו הנורות שלנו) [ש"ת אורח משפט סי' סג, טוב רואי – נספח ענייני שבת ח"ב אות ח].

ברכת הפת:

אם ידונו גם על הפסיק בין נטילת ידיים להוציא – יש מי שהוכיח מלשון הראייה (סי' קיב) שאם הסיח בין הנטילה לאחר ניגובידיים לבין ברכת המוציא – אין צורך לברך שוב, ומותר אף לכתילה [ש"ת אורח משפט או"ח סי' לח ד"ה 'שוב'].

פרק ה**גgin וועלויות:**

להוסיף פרק על תדרומות ומעשרות – דורות אחרים היו מכנים פרותיהם דרך גגות הצרות וקרפיות [ברכות לה, ב]. יש מי שחדיש שכלי הגנאי במשיהם הוא רק שפטורים עצמים למורי מאיסור אכילת ארעוי ואכילת בהמה, אך אין גנאי אם אדם מפקיע עצמו מחיוב דאוריתא אם עדין חייב מדרבן. למורת שהיא מקום לומר שכיוון שבדאורייתא מצוות צריכות כונה ובדרבנן קיל' שלא צריך כונה ואם כך מבטל את הכונה – זה

אינו, שהרי לפי ספר חרדים יש חובה בכוננה גם למ"ד שמצוות אינם צריכות כונה, רק שאינה מבטלת את המצווה [מצוות ראה א"ח ט, א' עמוד מט]. יש מי שכتب שדאגה החכמה האלוקית שייהיו נעשים מצווהות ע"פ הבנה והכרה בערכם הגדול ולא מצוות אנשים מלומדה, ולכן נתנה התורה מקום להיפטר מהמצווה ע"י הכנסתה דרך גנות וחצרות וכל זה כדי שתתגify לאדם העושה את המצווה הרגשת עשויה מנפש נדיבה ומהבנתו בעירך המצווה [עיין עין איה ברכות פרק שישי אות י"ב].

גוזץ:

שור רע"ז להוסיף בד"ה "תולש" אם יוסיפו דין התולש מכוורת – טוב ראוי על מסכת ב"ב עם קל"א אותן פ"א.

גזרה:

שור תק"מ להוסיף פרק ושם לציין – **ה. ביטול גזירות.** יש מי שכتب שטעם הדין שצרכ' ב"ד שייהי גדול בחכמה ובמנין כדי לבטל תקנת חכמים, הוא שמא אין הקלקול קבוע והוי נגזרת מלכות, ואין לבטל תקנת חכמים מפני גזירת המלכות. כמו כן הרוי יש לשקל כל קלקול, וכי יכול לשקל עניין שנזרו בו ב"ד הגדל [שות' משפט כהן סי' ג]. ישנן גזירות שלא אומרים בהן את הדין שכל דבר שבמנין צריך מןין אחר להתייר, כגון 'אלוי' משום שלכתהילה לא נגזרה לאיסור במקום שאין נחשים. ולפי זה ניתן להסביר את דברי Tos' תענית כ"ט: ד"ה 'מי' שבימינו יש איסור כיבוס אפילו בבעל חלק אחד, משום שהגזרה הייתה על כל החלוקים, וההיתר שבזה על חלק אחד. ושלכתהילה לא גזרו כי אם על חלק עם אוזו, אבל חלק בלי אוזו כמו חלקים שלנו לא נאמר בהם מעולם היהתו. אך בשיעור כתמים כיון שהוקצתה הגירה על שיעור זה, צריך גזרה חדשה על פחות מכך. וכדברי החת"ס שהוא תולין כתם כגריס במאכלה, אע"ג שאין במאכלה שלנו כגריס, משום שזמן גזרת כתמים לא גזרו על כגריס [טוב ראוי מסכת תענית דף כ"ט אות ל"ט]. יש מי שהסביר את מחולקת הרמב"ם והראב"ד האם יש בכך ב"ד לבטל תקנות או גזירות שתקנו חכמים לפניהם, שדבר זה תלוי האם עיקר תוקף התקנה הוא מכח קבלת כל ישראל אותה, או מתוקף התקנת ב"ד הגדל של ע"א דוקא [טוב ראוי מסכת מגילה דף ב. אות ג']. יסוד הדין שאינו ב"ד יכול לבטל את דברי חברו א"כ גדול ממנו בחכמת ובמנין, נהג רק בבי"ד של ע"א [טוב ראוי מסכת מגילה דף ב. אות ב' עמוד קכז ועיין שם שהקשה מהגמ' בע"ז ל"א גזרת שמן של דניאל, שسؤالת הגمرا"ד דניאל גזר ואתי רבי יהודה הנשיא ובטל ליה, והתנוין אין ב"ד וכו']. ותירץ שקיים فهو שדניאל גזר לצורך ב"ד הגדל של ע"א. וכן בכל הגזרות שנקרואות ע"ש יחידים, קים להו לחכמים שב"ד של ע"א גזר אותם. ונראה שב"ד פחות מזה אינו בר כח להטיל גזירה כללית על ישראל לדורות].

טור תק"מ להוסיף פרק ושם לציין – ג. **גזרת עכו"ם על ישראל.** יש מי שכתב שמשרבו האנסים התירו זרעה בשביעית משום ארנוונה [השות הרא"ד שמייטה ויובל פ"א הי"א]. ויש מי שביאר שהמקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל ולא הייתה שביעית נוהגת בהם אלא מדבריהם, בהם התירו לעברו משום האונס אבל לא במה שהחזיקו. שטעמו הוא שמשום שלא מסתבר שימוש אונס, יהיה גורה כללית על כל הארץ יתירו מצוות שביעית באופן שתתבטל למגורי ואפילו אם שביעית מדרבנן, הלא עיקר מצוות שביעית למגורי. והרי קי"ל שתקנתא דרבנן מקמי גורה לא עקרינה [שבת הארץ מבוא עמ' ס].

גורת מלך (להוסיף ערך בזה שמתייחס לממלך בשור ודם): יש מי שכתב שלחמת רשות עיקר חיובה משום "גורת מלך", שהוא מוציא ללחמת הרשות ע"פ ב"ד של ע"א, הינו שב"ד מסכימים על גורתו, שהרי אם היו מצויים היותה זו מצויה לפि הרמב"ם מדין "לא תסור". ונחשבת מלחמת רשות, למרות שמצאו בדין שמיעה לממלך חומרא שהעובד על דבריו חייב מיתה. והיינו משום שמצאו גם צד קולא, שאינה עומדת אפילו כנגד מצوها קלה, ואפילו אין מבטלין בשביבה את העוסק בתורה. ולכן נחשבת רשות לגבי שאר מצוות [אגרות הראי"ה ג,agi תקמ"ד עמ' רנה-ט].

גחלת: ע"ע שלחתת
יש מי שהסביר את מחלוקת הראשונים להלכה, בדיון הדלקת רוב מדורה בערב שבת כדי שלא יהיה חשש חיטוי בשבת [שו"ע או"ח סימן רנה בחילוק הדברים הנדקים האם מפוזרים או מחוברים] שאינה מחלוקת בהגדרת המציאות אלא מחלוקת בהגדרת התיחסותה אל מעשה האדם, האם מה שהאיש הולכת ומתפשטת בגופים המפוזדים נחשב כהמשך מעשה ההדלקה בתחילת, או שזה נחسب כפעולה מתחדשת שאמנם הם תולדה של מעשה ההדלקה הראשונית אבל לא נחברים אליו מעשה [לנתיבות ישראל בעניין מחלוקת המציאות עמוד ס"ג].

גט:
טור תרנ"א אם יוסיפו את הדיון של נתינת גט בתנאי ע"י שליח קודם קדושים – יש מי שכתב שאין לצרף בזה תרי קולי, והוא מכשלה גדולה בישראל [שו"ת עזרת כהן סי' סב אות ג. קונטרס דור אחרון י"ל שנת תרצ"ז, אות ז].

פרק ו'

גריש:

אם ידונו בדברי החותם סופר (יוז' סי' קן) שאנו פ שביבינו אין Möglichkeit שוגולה בגריס, פוסקים לפי הזמן ששינו זאת ח"ל – הראייה קוק למד מכך לתחומים נוספים, שפוסקים לפי זמן הגירה, כגון גדרי מים שאינם סוף בדייני עוגנה [שוו"ת עזרת כהן סי' כד ד"ה 'אמנם'], וכן גזירת קטניות [שוו"ת אורח משפט סי' פט ד"ה 'ובודאי' וסי' קיב ד"ה 'הוספה'].

פרק ז'

דגמים:

טור רכ"ו לאחר הציוון להערכה 393 להוסיף הפניה – "על אכילת דגים במצבות עונג שבת ע"ע עוגן שבת". ושם להביא את דברי הרב שוו"ת אורח משפט סי' קכח אותכו – שיןليل הסדר עכ"פ לעצמו (אם אין לו לשאר בני ביתו) קודם לענייני עונג יו"ט כמו דגים וכיו"ב.

טור קפ"ו לאחר הציוון להערכה 182 להוסיף פרק ושם לציוו. ו. **במציאות.** בספירת העומר, המוספק מהי הספירה באותו יום, יכול לספר את שתי הספירות זו אחר זו [ויקפיד שלא לומר 'או' בין שתי הספירות, כדי שככל אחת מהן תהיה ודאית], ויצא ידי חובה. ומה שבilibו אינו יודע מהי הספירה האמיתית איינו גורע, שדברים שבלב אינם דברים [שוו"ת אורח משפט סי' קכו ד"ה 'אבל מקורה'].

דרבי האמור:

כותב הערך החליט לא לנטרק בערך זה בענייני לבוש וגילוח השיער וכו, ודחה זאת לערך חוקות הגויים. עכ"פ, אם יחלתו להוסיף זאת בערך זה – ומה שמרדי כי יצא לבבוש ארגן – צריך לומר שבעזמנם לא היה זה לבוש המינוח לגויים, או מפני שהיא מקורב למלאכות, כמו שהתיירו לאבטולמוס בן ראוון בספר קומי [ב"ק פג. סוטה מט]: [שוו"ת אורח משפט סי' לו ד"ה 'נראה']

דרבי שלום:

שור תשבד בסוף השער להוסיף פרק – ה. **שינוי מנהגים** משום דרכי שלום – להוסיף דיוון האם מותר לשנות מנהגים מסוימים מחלוקת, ויש מי שכתב שלמרות כלל התורה יכולה דרכי שלום היא שנאמר "דרךה דרך נועם וכל נתיבותה שלום", מ"מ אסור לשנות מנהגים מסוימים מחלוקת [שוו"ת אורח משפט סי' יח].

פרק ט**הלוּל:**

אם ידונו לגבי נגען הלולב בהלוּל – הנגען שבhalb איןנו בגדר מצווה גמורה אלא הידור בלבד, ומטעם זה גם אין בו איסור לא תtagודדו אם איןנו מגען [שורת משפט כהן ס"י קכח ד"ה 'ומש"כ']. {ועכ"פ אם אין דנים בערך זה בגען – יש להוסיף בסוף הערך הפנימית בלשון: "בדיני נגען הלולב שבhalb עין ערך נתילת לולב" וככ'}